H

158504/4

7959455

COBISS ©

BIBLIOTEKA SAZU

KI ZBORNIK

IV

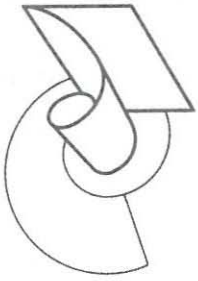

ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
Zgodovinski inštitut Milka Kosa
Novi trg 2
1000 Ljubljana Darko Kravik

Zgodovinsko društvo za Koroško
2005

Koroški zbornik je publikacija Zgodovinskega društva za Koroško

Uredniški odbor: Franc Gornik, Marko Košan, Romana Košutnik, Alojz Krivograd (glavni in odgovorni urednik), Karla Oder, Brigita Rajšter, Milena Zlatar

Lektoriral: Miroslav Osojnik

Fotografija na naslovnici: Tomo Jeseničnik

Oblikovanje naslovnice in grafična ureditev: Edi Koraca

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
Ponatis člankov in slik je mogoč samo z navedbo vira.
Copyright© by authors.

Zbornik je izšel s finančno pomočjo občin koroške krajine.

Izdalo in založilo Zgodovinsko društvo za Koroško (Ravne na Koroškem & Slovenj Gradec), zanj **Romana Košutnik.**

Tisk ZIP center

2005 600 izvodov

ISSN 1318 - 8607

153504/4
7959455

5 Ob 15-letnici zgodovinskega društva za Koroško
(Alojz Krivograd)

Slovenska akademija znanosti in umetnosti
LJUBLJANA
Biblioteka

ČLANKI IN RAZPRAVE

13 Dr. Irena Lazar:
Odlomki srednjeveškega stekla iz Slovenj Gradca

21 Saša Djura Jelenko:
Poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške lončene čaše iz Slovenj Gradca

41 Mag. Darko Knez:
Slovenjgraške devocionalije

51 Alojz Krivograd:
Rudniški rovi železove rude v okolici Ribnice na Pohorju in Vitanja v letih 1807-1810

65 Mag. Simona Javornik:
Likovna dediščina cerkva Mežiške doline

69 Marjan Kos:
Preselitev sedeža sreza Dravograd s Prevalj v Dravograd

83 Liljana Suhodolčan:
Muzej kot živ organizem vpet med poslanstvo in zahteve sodobne informacijske družbe

87 Miroslav Osojnik:
Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca ali bratov Kuharjev?

99 Mira Časar:
Kratka zgodovina kraja in šole Šentjanž pri Dravogradu

103 Franček Lasbaher:
Meščanska šola v Mežici

131 Dr. Risto Stojanović:
Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944

POROČILA

153 Brigita Rajšter:
O stari kuhinji v župnišču in o prehrambeni kulturi prebivalcev Libelič in okolice

155 Mag. Simona Javornik: Poročilo o likovni razstavni dejavnosti Koroškega muzeja Ravne na Koroškem med leti 2000 in 2003

161 Marijan Gerdej:
Popis arhivskega gradiva župnije sv. Jakoba v Mežici

192 Marijan Gerdej:
Dodatek k popisu arhivskega gradiva župnije Šentanel

197 Valerija Grabner:
Arhivsko gradivo iz zapuščine dr. Alojza Bratkoviča

ZGODBE IZ ŽIVLJENJA

215 Franc Gornik:
Moja vojna pot. Spomini - 60 let pozneje

227 Brigita Rajšter, Nina Šisernik:
Splavarska družina Cepec

239 Ludvik Cepec:
Dnevnik ujetnika 1941-1942 (spominski zapis)

Verjetno so že pred letom 1988 posamezniki nekajkrat poizkušali ustanoviti društvo, ki bi se ukvarjalo s preteklostjo koroških dolin. Spominjam se, da sem se spomladi leta 1962, ko sem prišel v službo na gimnazijo Ravne, udeležil ustanovnega sestanka takega društva. Izvolili so predsednika in tajnika. Med drugimi so prisostvovali, dr. Franc Sušnik, zdi se mi kot pobudnik, Bogdan Žolnir kot ravnatelj muzeja NOB v Slovenj Gradcu in prof. Peter Ficko, ki je takrat služboval v Urbanističnem centru na Ravnah. To društvo ni zaživelo.
V 80. letih so se s prihodom mladih zgodovinarjev (Marjan Linasi, Stane Berzelak, tudi malo starejši Jože Potočnik in še drugi) začele priprave na ustanovitev takega društva. Dne 15. junija 1988 pa je prišlo do ustanovitvene skupščine, ki so se je udeležili tudi visoki predstavniki Zveze zgodovinskih društev Slovenije Marija Oblak Čarni, dr. Jasna Fischer in prof. dr. Ignacij Voje ter Zdravko Troha iz takratne Republiške skupščine Zveze sindikatov Slovenije (RS ZSS). Bilo je prisotnih 18 bodočih članov od 35 prijavljenih.
Kakor je navada, si je društvo opredelilo namen in dolgoročni program. Zapisali so, da je smisel društva povezovati poklicne zgodovinarje v muzejskih ustanovah in na šolah ter ljubitelje preteklosti na Koroškem, zlasti one, ki raziskujejo domačo zgodovino. V dolgoročni program so zapisali, da bo društvo prirejalo: 1. predavanja, okrogle mize, debatne večere za člane in širšo občinstvo, 2. organiziralo strokovne ekskurzije, 3. sodelovalo pri akcijah za ohranitev kulturne dediščine in dajalo pobude in predloge za zaščito spomenikov in spominskih območij v koroški krajini, 4. se povezovalo z zgodovinarji na šolah in 5. izdajalo svoje glasilo, s katerim bo vzpodbujalo raziskovalno delo zgodovinarjev in ljubiteljskih raziskovalcev v koroški krajini.
Kakor se običajno dogaja, se da uresničiti le nekaj od načrtovanega. To velja tudi za naše društvo, ki je vendarle doseglo rezultat trajne vrednosti, ta pa je, da je izdalo tri zvezke svojega glasila Koroški zbornik (1 - 3), skupaj 657 strani, četrta številka pa je pričujoča. Denarno so omogočile izid zbornika štiri koroške občine leta 1996, pozneje pa sedanje koroške občine.
V prvi številki zbornika (1996) so sestavki Johanna Skuka Zgodovina župnije Slovenj Gradca (prevod), ki je njegova disertacija na graški teološki fakulteti iz leta 1964, Marka Košana o freskah v cerkvi sv. Janeza v Šentjanžu nad Dravčami, Mateja Klemenčiča Tri poznogotske cerkve v Mislinjski dolini in konjiško - doberloveška stavbarska delavnica, Brigite Rapuc (pozneje por. Rajšter) o prehrani kmečkega prebivalstva zadnjih 50 let od Ojstrice nad Dravogradom do Svetega

Duha in Marjana Kosa o volitvah v okraju Dravograd 8. novembra 1931. leta.
V drugi številki (1997) je objavljen drugi del razprave o zgodovini Slovenj Gradca Johanna Skuka, potem sledi prispevek Mateje Bukovnik o cerkveni upravi v Dravski dolini do 1600. leta in o radeljskem ženskem samostanu. Jakob Klemenčič razpravlja o kipcu svetnice v Tomaški vasi, Brigita Rapuc o lokaciji delavnice slikarjev Straussov v Slovenjem Gradcu, Marjan Pačnik pa ima zanimiv prispevek o ljudskih šegah na Remšniku pri Radljah. Sledijo kratki spomini nekdanjega direktorja ravenske železarne Gregorja Klančnika (1913 - 1995).
Tretja številka Koroškega zbornika je zagledala luč sveta 2001. leta. Ima vrsto tehtnih prispevkov, ki govorijo npr. o oglarjenju v Zoisovih gozdovih na Pohorju od 1800 do 1808 (Alojz Krivograd), o osnovnem šolstvu v ravenski občini od 1700 do 2000 (Franček Lasbaher), o ocenah okupatorske žandarmerije o razmerah v Mežiški dolini od 1941 do 1945 (mag. Marjan Linasi), o protislovjih v zgodovinopisju o številu ujetih in usmrčenih nemških in kolaboracijskih vojakov na Slovenskem in Koroškem (dr. Risto Stojanović), o Požarjevi skupini - ali upor ali udbovska provokacija ? (Veronika Podkrižnik), o načinu življenja mežiških rudarjev v zadnjih 50. tih letih (Andraž Melanšek) in o mineralih v koroški krajini (Zmago Žorž).
Poleg omenjenih prispevkov so še v vseh treh številkah poročila o arheoloških raziskavah v Mislinjski dolini in v Slovenj Gradcu, ki jih je objavila arheologinja Saša Djura Jelenko. V prvem in drugem zvezku ima dve arheološki poročili Damjan Snoj in eno Branko Mušič v 1. zvezku. Pomembni sestavki so še naslednji: bibliografija Davorina Trstenjaka (1817-1890) - sestavila Marjana Vončina, seznama dokumentov zapuščine Jakoba Sokliča (popisali Valerija Grabnar in Brigita Rapuc) in dr. Ljube Prener (popisala Brigita Rapuc) ter popis arhivalij župnij Šentanel in Strojne (popisal Marjan Gerdej). V vseh treh zvezkih so še poročila o razstavah v koroških muzejih in galerijah in o zgodovinskih publikacijah, ki obravnavajo Koroško. Vsakdo, ki se bo zanimal za preteklost Koroške, bo segel po Koroškem zborniku.
Drugo dejanje Zgodovinskega društva za Koroško, ki ga je treba omeniti, je bila pomoč Zvezi zgodovinskih društev Slovenije pri organiziranju 26. zborovanja slovenskih zgodovinarjev v Slovenjem Gradcu, ki je potekalo od 28. do 30. septembra 1992. leta. Ta pomoč je bila pri organizaciji in zbiranju denarja. Teme, ki so jih obravnavali posamezni referenti, so bile uglašene na Koroško in obmejna vprašanja od nastanka severne slovenske narodnostne meje, preko arheološke dediščine in umetnostno - zgodovinskih spomenikov v slovenjegraškem okolišu do koroško - štajerskih in panonskih slovenskih narečij ob severni narodnostni meji. Dalje je bilo govora o obmejnih težavah glede na koroške Slovence, o dogajanjih v prvi polovici 16. stoletja in o cerkveni organizaciji od zgodnjega srednjega veka do danes ob taisti

meji. Tretji dan so referenti razpravljali o cestah med Celjem in Koroško v antiki, o prometnicah v 16., 18. in 19. stoletju na Koroškem, o meščanstvu v 16. stoletju v Slovenj Gradcu, o pohorskem glažutarstvu, o kmečkih dolgovih od 1918 do 1941 ob meji in nemškem življu ob Dravi med obema vojnama. Torej so bile na tapeti le lokalne teme, kar dokazuje, da koncept posveta ni bil primeren takratnemu zgodovinskemu trenutku, kajti z nastankom slovenske države so se odprla nova širša notranja in zunanja zgodovinska vprašanja, ki so še danes aktualna. S svojima referatoma sta nastopila še dva domačina. Stane Berzelak je govoril o pomembnih ljudeh koroške krajine, Alojz Krivograd pa o industrializaciji Mežiške doline do 1. svetovne vojne. Nekaj referatov s tega zborovanja je objavljenih v Zgodovinskem časopisu 1992, št. 4 (France M. Dolinar, Cerkvena organizacija ob današnji slovensko - avstrijski meji od jožefinskih reform do danes), v letniku 1993, št. 2 (Stane Berzelak, Pomembni ljudje iz Mislinjske, Mežiške in zgornjega dela Dravske doline) in v št. 3 istega letnika (Bogo Grafenauer, Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje in njena današnja vprašanja) in v Koroškem fužinarju 1992, št. 2 (Alojz Krivograd, Oris industrializacuje Mežiške doline do prve svetovne vojne).

Tretja taka dejavnost, ki jo moramo omeniti, so bila predavanja od 1988 do 1999. leta, ki jih je organiziralo društvo. Leta 1988 in 1989 se je zvrstilo v Slovenjem Gradcu kar pet predavanj najvidnejših slovenskih zgodovinarjev. Dr. Marjan Britovšek je 5. decembra 1988 predaval o koreninah stalinizma v SZ in o vzrokih spora Komunistične partije Jugoslavije z Informbirojem. Tistim poslušalcem, ki niso brali njegovih študij, je razgrnil nova spoznanja. Dne 10. januarja 1989 je dr. Janko Pleterski govoril ob 70-letnici Jugoslavije o njeni ustanovitvi, 17. maja je dr. Ignac Voje predaval o kosovski bitki (1389), saj je takrat njena 600-letnica bila zelo aktualna za takratno skupno državo. Enaindvajsetega junija je dr. Peter Vodopivec razlagal o pomenu 200-letnice velike francoske revolucije. Dne 22. novembra je dr. Tone Ferenc, na žalost zdaj že pokojni, imel predavanje o problemih zgodovine in zgodovinopisja NOB na Slovenskem. Na omenjenih predavanjih je bilo poprečno po 50 poslušalcev.

Leta 1994 sta bili dve predavanji, eno v Radljah in drugo v Slovenjem Gradcu. V prvem kraju je 18. marca dr. Jože Mlinarič govoril o ženskem samostanu v Radljah, ki ga je poslušalo več kot 70 udeležencev. V Slovenj Gradcu si je meseca maja 90 poslušalcev najprej ogledalo izkopanine v cerkvici sv. Jurija na Legnu, kjer jim je o njih govorila mag. Mira Srmčnik Gulič, v Kulturnem domu pa jim je pozneje predstavila arheološka odkritja v Mislinjski dolini. Med udeleženci je bilo veliko zanimanje za najdbe.

Drugo leto (1995) marca je bilo na Ravnah na Koroškem predavanje dr. Anke Vidovič Miklavčič z Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani o

mladinskem gibanju v liberalnem in katoliškem taboru na Slovenskem od 1929. do 1941. leta. Bilo je le 10 udeležencev, vendar so vneto sodelovali v razpravi z gostjo iz Ljubljane. Petega novembra 1998 je na Ravnah predaval mag. Tadej Brate o zaščiti tehniške dediščine, udeležencev je bilo več kot 50. Po enem letu zatišja je društvo obnovilo to dejavnost. Tako je mag. Marjan Linasi govoril o koroških partizanskih enotah 12. maja 2000. leta v Družbenem domu na Prevaljah, poslušalo pa ga je več kot 50 ljudi. Čez nekaj dni, 17. maja, je Alojz Krivograd v Likovnem salonu na Ravnah na Koroškem govoril o razvoju železarstva v koroški krajini. Bilo je več kot 30 poslušalcev. Dne 14 junija je v knjižnici v Radljah dr. Risto Stojanović vodil razgovor o protislovjih v zgodovinopisju o številu zajetih in usmrčenih kolaborantov na Slovenskem in na avstrijskem Koroškem. Novembra leta 2001 je društvo predstavilo Koroški zbornik 3 v knjižnici Ksaverja Meška v Slovenjem Gradcu in v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah na Koroškem. Povprečno je bilo na predavanjih 40 - 50 slušateljev. Vsa predavanja je društvo organiziralo s pomočjo krajevnih ustanov, denarno so mu jih pa omogočile domače občine.

Oktobra 1995 je društvo organiziralo ekskurzijo v Heft pri Hüttenbergu, kjer so si udeleženci ogledali koroško deželno razstavo o pridobivanju in predelovanju rud in kamna na Koroškem od neolitika do sredine 20. stoletja. Po razstavi so si še ogledali arheološke ostanke antičnega mesta na Štalenski gori. Na omenjeni razstavi je sodeloval s precejšnjim številom eksponatov tudi Koroški muzej z Raven na Koroškem.

Kar nekaj let je minilo, ko društvo ni organiziralo nobene ekskurzije zaradi preskromne dejavnosti vodstva in nezanimanja članstva. V letu 2001 je bila spet ekskurzija z avtobusom in sicer v Benetke, kjer so si udeleženci ogledali razstavo o Etruščanih, s katero so bili zelo zadovoljni. Naslednje leto si je manjša skupina članov ogledala Rezijo skupaj s kolektivom Osnovne šole Prevalje. Oktobra istega leta so obiskali razstavo o faraonih v Benetkah. Leta 2003 so se člani odločili, da si bodo ogledali znamenitosti v Vuzenici in 18. oktobra je res obiskalo tamkajšno župno cerkev in Slomškovo sobo v starodavnem župnišču 9 članov društva. Ker so se domenili, da se bodo tja odpeljali z osebnimi vozili, je izlet uspel. V cerkvi je g. župnik Ernest Berložnik izčrpno prikazal njene znamenitosti. Veliko zanimivega pa je povedal domači vodič Stanislav Zupančič o srednjeveški stavbi župnišča, o samem Slomšku ter o starih predmetih in knjigah v Slomškovi sobi. Cerkev in Slomškova soba sta vredni ogleda. Soba predvsem zaradi poslikanega lesenega stropa iz leta 1653 z bogato figuraliko (osebe, živali, različni predmeti, cvetlični in rastlinski ornamenti, razni simboli in reki v latinščini in nemščini). Vuzeniška nadžupnija in občina sta ga dali fotografirati (Tomo Jeseničnik) in predstaviti javnosti v obliki plakata (68 x 198 cm) z besedilom na hrbtni strani, ki ga je pripravila Brigita

Rajšter, tajnica društva in sodelavka Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec. Kolikor vemo, je ona prva, ki je nam strokovno in kakovostno pojasnila vsebino te nenavadne stropne poslikave. Seveda je še vrsta zgodovinsko - kulturnih vprašanj, ki se nanašajo na ta strop, in upamo, da jih bo avtorica ali kdo drug kmalu poizkušal razvozlati. V Vuzenici smo se dalj časa zaustavili zato, ker običajno ne vemo, kaj lepega in pomembnega se da videti v domačem ali sosednjem kraju.

Ob zgoraj navedenih dejstvih je bila še ena manj uspešna akcija. Odbor je članstvu predlagal, da bi se enkrat na mesec shajali v kakem gostišču in bi razpravljali o vprašanjih zgodovine domačih krajev, o ohranjanju kulturne dediščine itn. Nekaj članov se je nekajkrat srečalo v Dravogradu v gostilni Na klancu. Toda sestajanje je zamrlo iz različnih razlogov.

Ob tem, kar smo povedali o delovanju društva v kratkem obdobju 15 let, si upamo trditi, da je opravičilo svoj obstoj in ga tudi opravičuje, da živi dalje in deluje vsaj tako uspešno kakor do sedaj. Vendar pa želimo, da bi se društvo bolj dejavno vključilo v vsakdanje življenje koroške krajine, kakor je zapisalo ob svojem nastanku leta 1988 v programske smernice, da bo sodelovalo pri akcijah za ohranitev kulturne dediščine in dajalo pobude in predloge za njeno ohranitev. Praktično gre za to, da bi društvo sodelovalo, se posvetovalo in dajalo morebitne pobude in predloge muzejem in galerijam v koroški krajini, Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Mariboru, Pokrajinskemu arhivu Maribor, koroškim občinam in še kakšnim drugim ustanovam v naši državi. Navedimo samo nekaj perečih zadev: industrija se je zrušila, ukinjene so bile številne organizacije in ustanove. Kako je z njihovimi arhivalijami? Kako je s tehnično dediščino vsaj tistih tovarn in drugih gospodarskih organizacij, ki so še delale pred letom 1991? Seveda, najpomembnejše so njihove arhivalije. Gre tudi za čisto banalne stvari, kakor bi marsikdo dejal, npr. za obrambne naprave predaprilske Jugoslavije, za ostanke okupatorjevih gradenj itn. Tudi take stvari so naša kulturna dediščina, ki jo kaže dokumentirati, tu pa tam katero ohraniti. Da o spomenikih iz NOB ne govorimo.

Zgodovinsko društvo za Koroško bi moralo sodelovati z društvi drugih humanističnih in družbenih ved v koroški krajini, npr. z društvom slavistov. Gre namreč npr. tudi za tako stvar, da zgodovinarji in slavisti v šolah govorijo učencem o germanizaciji naših ljudi v avstro-ogrski državi in o nacističnih načrtih med 2. svetovno vojno, v katerih je bilo predvideno uničenje slovenskega naroda tudi fizično, ne samo kulturno in jezikovno. Vsi skupaj pa molčimo ob potujčeni podobi javnih napisov in imen naših prenekaterih gospodarskih organizacij in ustanov (imena tovarn, trgovin, gostinskih obratov, tudi navadnih gostiln itn). Predvsem pa to zelo narobe, da si na svoje poslovne prostore obešajo anglosaško ali latinsko spakedrana imena tisti, ki delajo za domači ali celo samo za krajevni trg. Tovrstna javna podoba koroške krajine in vse

Slovenije je taka, kakor bi bili angleška kolonija nekje v Afriki pred 2. svetovno vojno ali pa "banana" republika.
Toliko o teh nalogah ne samo zgodovinskega ali slavističnega društva. Kar se pa tiče jezikovne javne podobe naše domovine, nosijo veliko odgovornost predvsem državni organi, ljudje v gospodarstvu in tudi mi vsi. Društvu veljajo iskrene čestitke in želje za uspešno bodočnost.

Alojz Krivograd

ČLANKI IN RAZPRAVE

Pri arheoloških raziskavah na najdišču Gimnazija-Slovenj Gradec, ki jih je v letih 1999 - 2000 vodila Saša Djura Jelenko, je bilo med bogatim srednjeveškim gradivom odkritih tudi nekaj odlomkov stekla. Med sicer skromno ohranjenimi odlomki pa vseeno moremo prepoznati nekaj značilnih srednjeveških oblik, ki jih lahko tudi časovno opredelimo[1].

Dva odlomka ustja pripadata gladkim kozarcem v obliki prisekanega stožca (1, 3). Ti izdelki so med gradivom muranskih steklarn poznani že od 13. stoletja dalje. Njihova izdelava se loči samo po višini (nizke, srednje in visoke oblike), vsi pa imajo močno vboklo oziroma vpičeno dno na sredini (Boldrini, Mendera 1994, 504). Med gradivom s slovenskih najdišč jim najdemo primerjave v Piranu (neobjavljeno) in Celju (Lazar 2001, 69, št. 5,6,14). Od poznega 14. stoletja dalje se močno razširijo v kalup pihani kozarci, katerih ostenje krasijo vzorci reber, krogov, rombov itd. (Newby 2000, 260, Fig. 6). Tej skupini pripada odlomek 20 z okrasom kroglastih vboklin po ostenju. Primerjamo ga lahko s kozarcem iz Narodnega muzeja Slovenije, ki pa je žal brez najdiščnih podatkov (Kos, Žvanut 1994, t. 6: 50). Ostali kozarci so okrašeni z rebri ali rombi in jih najdemo med najdbami iz Celja (Lazar 2001, 70, št. 1-4, 7, 8) in Pirana (neobjavljeno). Na evropskih najdiščih se pojavljajo od 13. do 15. stoletja (Guarnieri 1998, 218; Mendera 1989, 75), med gradivom z Dunaja pa najdemo kozarce z enakim okrasom še med gradivom 18. stoletja (Tarcsay 1999, 136).

Zanimiv je odlomek kozarca z modro nataljeno nitjo na ustju in v kalup pihanim ostenjem z vzorcem mreže oziroma pravokotnikov (31). Način krašenja z modro nitjo se pojavi konec 13. stoletja in je razširjen še v prvi pol. 14. stoletja (Baumgartner, Krueger 1988, 275). Podobna čaša, vendar brez modre niti na ustju, je znana iz Ljubljane iz Turjaške palače (Petek 1999, 81, št. 37), kjer je bila najdena v slojih sredine 16. stoletja, odlomek keliha z enakim vzorcem z Dunaja pa tudi sodi v 16. stoletje (Tarcsay 1999, 147, št. 120).

Med pri nas manj pogoste oblike sodi odlomek čaše s pokončno nataljenimi nitmi (7), saj ji med objavljenim gradivom ne najdemo ustreznih primerjav. Tovrstne izdelke poznamo med gradivom srednje Evrope in Balkana že od konca 13. stoletja dalje (Černá 1994, 89; Baumgartner, Krueger 1988, 290), vendar so oblike teh izdelkov na začetku bolj sodčaste, z zoženim prehodom med ostenjem in ustjem. Način krašenja, ki je včasih dopolnjen tudi s slikanim okrasom (Baumgartner, Krueger 1988, 371) ali vodoravnimi nitmi, ostane priljubljen še vse v 15. in 16. stoletje, kozarci pa so ožji in vitkejši (Baumgartner, Krueger 1988, 368). Med mlajše izdelke sodi tudi odlomek kozarca iz Slovenj Gradca.

Najbolj prepoznavno in značilno stekleno gradivo srednjega veka so seveda ježevke. Med obravnavanim gradivom so ohranjeni le skromni odlomki, ki pa se med seboj vseeno razlikujejo in sicer predvsem po obliki bodic oziroma nataljenih kapelj. Vsi odlomki so pripadali čašam iz brezbarvnega stekla, bile so zelo tanko pihane. Na večini odlomkov so kaplje potegnjene iz ostenja kot bodice ali seski (22, 24, 25, 29, 23), na enem odlomku pa so oblikovane kot male ploščate izbokline ali kot polžje hišice (28). V teh razlikah smemo morda iskati različne delavnice ali izvor teh čaš. Tudi med celjskim gradivom, kjer najdemo najbližje primerjave, opazimo razliko v oblikovanju kapelj na ostenju (Lazar 2001, 71, št. 24-26; 27). Med ostalimi najdišči naj omenimo še Ormož (Tomanič Jevremov 1997, t. 6: 8), Ljubljana - SAZU (Kos, Žvanut 1994, t. 4: 36) in Ljubljana - Turjaška palača (Petek

[1] Risbe gradiva sta izdelali Jerneja Kobe in Andreja Izlakar.

1999, 79, št. 30, 31).
Arheološke najdbe kažejo, da so ježevke izdelovali že od 13. stoletja dalje; nastajale so tako v beneških kot mnogih srednjeevropskih steklarskih delavnicah (Stiaffini 1991, 231; Baumgartner, Krueger 1988, 192). Najbolj razširjene so v 14. stoletju, v začetku 15. stoletja pa jih počasi izpodrinejo izdelki z večjimi, ploščatimi kapljami (Stiaffini 1991, 248). Za te izdelke se je uveljavilo ime kocen, ki smo ga povzeli iz nemškega govornega področja in je dobeseden prevod izraza Krautstrunk.
Tej obliki lahko pripišemo odlomke 16, 19, 21, ki so narejeni iz brezbarvnega stekla in del ustja v kalup pihane čaše 17. Nataljene kaplje na teh čašah so sploščene, konec je pogosto nitasto potegnjen po kaplji, po ostenju niso tako gosto nataljene kot pri ježevkah. Čeprav med koceni prevladujejo izdelki iz modro-zelenkastega stekla, lahko najdemo nekaj primerjav tudi brezbarvnim izdelkom. Tako kot v Slovenj Gradcu je skoraj v celoti ohranjena čaša iz Piazza vecchia v Piranu (neobjavljeno), nekaj odlomkov pa je bilo najdenih tudi na dvorišču Knežjega dvora v Celju (Lazar 2001, 73, št. 36-38). Za vse je značilno izredno tanko ostenje, kot ga poznamo pri ježevkah, medtem ko so stene čaš iz zelenkastega stekla debele tudi do 0,3 cm. Ta oblika je najbolj priljubljena v drugi polovici 15. in v 16. stoletju (Baumgartner, Krueger 1988, 336).
Odlomek ustja čaše, ki je bila pihana v kalup, lahko glede na obliko brez dvoma opredelimo kot kocen (17). Tanka steklena nit pod ustjem je značilna za vse te izdelke, kombinacija pihanja v kalup in nataljenih kapelj po ostenju pa tudi ni brez primerjav. Najbližja ji je čaša iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, ki pa je žal brez najdiščnih podatkov (Kos, Žvanut 1994, 63, t. 6: 49). Po ostenju ima nataljene velike ploščate kaplje le v dveh vrstah, kar kaže, da gre verjetno že za mlajši izdelek, saj se število nataljenih kapelj skozi čas zmanjša in se nazadnje skrči le še na eno vrsto velikih ploščatih diskov. Tako se razvije oblika Berkemeier ali Roemer, ki ponekod ostaja v uporabi še celo v 19. stoletju (Henkes 1996, 430).
Nekaj odlomkov stekla je prav gotovo pripadalo steklenicam, npr. dna z značilno stisnjeno prstanasto nogo (41, 43) in visoko vpičeno dno (15), vendar jih zaradi skromne ohranjenosti težko natančneje časovno opredelimo. Bolje opredeljivo je navzven nagnjeno ustje steklenice z rebrastim okrasom, ki je nastala s pihanjem v kalup (2).
Steklenice sodijo med najpogostejše najdbe srednjeveškega stekla in se pojavljajo že od 11. stoletja dalje, ostenje je kroglasto ali hruškasto, rob dna pa je navadno stisnjen v visoko prstanasto nogo (Stiaffini 1991, 216). V kalup pihane steklenice, med katere lahko uvrstimo tudi odlomek iz Slovenj Gradca, se pojavljajo od druge polovice 14. stoletja (Stiaffini 1991, 349). Oblike so podobne prejšnjim, le da ostenje krasijo kanelure ali rebra, včasih pa tudi tanka modra nit na robu ustja. Delavnice teh steklenic so znane iz severne Italije, kjer so jih izdelovali v 14. in 15. stoletju (Stiaffini 1996, 347). Med gradivom iz Slovenije najdemo kar nekaj primerjav, npr. v Celju (Lazar 1999, 83; 2001, 77, št. 88-95), Kopru (Cunja 1995, 91), Mengšu (Kos, Žvanut 1994, t. 5: 39) in Piranu (neobjavljeno).
Med značilne in dokaj pogoste oblike sodijo tudi bikonične steklenice s prstanom v sredini ostenja, zato jih nekateri imenujejo tudi preščipnjene steklenice (Kos, Žvanut 1994, 59). Odlomki takih steklenic so znani že iz 12. in 13. stoletja, v 14. stoletju pa se dokončno razvije značilna oblika s presegajočim gornjim delom, zato jo poimenujejo bikonična ali dvojnokonična steklenica (Kosler 1998, 221; Baumgartner, Krueger 1988, 316). Izdelki se v posameznih detajlih razlikujejo, predvsem v obliki spodnjega dela, ki je ponekod cilin-

dričen, drugje pa bolj sodčast ali celo rebrast (Kosler 1998, 220, Fig. 1; Černá 1994, 58, št. 41-44). Najdemo jih po vsej srednji Evropi in na Balkanu, skoraj neznane pa so v Italiji. Steklenice se iz robustnih izdelkov 14. stoletja razvijejo v višje primerke v 16. stoletju, njihova proizvodnja pa je bila zelo razširjena in je trajala vse do prve polovice 17. stoletja (Baumgartner, Krueger 1988, 316). Bikonične steklenice so izdelovale tudi steklarne, ki so delovale v 16. stoletju v Ljubljani (Kos, Žvanut 1994, 17) in s svojimi izdelki trgovale po večjih mestih (Lazar 2001, 79, št. 106-118).

Med slovenjgraškim gradivom sta se ohranila le manjša odlomka notranjega prstana teh steklenic, zato ju ne moremo časovno opredeliti (10, 12). Vendar je bila nenavadna in razširjena oblika steklenic očitno zanimiva tudi za lončarje. Med lončenim gradivom je bil namreč najden odlomek glinene posode z gubo na sredini ostenja, ki je po obliki in naklonu ustja skoraj povsem enak bikoničnim steklenicam (44)[2]. Kaže, da so domači lončarji uspešno posnemali takrat še dokaj dragoceno in večinoma uvoženo stekleno posodje, ki so si ga v tem času lahko privoščili predvsem plemiči in premožni meščani.

Literatura:

BAUMGARTNER, E., I. KRUEGER 1988, Phönix aus Sand und Asche, Glas des Mittelalters. Katalog razstave. München.

BOLDRINI, E., M. MENDERA 1994, Consumo del vetro d'uso comune a San Giovanni Valdarno (AR) nel' 500: caratteristiche technologiche e tipologiche. - Arheologia Medievale 21, 499-516.

CUNJA, R. 1995, Prispevek arheologije k zgodovini vinske trte in vina. - V: Dežela refoška, Knjižnica Annales 10, 37-97.

ČERNÁ, E. 1994, Středověké sklo v zemích Koruny české. Katalog razstave. Most.

GUARNIERI, C. 1998, Suppellettile vitrea proveniente dagli scavi del convento di S. Antonio in Polesine a Ferrara. - V: Il vetro dall'antichit? all'et? contemporanea: aspetti tecnologici, funzionali e commerciali, Atti 2e giornate nazionale di studio AIHV-Comitato nazionale Italiano, Milano, 217-224.

HENKES, H. E. 1996, The Metamorphosis of the Berkemeier. - Annales du 13e Congrès de l'AIHV, 427-436.

KOSLER, R. 1998, Flasche, Bottle und Bouteille, Faszination eines Hohlglases. Ismaning.

KOS, M., M. ŽVANUT 1994, Ljubljanske steklarne v 16. stoletju in njihovi izdelki. - Viri I.

LAZAR, I. 1999, Srednjeveško steklo. - V: Grofje Celjski. Katalog razstave. Celje, 81-86.

LAZAR, I. 2001, Srednjeveško steklo iz Celja. - V: Srednjeveško Celje, Archaeologia historica Slovenica 3, 69-96.

MENDERA, M. 1989, La produzione del vetro nella Toscana bassomedievale.- Quaderni del Dipartimento di archeologia e storia delle arti, Sez. Archeologica, Univ. di Siena 15, 13-90.

NEWBY, M. S. 2000, Some comparisons in the form and function of glass from medieval ecclesiastical and domestic sites in central Italy. - Annales du 14e Congrès de l' AIHV, 258-264.

2 Zahvaljujem se kolegici Saši Djura Jelenko, ki me je opozorila na ta odlomek in mi ga odstopila za objavo.

PETEK, B. 1999, Poznosrednjeveške in novoveške steklene najdbe iz Turjaške palače v Ljubljani. Ljubljana (neobjavljeno diplomsko delo, FF - Oddelek za arheologijo).

STIAFFINI, D. 1991, Contributo ad una prima sistemazione tipologica dei materiali vitrei medievali. - V: Archeologia e storia della produzione del vetro preindustriale, Quaderni del Dipartimento di archeologia e storia delle arti, Sez. Archeologica, Univ. di Siena, 27-28,177-266.

STIAFFINI, D. 1996, The diffusion of mensa vitreous vessel in Italy during the Middle Ages. - Annales du 13e Congès de l'AIHV, 343-352.

TARCSAY, K. 1999, Mittelalterliche und neuzeitliche Glasfunde aus Wien. - Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich, Beiheft 3.

TOMANIČ JEVREMOV, M. 1997, Ormož. - V: Drobci nekega vsakdana, Archaeologia Historica Slovenica 2, 107-140.

44

T. 4, Slovenj Gradec-Gimnazija, keramika, M 1:2

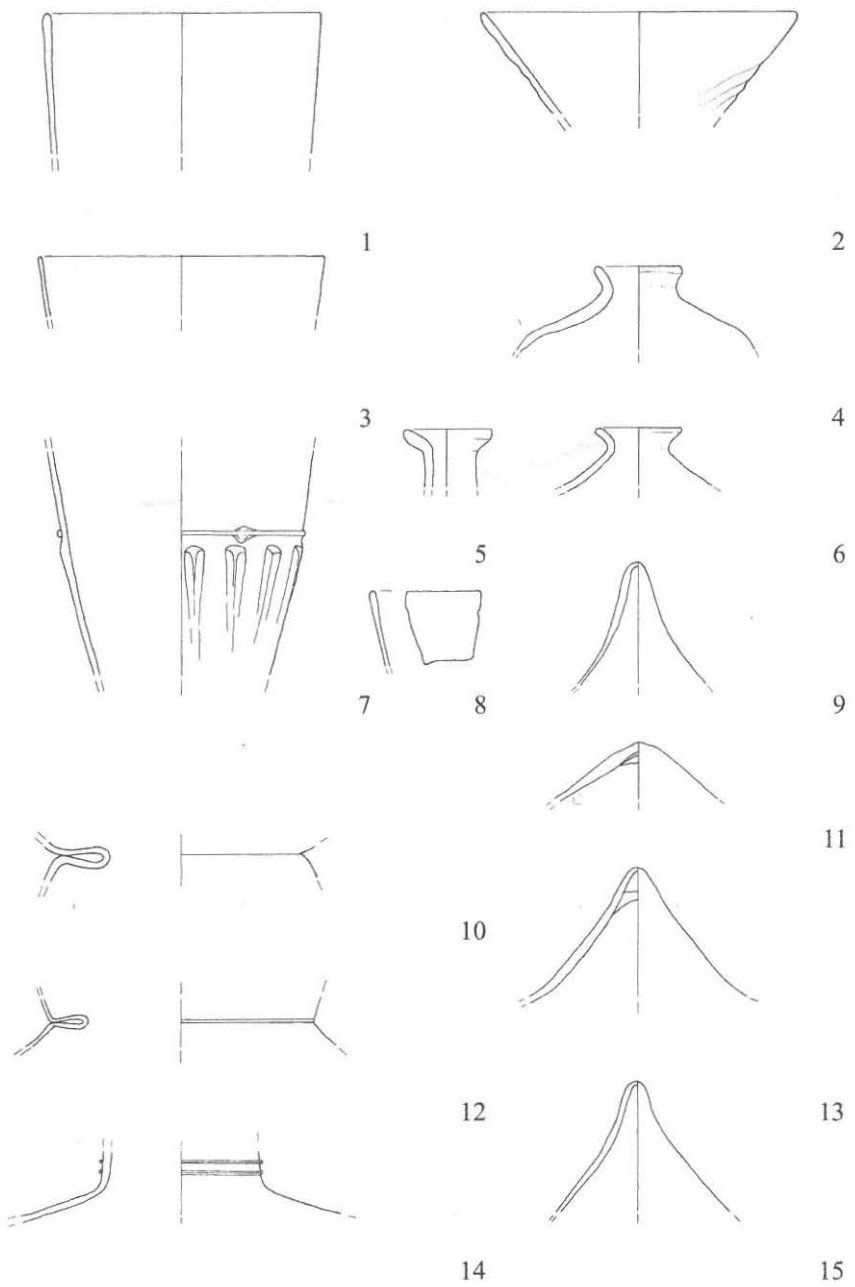

T. 1, Slovenj Gradec-Gimnazija, steklo, M 1:2

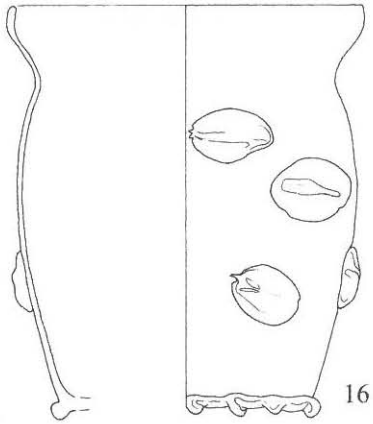
16

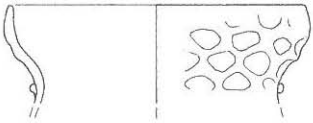
17

18

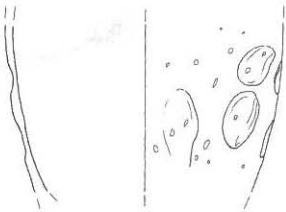
19 20

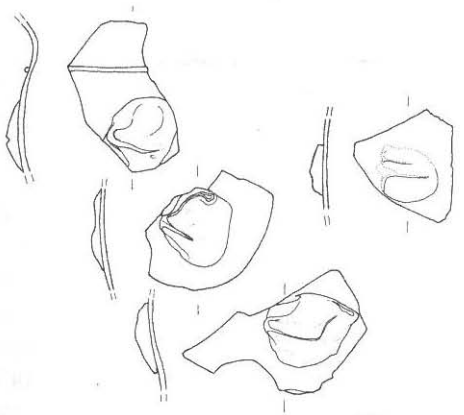
21

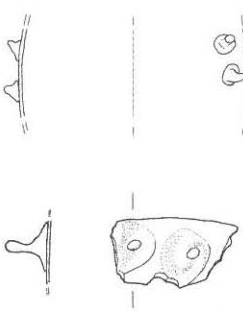
22

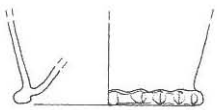
23

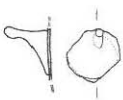
24 25

26

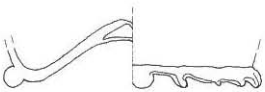
27

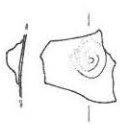
28

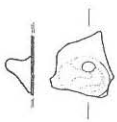
29

T. 2, Slovenj Gradec-Gimanzija, steklo, M 1:2

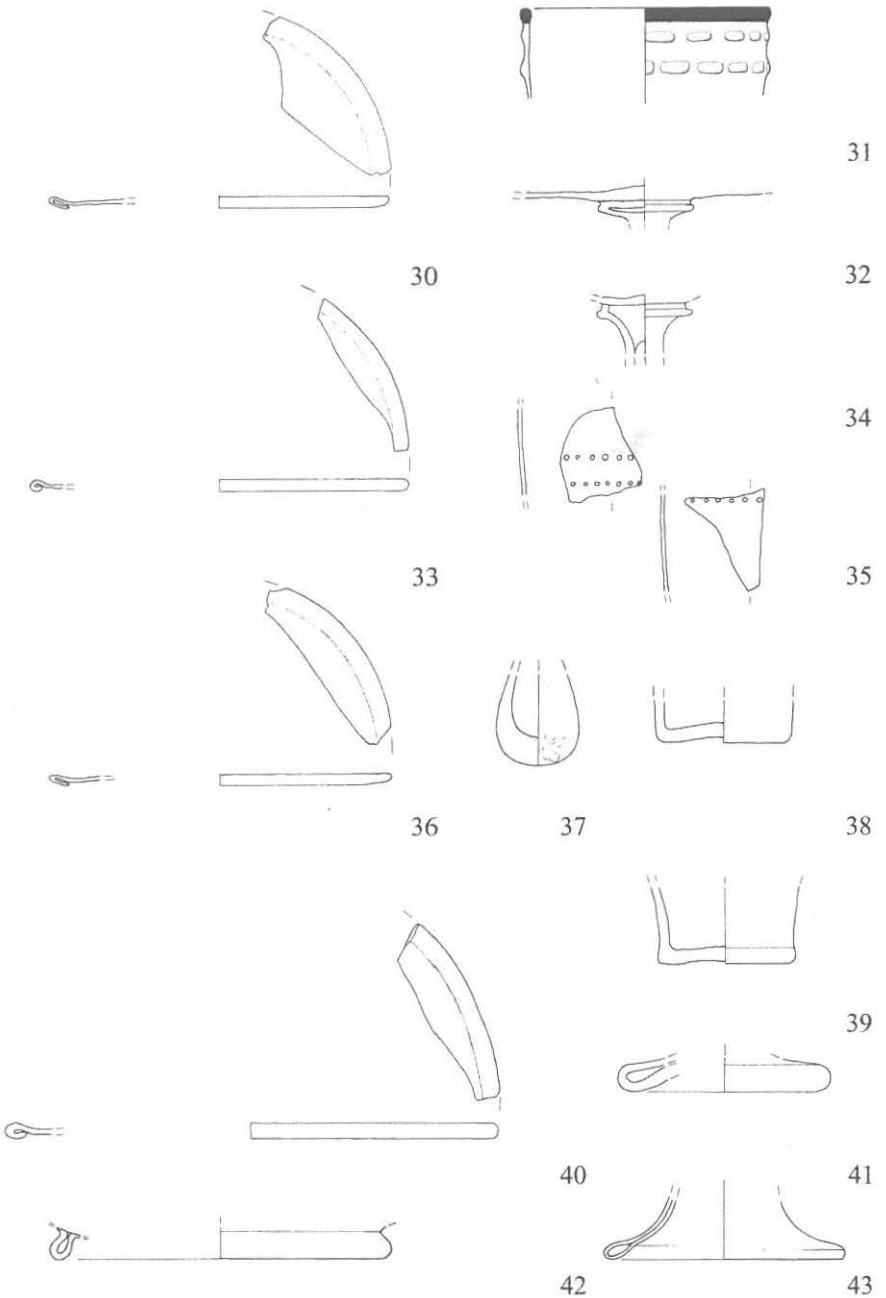

T. 3, Slovenj Gradec-Gimnazija, steklo, M 1:2

Saša Djura Jelenko

Poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške lončene čaše iz Slovenj Gradca

V članku so zajete poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške lončene pivske čaše iz arheološkega najdišča Gimnazija 1999, 2000. V Slovenj Gradcu so zaradi izgradnje nove gimnazije potekala zaščitna arheološka izkopavanja na mestu srednjeveškega obrambnega jarka in vzhodnega mestnega obzidja. Glede na oblikovno shemo so predstavljeni različni tipi čaš. To so enostavne čaše, čaše vrste Celje, gotske čaše z valovito nogo, čaše in kupe skupine Ljubljana ter lončki. Še posebej izstopajo gotske čaše z valovito nogo, ki jih iz bližnjih najdišč zaenkrat ne poznamo. Posamezne vrste čaš so bile masovni izdelek domačih lončarskih delavnic, vsaj nekatere čaše vrste Celje pa zagotovo unikati, izdelani za posameznega naročnika. V Slovenj Gradcu je leta 1498 deloval lončar, prav tako je za isto leto izpričan obstoj pivovarne. Po fakturi in obliki se slovenjgraške čaše še najbolj navezujejo na čaše iz Slovenskih Konjic in Slovenske Bistrice, manj na celjske. V poznem srednjem veku so se lončarji zgledovali predvsem po srednjeevropskih keramičnih smernicah oz. modi, ki je prihajala iz nemških dežel, z zatonom gotike pa se bolj utrdi vpliv severnoitalijanskega prostora.

ZGODOVINA RAZISKAV

V začetku devetdesetih sta Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor in Restavratorski center Republike Slovenije sprejela izhodišča za obnovo in varstvo starega mestnega jedra Slovenj Gradca. V ta namen so bila v letih 1994 in 1995 na posameznih odsekih obzidja, vogalnega stolpa ter obrambnega jarka ob vzhodnem obzidju izvedena arheološka sondiranja (Snoj 1995, Snoj 1997).

Novo priložnost - v smislu odkrivanja naše poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške materialne zapuščine, smo dobili leta 1999 ob izgradnji nove gimnazije in srednje zdravstvene šole. Raziskali smo ogrožen predel srednjeveškega obrambnega jarka, leto dni kasneje pa zaradi ureditve šolskega okoliša še 67 metrov pripadajočega vzhodnega mestnega obzidja[1] .

V pričujočem prispevku so zajete najdbe lončenih čaš s teh izkopavanj [2].

O ČAŠAH

Med koncem 14. in prvo polovico 16. stoletja je bilo na ozemlju celinske Slovenije ter v obmejnih pokrajinah sosednje Avstrije, Madžarske in Hrvaške razširjeno pitje iz

1 Izkopavanja je v obeh letih vodila avtorica prispevka.

2 Iz let 1995, 1999 in 2000. Vključila sem še slučajne najdbe iz župnijskega vrta, odkrite ob izkopu za toplovod, avgusta leta 2000. V tem zborniku je z najdišč Slovenj Gradec - Gimnazija 1999 in 2000 predstavljeno še "Odlomki srednjeveškega stekla iz Slovenj Gradca" avtorice dr. Irene Lazar ter "Slovenjgraške devocionalije" avtorja mag. Darka Kneza.

lončenih čaš [3] . Čaša je manjša namizna posoda z nogo, primerna za držanje v roki. Iz nje so pili in izlivali, z njo so nazdravljali, vanjo točili vino[4], pivo[5] , medico[6] - odvisno pač od pivčevega okusa, priložnosti in obilnosti mošnjička.

V poznem srednjem veku se je veliko pilo. Temu je botrovala močno začinjena in mastna hrana. Posledičnim nevšečnostim se je bilo moč izogniti, glede na takratna medicinska opozorila, z zadostno količino popite tekočine. Vodi so se zaradi slabih higienskih pogojev izogibali, veliko raje so pili osvežujoče kislo mleko.

Čaše so bile izdelane s pomočjo lončarskega kolesa na nožni pogon. Izdelovali so jih lončarji; tiste, bogato okrašene, morda tudi pečarji (Kos 1995, 203). Dobro oblikovan rob ustja čaše ter praktična in stabilna oblika sta pripomogla k večji funkcionalnosti. Okras, ki je bolj ali manj razgibal površino, je poleg tega, da je čašo polepšal, preprečeval zdrs iz roke in polzenje prstov po večkrat mokri površini. Nekatere so imele v ta namen pritrjen še ročaj.

Lončene čaše so oblikovali tako, da so posnemali dragocene kovinske (t. i. kelih)[7] ter manj obstojne in bolj krhke steklene čaše (t. i. kozarec). Uporabljali so seveda tudi preproste lesene čaše, ki pa jih z našega ozemlja zaenkrat ne poznamo (Žvanut 1994, 183).

V tem obdobju pride do razvoja pivske kulture. Razvila se je potreba po pitju iz lastne (svoje!) čaše, za razliko od običaja, ko si je več oseb podajalo eno čašo in pilo iz nje [8] (Tkalčec 2001, 214).

"Piti moraš iz lesene čaše, ki je črna, stara, zaudarjajoča, v njej nastaja trd vinski kamen. In vanjo običajno možje tudi lulajo. Poleg tega te čaše tudi ne uporabljaš sam, v njo dolivajo vodo ali pač čisto vino, in ta čaša potem gre iz roke v roko in ti si prisiljen nastaviti svoja usta, kamor jih je pred tabo ušiva brada ali zagnojene ustnice ali zatohli zobje." [9]

3 Razen dveh čaš (22, 39; Guštin 2001, sl.5:4 in 7:6), še niso bile objavljene. Slednja je bila pomotoma zavedena pod najdišče Slovenske Konjice. Pravilno je Slovenj Gradec.

4 Sladka rebula, izvrstna malvazija, Santonino 1991, 88, 89. Prevladovalo je belo vino. Z rdečim vinom sta bili obdarjeni Burgundija in zgornja Italija. Iz Madžarske in Grčije so prihajala težka sladka vina. Okus kislega vina so izboljšali z medom in začimbami. V 14. in 15. stol. je bilo to t. i. aromatizirano vino še posebej priljubljeno. Začinjen okus so dosegli z dodajanjem popra, cimeta, klinčkov, kardamoma, ingverja ter z medom in žafranom, ki je vino še dodatno obarval.

5 V poznem srednjem veku so npr. v Nürnbergu pili precej piva, predvsem pri slojih z manjšimi dohodki, saj je bilo pivo cenejše od vina, čeravno je bila v 15. stol. poraba vina nasplošno še vedno nad potrošnjo piva. Pri tem ni bilo nič nenavadnega pitje piva ali vina pri otrocih. Pivo so glede kvalitete delili na sprednje, srednje in zadnje pivo. Čas varjenja je bil točno določen. Tako kot vinu so tudi pivu dodajali različne snovi: žajbelj, pelin, dišavni klinčevec, trnuljo in maline.

6 Medica, pijača narejena iz vode in medu ter dodatkom hmelja in žajblja, je v veliki meri izpodrinila pivo.

7 Kelihe, kozarce in čaše večkrat najdemo na upodobitvah predvsem likovne vsebine. Nam najbližja je tista s stene notranjščine pevskega kora cerkve sv. Lenarta na Platu pri Mežici (Javornik 2002, 84, 85) z letnicama 1515 in 1535. Srebrne čaše so se tako kot ostale dragocenosti dedovale iz roda v rod (Žvanut 1994, 187), kar morebiti velja tudi za lončene čaše - če se seveda niso prej razbile (Žvanut 1995,127).

8 Na upodobitvi knežje gostije iz leta 1491 sedi za mizo na desni devet žena, čaša je ena, za mizo na levi pa deset žena, čaši sta samo dve (Žvanut 1994, 52).

9 Pismo Enea Silvia Piccolominija Johannu von Eichu, v katerem kritizira razmere pri vsakdanjem obroku na večjem dvoru, Brück (Koroška), leto 1444, v: Brandl 1984, 23.

Količina namiznega posodja (kamor sodijo tudi čaše) in material, iz katerega je bilo posodje izdelano, sta kazala na socialni položaj lastnika. V srednjem veku je bil gost, ki je prišel k hiši, deležen posebne časti. Spremljevalec vizitatorja škofa Petra Carla, oglejski kancler Paolo Santonino, je znal zelo nazorno prikazati in opisati, s kakšnimi jedačami in pijačami ter tudi v kakšnih posodah so bili postreženi ob obisku v naših krajih (Santonino 1991).

Oblikovno shemo glede na razvoj oblik ter vrste okrasa je na podlagi najdb iz Slovenije predlagal Guštin (Guštin 1999, 2001). Lončene čaše je razvrstil v štiri večje skupine: enostavne čaše, čaše vrste Celje, ljubljanska skupina čaš in kup ter lončki.

ENOSTAVNE ČAŠE

Prvo večjo skupino čaš tvorijo enostavne čaše, ki po obliki še najbolj spominjajo na kozarec. Skupen jim je okras - neznatna razčlenjenost površine z vodoravnimi žlebiči oziroma rebri (T. 1). Le spodnji del čaše 16 nosi okras narejen s pomočjo koleščka. Površina je večinoma groba in hrapava, lahko tudi gladka (7, 16 in 19). Konična oblika je najpogostejša, ostenja včasih rahlo usločeno prehajajo v spodnji del. Ustja so lahko nagnjena navzven (1), lahko pa upognjena navznoter (3, 6). Vsaj v zgornjem delu so narejena s pomočjo lončarskega vretena. Prevladujejo sivi toni.

Koničnim čašam lahko najdemo primerjave med gradivom iz Celja (Guštin 2001, sl. 1:3), Starega gradu nad Podbočjem (Guštin 2001, sl. 2) in Gradu Slovenska Bistrica (Bandelj 1999, T.5:97).

ČAŠE VRSTE CELJE

Naslednjo skupino tvorijo čaše vrste Celje, različici 1 in 2 (v nadaljevanju C1, C2). Od čaš vrste C1 poznamo predvsem obliko spodnjih delov oziroma nog (T. 3) in samo tri so se ohranile tudi v zgornjem delu (21 - 23). Za njih je značilna glina, ki je največkrat trda in zveneča. Samo ena čaša je svetlo rjava, ostale so redukcijsko žgane (temni toni). Bolj ali manj usločeno ostenje izhaja iz klekasto oblikovanega ustja in se v rahlem loku končuje v široko oblikovani nogi. Celjski primeri so večkrat izvirno in bogato okrašeni. Med našimi izstopa 22 s klasičnim okrasom s pečatki, čaša 21, ki je po celi površini okrašena s horizontalnimi vrezanimi žlebiči ter noga 26 okrašena s koleščkom. Vse ostale čaše so vsaj v spodnjih delih neokrašene. Pri tem moramo biti pazljivi, govorimo namreč o fragmentarno ohranjenih čašah. Po fakturi je celjskim najbližja čaša 28. Na splošno se slovenjgraške čaše tipa C1 po sestavi in okrasu bolj navezujejo na čaše odkrite v Slovenskih Konjicah in Slovenski Bistrici (Bandelj 1999, T.13: 220, 223) in ne toliko na celjske čaše. Guštin za čaše iz Slovenskih Konjic domneva lokalno izdelavo, "po fakturi in izdelavi so precej samosvoje" (Guštin 2001, 176).

Na čaši okrašeni s pečatki 22 se pojavijo pečati dveh različnih oblik, ki so nanizani v sedmih vrstah. Spadajo v tip pečatov I/2, III/4 (Guštin 2001, 149). Odkrili smo še en odlomek čaše 30, ki je bil okrašen z ovalnim in kvadratnim pečatom tipa II in IV/2 in verjetno pripada čaši tipa C2, ki so predstavljene na T.4.

Najbližje primerjave čašam vrste C1 najdemo v Celju (Guštin 2001, sl. 16:4).

Za čaše tipa C2 se je uveljavil izraz gotska čaša v obliki peščene ure (Guštin 2001, 148). Čaša 32 ima tipično narebreno nogo, ki je razmeroma široka. Poleg okrasa s pečatki 30 se na naših čašah tipa C2 pojavijo še vodoravni žlebiči 31 ter okras s koleščkom v vodoravnih pasovih 33. Izjemna je kombinacija okrasa na 35 izvedenega s pasovi vrezane valovnice in okrasom klinastih odtisov, ki so bili narejeni s pomočjo koleščka (Guštin 2001, 152). Čaša 29 je neokrašena, narejena iz grobe gline in skoraj zagotovo proizvod lokalne delavnice. Polovica čaš tipa C2 je redukcijsko žganih, sivo črnih tonov. Samo na čaši 36 smo zasledili ostanke transparentnega in pego svetlo zelenega lošča.

Celjske čaše so bile nadvse priljubljene konec 14. in v 15. stol., pri čemer na podlagi stratigrafije iz Celja Guštin čaše s pečatki znotraj tega obdobja uvršča v starejšo fazo, čaše okrašene s pomočjo koleščka in okrasa z valovnico pa v mlajšo fazo (Guštin 2001, 158).

GOTSKE ČAŠE Z VALOVITO NOGO

Med najstarejše ohranjene čaše sodijo t.i. gotske čaše z valovito oziroma z odtisi razčlenjeno nogo, ki so bile razširjene skoraj po celotni srednji Evropi vse od 14. stol. dalje (Dexel 1962, Abb. 153, 167). Za njih je značilna vitka, podaljšana oblika. Ohranile so se štiri čaše, katerih noga je razčlenjena z odtisi - 55, 58, 60 in 57. Slednja ima na zunanji strani dna še dodatno vrezani dve znamenji v obliki črke X s podaljšanima zgornjima zaključkoma. Snoj jo datira v 15. stol. (Snoj 1997, 143). Nogo razčlenjeno z odtisi poznamo še iz Ljubljane (Guštin 2001, 13). Guštin trebušaste čaše na gladki nogi uvrsti k lončkom (Guštin 2001, 146).

Z odtisi razčlenjene noge, t.i. "wellenfuss", so znane iz nemških dežel (Brandl 1984a, 96, 97; Janssen 1995, T. 67:2; Dexel 1962, 74, Abb. 361-363, 365). Janssen opozarja na renski izvor teh čaš. Poznamo jih tudi s sosednje Hrvaške. Spadajo med t. i. čaše trebušaste oblike z nizko ali visoko nogo (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, T. 4:4). Spadajo v skupino široko razprostranjenih čaš, ki so v glavnem neokrašene, trebuh doseže največjo širino v zgorji tretjini, skupna pa jim je izrazita noga, ki ni nujno, da je razčlenjena. Pri nas so znane še iz Šaleka (Brišnik 1999, T. 10: 42, 46), Slovenske Bistrice (Bandelj 1999, T. 13:221), Celja (Guštin 2001, sl. 14:7), Podbočja / Stari grad (Guštin et al. 1993, sl. 21:13), pa tudi v Slovenj Gradcu jih je kar nekaj (54, 56, 59, 61, 62). Svoj razcvet v srednji Evropi dosežejo v 15. st. (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002, 177). Brišnikova za čašo iz Šaleka najde paralelo v t.i. "mündelbecher" z Dunaja, ki so datirane v 15. stol. (Brišnik 1999, 59). Valovite noge čaš poznamo še dalje iz srbskih lokalitet 14. in 15. stoletja. Marija Bajalović - Hadži-Pešić ugotavlja, da je ta oblika nastala ob posnemanju steklenih čaš, ki so bile v Srbijo in Bosno uvožene iz muranskih in evropskih delavnic (Bajalović 1981, 65, 137, T. XXIV:1,6). Tovrstne steklene čaše, t. i. ježevke, poznamo v fragmentih tudi iz Slovenj Gradca [10].

Čaše so se ohranile le v spodnjih delih, zato trdnega dokaza, kako je izgledal zgornji del, nimamo. Priljubljenost razčlenjevanja noge, sploh v 15. stol., dokazujejo najdbe tudi drugih oblik posodja z valovito nogo. Tako je v celoti ohranjena vitka čaša z valovito nogo ob lončarki upodobljena na igralni karti iz 15. stol. (Hödl 2001, 247).

10 V članku dr. Irene Lazar v tej številki zbornika pod naslovom "Odlomki srednjeveškega stekla iz Slovenj Gradca".

ČAŠE IN KUPE SKUPINE LJUBLJANA

Obvezna pološčenost cele površine je poleg oblikovnih sorodnosti in seveda razširjenosti uporabe na širšem ljubljanskem prostoru botrovala poimenovanju t. i. ljubljanske skupine čaš in kup. V Slovenj Gradcu so bile bistveno manj razširjene kot celjske čaše. Za lep primer čaše ljubljanskega tipa (vrste 5) 39 (Guštin 2001, 156), za katerega je značilna kroglasta čaša na nizki nogi, je najustreznejši izraz kupa. Na dnu se je ohranil monogram z inicialkama I. Z. Podobno navpično nagubano površino ima temno zelena obojestransko loščena čaša 37, pri kateri se je ohranil tudi ročaj. Podobno poznamo iz Ptuja, kjer jo Lamut na podlagi spremnega gradiva postavlja v novi vek in poudari njeno baročno formo (Lamut 1993, 608, T. 11:6 - kot vaza). Čaša 38 z olivno zelenim loščem se je ohranila v spodnjem delu, ki se v nadaljevanju ostro zalomi. Obe čaši, 37 in 38, smo odkrili leta 2000 v objektu 2. Odlomek ostenja 41 z vodoravnim razčlenjenim rebrom pripada čaši ježevki tipa Ljubljana vrsta 1, ki je še močno arhaična in za razliko od ostalih kup in čaš skupine Ljubljana še srednjeveška (Guštin 2001, 155, 158, sl. 9:9; 11:16-22).
Čaše in kupe skupine Ljubljana sodijo v konec 15. in v 16. stol. Pri tem so kupe že iz začetka novega veka. Ljubljanska skupina je torej mlajša od čaš vrste Celje (Guštin 2001, 158).

LONČKI

V prispevku so zajeti tudi manjši lončki, ki so verjetno prav tako služili kot pivske posodice. Zaradi notranjega opornika za pokrov pa so prav gotovo lahko služili tudi za shranjevanje začimb, mazil ali zdravil. Ozek vrat prehaja v široko izvihano ustje, ki je lahko ovratnikasto oblikovano. Danijela Brišnik domneva, da so bili v množični vsakodnevni rabi (Brišnik 1999, 58), s tem pa lahko predpostavljamo tudi domačo, lokalno serijsko proizvodnjo. Lončki z ovratnikastim ustjem 42, 44 in 47 so sivo do črno žgani, narejeni iz finozrnate gline, njihova površina je gladka. Vsaj v zgornjem ohranjenem delu so neokrašeni. S horizontalnimi žlebiči sta okrašena 43 in 45. 43 ima prstanasto odebelitev na prehodu v vrat. Čaše z ovratnikastim ustjem Lamut na podlagi analogij iz avstrijskega Podonavja uvršča v 15. stol., čeprav so tiste iz Medjimurja še starejše (Lamut 1993, T. 1:5-8, 607).
Med izkopavanji so bili odkriti tudi zgornji deli treh lončkov z rahlo izvihanim ustjem, ki prehaja v usločen vrat in trebušasto ostenje. Površina je razčlenjenja z vodoravnimi žlebiči. So izrazito fini in tankostenski (11, 13, 15).

INTERPRETACIJA

Razen dveh znamenj na zunanji strani dna (56, 57) čaše z izjemo kupe 39 ne nosijo drugih znakov oziroma žigov, po katerih bi lahko prepoznali lončarsko delavnico ali morebiti znak kvalitete. Znamenje v obliki preprostega križa smo odkrili na čaši 56. Podoben znak so odkrili na čaši iz Goričkega, ki je skupaj z ostalim gradivom datirana v 15. stol. (Kerman 1997, 153, T. 6:23). V različnih izvedbah križ (očrtan, večkrak) nastopa večkrat tudi na ostalih srednjeveških najdiščih pri nas.

Večina čaš je neloščena. Na petih čašah se je ohranil svinčen lošč[11] svetlo zelene barve (58, 60, 53, 36). Pološčenost je delna, največkrat v obliki pološčene kaplje oziroma pege in redkeje po celi površini (53). Svetlo zelen lošč je povezan s čašami, katerih rob stojne ploskve je razčlenjen z odtisi (58, 60). Čeravno za celjske čaše velja, da je lošč prej izjema kot pravilo, poznamo svetlo zelen lošč s čudovite čaše okrašene s pečati iz Katzensteina v Florjanu pri Šoštanju (Brišnik 1999a, 81). Lošč se je ohranil tako na zunanji kot na notranji strani. Kar je pomembno pa je, da je bil grad Katzenstein sredi 15. stol. že v ruševinah in je čaša nesporno datirana najmanj v 1. pol. 15. stol. (Brišnik 1999a, 81, sl. 19). Da je bilo teh primerkov še več, dokazujeta leta 1984 odkrita skodelica z ročajem iz Muzejskega trga v Celju (Guštin 1998, 252, sl. 2:15) in čaša iz 15. stol. odkrita v Ljubljanici pri Vrhniki (Kos 1995, 356). Obe čaši sta okrašeni s pečatki. Iz glaziranih čaš bi naj pili predvsem ali celo samo vino (Kos 1999, 402).

Poleg čaše 60 je bil v isti plasti[12] odkrit pfennig kovan med l. 1290 in 1325[13]. Čaša 58 z valovito nogo ima še dodatno vertikalno nagubano površino noge. Poleg kaplje svetlo zelenega lošča na dnu so se v gubah ohranili ostanki engobe[14] ter dodatno kremenčeva zrnca, ki niso vgnetena v glino, ampak so vtisnjena na zunanji površini. Ni izključena peskanost trupa čaše. Nogo smo odkrili čisto na dnu jarka[15]. Z novci so podprte še najdbe čaš iz izjemno bogate plasti SE 031 (kar pa seveda ne pomeni, da so tudi čaše nujno datirane v ta čas). Možno je, da so jarek v tem času deloma obnavljali, popravljali ali celo že zasipali. Vierer [16] in pfennig[17] kažeta na čas od l. 1504 do 1517, tretji novčič - beneški bezzo o mezzo[18] pa je bil kovan 1619. leta. To je verjetno čas uporabe prehoda, ki so ga uredili čez delno zasut jarek. Utrjen je bil z vzdolžno položenimi hrastovimi tramovi. Pri njegovi izgradnji so izravnali starejše plasti, s kamenjem iz obzidja pa dodatno utrdili še vedno mokro dno jarka. Zemeljske plasti so potisnili proti severozahodni brežini jarka. V teh odgrnjenih plasteh smo kasneje odkrili največje število različnega poznosrednjeveškega in zgodnjenovoveškega gradiva, med njimi tudi svetinjico iz 17. stol. (Knez 2003)[19]. Poleg viererja[20] iz l. 1500 smo v plasti SE 035 odkrili še enostavno čašo 4 okrašeno z vodoravnimi žlebiči in lonček 15.

11 Prvotna funkcija lošča je predvsem uporabna. Zaradi poroznosti črepinje je namreč tekočina počasi odtekala, vse dokler se ni toliko navzela vlage, da so se pore zaprle. Lošč je površino zaprl.

12 Plast SE 116 (SE = stratigrafska enota).

13 Vse novce je določil Andrej Šemrov iz Numizmatičnega kabineta NM Slovenije. Na tem mestu se mu še enkrat lepo zahvaljujem.

14 Engoba - eng`oba - francoski termin: glinen premaz, razredčena glinena kaša, ki se uporablja za premazovanje površine glinene posode oz. krašenje in je v osnovi drugačne barve od posode (Horvat 1999, 26).

15 Plast SE 092.

16 Vierer (Gorica), 1504 - 1510, Lienz, Egg B4.

17 Pfennig (Koroška), 1517, St. Veit, Egg 30.

18 Bezzo o mezzo, Italija, Rep. Venezia, Anonimus, od 1619, Venezia, CNI 586.

19 Članek mag. Darka Kneza o slovenjgraških devocionalijah v tem zborniku, kataloška številka 18: svetinjica sv. Ignacija Loyole in Frančiška Ksaverskega.

20 Vierer, Heiliges Römisches Reich, Östereichisch-Bömischer Kreis, Haus Österreisch, Maximilian I., Tirolska, od. 1500, Hall, Egg 2.

ZAKLJUČEK

Mitnico z mestnim obzidjem so sezidali med leti 1270 - 1300 (Curk 1991, 127). Mestni jarek se prvič omenja okoli l. 1500. Izkopali so ga leta 1448 na izpostavljenih obrambnih mestih po nalogu Friderika IV.

Mesto dobi sodstvo leta 1396, mestno upravo 1440, okoli leta 1417 je že dokazan obstoj špitala[21] (Mlinarič 1986, 319). Med 1424 in 1428 (Mlinarič 1986, 322) je že stala prvotna špitalska kapela in 1491 sirotišnica. V 16. stol. je začela delovati šola. Turki so tukaj prvič dokazano pustošili leta 1471, Madžari slabih 20 let kasneje. Večji katastrofalni požari so divjali po mestu pred letom 1454, 1509, 1623, 1632, 1763 in potem v 1811, zadnji celo v začetku 20. stol. Leta 1547 je mesto štelo 43 družin, od tega 29 z obrtniškimi priimki (Curk 1991, 59). Leta 1436 je bilo v njem skladišče ausseejske kamene soli (Curk 1991, 127).

Pri razvitem trgovanju, denarništvu in izmenjavi blaga so dokazano sodelovali Židje, ki so za Slovenj Gradec izpričani med leti 1334 in 1388, toskanski bankirji koncem 13. stol. in nenazadnje poleg andeške tudi auffensteinska kovnica denarja iz okoli leta 1328 (Curk 1991, 139).

Če pogledamo na karto mestnega jedra, je območje, kjer smo opravljali arheološke raziskave, ležalo za cerkvenim kompleksom ob pokopališču oziroma ob vzhodnih vratih, ki so iz mesta vodila na mestne njive. Razne prezidave, ki so jih izvajali na cerkvi sv. Elizabete in bi bile za nas zanimive zaradi nekaj metrov vstran ležečega obzidja, so dokumentirane v začetku 15. stol., pa spet ob koncu istega stoletja, ko na vzhodni strani prizidajo prezbiterij (Curk 1986, 329). Leta 1447 je bil prizidan prezbiterij tudi h kapeli sv. Duha[22] (Curk 1986, 330). Sedanja ladja nosi na portalu letnico 1490. Takrat so na južni strani cerkve zgradili tudi zakristijo in hodnik, ki je povezoval cerkev s špitalom. Naslednjega leta, 6. maja 1491, je namreč Slovenj Gradec obiskal oglejski vizitator Peter Carlo iz Caorla, kaprulanski škof (Höfler 1982, 200).

Jugovzhodna mestna četrt med Skladiščno ulico (leta 1487 imenovana Kastengassen) in obzidjem ter cerkvijo sv. Elizabete in Trappovim gradom na jugu je torej služila predvsem cerkvenim dejavnostim.

Leta 1498 se v Slovenj Gradcu omenja lončarska hiša z dvoriščem in vrtom v ulici nyderhalb des Trapen Turmen, ki je ležala med ulico in obzidjem ter zemljiščema cerkve sv. Elizabete in Bratovščine Naše ljube gospe iz Starega trga. Tako lahko tudi v Slovenj Gradcu računamo na lokalno proizvodno skupino. Samo želimo si lahko, da bomo domačega lončarja in njegovo roko lahko prepoznali, seveda ko bodo obdelane vse keramične najdbe z obravnavanih lokacij. Istega leta, pa verjetno tudi kakšno leto prej in kasneje, je v mestu delovala pivovarna (Curk 1988, 72, 73).

Ugotovimo lahko, da so bile posamezne vrste čaš masovni izdelek lončarskih delavnic namenjen široki uporabi, nekatere čaše vrste Celje pa skorajda gotovo unikati, ki so bili izdelani za posameznega naročnika. Guštin prav zaradi izrazite individualne izdelave in bogatega ter raznolikega okrasa predvideva, da so bile gotske čaše vrste Celje izdelane za posameznika, kot izraz "prestižnega odnosa premožnejšega plemiškega in meščanskega sloja do osebne pivske čaše za pitje žlahtne pijače" (Guštin 2001, 159).

21 Špital si že pred izdajo ustanovne listine v mestu pridobi kopališče (Mlinarič 1986, 323).

22 Po letu 1450 ga je poslikal Andrej iz Ottinga z 27 prizori Kristusovega mučeništva.

Če je še 1998. leta veljalo, da poznamo v Sloveniji preko150 celjskih čaš, se je njih število v zadnjih letih precej povečalo. Nekaj so k temu pripomogla številna nova arheološka izkopavanja, objave že izkopanega gradiva, predvsem pa pozornost, ki smo jo v zadnjem času posvetili arheologiji mlajših dob. Slovenjgraške čaše so se s svojim bogatim izborom po številu[23] uvrstile takoj za Celjem in Ljubljano, podobno pa lahko predvidevamo tudi za ostala srednjeveška mesta pri nas. Lončene čaše poleg tega predstavljajo samo en segment pivskega posodja. Od kod so prihajali vplivi in posredno importirani kosi ter seveda lončarski vajenci in pomočniki, ki so tuje zglede prenašali na domačo glino, lahko samo ugibamo. V za nas časovno precej oddaljenem srednjem veku je potekalo živahno trgovanje, obrtniki so se selili za delom in kruhom, ljudje so se za odvezo greha ali drugega vzgiba podajali na številna romanja po srednjeveških božjih poteh vse od Porenja (Köln, Aachen), Španije, Italije do Jeruzalema (Knez 1995, 162). Poleg drugih so jih spremljali tudi krčmarji in trgovci.

V poznem srednjem veku so se lončarji pri nas pri oblikovanju čaš (in tudi drugih posod) zgledovali predvsem po modi v nemških deželah oziroma srednjeevropski keramični proizvodnji, z zatonom gotike pa se bolj utrdi vpliv severnoitalijanskega prostora. Le-ta se na slovenskem prostoru potem razcveti v 16. stol.

ZAHVALA

Na tem mestu se za dragoceno pomoč zahvaljujem Tomažu Nabergoju in Mateji Kos iz Narodnega muzeja Slovenije ter Ireni Lazar iz Pokrajinskega muzeja Celje. Svinčnik risbe čaš sta izdelali Jerneja Kobe in Andreja Izlakar, tuš risbe Darja Črešnar in Saša Djura Jelenko. Pri samih izkopavanjih so mi bili v veliko pomoč: dokumentalistki Tina Britovšek in Darja Črešnar; restavrator Aleš Senica; tehniki Dejan Damjanovič, Miha Murko, Tadeja Žižek; študentje Andrej Knez, Nina Krenker, Mihela Strmčnik; za fotografijo je skrbel Stane Žumer. Končne posnetke je izdelal Ivo Bizjak. Zahvala velja tudi gospodu župniku Petru Leskovarju.

Literatura:

BANDELJ, V. 1999, Slovenska Bistrica, Gradivo iz arheoloških izkopavanj 1992, Seminarska naloga, Fil. Fak., Oddelek za arheologijo, Ljubljana.

BRANDL, R. 1984, Essen und Trinken im spätmittelalterlichen Nürnberg. - V: Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann, Funde aus dem Mittelalterlichen Nürnberg, 11-31.

BRANDL, R. 1984a, Die Funde vom Weinmarkt 11, dem Wirtshaus Zum Wilden Mann, Keramik. - V: Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann, Funde aus dem Mittelalterlichen Nürnberg, 67-105.

BRIŠNIK, D., T. RAVNIKAR, 1999, Grad Šalek. Velenje.

BRIŠNIK, D. 1999a, Od poznoantičnih loncev do šaleške pivske čaše. - V: Velenje. Razprave o zgodovini mesta in okolice.

23 Do sedaj znanih 62 čaš.

BAJALOVIĆ - HADŽI-PEŠIĆ, M. 1981, Keramika u srednjevekovnoj Srbiji. - Monografije 8.

CURK, J. 1986, Gradbeni oris mestne župne cerkve in meščanskega špitala v Slovenj Gradcu. - V: ČZN 57/22, 327-334.

CURK, J. 1988, Grad Rotenturn in njegov pomen za Slovenj Gradec. - V: Kronika 36/1-2, 72-74.

CURK, J. 1991, Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem.

DEXEL, W. 1962, Das Hausgerät Mitteleuropas. - V: Wesen und Handel der Formen in zwei Jahrtausenden. Deutschland, Holland, Osterreich, Schweiz, Braunschweig - Berlin 1962.

GUŠTIN, M., R. CUNJA, K. K. PREDOVNIK 1993, Podbočje / Stari grad. - Posavski muzej Brežice, knj. 9. Brežice.

GUŠTIN, M. 1999, Srednjeveške keramične čaše iz izkopavanj v mestu Celje. - V: Celjski grofje 1999, 249-260. Celje.

GUŠTIN, M. 2001, Celjske čaše. - V: Archaeologia Historica Slovenica 3, 139-193.

HORVAT, M. 1999, Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv. - Razprave Filozofske fakultete.

HÖDL G. 2001, Hofämpterspiel. - V: Schauplatz Mittelalter Friesach, Band II - Katalog, 247.

HÖFLER, J. 1982, Potovanja oglejskih vizitatorjev na Slovensko v poznem srednjem veku. - V: Kronika 30/3, 198-203.

JANSSEN, W. 1995, Der Windsheimer Spitalfund aus der Zeit um 1500.

JAVORNIK, S. 2002, Likovna dediščina cerkva Mežiške doline.

KERMAN B. 1997, Srednjeveška kovačnica in talilnica pri Gradu na Goričkem. - V: Drobci nekega vsakdana. Archaeologia Historica Slovenica 2, 141-159.

KNEZ, D. 1995, Romanja Slovencev v času gotike. - V: Gotika v Sloveniji, Svet predmetov, 157 - 173.

KOS, M. 1999, Gotske steklene in keramične posode v zbirki Narodnega muzeja Slovenije. - V: Celjski grofje, stara tema - nova spoznanja, Celje, 397-402.

KOS, M. 1995, Keramika v obdobju gotike. - V: Gotika v Sloveniji, Svet predmetov, 203 - 215.

LAMUT B. 1993, Poznosrednjeveške in zgodnjenovoveške najdbe s Ptuja. - V: Ptujski arheološki zbornik, 601-627.

MLINARIČ, J. 1986. - V: Slovenjgraški meščanski špital, Čas. za zgod. in narod. 57/22, 315 - 326.

SANTONINO P.1991, Popotni dnevniki 1485 - 1487. - Celovec, Dunaj, Ljubljana (v prevodu Primoža Simonitija).

SNOJ, D. 1995, Srednjeveško mestno obzidje v Slovenj Gradec. - V: Koroški zbornik 1, 115 -133.

SNOJ, D. 1997, Srednjeveško mestno obzidje v Slovenj Gradcu 2. - V: Koroški zbornik 2, 135 - 160.

SEKELJ IVANČAN T., T. TKALČEC 2002, Kasnosrednjovekovna stolna keramika s nekih gradišta iz okolice

Kutine i Garešnice. - V: Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 19.

TKALČEC, T. 2001, Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara. - V: Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 18.

ŽVANUT, M. 1994, Od viteza do gospoda.

ŽVANUT, M. 1995, Pisni viri za materialno kulturo v obdobju gotike na Slovenskem. - V: Gotika v Sloveniji, Svet predmetov, 121-135.

KATALOG

Legenda
C - celjska čaša, osnovna oblika, različica
L - ljubljanska skupina čaš in kup, osnovna oblika, različica
Lo - lonček
E - enostavna čaša
G - gotska čaša
1 - višina čaše
2 - premer ustja
3 - premer dna
1,3 x 2,3 - višina x širina odlomka
odl. - odlomek
KPM - Koroški pokrajinski muzej

Tabela 1

1. Odl. ustja, rjavo črne barve.
E - 2 10,4 cm - KPM, z2391 - SE 031, kv.G5 - 1999.
2. Odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
E - 2 11,0 cm - KPM, z2655 - SE 031, kv. G3 - 1999.
3. Odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
E - 2 9,7 cm - KPM, z2648 - SE 031, kv. G5 - 1999.
4. Dva odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
E - 2 11,1 cm - KPM, z2668 - SE 035, kv. G4 - 1999.
5. Odl. ustja, sive barve.
E - 2 7,0 cm - KPM, z2664 - 1999.
6. Odl. ustja, rjave barve.
E - 2 9,0 cm - KPM, z2661 - SE 037 (031) , kv. F4, 5 - 1999.
7. Odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
E - 2 6,6 cm - KPM, z2728 - SE 031, kv. F2 - 1999.
8. Odl. noge, rjave barve. Vodoravni žlebiči.
E - 2 9,4 cm - KPM, z2654 - SE 031, kv. G5 - 1999.
9. Odl. ustja, sive barve. Pod ustjem vodoraven žlebič.
E? - 2 5,6 cm - KPM, z 3572 - SE 031, kv. F5-7 - 1999.

10. Odl. ustja, temno sive barve.
E?- 2 5,7 cm - KPM, z2725 - SE 094, kv. E, F 2-4 - 1999.

Tabela 2

11. Odl. ustja, sivočrne barve. Vodoravni žlebiči.
Lo - 2 8,9 cm,- KPM, z2974 - SE 055, kv. E2 - 1999.
12. Odl. ustja sive barve. Plitvi vodoravni žlebiči.
E - 2 6,3 cm - KPM, z3134 - SE 070, kv. F5,6 - 1999.
13. Odl. ustja, črne barve. Vodoravni žlebiči.
Lo - 2 7,5 cm,- KPM, z3434 - SE 031, kv. G5 - 1999.
14. Trije odl. ustja in ostenja, sive barve. Vodoravni žlebiči.
G? - 2 6,9 cm - KPM, z2729 = 3471 - SE 031, 037, kv. F2, 3 - 1999.
15. Odl. ustja črne barve. Plitvi vodoravni žlebiči.
Lo - 2 6,8 cm - KPM, z3452 - SE 035, kv. G4 - 1999.
16. Odl. noge, zunaj temno sive, znotraj svetlo sive barve. Koleščck. Spodnji del ročno dodelan.
E - 1 2,8 cm - KPM, z3526 - SE 004, kv. A8,9 - 2000.
17. Odl. noge, zunaj rjavosive, znotraj svetlo rjave barve.
E - 3 5,0 cm - KPM, z2735 - SE 100, kv. F6-8 - 1999.
18. Odl. noge, rjave barve.
E - 3 5,3 cm - KPM, z 3133 - SE 065a, kv. E, F2 - 1999.
19. Odl. ostenja, dna, temno sive barve.
E - 1 4,7 cm - KPM, z2716 - SE 121, kv. E, F 9, 10 - 1999.
20. Odl. noge, sive barve.
E - 3 6,5 cm - KPM, z 3135 - SE 078, kv. E7, 8 - 1999.

Tabela 3

21. Odl. ustja, noge, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
C1 - 3 5,5; 2 10,0 cm - KPM, z2711 = 2662 - SE 037 (031), kv. F2, 3 - 1999.
22. Dva odl., svetlo rjave barve. 7 vodoravnih vrst pečatkov tipa I/2, III/4.
C1 - 3 7,3; 2 6,8; 1 7,3 cm - KPM, z2569 - SE 031, kv. G3 - 1999.
23. Odl. ustja, temno sive barve.
C1 - 2 8,9 cm - KPM, z2665 - sonda 2 - 1999.
24. Odl. dna, sivo črne barve.
C1 - 3 4,8 cm - KPM, z2646 - SE 121, 042a, kv. E9 - 1999.
25. Odl. noge, temno sive barve.
C1 - 3 6,0 cm - KPM, z2714 - SE 114, kv. F4 - 1999.
26. Odl. noge, sive barve. Koleščck v vodoravnih linijah.
C1 - 3 5,5 cm - KPM, z263 - SE 25, sonda D/1 - 1995.
27. Odl. noge, sive barve.
C1 - 3 5,9 cm - KPM, z3470 - SE 037, kv. F2,3 - 1999.
28. Odl. noge, svetlo rjave barve.
C1 - 3 6,9 - KPM, z2666, kv. E9 - 1999.

Tabela 4

29. Odl. ustja, dna svetlo rjave barve.
C2 - 3 7,8; 2 12,0 cm - KPM, z2656 = 2653 - SE 031, kv. E, F 1, 2, F3 - 1999.
30. Odl. ostenja, sive barve. Okras s pečatki tipa II in IV/2, vodoravno rebro.
C2 - 2 x 1,8 cm - KPM, z3276 - SE 006, ruševina, kv. A4 - 2000.
31. Odl. ostenja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
C2 - 3,9 x 5,0 cm - KPM, z2733 - SE 100, kv. E9, 10 - 1999.
32. Odl. ustja, ostenja, noge, rjave barve. Narebrena noga.
C2 - 2 8,4; 3 6,7 cm - KPM, z2710 = 2731 - SE 114, 031, kv. F, G3 - 1999.
33. Odl. ostenja, temno sive barve. Koleščck v vodoravnih pasovih.
C2 - 4,7 x 4,8 cm - KPM, z2663 - SE 114a, kv. F7, 8 - 1999.
34. Trije odl. noge, sivo rjave barve.
C2 - 3 7,0 cm - KPM, z2652=2730 - SE 037, 031, kv. G3, F2, 3 - 1999.
35. Trije odl. noge, ostenja, sivočrne barve. Vrezani vodoravni pasovi valovnice in koleščck.
C2 - 3 6,5 cm - KPM, z2712 = 2658 - SE 031, kv. G3, F2, 3 - 1999.
36. Odl. noge, rjave barve. Pega svetlo zelenega, pas transparentnega lošča - na zunanji strani.
C2 - 3 9,9 cm - KPM, z2645 - SE 037, kv. F2, 3 - 1999.

Tabela 5

37. Odl. ustja, ročaja, ostenja, rjavordeče barve. Obojestransko temno zelen lošč. Navpično nagubana površina.
L - 2 7,2 cm, 1 10,1 cm - KPM, z3528 - objekt 2, kv. B5,6 - 2000.
38. Spodnji del, rjave barve. Obojestransko olivno zelen lošč.
L - 3 cm 5,4 cm - KPM, z3273 - SE objekt 2, gl. 70-80 cm - 2000.
39. Dva odl. noge in ostenja, zunaj rdečkaste, znotraj svetlorjave barve. Močno navpično narebreno ostenje, zunaj rjav lošč, na dnu je monogram I. Z.
L5 - 3 6,0 cm - KPM, z2732 - SE 055a, kv. E, F 1, 2 - 1999.
40. Odl. dna, rjavo rdeče barve. Rumeno rjav lošč.
L - 3 3,4 cm - KPM, z3537 - SE 007,011,012, kv.A8 - 2000.
41. Odl. ostenja, rjave barve. Znotraj svetli premaz. Vodoravno razčlenjeno rebro.
L1 - 1 0,9 cm - KPM, z3441 - SE 011, kv. F2 - 1999.

Tabela 6

42. Odl. ustja, sive barve.
Lo - 2 8,9 cm - KPM, z2738 - SE 122a, kv. E, F8 - 1999.
43. Odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.
Lo - 2 8,2 cm - KPM, z3527 - SE 004, kv. B2,M - 2000.
44. Odl. ustja, sive barve.
Lo - 2 7,0 cm - KPM, z2720 - SE 078, kv. E7, 8 - 1999.
45. Odl. ustja, temno sive barve. Vodoravni žlebiči.

Lo - 2 8,0 cm - KPM, z2667 - SE 031, 046, kv. F2, 3 - 1999.
46. Spodnji del, rjave barve. Olivno zelen lošč.
Lo? - 3 4,8 cm - KPM, z2659 - SE 031, kv. F, G/ 5 - 1999.
47. Odl. ustja, temno sive barve.
Lo - 2 6,9 cm - KPM, z2737 - SE 114a, kv. G7, 8 - 1999.
48. Odl. spodnjega dela, svetlo rjave barve. Znotraj olivno zelen lošč.
Lo - 3 5,1 cm - KPM, z3407 - SE 091, kv. F1,2 - 1999.
49. Odl. noge s poudarjenim robom, zunaj temno sive, znotraj svetlo sive barve.
Lo - 3 4,8 cm - KPM, z2713 - SE 055a, kv. E, F/ 1,2 - 1999.
50. Odl. spodnjega dela, rjavo sive barve. Na ramenu vodoravni žlebiči. Nastavek za ročaj. Znotraj rjavo zelen lošč, zunaj pega svetlo zelenega lošča. Ostanki engobe.
Lo - 3 4,9 cm, 1 7,1 cm - KPM, z3080 - SE 091, kv. E2,3,4 - 1999.
51. Odl. noge, znotraj zelen lošč.
Lo - 3 5,1 cm - KPM, z 3397 - SE 091, kv. F 4-8 - 1999.
52. Odl. noge, rjavo sive barve.
- 3 7,4 cm - KPM, z3280 - SE 004, kv. A8,9 - 2000.
53. Dva odl. dna čaše, rjave barve. Svetlo zelen lošč. Vodoravno razčlenjeno rebro.
Lo - 3 9,7 cm - KPM, z2649=2657 - SE 037, 031, kv. F2, 3, G3 - 1999.

Tabela 7

54. Spod. del, rjave barve.
G - 3 5,6 cm - KPM, z3274, kv. A9 - 2000.
55. Spod. del, temno sive barve. Rob noge razčlenjene z odtisi.
GV - 3 4,8 cm - KPM, z3275 - župnijski vrt - 2000.
56. Odl. noge, svetlo rjave barve. Na dnu križ.
G - 3 6,2 cm - KPM, z2721 - SE 114a, kv. F4, 5 - 1999.
57. Odl. noge, črne barve. Rob noge razčlenjen z odtisi. Na dnu vrezana dva znaka.
GV - 3 5,5 cm - KPM, z 262 - SE 30, sonda D/9-11 - 1995.
58. Odl. noge, svetlo rjave barve. Rob noge razčlenjen z odtisi, navpično nagubana noga. Pega zelenega lošča. Ostanki engobe, peskan trup?
GV - 3 5,9 cm - KPM, z2722 - SE 092, kv. F4-8 - 1999.
59. Odl. noge, sive barve.
G - 3 5,5 cm - KPM, z3279 - SE 006 - 2000.
60. Odl. noge, zunaj sive, znotraj svetlo sive barve.
GV - 3 4,4 cm - KPM, z2723 - SE 114a/067, kv. G7, 8 - 1999.
61. Odl. noge, svetlo rjave barve z ostanki zelenega lošča, znotraj engoba in delčki lošča. Rob noge razčlenjen z odtisi.
G - 3 5,3 cm - KPM, z2724 - SE 116, kv. E5, 8 - 1999.
62. Odl. noge, ostenja, svetlo rjave barve. Zunaj svetlo zelen lošč.
G - 3 4,2 cm,- KPM, z3388 - SE 091, kv. E4-8 - 1999.

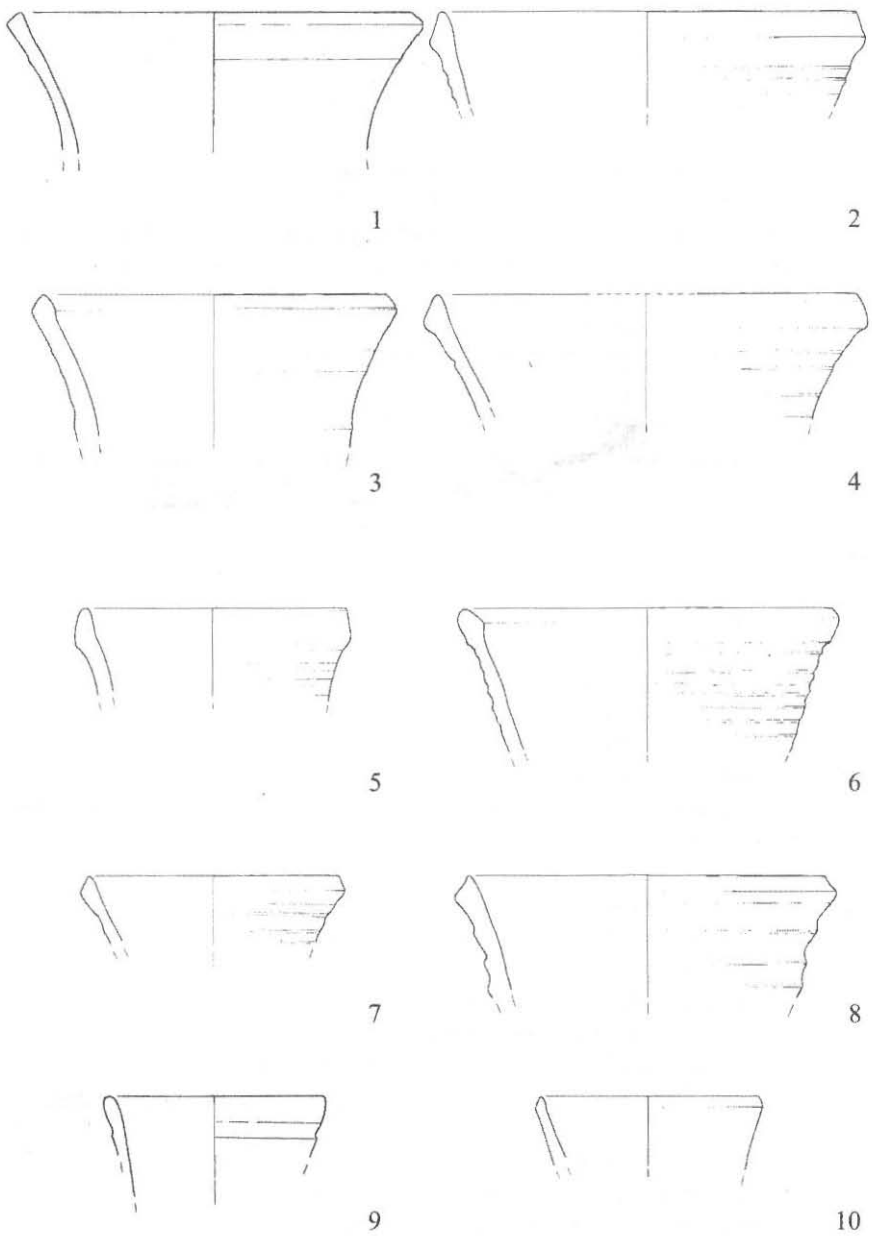

T. 1, Slovenj Gradec - Gimnazija, keramika, M 1:2

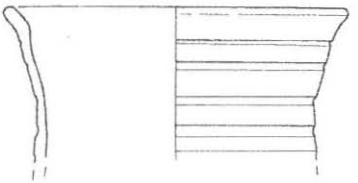

11

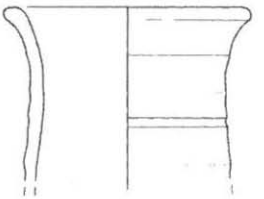

12

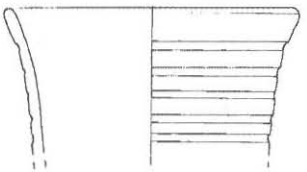

13

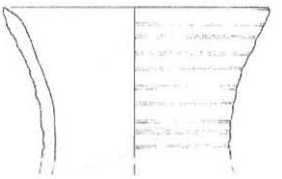

14

15

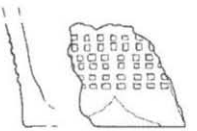

16

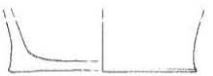

17

18

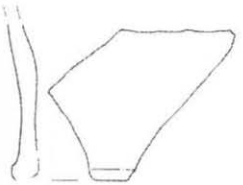

19

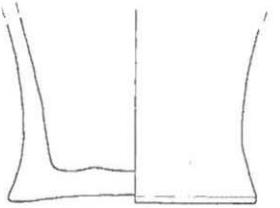

20

T. 2 , Slovenj Gradec - Gimnazija, keramika, M 1:2

21

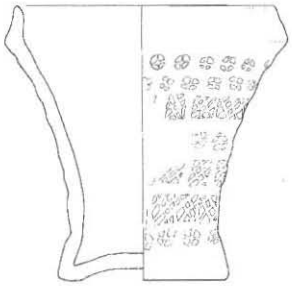

22

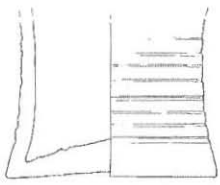

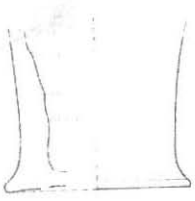

24

23

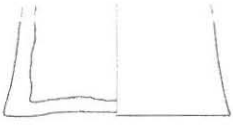

25

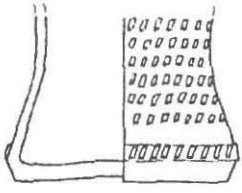

26

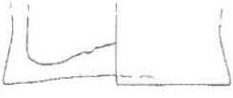

27

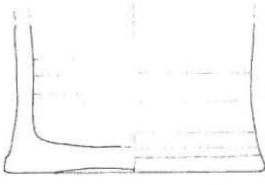

28

T. 3, Slovenj Gradec - Gimnazija, keramika, M 1:2

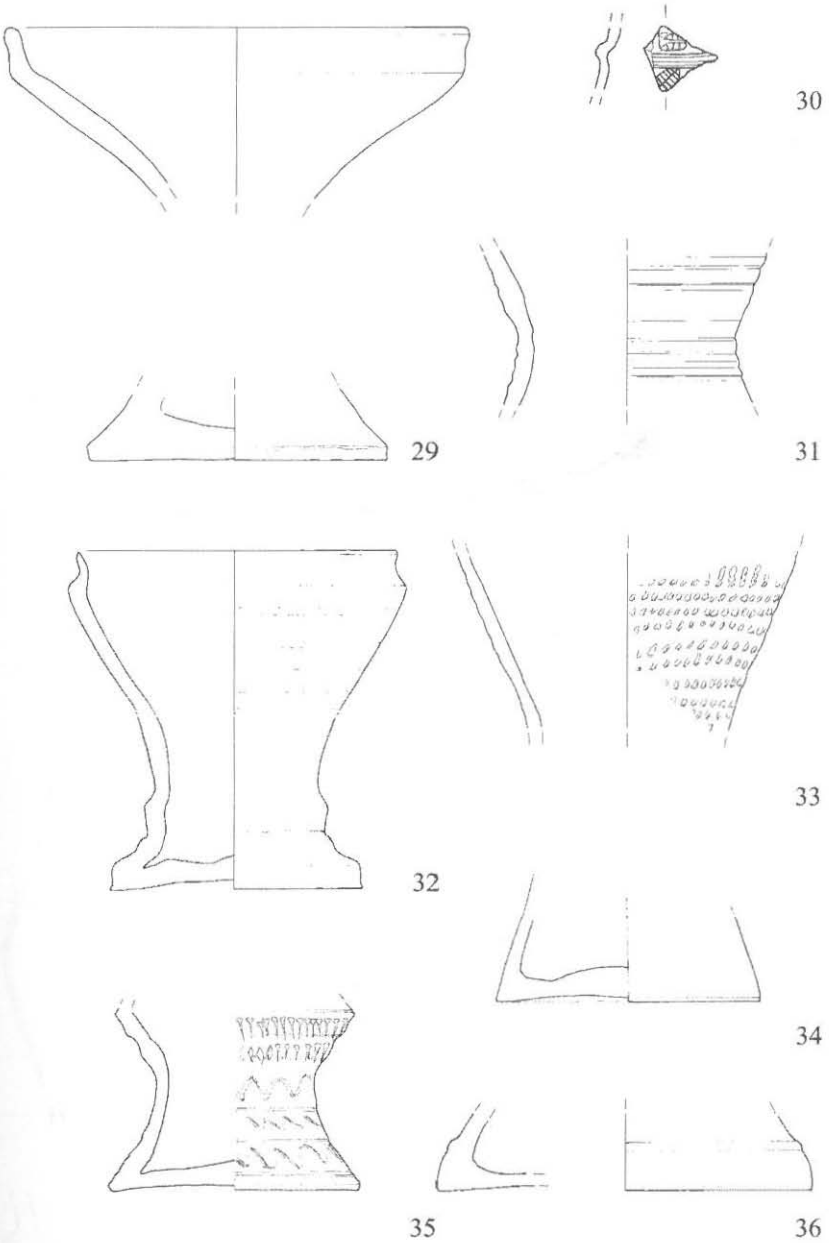

T. 4, Slovenj Gradec - Gimnazija, keramika, M 1:2

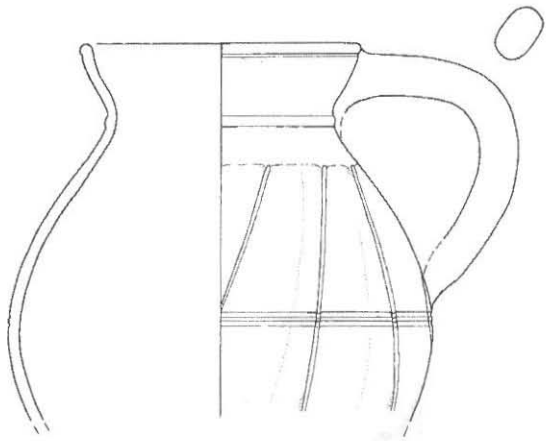

37

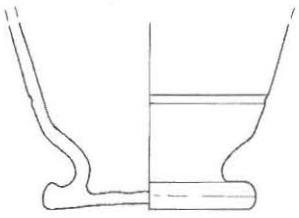

38

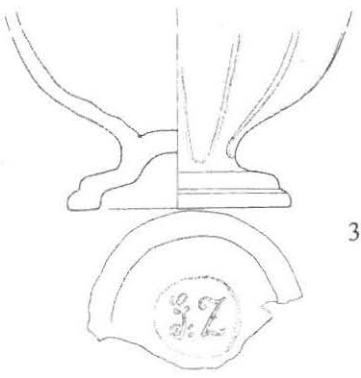

39

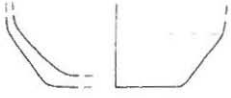

40

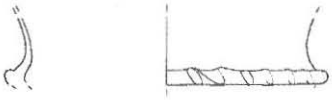

41

T. 5 , Slovenj Gradec - Gimnazija, loščena keramika, M 1:2

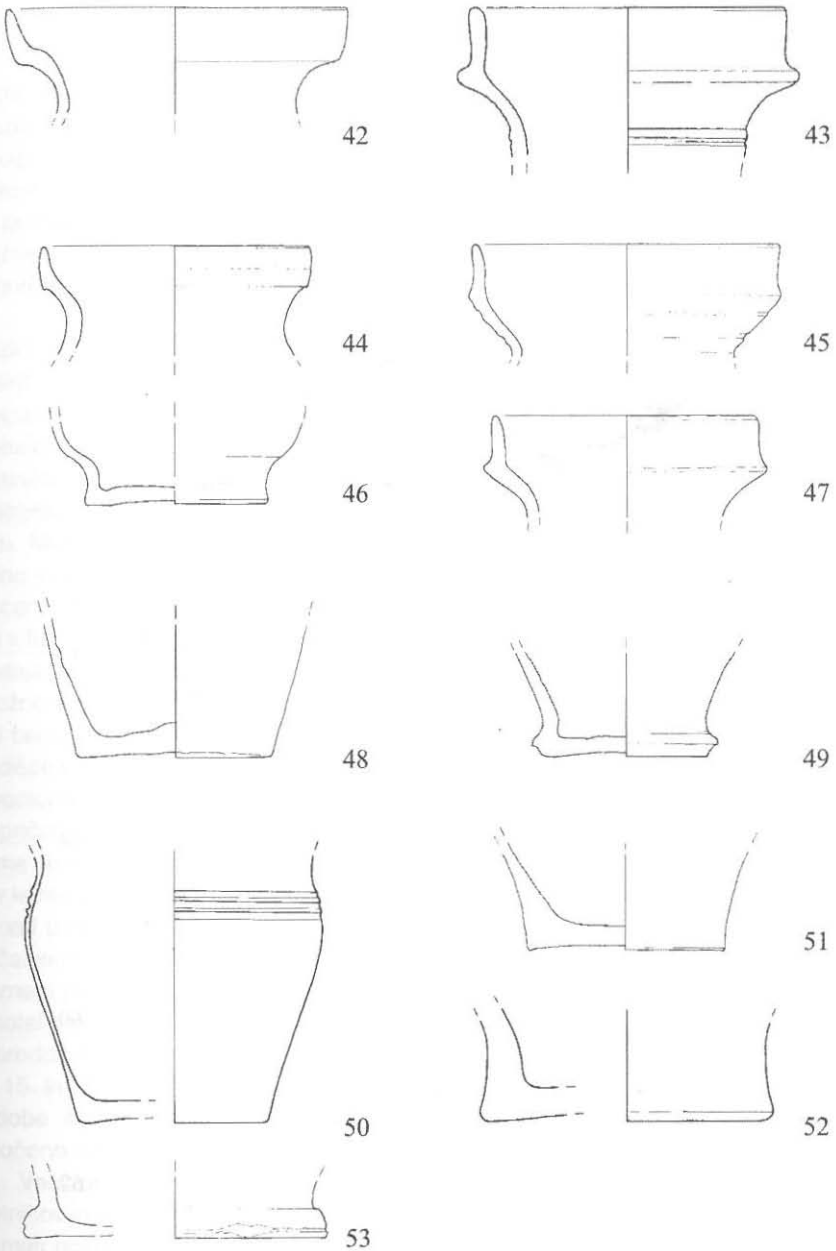

T. 6 , Slovenj Gradec -Gimnazija, keramika, M 1:2

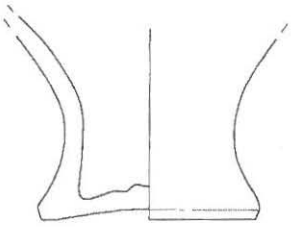

54

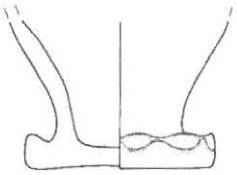

55

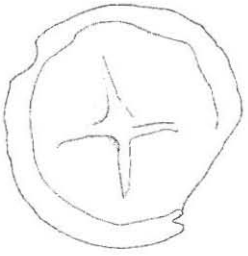

57

56

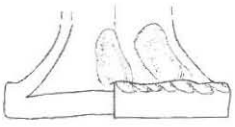

58

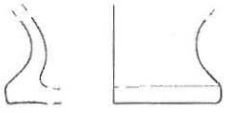

59

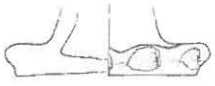

60

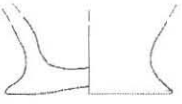

61

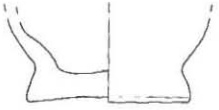

62

T. 7, Slovenj Gradec - Gimnazija, keramika, M 1:2

Darko Knez

Slovenjgraške devocionalije

V članku so objavljeni opisi osemnajstih devocionalij - svetinjic (majhnih spominskih medalj, ki so jih verniki obešali na rožne vence oziroma jih nosili okrog vratu), ki so bile pridobljene na arheoloških izkopavanjih pri Gimnaziji v Slovenj Gradcu v letih 1999 in 2000. Obravnavano slovenjgraško najdišče ne izstopa glede na povprečje najdb svetinjic v Sloveniji, večina podob svetnikov, ki jih zasledimo na slovenjgraških svetinjicah, pa se začne pojavljati v 16. stoletju.

Devocionalije (svetinjice in križi), ki so tukaj obravnavane, so bile pridobljene na arheoloških izkopavanjih na najdišču Slovenj Gradec - Gimnazija v letih 1999, 2000. Izkopavanja je vodila arheologinja Saša Djura Jelenko in so zajela del srednjeveškega jarka in obzidja na jugovzhodni strani starega mestnega jedra.

Svetinjice so majhne spominske medalje, ki so jih v preteklosti izdelovali ter jih še danes izdelujejo v velikih količinah in so jih verniki obešali na rožne vence, oziroma jih nosili okrog vratu. Mojstri so jih kovali ali ulivali iz različnih vrst kovine. Ljudje pa so jih nekoč in jih še vedno uporabljajo v različne namene, na primer kot izraz pripadnosti veri, zaobljubo, čaščenje ali priporočilo svetniku, pripadnost bratovščini oziroma sestrstvu, okras (lahko tudi v funkciji nakita), dokaz o uspešnosti.

Prodajali so jih v romarskih krajih, na stojnicah ob cerkvenih žegnanjih in ob podobnih priložnostih. Skoraj nemogoče je bilo, da bi se romar vrnil z daljnih, pa tudi bližnjih božjih poti brez (kakšnega) materialnega dokaza o opravljeni zaobljubi. Skoraj vsako romarsko središče v Evropi, pa seveda tudi v Sveti deželi, je razvilo obrt izdelovanja svetinjic in drugih devocionalij ter podobnih reči, ki so se prodajale ob romarski cerkvi. Romarji so bili prepričani, da so te podobice čudodelne, prav tako kot svetniki, ki so upodobljeni na njih. Doma so jih obešali pred vhod v hišo oziroma v hlev, da bi pregnale zle duhove, dajali so jih v korita za krmljenje živine, zakopavali v polja proti plevelu, mrčesu in mišim. Obešali so jih nad postelje zaradi njihovega močnega vpliva na plodnost. Svetinjica je romarja med vračanjem domov ščitila pred razbojniki, hkrati ga je označevala kot človeka, ki je na religioznem potovanju in uživa imuniteto ter ima pravico do pomoči vsakega kristjana. Če se je hotel priključiti mestni bratovščini svetišča, ki ga je obiskal, je bil s svojo svetinjico vedno dobrodošel.

Do 15. in 16. stoletja so bile svetinjice ploščate, na njih so bile pogosto perforirane reliefne podobe svetnikov ali pa so prikazovale čudodelne podobe in relikvije, značilne za določeno svetišče. Največje svetinjice so imele premer 11 cm, praviloma pa merijo 3 do 7 cm. Večinoma imajo obojestranske upodobitve romarskih čudodelnih podob, cerkva, svetnikov in zavetnikov. Najpogostejše so upodobitve Marije (Marija pomagaj, Roženvenska mati božja, Žalostna mati božja...), sv. Frančiška (Padovanski, Asiški), sv. Alojzija, sv. Dominika, sv. Jurija, sv. Klare..., zaradi vere v njihovo veliko moč in pripravljenosti pomagati ter zaradi cerkvenega reda, ki je bil v določenem kraju (jezuiti, frančiškani, benediktinci, dominikanci, klarise, uršulinke...).

Bistvena dela svetinjice sta podoba svetnika ter napis - ta je bil prvotno v latinščini, pozneje pa tudi v nemščini, italijanščini in hrvaščini, oziroma v našem primeru od 19. stoletja naprej tudi v slovenščini. Napisi so praviloma na zunanjem robu. Poznamo popolnoma enake svetinjice, kovane v isti delavnici, vendar pa je besedilo na njih v nemščini, italijanščini, na drugih pa v slovenščini. Tako so vsi romarji lahko kupovali spominke na božjo pot z napisi v svojem lastnem jeziku. Druga vidna razlika je v materialu in velikosti svetinjice. Zlate in srebrne so si lahko privoščili le premožnejši verniki, zanje je bil to statusni simbol, izraz moči in dobrikanje svetnikom ter Bogu. Revnejši verniki so si privoščili skromne, drobne, bronaste, medeninaste, bakrene, kositrne in železne svetinjice, ki pa temu navkljub niso bile nič manj čaščene. Zato ni nič nenavadnega, da je kot material za izdelavo svetinjic prevladoval bron (baker, medenina), od druge polovice 19. stoletja naprej, predvsem v 20. stoletju, pa so začele prevladovati predvsem svetinjice iz aluminija. Njihova proizvodnja je sčasoma zelo naraščala, vendar pa je po drugem vatikanskem koncilu v letih 1962-1965 proizvodnja svetinjic in drugih devocionalij naglo upadla. Ta je namreč priporočil usmeritev k notranji veri in odsvetoval pretirano uporabo verskih predmetov. Ta usmeritev je med verniki naletela na dokaj velik odziv, rezultat pa je tudi naglo upadanje povpraševanja po stvareh, ki so se nekoč izjemno dobro prodajale.

V novejšem obdobju, od konca 19. stoletja naprej, so posebne svetinjice podeljevali tudi izjemno pridnim in uspešnim otrokom pri verouku. Tako svetinjico je dobila navadno le ena oseba v generaciji na leto. In če otrok ni imel verižice, na katero bi si obesil svetinjico okoli vratu, je bilo to zanj zelo hudo in je moral uporabiti navadno vrv. Vsak prvoobhajanec je svetinjico dobil pri prvem obhajilu. Prav tako so svetinjice dobile članice raznih družb, med katerimi so prevladovale Marijine družbe; te svetinjice so bile opremljene s trakovi. Barva trakov je pomenila socialni položaj v družbi, npr. neporočene članice Marijinih družb so dobile svetinjico z roza trakom.

Verniki so jih obešali na rožne vence (oziroma okoli vratu), jih dajali v roke pokojnikov in jih z njimi pokopavali.

Precej svetinjic sestavljajo samo okrasne oblike, med katerimi so splošneje uveljavljeni krožec, poligonalna oblika in elipsa. Včasih so vanje vdelani stekleni kamenčki ali poldragi kamni, vse pa so ploščate. Svetinjice, ki so hkrati tudi obeski, so bile tudi okras, s katerim so se ženske želele polepšati.

Za večino svetinjic pa ne moremo vedeti, kdo jih je izdelal in kje, kajti navadno so jih izdelovali kar v romarskih krajih samih. Po navadi so to delali v samostanih, niso pa bili redki niti vaški izdelovalci samouki. To je tudi eden izmed razlogov, da napisi na njih niso slovnično pravilni, oziroma je na njih veliko napak (napačne ali izpuščene črke). Točnega začetka izdelovanja svetinjic v nekem romarskem kraju ne moremo natančno določiti, vendar si pri datiranju lahko pomagamo s časom nastanka božje poti, s stilno analizo svetinjice ali s primerjavo gradiva, izkopanega skupaj z njo, v primeru, da je to najdišče znano.

Značilnost zgodnejših ulitih svetinjic (do prve polovice 16. stoletja) iz iste delavnice je, da se med seboj zelo razlikujejo. V vosku so izdelali pozitiv, ki se je z vlivanjem spremenil v svetinjico. Na tak način so lahko izdelali samo eno svetinjico, s pomočjo katere so ulivali nadaljnje primerke, pri čemer je bil vsak naslednji večji od predhodnega. Pozneje je prevladala tehnika rezanja kovinskih kalupov, kar je v zlatu, srebru, bronu in kositru omogočilo odlivanje neomejenega števila primerkov.

V veliko pomoč pri določanju provenience in dataciji so tudi legende oziroma nenavadna

dogajanja v zvezi z nastankom božjih poti ali s svetinjicami samimi.
Obravnavano slovenjgraško najdišče ne izstopa glede na povprečje najdb svetinjic v Sloveniji. V priloženem katalogu zasledimo marijanske svetinjice iz romarskih svetišč, kot so: **Maria Zell** (od 15. stoletja naprej) in **Marija Bistriška** (od 16. stoletja naprej).
Kot drugod, kjer se največkrat med svetniki pojavlja **sv. Benedikt**, se tudi tukaj pojavi njegov motiv dvakrat. Njegovi zastopanosti na Slovenskem enakomerno sledimo od 15. pa do tja do srede 20. stoletja.
Benedikt (480-543) je bil ustanovitelj znamenitega benediktinskega reda. Upodabljajo ga večinoma v redovni obleki z opatsko palico in knjigo v roki. Priporočajo se mu šolarji in dijaki, v ljudski veri je pomočnik proti zastrupljenju in čarovništvu. Tudi bolniki s kamni so se zatekali k njemu.
Pri nas sta mu posvečeni dve župniji, Sv. Benedikt v Slovenskih goricah - tamkajšnja cerkev je bila sezidana leta 1050 - in Stranje pri Kamniku (tam pravijo svetniku sv. Bedénk), kjer so cerkev sezidali gornjegrajski benediktinci že v 13. stoletju. V severovzhodni Sloveniji pripisujejo blagoslovom sv. Benedikta posebno moč. Kmetje so svoje dni na njegov god dali blagoslavljati krave, te so z nekim korenjem vred peljali v Varaždin h kapucinom in ti so dodali svoj blagoslov. Sloves blagoslova sv. Benedikta je zajel tudi stara poganska vračila: znana je benediktova voda, s katero prekmurske gospodinje oblivajo podplate na pepelnico vsem članom družine, da bi jih obvarovale kačjega pika. Zato ga upodabljajo tudi s kelihom in kačo.
V omenjenem najdišču se večina podob svetnikov, ki jih zasledimo na svetinjicah, začne pojavljati v 16. stoletju. V 17. in prvi polovici 18. stoletja, se pravi do jožefinskih reform, najdemo na svetinjicah v naših zbirkah podobe teh svetnikov, kot na tukaj obravnavanih svetinjicah: **Janeza Nepomuka, Frančiška Ksaverskega in Ignacija Loyole.**

KATALOG:

1 -
Svetinjica sv. Benedikta
Datacija: 16.-17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant, sektor: B5/06, objekt 2; z = 411,05
Plast: ruševina
PN (posebna najdba): 70; inv. št. KPM z 3555
Mere: v = 22 mm; š = 17 mm
Teža: 0.82 g
Aver: CRUX S(ANCTI) P(ATRIS) BENEDICTI = Križ sv. očeta Benedikta
Rever: -navpični napis na križu: **C.S.S.M.L. (CRUX SACRA SIT MIHI LUX)** = Sveti križ naj mi bo luč.
- vodoravni napis na križu: **N.D.S.M.D. (NON DRACO SIT MIHI DUX)** = Kača naj mi ne bo vodnik.
- črke med kraki križa: **C.S.P.B. (CRUX SANCTI PATRIS BENEDICTI)** = Križ svetega očeta Benedikta.
- napis okrog križa: **V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B. IHS (VADE RETRO SATANAS**

NUNQUAM SUADE MIHI VANA SUNT MALA QUAE LIBAS IPSE VENENA BIBAS) = Pojdi proč, satan, nikoli mi ne svetuj nečimrnosti, slabo je, kar ponujaš, sam popij strup.
Material: tolčen bron
Literatura: primerjaj Knez,[1] str. 40
Opomba: (82)

2 -
Križ in obesek v obliki lobanje
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant, sektor: A6, grob 3
PN: 44; inv. št. KPM z 3570 (križ); z 3571(glava)
Mere križa: v = 40 mm; š = 25 mm
Mere obeska: v = 11 mm; š = 8.5 mm
Teža križa: 5.09 g
Teža obeska:0.93 g
Aver: Križani
Material križa: ulit bron
Material obeska: kost
Opomba: Križec in obesek v podobi človeške lobanje sta del rožnega venca. (90, 91)

3 -
Svetinjica Maria Zell
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: B1, sektor: 002 (M)
PN: 54; inv. št. KPM z 3556
Izvor: Avstrija
Mere: v = 22.5 mm; š = 18 mm
Teža: 0.79 g
Aver: S.(ANCTA) MARIA ZELL = Sv. Marija Zell
Rever: Sv. Družina
Material: tolčen bron
Literatura: primerjaj Knez, str. 43
Opomba: (83)

4 -
Svetinjica Maria Zell
Datacija: 16.-17. stoletje

1 Darko Knez, Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije - Pilgrimage Badges from the Collections of the National museum of Slovenia, Ljubljana 2001.

Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A7, sektor: 004 (vrh)
PN: 15; inv. št. KPM z 3560
Izvor: Avstrija
Mere: v = 30 mm; š = 25 mm
Teža: 2.40 g
Aver: Maria Zell
Rever: Sv. Družina
Material: tolčen bron

5 -
Svetinjica nadangela Mihaela
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: B3, sektor: 004 (M), x = 0,90 m, y = 1,80 m
PN: 61; KPM z 3558
Mere: v = 40 mm; š = 26 mm
Teža: 8.85 g
Aver: Nadangel Mihael
Rever: Ploščati križ
Material: ulit bron
Literatura: Knez, str. 58

6 -
Svetinjica Jezusa Kristusa in Marije
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A6, sektor: grob 2, z = 410,52 m
PN: 39; inv. št. KPM z 3559
Mere: v = 22 mm; š = 15.5 mm
Teža: 1.15 g
Aver: SALVAT.(OR) MUND.(I) S.(ALVA NOS) = Odrešenik sveta reši nas
Rever: MATER SALVA.(TORIS ORA PRO NOBIS) = Mati Odrešenika prosi za nas
Material: ulit bron

7 -
Svetinjica sv. Ignacija Loyole in Frančiška Ksaverskega
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A7, sektor: 010 (temelj)
PN: 35; inv. št. KPM z 3557
Mere: v = 23 mm; š = 14 mm

Teža: 1.67 g
Aver: S.(ANCTUS) IGNA.(TIUS DE LOYOLA) S.(OCIETATIS) I.(ESU) = Sv. Ignacij Loyola jezuit
Rever: S.(ANCTUS) F.(RANCISCUS) XAVER.(IUS) = Sv. Frančišek Ksaverski
Material: ulit bron
Literatura: primerjaj Knez, str. 54

8 -
Svetinjica Marije Bistriške in sv. Jožefa
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Sektor, kvadrant: B3, M, x = 0,20 m, y = 0,75 m, z = 410,88 m
PN: 68; inv. št. KPM z 3561
Izvor: Rim, Italija
Mere: v = 32.5 mm; š = 22.5 mm
Teža: 5.13 g
Aver: SAN.(CTA) MARIA BISTRICENS.(IS) = Sv. Marija Bistriška
Rever: S.(ANCTUS) IOSEPH.(US) = Sv. Jožef
Material: ulit bron

9 -
Križani
Datacija: 17. -.18. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A8, sektor: 004, x = 0,70 m, y = 0,70 m, z = 0,85 m
PN: 27; inv. št. KPM z 3565
Mere: v = 75 mm; š = 60 mm
Teža: 28.54 g
Material: ulit bron
Opomba: Križani je del razpela, križ pa manjka. (76)

10 -
Križ
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A8, sektor: 004 (vrh)
PN: 13; inv. št. KPM z 3566
Mere: v = 47 mm; š = 36 mm
Teža: 5.98 g
Aver: križani
Material: ulit bron
Opomba: Enostranski obesek.

11 - foto 2
Svetinjica sv. Janeza Nepomuka in sv. Petra
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A3, sektor: vrh 002 (M)
PN: 18; inv. št. KPM z 3562
Mere: v = 44 mm; š = 34.5 mm
Teža: 16.05 g
Aver: S.(ANCTUS) IO.(ANNES) NEPOMUC.(ENUS) M.(ARYTR) = Sv. Janez Nepomuk mučenec
Rever: S.(ANCTUS) PETRUS AP.(OSTOLUS) = Sv. Peter apostol
Material: ulit bron

12 -
Križ
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A8, sektor: 004, x = 0,50 m, y = 1,30 m, z = 0,90 m
PN: 31; inv. št. KPM z 3563
Mere: v = 65.5 mm; š = 40 mm
Teža: 10.95 g
Aver: Križani
Material: ulit bron
Opomba: Enostranski obesek.

13 -
Križ
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A6, sektor: 004, x = 0,70 m, y = 2,00 m; z = 0,65 m
PN: 22; inv. št. KPM z 3568
Mere: v = 34 mm; š = 27 mm
Teža: 3.50 g
Aver: INRI
Rever: Srce
Material: ulit bron
Opomba: Obesek

14 -
Križ
Datacija: 17. - 18. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A5, sektor: 004, x = 0,95 m, y = 0,90 m, z = 0,50 m

PN: 20; inv. št. KPM z 3564
Mere: v = 73.5 mm; š = 45 mm
Teža: 19.81 g
Aver: Križani
Rever: Božjepotna Marija
Material: ulit bron
Opomba: Obojestranski obesek.

15 -
Križ
Datacija: 17. - 18. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: pri čiščenju zidu, ob zidu - sektor B
Inv. št. KPM z 3567
Mere: v = 130 mm; š = 77 mm
Teža: 21.67 g
Aver: Križani
Material: ulit svinec
Opomba: Enostranski obesek

16 -
Križ
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 2000
Kvadrant: A6, grob 2
PN: 45; inv. št. KPM z 3569
Mere: v = 62mm; š = 38 mm
Teža: 14.42 g
Aver: Križani, INRI
Material: ulit bron
Opomba: Enostranski obesek

17 - foto 1
Svetinjica sv. Benedikta
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 1999
Kvadrant: F4, x = 100 cm, y = 350 cm
PN: 44; inv. št. KPM z 2761
Mere: v = 32 mm; š = 23 mm
Teža: 2.22 g
Aver: B. V. M: IN MONT ... MONS A
Rever: (BE)NEDICTUM SIT NOMEN DOMINAE (v notranjosti Marijin monogram) =
Posvečeno naj bo gospodovo ime
Material: tolčen bron

18 -
Svetinjica sv. Ignacija Loyole in Frančiška Ksaverskega
Datacija: 17. stoletje
Najdišče: Slovenj Gradec - Gimnazija 1999
Kvadrant: F2, SE 031, x = 0.15, y = 3.00, z = 411.41
Inv. št. KPM z 2538
Mere: v = 24 mm; š = 19 mm
Teža: 0.79 g
Aver: ... S.(ANCTUS) IGNAT.(IUS DE LOYOLA) = ... sv. Ignacij Loyola
Rever: (SANCTUS FRANCISCUS) XAVERIU.(S) = sv. Frančišek Ksaverski
Material: tolčen bron

Foto 1

Svetinjica sv. Benedikta, 17. stoletje

Svetinjica sv. Janeza Nepomuka in sv. Petra

Foto 2

Alojz Krivograd

Rudniški rovi železove rude v okolici Ribnice na Pohorju in Vitanja v letih 1807-1810

O podjetju, rudniških rovih in številu delavcev

Mislinjska "gozdna" železarna (1724- 1899) je bila kot podjetje v letih 1807 - 1810 sestavljena iz treh proizvodnih delov. Prvega so predstavljali rudniški rovi v okolici Ribnice na Pohorju in Vitanja, drugega oglarjenje, pripravljanje lesa in drv v lastnih gozdovih in tudi v gozdovih posvetnih in cerkvenih fevdalnih lastnikov, tretjega pa plavž kot osnovni obrat in kovačije. V plavžu so topili iz železove rude grodelj (surovo železo), v kovačijah so ga predelovali v uporabno železo (polizdelke) in v končne izdelke[1]. K podjetju je še spadalo posestvo (Gült), ki ga je upravljal železarniški upravnik. Leta 1800 je bilo v okviru tega posestva pet tlačanskih kmetij[2]. Koliko zemlje so imeli lastniki železarne okoli dvorca in obratov, bo treba šele ugotoviti.

Mislinjsko železarno so šteli med "gozdne" železarne (Waldeisenwerke), ki so se ločile od "pravih" po tem, da so imele na razpolago le skromna rudišča po bližnji in daljni okolici in so nabirale rudo po gorskih gozdovih, zato so jih tudi tako imenovali. Bile so posejane po južni Koroški in na Gorenjskem. Izjema so bili Thurnovi obrati v Mežiški dolini in kovačije na Muti, ki so uvažali grodelj iz Hüttenberga. Tudi v Mislinji so ga dobivali od tam do leta 1753, ko so zgradili peč na volka. Od takrat pa so iskali in kopali rudo po pohorskih pobočjih. Ta peč je bila predhodnica plavža (visoke peči). Medtem pa so "prave" železarne imele pri roki velike zaloge rude, npr. hüttenberška na Koroškem. Te so smele od leta 1759 grodelj tudi prodajati, "gozdne" so ga pa morale same predelovati v uporabno železo ali v končne izdelke[3].

Naš namen je ukvarjati se z rudarjenjem v okolici Ribnice na Pohorju in Vitanja. To nam omogoča dokument "Bergraporten - Protokol", kjer so navedena mesečna poročila o rudarjenju za 4 leta od 1807 do 1810[4]. Na območju Ribnice so omenjeni štirje rovi, kjer so kopali železovo rudo, in sicer rov Karoli na Maroltovi (Maravtovi) kmetiji, rov Antoni v gozdu na kmetiji Vidman in po en rov na kmetiji Samec in na Mali Kopi. V okolici Vitanja so bili trije delujoči rovi. Rov na Arčnikovi kmetiji je obratoval skozi prva tri leta (za leto 1810 ni podatkov), rov Karoli je omenjen dvakrat, rova Ahac in Beffatzi pa po enkrat.

Poleg rudonosnih rovov so v tem času bili še sledilni. Na območju Ribnice je bil tak rov

1 Alojz Krivograd, Prispevek k zgodovini mislinjske železarne, zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II., Slovenj Gradec 1999, str. 443-461 (za naprej Slovenj Gradec).

2 Koroški muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna 1748-1854, An die Unterthanen des Amt Missling, 4. jan.1800, šk. 3 (Ker so vsi uporabljeni dokumenti iz omenjenega fonda, bomo navajali samo dokument in številko škatle / šk /).

3 Barbara Felsner, Arbeitsbedingungen von Gewerken, Berg - und Hüttenleuten, Grubenhunt und Ofensau II., Klegenfurt, 1995, str. 457 (za naprej Grubenhunt...).

4 Bergraporten - Protokol. Über die mündlichen Angaben der Hutleute zu Reifnig und Weitenstein der monatlich geschehenen Gruben pro 807, šk. 6. Ta poročila si je zapisoval upravnik mislinjske železarne Joahim Paul Jaut na podlagi ustnih izjav rudniških paznikov (Hutmann) Ignaca Babnika za ribniško območje, za vitanjsko območje pa je ustno poročal paznik Kaus.

Franziyzi. Na kmetiji Vidman in v Samčevem gozdu sta bila poleg rudonosnih še sledilna rova. V okolici Vitanja, na kmetiji Karničnik na ozemlju gospoščine Socka (Einöd), sta bila dva sledilna rova po imenu Sigmundova in sicer I. in II. Na kmetiji Arčnik je bil poleg rudonosnega še sledilni rov. V Sadnarjevem jarku so tudi iskali rudo.

Glede števila delavcev so težave, ker jih mesečna poročila navajajo le nekaj krat. Tako imamo tovrstne podatke za leto 1807 le za januar, februar, marec in april. Na ribniškem območju je v omenjenih mesecih kopalo rudo po 7 mož, na vitanjskem januarja 4, februarja 6 in marca 8. Za ostale mesece ni podatkov. Poleg teh rudarjev, ki so v tem letu kopali rudo, jo je v bližini Ribnice iskal le en delavec, v okolici Vitanja pa vsaj štirje. V ribniškem okolišu je bilo zaposlenih 8, v vitanjskem 8 do 12, skupaj torej 16 do 20 delavcev.

Leta 1808 je na ribniškem območju januarja kopalo rudo 9, marca 6 in aprila 5 rudarjev[5]. Maja je bilo tu zaposlenih 10 ljudi in so bili razporejeni takole: v rovu Karoli je 1 razbijal rudne grude, 2 sta na rudni krovnini odstranjevala jalovino ali kopala rudo, 2 pa sta iskala rudo v drugem delu rova; v rovu Franziyzi je 1 sledil rudo v granitu; v rovu na kmetiji Vidman sta 2 delala na rudni nasipini ali odkopu na prostem[6]. Poleg teh osmih mož sta bila še paznik in en sodelavec. Zaradi neberljivosti v dokumentu ni možno ugotoviti, kakšno delo je slednji opravljal. Iz razvrstitve je videti, da nista bila "neposredna proizvajalca", ampak uslužbenca. Za vitanjsko območje za to leto ni podatkov o številu rudarjev.

V naslednjem letu 1809 je na ribniškem območju poprečno na mesec delalo 11 ljudi, na vitanjskem 17, torej skupaj 28 rudarjev (glej prilogo!). Kako so bili razporejeni na delovna mesta, ne vemo. Naslednje leto je v okolici Ribnice rudarilo 10 ljudi, za Vitanje ni podatkov. Čeprav je število delavcev za prva tri leta navedeno le za nekaj mesecev, pa mesečna količina nakopane rude pove, da je na ribniškem območju poprečno na mesec delalo 10 ljudi, na vitanjskem pa 17 (Priloga). Rudarji so morali poleg kopanja rude in sledenja opravljati še druga dela, ki so bila nujna za rudarjenje, čeprav niso bila povezana z njihovim poklicem, o čemer bomo spregovorili pozneje.

O količini nakopane rude po posameznih rovih

Na območju Ribnice je bil najbolj donosen rov Karoli na kmetiji Marolt, saj so v njem nakopali leta 1807 od vse pridobljene rude na tem območju 49 % rude (2640 centov, 1 cent = 56 kg), 1808 72 % (2904 cente), 1809 62 % (2058 centov) in 1810 81 % (1260 centov). Drugi najmočnejši rov je bil na kmetiji Samec s 15 % leta 1807, z 12 % leta 1808, s 17 % leta 1809 in 5 % leta 1810 nakopane rude, tretji je bil pri Vidmanu z 10 %, 11 %, 21 % in 9 %, kakor si sledijo leta, zadnji je bil rov na Mali Kopi z 9 %, s 3 %, z 0 % in s 5% po enaki razvrstitvi let.

Rov Karoli ni bil samo najdonosnejši, ampak je tudi redno obratoval. V vseh štirih letih je miroval samo dva meseca leta 1809. Kljub vsemu je od meseca do meseca proizvodnja precej nihala. Zanj kakor tudi za obe območji in sploh za "gozdno" rudarjenje je značilno, da so v prvi polovici leta nakopali več rude kakor v drugi polovici. Poglejmo, kako je bilo: V rovu Karoli so npr. do junija leta 1807 pridobili 90 %, 1808 56 %, 1809 72 % in 1810 89 % rude. Za ostale rove glej prilogo.

5 Prav tam.

6 Belegte gruben Arbeits Oerter zu Reifnig, Ende may 1808, šk. 6.

Območji	Leto	1. polletje	%	2. polletje	%	Skupaj
ribniško	1807	3670 cent.	69	1680 cent.	31	5350
	1808	2265 "	56	1748 "	44	4013
	1809	2232 "	68	1067 "	32	3299
	1810	1230 "	79	330 "	21	1560
vitanjsko	1807	6500 "	61	4120 "	39	10620
	1808	4350 "	60	2950 "	40	7300
	1809	6500 "	58	4800 "	42	11300
	1810	---	---	---	---	---

Vzroki za upad proizvodnje v 2. polovici leta so bili v glavnem v tem, da so morali rudarji v poletnih in jesenskih mesecih opravljati vrsto del, ki so bila potrebna, da so lahko kopali in odvažali rudo. V okolici Ribnice so po 3 tedne na leto gradili in popravljali poti za prevoz rude, prav tako je bilo v vitanjskem območju. Poletni in jesenski nalivi so jim jih sproti uničevali. Poleg teh so opravljali še druga dela. Leta 1807 sta dva rudarja s pomočjo oslov spravila 2800 kg rude na razvodnico nad Ribnico. Naslednje leto so tu v bližini kuhali oglje za rudniškega kovača[7] in drobili rudo. Nevihtne vode pa so jim spet povzročale škodo. Leta 1809 so tri tedne pripravljali drva in jamski les. Leta 1810 so spet imeli opravek z lesom in drvmi ter so kuhali oglje. V poletnih in jesenskih mesecih so povečali sledenje rude in je nekaj delavcev odšlo od rudišč na jalovino. Zanimivo je, da so z ribniškega območja leta 1808 začeli odvažati rudo proti Mislinji šele junija, ko je bilo na gorskih travnikih dovolj paše za vprežno živino[8]. Medtem so istega leta z vitanjskega območja, kjer so rudišča ležala nižje od ribniških, do konca marca zvozili v Mislinjo 3023 centov rude. Ravno tega leta je konec marca še tako zmrzovalo, da niso mogli v Mislinji drobiti rude zaradi zamrzlih vodnih koles in ne obzidati plavža in kovaških ognjev[9]. Iz povedanega smemo zaključiti, da so v zimskih in pomladanskih mesecih nakopali dovolj rude, ki so jo v Mislinji predelovali od pomladi do prvega zimskega mraza. Takratni obrati so bili namreč vezani na vodni pogon in so morali pozimi počivati. Poleti in jeseni je rudarjenje upadlo, decembra se je spet povečalo (priloga).

Ostali trije rovi nad Ribnico so letno dajali skromne količine rude in neredno obratovali (priloga). V rovu v gozdu pri Vidmanu so poprečno na mesec leta 1807 izkopali 52, 1808. leta 47 in 1809. leta 84 centov rude. V času 3 let je ta rov miroval šest mesecev, oni na kmetiji Samec eno leto, njegovo mesečno poprečje je bilo 83 centov. Najbolj skromno je bilo na Mali Kopi, kjer so rudarili v treh letih samo 8 mesecev in izkopali poprečno na mesec 81 centov. Zakaj je bilo tako, viri molčijo. Verjetno je bila krivda v tem, ker je narava v tem okolišu skopa z rudo.

Na vitanjskem območju so v letih 1807 - 1809 navedena tale rudišča: rov Karoli omenjen dvakrat in rova Beffatzi in Ahac po enkrat. Največ podatkov je za rov na kmetiji Arčnik. Tu so nakopali v okviru mislinjske železarne največ rude. V letu 1807 so poprečno na mesec pridobili 804 cente rude, 1808 692 centov in 1809. leta 916 centov. Kolikšna je bila pol-

7 Hoch und Wohlgeborner Reichs - Freyherr, Gnädige Herr, Gewerk, 30. Juni 1808 (kopija poročila Žigi Zoisu), šk. 6.

8 Prav tam.

9 Poročilo za 1. četrtletje, 31. marec 1808, šk. 6.

letna proizvodnja rude v obeh območjih, glej tabelo zgoraj. Za leto 1810 so v poročilu podatki samo za Ribnico in to samo za 6 mesecev. V tem letu so tu izkopali 1560 centov rude. Poleg tega je v ribniškem območju prvič omenjen rov pri Klaubertzu, kjer so decembra istega leta spravili na dan 54 centov rude.

Sledenje rude in druga dela, ki so jih morali opravljati "pravi" rudarji

Povedali smo že, da so morali rudarji poleg kopanja rude opravljati še druga nujna dela, kakor so bila pripravljanje lesa, kurjave, oglja ter gradnja in popravljanje poti za prevoz rude. Za območje Ribnice smo ta dela že obravnavali. Videti je, da so bili vitanjski rudarji s temi dolžnostmi manj obremenjeni, saj podatki o njih govorijo le za drugo polovico leta 1808 in 1809. Prvo leto junija so Vitanjčani sekali in pripravljali jamski les, avgusta so z lesom zavarovali neki rov in minirali pot za prevoz oglja in oktobra so kar 14 dni vsi zaposleni pripravljali drva in les za zimo. Razen tega so v drugi polovici leta odpravljali škodo, ki jo je povzročila vodna ujma, pa še enkrat so z lesom zavarovali rov. Poleg tega so tudi kuhali oglje. Drugo leto (1809) so od junija do oktobra opravljali enaka dela (podrobnosti v prilogi).

Druga skoraj enako obsežna dejavnost kakor pridobivanje rude so bila sledilna dela, to je kopanje rovov, da bi prišli do novih zalog rude. Dokument[10] nam nudi samo število kopačev, količino izkopanega materiala in omenja rove. Na ribniškem območju v petem rovu, ki so ga imenovali rov Franziyzi, je kopal stari mož Juri Janacher leta 1807 od januarja do maja in spet decembra in vsega skupaj je izkopal 1 klaftro in pol čevlja[11] jalovine. V istem letu so na vitanjskem območju iskali rudo veliko bolj obsežno. Poleg rudonosnih rovov Karoli, Beffatzi, Ahac (prvi je omenjen dvakrat, druga dva po enkrat) in na Arčnikovi kmetiji, ki je bil najbolj izdaten, so bili naslednji rudosledni rovi: I. Sigmundov, II. Sigmundov na Karničnikovi kmetiji na takratni gospoščini Socka. Ker poročilo omenja še en sledilni rov pri Karničniku, tako da so bržkone na tej kmetiji bili trije sledilni rovi, potem je bil še nov sledilni rov na Arčnikovi kmetiji in v Sadnarjevem jarku, ki je samo enkrat omenjen.

Leta 1807 so iskali rudo v Sigmundovem rovu na kmetiji Karničnik in v rovu v Sadnarjevem jarku. Tako sta označena v januarskem delu poročila. V mesečnih poročilih do konca leta je prvi imenovan kot "raziskovalni" rov, drugi pa je februarja omenjen kot rov "zgoraj v jarku". Možno je, da bi bil pod oznako "raziskovalni" še kakšen rov. Videti je, da je mišljen le Sigmundov rov. Ta rov, kjer so kopali le jalovino, so v tem letu podaljšali za 59 klafter in 3 čevlje, Sadnarjevega pa za 2 klaftri in 2 in pol čevlja. Med drugim so maja v sledilnem rovu v sivem skrilavcu s kremenom razstreljevali, novembra pa so v njem 49 klafter globoko med odkopanino našli 28 kg težak kos rude.Obe zadevi sta bili tako redki, da se jim ju je zdelo vredno zapisati, kar pomeni, da so razstrelivo redko kdaj uporabljali in da tako težkih kosov zlepa niso našli.

10 Bergraporten...,šk. 6.

11 Razumeti je, da je rov v dolžino izklesal 1 klaftro in 1/2 čevlja; 1 klaftra = 1.896 m, 1 čevelj = 0.316 m, klaftra = 6 čevljev.

Leta 1808 so na ribniškem območju sledili v manjšem obsegu. V 7 mesecih je en rudar v rovu Franziyzi napredoval le 1 klaftro in pol čevlja. Iz rova Karoli je en mož izkopal eno klaftro materiala. Marca je v rovu na Vidmanovi kmetiji bilo najti vedno manj rude. Od začetka junija so na prostem opravljali različna dela, o čemer smo že govorili, novembra pa so rov Franziyzi podaljšali za pol čevlja.

Istega leta so v vitanjski okolici iskali rudo v večjem obsegu. Štirje možje so v 3 mesecih (januar - marec) podaljšali Sigmundov rov za 14 klafter. Aprila so v njem 3 delavci izkopali še 1 klaftro in 3 čevlje, maja 2 čevlja in levi odcep za 3 čevlje, junija so rov podaljšali za en čevelj in levi odcep za eno klaftro. Junija in julija so divjala velika neurja, zato so iskalci rude morali še septembra odpravljati posledice. Oktobra so 4 rudarji rov podaljšali za eno klaftro.Tega meseca so ga opustili in iz njega pobrali leseno zavarovanje. To leto je bilo za njih nesrečno zaradi velikih neurij in spoznanja, da so se dve leti mučili zaman.

Tretje leto (1809) so v rovu Franziyzi na ribniškem območju od januarja do aprila izkopali 2 klaftri in 5 čevljev. Januarja in aprila je kopal en delavec, marca 2, za februar ni navedeno število kopačev. Od aprila dalje poročilo molči o tem rovu. Bilo je že povedano, da je leta 1808 začelo zmanjkovati rude v rovu na Vidmanovi kmetiji. Zdi se, da so začeli iskati rudo v obstoječih rovih ali na novih kopih, o tem so mesečna poročila precej nejasna. Junija so raziskovalni rov pri Vidmanu opažili v dolžini 6 klafter, julija sta ga dva moža podaljšala za 2 klaftri. V treh mesecih so pri Vidmanu nalomili 4 klaftre granita. Januarja so v rovu na Samčevi kmetiji izkopali za klaftro in 3 čevlje materiala, ta podatek se ponovi še v februarskem poročilu, verjetno je prenešen kar iz januarja[12]. Aprila je v istem rovu en rudar izkopal eno klaftro in en čevelj jalovine, dva rudarja pa sta v njem v vsem letu pridobila še 20 centov rude. Našli so jo šele po 10 klaftrah in 3 čevljih izkopane jalovine, pojavljala se je menjaje v skromnih količinah.

Tega leta (1809) so v okolici Vitanja prav vneto iskali rudo. Gre za štiri sledilne rove, eden je bil v "nasproti ležečem jarku", drugi II. Sigmundov pri Karničniku na Einödovi gospoščini, tretji na kmetiji Arčnik in četrti t.i. "Untersuchungstollen", raziskovalni rov. Ker sta dva rova nejasno označena, smemo domnevati, da bi prvi morebiti bil Sadnarjev jarek, drugi raziskovalni pa I. Sigmundov pri Karničniku. Januarja sta dva moža v "nasproti ležečem jarku" izkopala 5 čevljev jalovine in s tem odprla nov kop[13]. V II. Sigmundovem rovu sta 2 rudarja v vsem letu, aprila nista delala, izkopala v dolžino 18 klafter in 5 čevljev. Rov pri Arčniku sta prav tako 2 moža februarja in marca podaljšala za 4 klaftre in ga opažila v dolžini 6 klafter. V četrtem raziskovalnem rovu sta tudi 2 rudarja marca in od maja do avgusta izkopala 1 klaftro jalovine. V poročilu je še zapisana novost, da sta dva delavca meseca maja izvozila "in Skripatsch" 2 klaftri in 2 čevlja jalovine, junija prav tako "in Skripatsch" 2 klaftri in dva čevlja[14] , julija pa 1 klaftro in 4 čevlje enake zemljine tudi "v škripaču". Tega leta je prvič omenjena ta naprava, toda ne vemo, ali gre za škripec ali vitelj ali voziček na deskah (lesenih), ki so ga v tistem času uporabljali v rudnikih. npr. na območju

12 Bergraporten..., šk. 6. Uvodoma smo omenili, da je upravnik železarne sestavil mesečna poročila na podlagi ustnih navedb rudniških nadzornikov.

13 V dokumentu je to mesto nejasno opredeljeno, da ni možno ugotoviti, ali je Sadnarjev jarek ali ne.

14 Možno je, da je poročevalec pomotoma ponovil enak podatek iz meseca maja.

Hüttenberga[15] . Vsega skupaj so v tem letu pri Vitanju podaljšali sledilne rove za 33 klafter in 5 čevljev.
Za leto 1810 ni podatkov o sledenju ne za Ribnico in ne za Vitanje. Dosežki, kar se tiče dolžine rovov, so bili naslednji:

Leto	Ribnica		Vitanje	
	klaftre	čevlji	klaftre	čevlji
1807	1	1/2	64	4 1/2
1808	2	3	18	---
1809	22	4	33	5
skupaj	25	7 1/2	116	3 1/2

Porazen rezultat je bil v tem, da v treh letih nikjer niso našli rude. Ob vsem, kar smo povedali o pridobivanju rude, nam je ostalo še dosti neznanega o tukajšnjem rudarjenju. Čeprav vemo, kakšna orodja in pomagala so v tistem času v rudarstvu uporabljali, vendar nimamo dokazov, katera in kakšna so bila na Pohorju. "Skripatsch" je sicer omenjen, vendar ni opisan, da bi zvedeli, za kakšno napravo gre. Prav nič ne vemo o geološkem znanju tistih, ki so vodili oziroma načrtovali dela. Ne vemo, od kod so prišli rudarji, kako so živeli, kakšna plačila so dobivali itn. Na ta in druga vprašanja bo treba šele odgovoriti.

Prevoz rude do plavža

Po dokumentih[16] sodeč je vsa ruda z obeh območij šla k plavžu v Mislinji. O prevozu rude je le nekaj podatkov, zato ni možno priti do celostne slike o tem vprašanju. Za leto 1806 je sicer zapisano: "Pri nas opravijo dovoz rude in oglja v podjetje predvsem okoliški kmetje"[17]. Ta trditev je preveč optimistična, da bi jo imeli za splošno veljavno, saj npr. konec marca 1808. leta, ko imamo stvarno poročilo o tem, še sploh niso začeli odvažati rudo iz ribniške okolice. Upravnik v Mislinji je moral dvigniti voznino za 3 (krajcarje), od 9 na 12 kr za cent rude od rovov do odlagališča nekje na pohorski razvodnici. Kmetije Samec, Vidman in Marolt, kjer so kopali rudo, ležijo namreč na severni strani razvodnice med Dravo in Mislinjo. Tudi rovi na Mali Kopi so bili na severni strani. Rudo so spravljali na prelaz Veliko sedlo pri sedanjem Grmovškovem domu ali na Malo sedlo severozahodno od Male Kope oziroma sedanjega Partizanskega doma. Niti za prvo niti za drugo mesto nimamo dokaza. Kraj Mislinja pa je na dnu doline enako imenovane reke. Za prevoz rude od gorskega odlagališča do plavža v Mislinji je moral železarski upravnik voznino povišati za 4 kr, od 8 na 12 kr za cent[18]. Toda kmetje in drugi vozniki se za ta prevoz niso zanimali iz različnih razlogov[19]. Upravnik je v poročilu zapisal, da bodo vozniki zagotovo od centa zahtevali 15 kr, kar se mu je zdelo preveč, zato je predlagal, da bi prevoz izvedlo podjetje samo v lastni režiji. Prosil je lastnika za dovoljenje, da bi lahko pripravil vse potrebno.

15 Grubenhunt..., str. 464.

16 Bergraporten...,šk. 6, obe poročili Žigi Zoisu, 31.3. in 30. 6. 1808, šk. 6.

17 Werk - Ausweiss!...für das militär Jahr 1806, 31. januar 1807, šk. 6.

18 Poročilo za Zoisa, 31. 3. 1808, šk. 6.

19 Smemo domnevati, da je bilo več razlogov: prenizke cene, pomanjkanje delovne sile na kmetih zaradi rekrutiranja (Napoleonove vojne) in kmečka pomladanska dela, podražitve, neprivlačen teren (sneg), slabi in razmočeni kolovozi itn.

V poročilu za 2. četrtletje z dne 30. junija pa upravnik pove, da je nekaj voznikov prevzelo prevoz pri Ribnici od rovov na vrh Pohorja po ceni 12 kr za cent. Prejeli so predujem za nakup konjev in so se sredi junija napotili tja s 6 voli, 7 konji in 4 osli. Tam je že bila dovolj obilna paša za živali. Povedal je še, da je treba počakati, ali bo kdo sploh hotel voziti rudo za enako ceno od vrha Pohorja do Mislinje. Dodal je še, da bo takšno nezanimanje za prevoz podjetje pripeljalo do nemogočega položaja. Kaj se je s tem prevozom zgodilo, dokumenti molčijo.

Povedali smo že, da so rovi pri Vitanju bili precej nižje od ribniških in so že do konca marca zvozili v Mislinjo 3023 centov rude, do konca junija pa še 2004 cente, torej skupno 5027 centov. Od te količine so od januarja do junija leta 1808 nakopali 4350 centov (priloga), iz zimske zaloge[20] (november in december 1807) pa so vzeli 677 centov.

Vprežna živina, ki smo jo omenjali zgoraj, 6 volov, 7 konjev in 4 osli, nas navaja na misel, da so rudo vozili po kolovozu, kar dokazujejo po trije pari volov in konjev. En odvečen konj in 4 osli pa opozarjajo, da so jo tudi tovorili. V mesečnem poročilu za julij 1807, kakor smo že povedali zgoraj, je zapisano, da sta dva rudarja z osli spravila 50 centov rude na višje mesto[21]. Zaenkrat ne vemo, kakšna vozila so uporabljali, enoosna ali dvoosna, ali so prevladovale dvovprege ali vprege z eno živaljo. Pri volih si težko predstavljamo, da bi imeli vpreženo samo eno žival, zlasti če vemo, da je takratno govedo bilo dokaj šibko zaradi slabega in nepravilnega krmljenja[22] . Poznamo grafično upodobitev zunanjih del pred tremi rudniškimi rovi na Pohorju nekje nad Mislinjskim jarkom v knjigi Oryctographia Carniolica Baltazarja Hacqueta III. iz leta 1784. Upodobljena sta dva konja, ki se vzpenjata navkreber z enoosnima vozovoma z velikima kolesoma, sta pa prazna. Rudo so vozili navzdol na odlagališče, kjer na podobi trije delavci s kiji razbijajo večje grude rude[23]. Ali so tudi s takimi vozovi vozili rudo po strmih kolovozih na pohorske prelaze, lahko le ugibamo, prav tako, ne vemo nič, o voznih napravah, ki so jih uporabljali do Mislinje.

Prevoz oglja v letu 1808 je stekel kar hitro, saj so ga iz Komisije že februarja in marca odpeljali 1651 škafov (škaf = 492 litrov), iz Križnega jarka 434 škafov, skupaj 2085 škafov. V 2. četrtletju pa so ga k obratom v Mislinji zvozili 5367 škafov. Vozniki, ki so vozili v 2. četrtini leta, so dobili predujem za nakup vprežne živine, voziti pa so začeli, ko je v Mislinjskem jarku porasla paša. Podatka o nakupu živine in paši kažeta, da je to bila druga skupina voznikov, ki niso imeli svoje živine in ne krme. Medtem pa za skupino, ki je opravila prevoz v 1. četrtletju, smemo domnevati, da so bili kmetje ali vozniki iz železarne ali oboji ali pa samo prvi ali samo drugi. Poročilo[24] ne navaja cene prevoza. Gotovo je bilo za to delo dovolj zanimanja, ker je bil tovor zelo lahek v primerjavi z rudo, skladišča pa so bila raztresena po južnih obronkih Pohorja, kjer so stali železarski obrati.

Obe omembi pa še, kakor na ribniškem območju, tako tudi ob prevozu oglja dokazujeta, da je takrat na Pohorju paša bila pomembna za vprežno živino, zato je živina

20 Tudi oglje in les, ki so ju pripravljali pozimi, so odvažali v ugodnejšem vremenu. Alojz Krivograd, Prispevek k poznavanju ogljarjenja pri nekdanji mislinjski železarni, Koroški zbornik 3, str. 6 (za naprej Koroški...).

21 Bergraporten..., "2 Knappen mit die Esel gegangen und bei 50 zt Erzt damit an die Höche gebracht".

22 Marjan Britovšek, Razkroj fevdalne agrarne strukture na Kranjskem, Ljubljana 1964, str. 130.

23 Ta podoba je objavljena tudi v Zgodovinskem časopisu 1978, št. 3, str. 266 in v zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II., Slovenj Gradec 1999, str.485. (za naprej Slovenj G...).

24 Poročilo...30.6. 1808; o tem, da je podjetje imelo lasten prevoz, v Slovenj G...str. 453 - 454.

bila dokaj slaba, o čemer smo že govorili[25] . Vprašanje je, kateri ljudje so še opravljali prevoze za podjetje. Ugotovili smo, da so to bili ali kmetje[26] ali vozniki iz železarne ali pa oboji. Domnevamo, da so tisti, ki so pri podjetju dobili predujem za nakup vprežne živine, bili kmetje ali kočarji pa tudi kdo izmed oglarjev ali gozdnih delavcev, ki so bili bolj ali manj redno zaposleni pri mislinjski železarni. To potrjuje dejstvo, da je ravno 1808. leta imelo 10 oglarjev na paši na Zoisovih golosekih 40 volov[27]. Znani so tudi podatki, da so v letih 1806, 1807 in 1808 posamezni oglarji nekaj dodatno zaslužil s prevozništvom, dalje da je precej oglarjev imelo na svojih deloviščih tudi vprežno živino, ki so jo uporabljali pri gozdnih delih[28]. Zaradi tega smemo predvidevati, da so posamezni oglarji sodelovali s svojo živino pri različnih prevozih v okviru podjetja.

Problemi in težave pri nadaljnji predelavi rude v Mislinji in dogodki v 1. polovici leta 1808

Ker nam poročili iz prve polovice leta (31. 3. in 30. 6. 1808) nudita dovolj podatkov, bomo opisali in ovrednotili težave pri pripravi rude za topljenje v plavžu in kovaški obdelavi grodlja v polizdelke in končne izdelke, ki jih je bilo moč prodajati. Vse to je potekalo v obratih v Mislinji.

Do marca tega leta so 975 centov rude, ki so jo navozili iz ribniškega območja k plavžu že leta 1807, grobo stolkli, spražili, na drobno zdrobili in jo v vodi sprali. S tem je bila ruda pripravljena za topljenje. Tisto rudo (3023 centov), ki so jo v 1. tromesečju pripeljali iz vitanjske okolice, so vso na grobo obtolkli. Ker je mraz spet okoval vodna kolesa v led, so jo le polovico spražili in drobljenje na fino se je ustavilo, s tem pa tudi vsa dela v obratih. Še konec marca je bilo tako mrzlo, da niso mogli obzidati podnožja plavža in kovaških ognjev. Ko pa je mraz ponehal, je plavž še kar miroval zaradi pomanjkanja oglja, pozneje pa zavoljo velikega neurja, ki je 12. junija povzročilo mislinjskim obratom veliko škodo. V Mislinjskem jarku so bile poškodovane poti in 3 mostovi, voda je odnesla okoli 50 klafter oglja in lesa, pri plavžu pa poškodovala odlagališče železove rude. Škoda je bila ocenjena na 1000 goldinarjev. Kljub navedenim težavam so v 1. četrtletju izdelali 155 centov in 73 funtov prodajnega železa, v drugem pa 859 centov in 75 funtov, torej skupaj 1015 centov in 48 funtov in so ga tudi odpeljali. Poročilo še pove, da so leta 1807 ali v prvi polovici 1808 pri plavžu odstranili tri stare podolgovate mehove in na novo postavili šest cilindričnih. Učinek pa je bil tak: prej je voda, ki je tekla po rakah, gnala 3 mehove in je še

25 Znano je, da so hribovski kmetje na Koroškem in tudi na Pohorju še v prvih desetletjih 20. stoletja orali z dvema paroma volov. En par je bil prešibak zaradi slabe in nepravilne krme. Po 1., zlasti pa po 2. svetovni vojni je en par volov bil dovolj močan za kakršnokoli oranje in tudi za prevoze razen v izjemnih strminah in pri težjih tovorih. Mlajši rod kmetov je vprežne živali, kadar je z njimi delal, boljše krmil, jim dodajal žito, v jeseni in pozimi tudi krompir in peso. Na splošno so v novejšem času veliko bolj skrbeli za živali, posebej za vprežne, enako velja za konje.

26 Werk - Stand - Ausweiss...für das Militär Jahr 1807, 31. 1. 1807, šk. 6.

27 Alpen-Nutzung-Register, Über eingehobene Getraidansath, diesese in neuen Holzschlägen, Heubestand v. Alpenwiesen, und Haltgelder v. Viehauftriebe, bei dem Freyherr. v. Zoisischen Waldeisenwerk und Gülts-Vervessamt, za leta od 1799 - 1809, šk. 6.

28 Koroški..., str. 7, 19, 26 - 28.

odtekala za pranje rude. Po postavitvi novih mehov je teklo za 1/4 več vode in je poganjala 6 cilindričnih mehov, dvižno napravo za oglje in rudo, 1 kladivce za orodje in je je bilo dovolj še za pranje rude. Poleg tega so mehovi dajali zrak še za en kovaški ogenj. Vetra je bilo za 1/3 več kakor prej[29]. Kljub številnim težavam so v tem letu (1808) v Mislinji proizvedli 7017 centov grodlja[30] .

Iz istega poročila (30. 6. 1808) še zvemo, da so se 1807. dogovorili, da bi izvedli naslednji poizkus: izločili so 864 centov plavutastih vlitkov[31] grodlja, ki so ga natopili iz vitanjske rude, in so jih razdelili med kovače, da bi iz njih izdelali tiste vrste izdelkov, ki so jih proizvajali v Mislinji. Pri tem pa bi ugotavljali, koliko železa bi odpadlo in koliko oglja bi uporabili. Šlo pa je bržkone zato, da bi poleg kakovosti vitanjskega železa ugotovili tudi uspešnost posameznih kovačev. Moramo še pojasniti, da se iz dokumenta da razbrati, da so grodelj že razdelili med kovače, niso pa še naredili poizkusov. Tudi rezultatov ni v poročilu. Drugi dokument pa dokazuje, da je leta 1807 res prišlo do podobnega poizkusa. Izsledki so bili takile: pri grobo obdelanem železu je bil izmeček 21 %, pri vlečenem železu 29 % in pri fino vlečenem 5 % [32].

V tem poročilu je o delu v gozdovih med drugim zapisano: "...z delom Italijanov smo zelo zadovoljni. Kuhajo izvrstno oglje, tudi pripravljalna dela so dobro opravili. Brez teh ljudi bi odpravljanje škode, ki jo je povzročila voda v Mislinjskem jarku, trajalo vsaj 3 mesece". Dalje zvemo, da so še zgradili nov kolovoz za prevoz oglja od Križnega jarka do Stare glažute na Skrivnem hribu, kjer je delalo 15 Italijanov. Polovico teh delavcev je v Mislinji meseca junija delalo pri odpravljanju škode[33] . V 1. četrtletju istega leta so v upravi mislinjske železarne ocenili, da bo v tem letu (1808) proizvodnja oglja 28.550 mislinjskih škafov (m.škaf=492 litrov), po vodni nesreči so predvideli, da ga bodo nakuhali le 23.790. škafov. Dejansko pa so ga pripravili do konca decembra 23.422 škafov[34] . Ni kaj reči, ocena je bila presenetljivo natančna.

Za zaključek moramo ugotoviti, da je bila mislinjska železarna v času (1807 - 1810) sestavni del "montanisticuma" na Slovenskem in v Avstriji. Pod tem pojmom so razumeli rudarstvo, oglarstvo, plavžarstvo in predelavo grodlja v polizdelke in končne izdelke. Takrat je bila ta dejavnost v Evropi, v Avstriji in tudi v slovenskih pokrajinah v prenovitvenem zagonu na starih osnovah. Ponekod v naših krajih so še uporabljali peči na volka, na novo so pa gradili plavže (visoke peči), uvajali so cilindrične mehove (v Mislinji 1807 ali 1808. leta), ki so bili sposobni dovajati v peči več zraka, kakor dotedanja puhala podolgovatih oblik. V 90. letih 18. stoletja se je v Angliji uveljavila pudlovka, ki so jih pri nas

29 Poročilo...30. 6. 1808, šk. 6.

30 Slovenj Gradec..., str. 444.

31 Tako poimenovanje zato, ker so grodelj iz plavža vlivali v pesek podolžno izdolbene kotanje, vlitki so dobili plavutasto obliko.

32 Misslinger Hammer - Manipolations - Ausweis für das Jahr 1807, šl. 6; Slovenj G. . . str. 459 - 460.

33 Gre za delavce, ki so v gozdovih mislinjske železarne delali že od 5. septembra 1807. leta. Sodeč po rodbinskih imenih so to bili naši rojaki iz Beneške Slovenije. Seznam 15 delavcev v času od 5. sept. do 20. decembra 1907. leta, šk. 6; v Srednji Komisiji je delalo 23 delavcev iz Beneške Slovenije od božiča 1808 do 22. maja 1809, Fassung der Italiener, od 25. dec. do 22. maja 1809, šk.6; za obe skupini v Slovenj G..., str. 458 - 499.

34 Ausweis den Schulden und Vermögenstand der Misslinger Waldeisenwerks-Holz und Kohlgedinger, 31. december 1808, šk. 6.

do sredine 19. stoletja gradili kot moderne naprave. V Mislinji so jo zgradili 1851. leta. V polni veljavi so bila vodna kolesa, ki so poganjala mehove, kovaška kladiva (repače) in druge naprave. Oglje je bilo še vedno glavni vir energije v metalurgiji, čeprav so v Angliji in zahodni Evropi že uporabljali črn premog. Šele sredi 19. stoletja se je začela v Avstriji 2. industrijska revolucija na osnovi premoga, parnega stroja, novih postopkov v metalurgiji (Bessemerjev in Siemens-Martinov postopek) in uporabi koksa v plavžih.
Rudarjenje na pohorskih pobočjih so vsako leto spremljale težave, ki so pogosto prehajale v izredne razmere, kakor pravimo danes. Že samo delo v gorskem svetu je bilo povezano s številnimi tegobami. Iskanje rude je bilo v glavnem neuspešno (v letih 1807 - 1809 niso našli novih ležišč), rudo so prevažali po slabih kolovozih, ki so jih nalivi uničevali skozi vse leto. Pozimi je bilo največkrat preveč ali premalo snega, da ni bil mogoč saninec, dalje pomanjkanje voznikov in še vrsta drugih neprilik. Vse to se je vleklo vsaj do leta 1859[35], ko so 5. oktobra tega leta nasledniku Antona Bonazze Matiji Lohningerju podelili pravico do rudarjenja v k. o. Studenci pri Veliki Pirešici. Toda do rudarjenja tu ni prišlo. Zaenkrat ne moremo zagotovo ugotoviti, katerega leta so na Pohorju in okolici nehali oglariti, kopati in iskati železovo rudo za mislinjsko železarno.

PRILOGA
Podatki o pridobivanju železove rude pri Zoisovi železarni v Mislinji v letih 1807 - 1810

Podatki so vzeti iz dokumenta Bergraporten - Protokol. Über die mündlichen Angaben der Hutleute zu Reifnig und Weitenstein, der monatlich geschehenen Gruben Arbeit pro 807. (To je prepis originala, ki je zagotovo bil poslan Žigi Zoisu v Ljubljano), Koroški muzej Ravne na Koroškem, fond Mislinjska železarna 1847 - 1853, šk. 6). To so mesečna poročila o delu rudarjev za leta 1807, 1808, 1809 in deloma za 1810. Podatke smo uredili zaradi preglednosti v tabelo. Pojasnilo: r = rov, cent = 56 kg, kl = klaftra (1,896 m), č = čevelj (31,6 cm), kl = 6 č, Št. del.= število delavcev.

Leto in meseci	Območje, rovi, kmetije	Št. del.	Proiz. v centih	Skup. proiz. v centih	Dela, ki so jih morali opravljati rudarji, poleg kopanja rude.
1	2	3	4	5	6
1807 januar	**Ribnica**				
	r. Karoli pri Maroltu	4	250		V r. Franziyzi skopal rudar Jurij Janaher 1 č globoko.
	r. Antoni pri Vidmanu	1	50		
	Samec	2	200	500	
	Vitanje				
	r. Karoli in r. Beffatzi	4	800	800	V novem Sigmundovem raziskovalnem r. na Karničnikovi kmetiji 4 možje prodrli 6 kl. globoko.
februar	**Ribnica**				
	r. Karoli	6	470		V r. Franziyzi 1 mož izkopal 1 č zemlje.
	Vidman	1	80	550	
	Vitanje				
	r. niso omen.	6	1000	1000	V sledilnem r. so 4 možje izkopali 6 kl, "zgoraj v jarku" pa še 2 kl. v skrilavcu

35 Ivan Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem I., str. 65.

* Poimenovanja kamenin v rubriki "Dela, ki so jih morali rudarji opravljati poleg kopanja rude", so dobesedni prevodi iz dokumenta. Nismo jih preverjali, če so pravilna z vidika današnjega vedenja, in tudi tega ne, če so imenovane kamenine res prisotne na omenjenih lokacijah.

marec	**Ribnica**				
	r. Karoli	6	700		V r. Franziyzi 1 mož izkopal 2 č zemlje.
	Vidman	1	40	740	
	Vitanje				
	r. niso omen.	8	1900	1900	V sledilnem r. 4 možje izkopali 7 kl zemlje.
april	**Ribnica**				
	Vidman	1	40		V r. Franziyzi v 4 dneh izkopali 1/2 č materiala.
	r. Karoli	6	500	540	
	Vitanje				
	r. niso omenjeni	?	1100	1100	V sledilnem r. izkopali 6 kl materiala, od tega 3 1/2 kl plavosvetle skrilaste ilovice s colo debelimi galunastimi skrilavci.
maj	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	500		V r. Franziyzi so izkopali 1 č jalovine.
	Vidman	?	40	540	
	Vitanje				
	pri Arčniku	?	1200	1200	V sledilnem r. so izkopali 5 kl jalovine. V sivem skrilavcu s kremenom so deloma razstreljevali.
junij	**Ribnica**				
	r.niso omen.	?	800	800	Rudarji so pripravljali les.
	Vitanje				
	r. niso omen.	?	500	500	V sledilnem r. izvozili 6 kl in 4 č jalovine in pripravljali jamski les in drva.
julij	**Ribnica**				
	r. Mala Kopa	?	100		Delali so pot in pripravljali prostor (za rudo). 2 rudarja sta z osli znosila 50 c rude na razvodnico (Pohorja).
	Samec	?	30		
	Vidman	?	20		
	r. Karoli	?	10	160	
	Vitanje				
	r. Ahac in Karoli	?	500	500	V sledilnem rovu so izvozili 6 kl svetlozelene skrilne gline s sivim apnenim laporjem
avgust	**Ribnica**				
	Vidman	2	80		14 dni so delali pot (kolovoz).
	Samec	?	40		
	Mala Kopa	?	80	200	
	Vitanje				
	kmet Arčnik	?	670	670	V sledilnem rovu izkopali 6 kl jalovine. Na koncu rova našli skrilavec s črnimi kamni in kremen.
september	**Ribnica**				
	Marolt	?	20		
	Vidman	?	90		Pot za prevoz rude je narejena.
	Samec	?	120		
	Mala Kopa	?	180	450	
	Vitanje				
	Arčnik	?	800	800	V sledilnem r. izkopali 4 kl in 3 č jalovine ter v njem našli 49 kl globoko še 28 kg težko grudo rude.
oktober	**Ribnica**				
	Marolt	?	30		
	Vidman	?	50		1 teden so delali rudno pot.
	Samec	?	100		
	Mala Kopa	?	60	240	
	Vitanje	?			V Sigmundovem rovu sta 2 moža izkopala 3 kl jalovine.
	Arčnik	?	600	600	
november	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	30		
	Vidman	?	30		Ni zaznambe.
	Samec	?	120		
	Mala Kopa	?	100	280	
	Vitanje				Rudo zdrobili. V sledilnem r. 2 moža izvozila 3 kl skrilavca.
	Arčnik	?	750	750	

december	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	130		V rovu Franziyzi je stari Janacher nadrobil 1/2 čevlja jalovine.
	Vidman	?	60		
	Samec	?	160	350	
	Vitanje				
	r.niso omen.	?	800	800	V sled. r. izkopali 3 kl in 2 č jalovine. V znanih premog. plasteh je kremen in okrogle kamenine (vodni kamen?).
1808 januar	**Ribnica**				
	r. Karoli		280		En mož je v r. Franziyzi izvozil 1 č jalovine. Ostalih devet je izvozilo 5 č jalovine.
	Vidman	9	40	320	
	Vitanje				
	Arčnik	?	600	600	V sledilnem r. 4 možje izvozili 3 kl jalovine. Pogosto se menjavala siva kamena ruda. V začetku bila sled želez. kamna.
februar	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	400		V r. Franziyzi je 1 mož izkopal 1 č jalovine. Ta rov je 60 kl v zemljo.
	Vidman	?	40	440	
	Vitanje				
	Arčnik	?	550	550	V sledilnem r. so 4 možje nakopali 5 " kl jalovine.
marec	**Ribnica**				
	r. Karoli	4	400		V r. pri Vidmanu se ruda pojavi redko kdaj. V r. Franziyzi je 1 mož skopal 1 č globoko.
	Vidman	2	100	500	
	Vitanje				
	Arčnik	?	1250	1250	V Sigmudovem r. 4 možje izvozili 5 kl in 3 č jalovine. V prmog. skrilavcih imeli opravka z velikim kosom apnenca in z močno vodo.
april	**Ribnica**				
	r. Karoli	3	400		V r. Franziyzi je 1 mož izkopal 1 č jalovine.Iz r. Karoli 1 mož izvozil 6 č jalovine.
	Vidman	2	40	440	
	Vitanje				
	Arčnik	?	700	700	V Sigmundovem sledilnem r. se je sesulo na delovišče, zaradi tega in obnove se je izvoz zamudil. Trije možje so r. podaljšali le za 1 kl in 3 č. Na koncu r. se je pojavila 3 čevlje velika flišasta apnena gmota.
maj	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	350		V r. Franziyzi so odkopali 1/2 č. Potem so skupaj podkurili kopo (oglje).
	Vidman	?	15	365	
	Vitanje				
	Arčnik	?	950	950	Pri Karničniku so napredovali v začetku r. za 2 č v kremen in apnenčevo zmes.
junij	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	200	200	Rudna pot narejena. Kuhali oglje in jamo zaznamovali (nov rov ?).
	Vitanje				
	r. niso oz.	?	300	300	V začetku sledilnega r. izkopali 1 č apnenčevega kamenja. 1 kl so izkopali v levem podaljšku. Sekali les za zavarovanje.
julij	**Ribnica**				
	r. Karoli	?	130	130	Prišlo do škode zaradi vode.
	Vitanje	--	---	----	Delali pri odpravljanju poplavne škode in pri zavarovanju rova.
avgust	**Ribnica**				
	r. ni oz..	?	90		Rudo so drobili.
	Mal.Kopa	?	40	130	Delali pri zavarovanju rovov z lesom. Pot za oglje so minirali (kakšno skalo?).
	Vitanje	--	---	---	
september	**Rbnica**				
	r. Karoli	?	14		
	Vidman	?	50		Drobili rudo in popravljali poti.
	Mal.Kopa	?	80		
	Samec	?	110	254	
	Vitanje				
	Arčnik	?	300	300	Kuhali oglje. Z lesom zavarovali rove in jih tako zaščitili.

oktober	**Ribnica**				Rudno pot so 8 dni popravljali.
	r. Karoli	?	150		Pri Karničniku so 4 možje levi r. izkopali za 3 č, na začetku r. so iztolkli 3 č apnenca. Zgoraj v glavnem vhodu, imenovanem št.. 5, so iskali rudo in zlomili steno. 14 dni so vsi delavci pri rudniku pripravljali drva in les za zimo.
	Vidman	?	50		
	Mal.Kopa	?	12		
	Samec	?	50	262	
	Vitanje				
	Arčnik	?	500	500	
november	**Ribnica**				V r. Franziyzi iskopali 1/2 č jalovine.
	r. Karoli	?	260		
	Vidman	?	42		
	Samec	?	90	392	
	Vitanje				4 možje prenehali iskati rudo v kršcu, pobrali leseno zavarovanje, začeli z n. jamo.
	r. niso omen.	?	1000	1000	
december	**Ribnica**				V r. Franziyzi izkopali 4 č jalovine.
	r. Karoli	?	320		
	Vidman	?	40		Na 2. sledilnem mestu 2 moža odtolkla 4 kl v dnevnem kopu. V 1. preiskovalnem r. 2 moža končala z lesenim zavarovanjem.
	Samec	?	220	580	
	Vitanje				
	r. niso omen.	?	1150	1150	
1809 januar	**Ribnica**				V r. Franziyzi je 1 mož izvozil 4 č jalovine. Pri Samcu 2 moža v začetku r. prodrla 1 kl in 3 č globoko.
	r. Karoli in Samec (skupaj)	12	300 200	500	
	Vitanje				V nasproti ležečem jarku so izkopali 5 č. V jalovini sta 2 moža na novo odprla jamo. V 2. Sigmundovem r. 2 moža izvozila 2 kl in 3 č trde črno se bleščeče skrilaste ilovice v obliki pravilnih plošč.
	Arčnik	18	1000	1000	
februar	**Ribnica**				V r. Franziyzi izkopali 3 čevlje jalovine. NaSamčevem svetu, na začetku r. izkopali 1kl in 3 č jalovine.
	r. Karoli in Samec (skupaj)	12	400 100	500	
	Vitanje				Pri Karničniku sta 2 moža izvozila 2 kl in 4 č kremenastega drobirja z žveplastim kršcem. R. pri Arčniku sta dva moža podaljšala za 1 kl in 3 č.
	Arčnik	17	1100	1100	
marec	**Ribnica**				V r. Franziyzi sta 2 moža izkopala 1 kl jalovine ob vdoru vode.
	r. Karoli	?	500		
	Samec	?	100	600	
	Vitanje				Na sledilnem odkopu sta dva moža izkopala 3 kl on 2 č laporja z apnenčevim kalavcem. Iz 2. sledilnega r. pri Karničniku sta 2 moža izvozila 3 kl premogov. skrilavca.
	Arčnik	?	1500		
april	**Ribnica**				V r. Franziyzi je 1 mož preiskal 4 č apnenčevega skrilavca. En mož je izvozil 1 kl in 2 č jalovine.
	r. Karoli	?	320		
	Samec	?	28	248	
	Vitanje				V sledilnem r. pri Arčniku 2 moža izkopala 2 kl in 3 č skrilavca z apnenim drobirjem, pri Karničniku tudi dva 2 kl enake jalovine.
	Arčnik	?	1200	1200	
maj	**Ribnica**				Rudo drobili. 3 tedne pripravljali drva in lesna zalogo. En teden popravljali pot za prevoz rude.
	r. Karoli, Vidman in Samec	11	24 + 100 20	144	
	Vitanje				Rudo drobili, ograjo prestavili. 2 moža sta iz sledilnega rova s "Skripatsch" - em (vitel ali škripec) izvozila 2 kl in 2 č jalovine. V 2. Sigmundovem r. pri Karničniku sta 2 moža izvozila 1kl in 4 č premogovega skrilavca.
	Arčnik	18	600	600	

1809 junij	**Ribnica**				Rudo drobili. Pri Vidmanu so v peljali v delo pri opaženju 6 kl dolgega r. prve tujce (verjetno ljudi iz Beneške Slovenije).
	r. Karoli, Vidm.		20+100		
	in Samec	10	20	140	
	Vitanje	17	1100	1100	Rudo drobili. Pripravljali jamski les in les na zalogo. V sledilnem r. 2 moža s "skripačem" izvozila 2 kl in 2 č skrilavca in kremena. V 2. Sigmundovem r. 2 moža sta opažila v premogovem skrilavcu razdaljo 2 kl in 3 č.
julij	**Ribnica**	10			2 moža podaljšala r. za 2 kl, verjetno pri Vidmanu. En teden popravljali rudno pot in pripravljali jamski les.
	Vidman	2	150		
	Samec	2	20	170	
	Vitanje				2 moža sta s "škripačem" izvozila 1 kl in 4 č skrilavca. Pri Karničniku sta dva izvozila 2 kl premogovega skrilavca.
	Arčnik	15	700	700	
avgust	**Ribnica**				Rudo zdrobili. En teden popravljali rudno pot. 2 moža sta 1 teden pripravljala les na zalogo.
	Vidman in		70		
	Samec (skupaj)	8	10	80	
	Vitanje				V 2. Sigmundovem r. sta 2 izvozila 1 kl in 4 č jalovine. V sledilnem r. sta 2 izvozila kl in 2 č jalovine v 3 tednih, potem sta 1 teden pripravljala jamski les. Rudarji so 14 dni pripravljali drva in les za oglje.
	Arčnik	?	200	200	
september	**Ribnica**				Pri Vidmanu je 1 mož izkopal 2 kl jalovine. En teden so delali pot za rudo.
	Marolt	?	40		
	Vidman	?	140		
	Samec	?	40	220	
	Vitanje				Naredili kopo, skuhali oglje in jo razdrli. V 2. Sigmund. r. 2 moža izkopala 2 kl in 3 č skrilovega krščeca s premogom. Enako jalovino kopali v sledilnem rovu.
	Arčnik	?	1100	1100	
oktober	**Ribnica**	9			Pri Vidmanu, pod dnevnim jaškom so nalomili 4 kl granita in progo (pot) prestavili. V Samčevem gozdu so naleteli na rudo šele po 10 1/2 kl, potem so sledile pičle in menjajoče se najdbe rude v dolžini 9 kl.
november	Marolt	?	480		
december	Vidman	?	119		
	Samec	?	24	623	
	Vitanje				V 4. četrtlrtju sta 2 moža izvozila v 2. Sigmund. r. samo 3 kl in 2 č skrilavca in kremena in kopala sta kremenov kršec. Pri Arčniku sta 2 moža opaževala 6 kl dolg r. v jalovem skrilavcu.
	Arčnik	?	2800	2800	
1810 januar	**Ribnica**	10			Rudo tudi zdrobili.
	r. Karoli	?	300		
	Vidman-r.Anton	?	30	330	
februar in	Vidman	?	50		
marec	r. Karoli	?	850	900	
julij	r. Karoli	?	40		Rudo drobili. 1 teden kopali rudno pot in kuhali oglje. Rudo drobili.
	Mala Kopa	?	40	80	
avgust	r. Karoli	?	30		
	Samec	?	60	90	
oktober	r. Karoli	?	40		---
	Klaubertz	?	54		
	Mala Kopa	?	44		
	Samec	?	22	160	

Simona Javornik

Likovna dediščina cerkva Mežiške doline

Ohranjeni sakralni spomeniki Mežiške doline pričajo o pestri gradbeni dejavnosti v srednjem veku. Večina ohranjenih triindvajsetih cerkva je nastala v obdobju od romanike do konca 15. stoletja, vendar so s temeljitimi prezidavami v 17., 18. in celo 19. stoletju nekatere popolnoma spremenile prvotno podobo, zato so današnjim rodovom le slabe pričevalke lastne stavbne zgodovine. Edini izjemi sta poznogotski podružnični cerkvi sv. Ane in sv. Volbenka na Lešah, saj sta še po 400 letih skoraj v celoti ohranili izvirni videz.

Arhitekturna, kiparska in slikarska dediščina Mežiške doline je globoko zakoreninjena v tradicionalizem, v posameznih primerih pa vendarle kvalitativno preseže lokalne okvire in prinaša dosežke, ki so pomembni tudi v slovenskem merilu. Vsako izmed obravnavanih cerkva je mogoče pravično ovrednotiti tudi skozi spretnost prilagajanja času, v katerem je nastala, se spreminjala in dopolnjevala, ter postala to, kar jo dela preprosto našo.

V oktobru leta 2002 smo v muzeju na Ravnah postavili veliko pregledno razstavo z naslovom LIKOVNA DEDIŠČINA CERKVA, s katero smo predstavili dediščino 23 sakralnih objektov v Mežiški dolini. Ob razstavi je izšel tudi istoimenski katalog kot spremna publikacija razstave, kjer sem predstavila doslej znano gradivo o posamezni cerkvi: podatke o prvotnem nastanku, prezidavah, prvotni opremljenosti in sedanje stanje posameznega sakralnega objekta.

Za arhitekturno, kiparsko in slikarsko sakralno dediščino Mežiške doline je značilno pomanjkanje arhivske dokumentacije. Zato sem se posluževala fragmentarnih zapisov ter omemb cerkva v vizitacijskih zapisnikih, župnijskih arhivih, urbarjih; korespondence duhovnikov in župnijskih kronik, ki pa so le redko ohranjene kot originalni zvezki in večinoma kot prepisi manj zanesljive.

Z ohranjenimi materialnimi viri, torej spomeniki, se zlahka prepričamo, da je bila gradbena dejavnost v srednjem veku v sakralni umetnosti Mežiške doline izjemno pestra. Takrat so namreč že v obdobju pozne romanike nastajali prvi sakralni objekti, v obdobju do konca 15. stoletja pa je nastala večina še danes ohranjenih 23 cerkva. Žal pa so nekatere v bogati stavbni zgodovini s prezidavami popolnoma spremenile svojo prvotno podobo in s tem današnjim rodovom nudijo le slaba pričevanja o lastni zgodovini. Edini izjemi sta poznogotski podružnični cerkvi sv. Ane in Volbenka na Lešah, ki sta v svoji več kot 400-letni podobi skoraj v celoti ohranili svoj prvotni videz.

Zaradi geopolitičnega položaja ter naravnih bogastev so skozi Koroško vodile mnoge prometne poti. V srednjem veku je bila Koroška ena najbogatejših pokrajin, tako da so za njeno ozemlje potekali neprestani boji med cerkveno in posvetno oblastjo. Cerkveno-upravno je ozemlje pripadalo Koroškemu arhidiakonatu, ki je obsegal 12 župnij.

Pomembna lastnica zemljiške posesti je bila bamberška nadškofija, ki je imela v lasti spodnji del Mežiške doline (Ravne z okolico), dobrloveški samostan pa je imel v posesti zgornji del Mežiške doline. Srednjeveški zemljiški lastniki Mežiške doline, cerkveni ali posvetni, so imeli svoja središča večinoma izven koroškega ozemlja, tako se pokrajina ni zapirala vase pred tujimi vplivi in je sprejemala pobude in vzore od drugod ter se oplajala s tujimi likovnimi prvinami. Seveda je pobude in umetnostne vzore, ki so prihajali večinoma iz severa, sprejemala večidel z zamudo ter tuje vzore prikrojila po merah domačega okusa in jih prepletla s svojimi tradicionalnimi elementi.

Najstarejše sakralne stavbe na Koroškem predstavljajo romanske enoladijske zasnove, na vzhodu zaključene s polkrožno apsido oziroma kvadratnim prezbiterijem, nad katerim se dviga korni zvonik. Tipološko poimenujemo to skupino cerkve z vzhodnim zvonikom, vanjo pa spadata tudi domnevno najstarejši stavbi v Mežiški dolini: župnijska cerkev sv. Device Marije na jezeru v Farni vasi in župnijska cerkev sv. Egidija na Ravnah. Tovrstni tip cerkve je severnega izvora in so njene predstavnice pri nas nastale kot posledica regionalnega nadaljevanja številne koroške skupine v Podjuni. Nadaljevanje te skupine na slovenskem Koroškem zasledimo še pri podružnični cerkvi sv. Vida v Dravogradu, župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Vuzenici in v podružnični cerkvi sv. Jurija na Legnu.

V 14. stoletju se je mreža cerkva na področju doline zgostila z zidanjem novih, manjših cerkvic do najvišjih predelov, takrat so v večini nastale vse podružnice v okolici Črne, Kotelj in Raven. Gotika konec 14. stoletja je v Mežiški dolini poskrbela za številne prezidave ladij, prezbiterijev večinoma iz reprezentančnih vzrokov. To je bil čas, ko so obokali oltarne prostore s tradicionalnimi rebrastimi, mrežastimi in paralelnimi oboki (v podružnični cerkvi sv. Ane v Koprivni in podružnični cerkvi sv. Barbare v Zagradu pri Prevaljah). Prezidave so v nekaterih primerih zadostile tudi obrambnim potrebam, v namene slednjih imamo tudi v Podgori na okopih ohranjeno podružnično cerkev sv. Mohorja in Fortunata, ki je bila v prvotni fazi del večjega obrambnega protiturškega kompleksa. Najpomembnejšo arhitekturo v Mežiški dolini nedvomno predstavljata poznogotski podružnični cerkvi sv. Ane in sv. Volbenka. Slednja se ponaša z redko rešitvijo podzidave kripte, na Koroškem jo srečamo le še preko meje, pri samostanski cerkvi avguštinskih korarjev v Dobrli vasi v Podjuni. V pozni gotiki dobi pomembno vlogo v arhitekturnem izrazu barva, predvsem v smislu t. i. "šivanih robov" na vogalih cerkvenih zunanjščin, ki pa so danes, po prvotnih, večinoma le rekonstruirani.

Slikarstvo predstavlja enega zanimivejših segmentov dediščine. Tako bi korpusi stenskih poslikav, tabelne slike, slikana okna in stropovi v prihodnosti zaradi kvalitete nedvomno zaslužili več pozornosti umetnostno-zgodovinske stroke. Najstarejšo poslikavo v Mežiški dolini, v smislu srednjeveškega stenskega slikarstva, predstavljajo freske svetnikov v prezbiteriju podružnične cerkve sv. Neže, ki so po vsebinski plati še neraziskane, a jih datirajo okoli leta 1370. Poleg omenjenega so v maniri gotskega slikarstva poslikani tudi ostali prezbiteriji. Nedvomno spadajo med najpomembnejše: na severni steni prezbiterija podružnične cerkve sv. Antona na Ravnah so freske iz okoli 1400. leta delo neznanega mojstra iz Nonče vasi; freske z motivom Imago pietatis na oboku prezbiterija (z datacijo 1466) podružnične cerkve sv. Barbare v Zagradu; čudoviti slikani oltarni nastavki neznanega mojstra E.P. (iz leta 1577) na ladijskem slavoloku podružnične cerkve sv. Ane na Lešah ter fragmentarno tudi severna stena ladje in prezbiterij podružnične cerkve sv. Janeza Krstnika na Poljani. Med pomembnejšo srednjeveško slikano dediščino lahko

uvrstimo tudi poslikane stropove v ladji sv. Neže na Vrheh in poslikane pevske kore sv. Ane na Lešah in sv. Lenarta na Platu nad Mežico, poslikane v maniri poznogotskih cikcakasto slikanih stropov.

Le redki so v Mežiški dolini spomeniki renesanse. Ohranjeni sta dve podružnični cerkvi sv. Uršule na Uršlji gori in sv. Lenarta na Platu, vendar sta obe nastali na prehodu iz pozne gotike v zgodnjo renesanso. Renesančne prvine so vidne le v plastični stavbni dekoraciji, v gotsko stavbno oblikovanje vkomponirani dvoranski renesančni zasnovi.

Po prenovi katoliške cerkve v drugi polovici 17. stoletja v Evropi kot tudi na Koroškem spet zaživi gradbena dejavnost. Večidel so cerkvene stavbe ohranile stare gotske prezbiterije, na novo pa so med 17. in 19. stoletjem pozidavali ladje. Vzroke zato lahko poiščemo v industrializaciji Mežiške doline, zaradi katere je naraslo število prebivalstva, s tem pa tudi zahteva po spremembi velikosti prostorov, v katerih so ljudje lahko zadostili svojim verskim potrebam. V 17. stoletju so bile množične gradnje zvonikov, zakristij in stranskih kapel, ki so služile za potrebe posebnega bogoslužja bratovščin, kot vidimo tudi v primeru župnijske cerkve sv. Egidija na Ravnah. Tudi v primerih takšnih baročnih prezidav pa so cerkve obdržale pravilno srednjeveško orientirano zasnovo s prezbiterijem na vzhodu, kot je še danes vidno pri podružnični cerkvi sv. Antona na Ravnah, podružnični cerkvi sv. Ane v Koprivni itd. V baroku se tudi pojavijo zidani pevski kori (župnijska cerkev sv. Magdalene v Javorju, podružnična cerkev sv. Jošta v Javorju, podružnična cerkev sv. Ane v Koprivni, župnijska cerkev sv. Egidija na Ravnah itd.) in banjasto obokanje s sosvodnicami, še vedno pa se še pozno v 17. stoletje ohranjajo značilni gotski stavbni elementi kot so ajdovo zrno, šilast lok, prazna fasada.

Tekom stoletij se je izgubilo tudi veliko cerkvene notranje opreme, žal je večina srednjeveške opreme za nas za vedno izgubljena, le redki ohranjeni baročni ali poznejši historični oltarji pa so datirani in avtorsko oprijemljivi. Večina danes ohranjene notranje opreme v cerkvah je nastala v baroku zrelejše faze 18. stoletja. Od starejše ohranjene cerkvene opreme sta pomembnejša dva baročna oltarja, predstavnika t.i. zlatih oltarjev (zaradi bogate pozlate in bogatega okrasja so jih poimenovali kar zlati): glavni oltar v podružnični cerkvi sv. Ane na Lešah in glavni oltar v podružnični cerkvi sv. Janeza Krstnika na Poljani.

V obdobju historicizma, od sredine 19. stoletja dalje, so s predelavami, novogradnjami ali opremo zastopane nova romanika v novo nastalih cerkvah župnijske cerkve sv. Ožbolta v Črni in župnijske cerkve sv. Danijela v Šentanelu ter v slogu novega baroka v novo nastali podružnični cerkvi sv. Križa na Dobrovi nad Dravogradom. Historični slogi popolnoma poenostavijo baročne prostore ladij, opremo, arhitekture ladij intimnejšega formata nadomestijo velike odprte dvorane, odpade slavolok kot meja med ladjo in prezbiterijem.

Vrhunci obravnavane cerkvene umetnosti v Mežiški dolini se kažejo na dveh ravneh. Kljub globoko zakoreninjenemu tradicionalizmu arhitekturne, kiparske in slikarske dediščine v posameznih primerih ta kvalitativno le stopi iz svojih lokalnih okvirov v likovne dosežke, ki so dragocenejši in pomembnejši tudi v okviru slovenskega merila. Vendar se da vsaka izmed obravnavanih cerkev pravično ovrednotiti tudi skozi svojo vrednost prilagajanja v času, v katerem je nastala, se spreminjala in dopolnjevala ter postala to, kar dela cerkev preprosto našo.

Marjan Kos

Preselitev sedeža sreza Dravograd s Prevalj v Dravograd

Usoda gornje Dravske in Mežiške doline se je po prvi svetovni vojni reševala z vojaškimi in političnimi posegi ter na koncu še z neuspelim plebiscitom na območju celovške kotline 10. oktobra 1920. Od nekdaj velike Koroške je slovenski strani ostala samo Mežiška dolina in območje današnje občine Dravograd brez vasi Libeliče. Meja je bila na tem delu dokončno z meddržavno pogodbo potrjena konec septembra 1922 in takrat so bile tudi Libeliče zaradi trmastega vztrajanja krajanov priključene kot samostojna občina matičnemu narodu.

Pred 10. oktobrom 1920 je Mežiška dolina upravno spadala pod Okrajno glavarstvo Velikovec in sodni okraj Pliberk. Po neuspelem plebiscitu so morali vse uradne ustanove (okrajno glavarstvo in sodišče, davčni urad...), vključno z vso dokumentacijo na hitro preseliti v Mežiško dolino in v najkrajšem možnem času najti ustrezne prostore za uradovanje. Kot interesenta z najboljšimi možnostmi nastanitve sta kandidirala kraja Prevalje in Ravne (Guštanj). Deželna vlada za Slovenijo je oktobra 1920 določila posebno komisijo, ki je dobila nalogo, da pregleda vse razpoložljive objekte ter poda svoje mnenje o tem, kateri od teh dveh krajev ponuja najugodnejšo in najcenejšo varianto za takojšnjo vselitev glavarstva in ostalih ustanov ter seveda ustrezna stanovanja za uslužbence. Člani komisije so bili: vladni tajnik baron Franc Lazarini, deželni sodni svetnik dr. Erik Eberl, okrajni sodnik dr. Jakob Konda, inšpektor pri delegaciji finančnega ministrstva Anton Burger in gradbeni svetnik ing. Viktor Skabern.

Ekspozitura (glavarstvo) je za svoje poslovanje potrebovala štiri sobe, dve družinski in štiri samska stanovanja. Za najprimernejšo začasno rešitev so izbrali stavbo na Ravnah (v Guštanju), v kateri so do tedaj stanovali uradniki zaposleni v jeklarni. Na Prevaljah so za sedež glavarstva rezervirali enostanovanjsko hišo, ki je bila last rudnika in je trenutno v njej stanoval ravnatelj rudnika, kar pa naj ne bi bila posebna ovira, saj je rudnik imel v bližini Prevalj v lasti še eno vilo, kamor bi se lahko ravnatelj preselil. Težava je bila v tem, da je bilo potrebno v stavbi izvršiti več zahtevnih gradbenih posegov, kar je onemogočalo takojšnjo vselitev. Se je pa okrajno glavarstvo z Raven v to adaptirano stavbo preselilo konec julija ali v začetku avgusta 1921. leta. Okrajno sodišče je za normalno poslovanje potrebovalo tri sobe, dvorano za razprave, en večji prostor za zemljiško knjigo ter zapore s tremi manjšimi in dvema večjima celicama. Za davčni urad so morali poiskati dve večji sobi ter še dodatno zavarovan prostor za blagajno. Za okrajno sodišče na Ravnah so bili kot najprimernejši izbrani prostori v prvem nadstropju Osianderjevega gradu, vendar brez zaporov, oziroma bi bil delno uporaben v te namene en prostor v gospodarskem poslopju. Zadovoljivo bi lahko rešili problem davčnega urada in to z namestitvijo v prostore občinskega urada. Prevaljčani so za takojšnjo vselitev obeh ustanov ponudili dovolj prostorno občinsko stavbo, v bližini katere so se v kletnih prostorih orožniške postaje nahajali tudi zapori. Zaposlenim na okrajnem sodišču in davčni upravi so na območju Prevalj zagotovili štiri družinska in šest samskih stanovanj, tako da se je komisija odločila, da se okrajno sodišče in davčna uprava preselita na Prevalje. Uradna otvoritev okrajnega sodišča na Prevaljah, ki je bilo podrejeno okrožnemu sodišču Maribor, je bila v začetku januarja 1921, okrajnega glavarstva na

Marjan Kos

Preselitev sedeža sreza Dravograd s Prevalj v Dravograd

Usoda gornje Dravske in Mežiške doline se je po prvi svetovni vojni reševala z vojaškimi in političnimi posegi ter na koncu še z neuspelim plebiscitom na območju celovške kotline 10. oktobra 1920. Od nekdaj velike Koroške je slovenski strani ostala samo Mežiška dolina in območje današnje občine Dravograd brez vasi Libeliče. Meja je bila na tem delu dokončno z meddržavno pogodbo potrjena konec septembra 1922 in takrat so bile tudi Libeliče zaradi trmastega vztrajanja krajanov priključene kot samostojna občina matičnemu narodu.

Pred 10. oktobrom 1920 je Mežiška dolina upravno spadala pod Okrajno glavarstvo Velikovec in sodni okraj Pliberk. Po neuspelem plebiscitu so morali vse uradne ustanove (okrajno glavarstvo in sodišče, davčni urad...), vključno z vso dokumentacijo na hitro preseliti v Mežiško dolino in v najkrajšem možnem času najti ustrezne prostore za uradovanje. Kot interesenta z najboljšimi možnostmi nastanitve sta kandidirala kraja Prevalje in Ravne (Guštanj). Deželna vlada za Slovenijo je oktobra 1920 določila posebno komisijo, ki je dobila nalogo, da pregleda vse razpoložljive objekte ter poda svoje mnenje o tem, kateri od teh dveh krajev ponuja najugodnejšo in najcenejšo varianto za takojšnjo vselitev glavarstva in ostalih ustanov ter seveda ustrezna stanovanja za uslužbence. Člani komisije so bili: vladni tajnik baron Franc Lazarini, deželni sodni svetnik dr. Erik Eberl, okrajni sodnik dr. Jakob Konda, inšpektor pri delegaciji finančnega ministrstva Anton Burger in gradbeni svetnik ing. Viktor Skabern.

Ekspozitura (glavarstvo) je za svoje poslovanje potrebovala štiri sobe, dve družinski in štiri samska stanovanja. Za najprimernejšo začasno rešitev so izbrali stavbo na Ravnah (v Guštanju), v kateri so do tedaj stanovali uradniki zaposleni v jeklarni. Na Prevaljah so za sedež glavarstva rezervirali enostanovanjsko hišo, ki je bila last rudnika in je trenutno v njej stanoval ravnatelj rudnika, kar pa naj ne bi bila posebna ovira, saj je rudnik imel v bližini Prevalj v lasti še eno vilo, kamor bi se lahko ravnatelj preselil. Težava je bila v tem, da je bilo potrebno v stavbi izvršiti več zahtevnih gradbenih posegov, kar je onemogočalo takojšnjo vselitev. Se je pa okrajno glavarstvo z Raven v to adaptirano stavbo preselilo konec julija ali v začetku avgusta 1921. leta. Okrajno sodišče je za normalno poslovanje potrebovalo tri sobe, dvorano za razprave, en večji prostor za zemljiško knjigo ter zapore s tremi manjšimi in dvema večjima celicama. Za davčni urad so morali poiskati dve večji sobi ter še dodatno zavarovan prostor za blagajno. Za okrajno sodišče na Ravnah so bili kot najprimernejši izbrani prostori v prvem nadstropju Osianderjevega gradu, vendar brez zaporov, oziroma bi bil delno uporaben v te namene en prostor v gospodarskem poslopju. Zadovoljivo bi lahko rešili problem davčnega urada in to z namestitvijo v prostore občinskega urada. Prevaljčani so za takojšnjo vselitev obeh ustanov ponudili dovolj prostorno občinsko stavbo, v bližini katere so se v kletnih prostorih orožniške postaje nahajali tudi zapori. Zaposlenim na okrajnem sodišču in davčni upravi so na območju Prevalj zagotovili štiri družinska in šest samskih stanovanj, tako da se je komisija odločila, da se okrajno sodišče in davčna uprava preselita na Prevalje. Uradna otvoritev okrajnega sodišča na Prevaljah, ki je bilo podrejeno okrožnemu sodišču Maribor, je bila v začetku januarja 1921, okrajnega glavarstva na

Ravnah pa mesec dni kasneje. Novemu okrajnemu glavarstvu so bile podrejene naslednje občine: Črna, Mežica, Prevalje, Št. Danijel, Ravne, Kotlje, Tolsti Vrh, Dravograd in vsi tisti deli občin Bele, Libuč in Libelič, ki so po mirovni pogodbi pripadali Jugoslaviji. Iz Celovca na Prevalje se je preselila tudi tiskarna Družbe sv. Mohorja, v kateri je dobilo zaposlitev tudi nekaj domačinov. S preselitvijo vseh teh ustanov na Prevalje, vključno z osebjem, so Prevalje postale upravno središče Mežiške doline.

Leta 1922 je prišlo na podlagi Uredbe o razdelitvi države na oblasti in okraje (sreze) do združitve marenberškega in prevaljškega sodnega okraja. Ustanovljen je bil okraj Dravograd, katerega površina je znašala 650 kvadratnih kilometrov. Pred tem je sodni okraj Marenberg upravno spadal pod okrajno glavarstvo Slovenj Gradec. Sedež okraja je ostal na Prevaljah, kar je bil takrat redek primer, da se sedež okraja ni nahajal v kraju, po katerem je nosil ime. Tu pa je verjetno tudi vzrok, da se v mnogih primerih v raznih časopisih, tabelah in dokumentih ni uporabljalo uradno ime okraja Dravograd, temveč okraj Prevalje. Tudi srez kot nov naziv za okraj se je zelo počasi uveljavljal med prebivalstvom in na posameznih dokumentih še tik pred drugo svetovno vojno zasledimo napis Okrajno glavarstvo Dravograd. K sodnemu okraju Radlje (Marenberg) so spadale sledeče občine: Radlje, Muta, Vuzenica, Janževski Vrh - Orlica, Ribnica na Pohorju, Sv. Primož na Pohorju, Sv. Anton na Pohorju, Sv. Primož nad Muto, Pernice, Remšnik, Kapla, Zgornja Vižinga, Brezno, Vuhred, Gortina in Trbonje, k sodnemu okraju Prevalje pa občine: Prevalje, Ravne, Črna, Mežica, Dravograd, Libeliče, Ojstrica, Libuče, Tolsti Vrh, Št. Danijel, Kotlje in Koprivna.

Po podatkih štetja prebivalstva iz leta 1921 je v marenberškem sodnem okraju živelo 13.708 in v Prevaljškem sodnem okraju 15.275 ljudi.

Nosilec splošne uprave v okraju je bil okrajni (sreski) načelnik, kateremu so bili podrejeni politično upravni uradniki in strokovni referenti, n. pr. za kmetijstvo, veterinarstvo, zdravstvo, šolstvo, gozdarstvo ter tehnični referenti. Okrajno načelstvo je moralo skrbeti za kulturni in gospodarski razvoj, socialo, za vzdrževanje javnega reda in miru, prometno varnost, za zdravje ljudi in živali, za javno moralo itd. Ni pa smel okrajni načelnik posegati na področje sodstva, finančnih in vojaških zadev. Pritožbe strank na odločbe okrajnega načelstva (odločbe prve stopnje) so bile možne samo na eno neposredno višjo instanco, to pa je bila banska uprava. Proti odločbi banske uprave je bila možna pritožba na upravno sodišče samo še v primeru, če je to dopuščal zakon. Del stroškov za normalno poslovanje okrajnega načelstva so morale z rednimi dotacijami pokrivati tudi občine. Štirideset odstotni delež je odpadel na matično občino, v tem primeru občino Prevalje, šestdeset odstotni delež na ostale občine, ki pa svojih obveznosti niso redno poravnavale. Tako se je celo dogodilo, da je občina Prevalje okrajnemu načelstvu iz svojega proračuna pokrila primanjkljaj in potem od občin neplačnic zahtevala refundacijo neplačanih obrokov.

Novo nastali srez Dravograd je obsegal Mežiško in gornjo Dravsko dolino s sedežem na Prevaljah, kar pa je v naslednjih letih postalo predmet spora. Za gospodarski razvoj katerega koli kraja je bila prisotnost takšnih upravnih ustanov pomembna. Ugodno je vplival na razvoj trgovine in gostinstva, omogočal večjo zaposlenost lokalnega prebivalstva, možnost dodatnega zaslužka, oddajo stanovanj in podnajemniških sob itd. Tudi zaradi tega vzroka se Ravenčani nikakor niso mogli sprijazniti z dejstvom, oziroma si oprostiti, da se v preteklosti niso dovolj potrudili in teh ustanov zadržali v kraju. V primerjavi s Prevaljami so bile Ravne trg z največjo jeklarno v Jugoslaviji, dobro razvito obrtjo in trgovino in so pravzaprav

dajale vtis industrijskega kraja. Kmetijstvo je bilo postranskega pomena, a turizem je bil v porastu. Tudi občasni obiskovalci iz drugih predelov države so se temu čudili. Tako je bil v dnevniku Jutro z dne 17. 11. 1926 objavljen zanimiv članek, v katerem je bila zelo slikovito predstavljena razlika med Ravnami in Prevaljami. Večja skupina intelektualcev (inženirji, odvetniki in profesorji) iz Ljubljane je organizirala izlet na Uršljo goro. Medtem ko so bili nad lepoto in urejenostjo Guštanja navdušeni, so Prevalje ocenili kot vas, kjer se ob najmanjšem dežju pogrezaš v blato, ob suši pa si bel kakor mlinar, če le narediš nekaj korakov po prevaljski glavni prometni žili. In nekje na obrobju tega kraja, v neugledni enonadstropni stavbi se je nahajal sedež dravograjskega okraja. Menili so, da je takšno stanje sramotno za državo, še posebej zato, ker sedež okraja leži tik ob meji, zelo pomemben pa je prvi vtis, ki si ga tujec ob prestopu meje o neki državi ustvari. Ravenčani so se vseh teh dejstev dobro zavedali, zato niso nikoli opustili ideje o tem, da bi sedež okraja prestavili v svoj kraj. Ravenski občinski svet je na svoji seji, 9. 10. 1926, sprejel sklep s trinajstimi glasovi za in dvema proti, da v trgu zgradijo veliko moderno upravno poslopje, v katerega bi se lahko preselili okrajno načelstvo, davčna uprava in okrajno sodišče. In morda bi jim to celo uspelo, če se ne bi v ta spor vmešala še občina Dravograd. Dejstvo je, da je Dravograd, glede na to, da je okraj dobil ime po njem, imel velike možnosti, da glavne okrajne ustanove pritegne v svoj kraj. Očitno se leta 1922, ko je za to obstajala možnost, dravograjski občinski možje tega niso dovolj zavedali oziroma so bili premalo agresivni. Ker je tudi z geografskega vidika imel najustreznejšo lego, saj se je nahajal praktično v središču okraja na stiku Mežiške in Dravske doline, so se med prebivalci Dravograda, predvsem tistimi, ki so od tega pričakovali koristi, pojavljale vedno glasnejše zahteve po preselitvi sedeža okraja s Prevalj v Dravograd. Ker verjetno takrat nihče ni opravil kakršnekoli analize o gospodarski upravičenosti morebitne preselitve okrajnih ustanov v Dravograd, lahko upravičeno domnevamo, da je bilo pri tem vprašanju tudi nekaj rivalstva in prestiža, sploh, če upoštevamo dejstvo, da je morala občina Prevalje za ureditev okrajnih in drugih uradnih prostorov najeti precejšnje kredite, ki jih je odplačevala še tik pred nastopom druge svetovne vojne. Kje bo sedež okraja, pa ni bilo pomembno samo za občini Prevalje in Dravograd ter delno Ravne, temveč tudi za vse ostale občine Dravske in Mežiške doline. Prebivalcem Mežiške doline bi vsekakor ustrezalo, da bi sedež okraja ostal na Prevaljah, eventualno na Ravnah, proti temu pa so vedno močneje nastopale občine v Dravski dolini. Okrajni načelnik je imel enkrat mesečno uradne ure tudi v Radljah, kjer so bili še davčna uprava, sodišče, notar in druge ustanove, tako da so prebivalci okoliških območij opravili vse potrebne upravne zadeve na enem mestu. Občina Radlje je okrajnemu načelniku morala povrniti stroške uradovanja, verjetno so del prispevale tudi ostale občine radeljskega sodnega okraja. Jasno pa je, da v enem dnevu ni bilo možno rešiti vseh zadev, s katerimi so se ljudje obrnili na glavarja, tako da so bili velikokrat prisiljeni oditi na Prevalje. Za to pot pa so mnogi, ki so bili v glavnem vezani na prevoz z vlakom, porabili pogosto cel dan, sploh prebivalci na levem bregu Drave, Remšniku, Kapli, Pernicah itd., saj so bolj oddaljeni do prve železniške postaje morali pešačiti tudi po nekaj ur. Ob večjih nalivih se je celo dogodilo, da so mostovi preko Drave v Vuzenici, Vuhredu in Podvelki bili tako poškodovani, da so prevoz preko Drave opravljali brodarji, kar je povzročalo dodatne težave. Občasno so se s podobnimi problemi soočili tudi prebivalci na desnem bregu Drave, ko so se odpravili po opravkih v Radlje. Morda se je ravno zaradi slednjih okrajni glavar jeseni 1927 odločil, da bo imel uradne ure po novem ne več v Radljah, temveč v Vuhredu. Proti temu se je odločno uprla

večina občin z utemeljitvijo, da bodo imeli od tega koristi le prebivalci občin Vuhred in Ribnica na Pohorju, pa še ti bodo morali, če bodo imeli opravke na sodišču, davčnem uradu ali pri notarju, oditi v Radlje. Zato je razumljivo, da so prebivalci Dravske doline podpirali idejo o preselitvi sedeža sreza v Dravograd, saj so menili, da bo na ta način okrajno glavarstvo za vse prebivalce okraja, tudi tiste iz bolj odročnih območij, približno enako oddaljeno.

Leta 1926 so predstavniki občine Dravograd s podporo občin iz Dravske doline vložili uradno zahtevo za preselitev okrajnih ustanov s Prevalj v Dravograd. Sklicevali so se na Uredbo o razdelitvi države na oblasti iz leta 1922, s katero je bil ustanovljen okraj Dravograd in Dravograd proglašen za geografski in prometni center okraja. Razumljivo je, da so naleteli na močan odpor občin Mežiške doline, še posebej občine Prevalje. V dnevniku Slovenec je bila 5. novembra 1926 objavljena notica, da so se na ravenskem občinskem uradu odločili, da bodo v trgu zgradili novo poslopje, v katerega bi se s Prevalj lahko preselile okrajne ustanove, z utemeljitvijo, da bi bila za kraj to velika pridobitev. Brez dvoma lahko domnevamo, da takšna odločitev Ravenčanov nikakor ni koristila občini Prevalje v njenem boju za ohranitev okrajnega sedeža. Zaradi pomanjkanja virov nimamo točnih podatkov, kako so ta pogajanja v nadaljevanju potekala, znan pa je izid tega spora. 6. februarja 1930 je kraljevska banska uprava v Ljubljani ukinila sedež okrajnega načelstva na Prevaljah ter odredila, da se sedež okrajnega načelstva preseli v Dravograd, čim bodo tukaj na razpolago ustrezni prostori. Na izredni seji je občinski odbor v Dravogradu sklenil, da bodo v najkrajšem možnem času za potrebe sreskega načelstva zgradili primerno poslopje. Ta odločba je v Mežiški dolini ponovno naletela na močan odpor. 18. februarja 1930 so se v občinskih prostorih na Prevaljah zbrali župani občin Črna, Koprivna, Mežica, Libuče, Sv. Danijel, Ravne, Prevalje in Tolsti Vrh ter predstavniki župnijski uradov, gospodarstva, političnih strank. S tega sestanka so poslali vdanostno brzojavko Nj. Vel. kralju ter protestni noti g. predsedniku vlade in g. banu inž. Sernecu, v katerih so odločno protestirali proti prestavitvi sedeža sreza s Prevalj v Dravograd. Menili so, da je takšna odločitev uprave dravske banovine neutemeljena, saj so bile Prevalje sedež okrajnega glavarstva vse od razpada A.O. monarhije naprej. Dravogradu so oporekali vlogo geografskega in prometnega središča, ker so bile Prevalje z Dravsko dolino povezane z železnico, z gornjo Mežiško dolino pa le s cestami in tisti najbolj oddaljeni so po njihovih izračunih do Prevalj morali pešačiti tudi do deset ur. V primeru, da bi bil sedež okraja v Dravogradu, bi se morali s Prevalj do Dravograda peljati z vlakom in bi tudi za manjši opravek na sreskem glavarstvu potrebovali kar dva dni. Težave bi se pojavile tudi v primeru, ko bi nekdo potreboval kakšna potrdila z davčne uprave, sodišča..., ki bi jih pa moral iskati na Prevaljah in seveda obratno. Takoj po protestnem zboru v Mežiški dolini so se sestali tudi predstavniki občin radeljskega sodnega okraja, kjer so ponovno soglasno potrdili zahteve o preselitvi sedeža okraja s Prevalj v Dravograd. Nekateri predstavniki občin Dravske doline pa so celo nakazali možnost, da bodo v primeru, če do selitve okraja ne bo prišlo, pričeli razmišljati o priključitvi k okraju Maribor. Očitno so bili argumenti iz Mežiške doline toliko utemeljeni, da je bila selitev okraja zopet prestavljena za nedoločen čas.

Ni pa bilo nasprotovanje občin v Mežiški dolini edini vzrok, da selitev okraja v Dravograd ni bila realizirana. Veliko je k temu pripomogla svetovna gospodarska kriza, ki je še posebej prizadela gospodarsko šibkejše države, kar je močno občutila takrat tudi pretežno agrarna Kraljevina Jugoslavija. Cene kmetijskih pridelkov, živine in lesa so močno padle, brez-

poselnost se je povečala tudi v industriji in obrti. Že podatek, da so se od 28 občin v dravograjskem srezu samo 4 nahajale v dolini, ostalih 24 pa na hribovitem oziroma na goratem območju, kaže na precejšno odvisnost prebivalstva od kmetijstva, živinoreje, prodaje lesa (skoraj 60% sreza je bilo poraščenega z gozdom), v dolini pa tudi od hmelja. Še posebej so bili prizadeti gozdni delavci in njihove družine, saj je cena lesa padla za polovico in več, začasno zaprtih je bilo precej žag, tiste pa, ki so še obratovale, so delale s polovično zmogljivostjo. Večina kmetij je bila zadolženih in normalno je, da v takšni situaciji prebivalci niso zmogli plačevati vseh davkov in drugih obveznosti državi in občinam, ki so zaradi tega zašle v finančne težave in jih pogosto reševale z najetji kreditov. Država je stisko kmetov poskušala rešiti na ta način, da jim je odpisala del dolgov, problem majhnih, s krediti obremenjenih občin pa z združevanjem v večje občine, oziroma priključitev manjših k večjim. V letu 1931 so v vseh občinskih središčih organizirali sestanke z občani, na katerih so imeli prebivalci možnost izraziti svoja mnenja in pomisleke ter postaviti tudi zahteve, h kateri občini bi se želeli sploh priključiti. Mnenja ljudi na teh sestankih so bila zelo različna, so pa bila na žalost bolj malo upoštevana. 9. septembra 1933 je na osnovi predloga okrajnega načelstva Prevalje načelnik banske uprave v Ljubljani izdal odlok o ustanovitvi novih občin okraja Dravograd. Novo nastale občine so bile: občina Črna, Dravograd, Ravne, Brezno, Radlje, Mežica, Muta, Prevalje, Ribnica na Pohorju, Vuhred in Vuzenica. Novembra 1936 se je iz občine Brezno kot samostojna izločila občina Remšnik, jeseni 1937 pa še občina Kapla. Kraj Brezno je bil priključen občini Remšnik.

V obdobju združevanja občin so se zahteve po preselitvi sedeža okraja s Prevalj v Dravograd potisnile bolj v ozadje, postale pa spet aktualne po ustanovitvi novih občin. Občina Dravograd se je teritorialno precej povečala in je obsegala sledeče kraje in območja: Dravograd, Dravograd-Grad, Mežo, Otiški Vrh, Libeliče, Libeliško Goro, Gorče, Tribej, Črneče, Črneško Goro, Ojstrico, Vič, Goriški Vrh, Sv. Duh, Velko, Sv. Boštjan, Kozji Vrh, Dobravo, Podklanc, Brod in del Tolstega Vrha. Trbonje so bile priključene občini Vuzenica. Tudi občina Prevalje je precej povečala svoj teritorialni obseg (Belšak, Breznica, Sv. Danijel, Dobja vas, Dolge Brde, Farna vas, Kot, Jamnica, Leše, Lokovica, Navrški Vrh, Podkraj, Poljana, Prevalje, Stražišče, Strojna, Suhi Vrh, Uršlja Gora, Volinjak in Zagrad), kar je uporabila kot dodatno utemeljitev za ohranitev sedeža okraja. Zadnje štetje prebivalstva pred nastopom druge svetovne vojne je bilo izvršeno leta 1938. V občini Dravograd je živelo 4773 in v občini Prevalje 4793 prebivalcev. Ob teh podatkih je pa vsekakor potrebno upoštevati dejstvo, da je v bilo v preteklosti podeželje gosteje poseljeno kot danes. Na posameznih kmetijah je živelo tudi do 15 ljudi, tako da so v Dravogradu leta 1938 našteli le 704 prebivalce, na Ojstrici 239, v Otiškem Vrhu 567, v Črnečah 179, na Črneški Gori 152, Goriškem Vrhu 340..., na Prevaljah 413, v Farni vasi 1299, na Strojni 107, Poljani 111, Lešah 458, Jamnici 195, Uršlji Gori 89 itd.

V letu 1935 je v združeni občini Dravograd ponovno zaživela ideja o pridobitvi okrajnih ustanov. To nalogo je prevzel občinski odbor, v katerega so bili izvoljeni odborniki iz vseh krajev občine, občani, ki so pričakovali od tega koristi in predstavniki občin radeljskega sodnega okraja. V svojih zahtevah so bili očitno dokaj agresivni, saj so se razen mnogih poslanih prošenj na razne instance ubrali tudi druge poti. Tako so na seji občinskega odbora 5. februarja 1936 izvolili posebno tričlansko delegacijo z nalogo, da odpotuje v Beograd in tam argumentirano predstavi zahteve o preselitvi okrajnega načelstva s Prevalj v Dravograd. Kot predstavnik občine Dravograd je bil v delegacijo izvoljen Ivan Veržun, iz

Radelj Simon Ternik in Mute Franc Hribernik. Očitno je ta delegacija opravila svojo nalogo zadovoljivo, saj je občina Dravograd od okrajnega načelstva Prevalje prejela nalog, izdan od kraljeve banske uprave v Ljubljani, da naj takoj sporoči, katere stavbe bi nudila občina za preselitev sedeža okraja s Prevalj v Dravograd, kakšna bi bila najemnina in koliko bi stala adaptacija objekta. Zahtevane podatke je občina takoj (4. marca 1936) poslala narodnemu poslancu Karlu Gajšku v Beograd, saj so ravno v tistem obdobju v skupščini sprejemali državni proračun in je obstajala možnost, da bi vsaj del stroškov selitve okraja iz svojega proračuna krila država. Pozitivna rešitev tega vprašanja bi občini Dravograd že zagotovila, da bodo okrajne ustanove dejansko preseljene v Dravograd, občini Prevalje pa bi v nadaljevanju bile onemogočene kakršnekoli proti akcije. Za takojšnjo vselitev okrajnega načelstva je občina ponudila hotel Korotan in dvorec Bukovje, po šestih mesecih pa občinsko poslopje oziroma stavbo nekdanjega hotela Pošta.

Na seji občinskega odbora Dravograd, 17. marca 1936, so pod točko enajst obravnavali problematiko v zvezi z zahtevami o selitvi okraja. Prebrali so do tedaj vse odposlane dopise, prisluhnili poročilu člana delegacije, ki je bila v Beogradu, Ivana Veržuna ter poročilu okrajnega poslanca Gajška. Očitno iz Beograda do tega dne še niso prejeli pozitivnega odgovora, saj so sprejeli sklep, da nadaljujejo z aktivnostmi preselitve sedeža okraja v Dravograd. Ban Dravske banovine dr. Marko Natlačen, ki je 26. maja 1936 obiskal dravograjski okraj, je bil naklonjen ideji selitve okrajnega glavarstva s Prevalj v Dravograd. Za krajši čas se je ustavil skoraj v vseh občinskih središčih, ob deseti uri tudi v trgu Dravograd, kjer so mu krajani pripravili veličasten sprejem. Na pobudo nekaj lastnikov avtomobilov je župan občine Dravograd Franc Mori pozval vse lastnike avtomobilov, naj pričakajo bana s svojimi avtomobili pri Sv. Boštjanu in ga nato spremljajo na poti do Dravograda. Poseben odlok je župan namenil tudi vsem posestnikom oziroma lastnikom stanovanjskih hiš trga Dravograd in Meže, v katerem jih je pozval, da naj na ta dan izobesijo zastave ter pred občinsko hišo v čim večjem številu sprejmejo slavnostnega gosta, ker bodo na ta način lažje dosegli svoj cilj. Vabila za udeležbo na sprejemu je poslal tudi vsem uradom, ki so imeli sedež v Dravogradu: proštijsko-župnijskemu uradu, železniški postaji Dravograd-Meža, izpostavi obmejnega komisariata, glavni carinarnici 1. reda Dravograd-Meža, pošti Dravograd in pošti Meža, žandarmerijski postaji, glavnemu oddelku finančne kontrole in obmejni veterinarski postaji Dravograd.

Informacije, da naj bi se vsaj del okrajnih ustanov zagotovo preselilo v Dravograd, so očitno poživile in razgibale utrip življenja v samem trgu in okolici. Takoj na začetku se je že pojavil problem pomanjkanja stanovanj, nekateri so verjetno tudi nekoliko špekulirali, ker so v tej zadevi videli zaslužek. Vzpodbudno so te vesti vplivale vsekakor tudi na gostince, trgovce in obrtnike in pa Olepševalno in tujskoprometno (v nadaljevanju turistično društvo) društvo Dravograd, ki je bilo ustanovljeno leta 1931 in kljub vsem naporom ni uspelo prav zaživeti. Ker so v naslednjih letih v občini Dravograd, predvsem pa v Dravogradu samem, člani društva pričakovali povečan obisk in promet, je njihova aktivnost vidno porasla. 9. avgusta 1936 so na občinsko upravo poslali dopis, v katerem so opozarjali na zanemarjenost trga. V tem dopisu so navedli, da se je pritok turistov v zadnjih letih precej povečal in da je v Dravogradu povprečno med 50 do 60 turistov, predvsem iz Dalmacije in Dunaja. Ta številka je bila verjetno pretirana, saj je ne podkrepijo nobeni statistični podatki, ki so na razpolago. Je pa ta dopis zanimiv za to, ker je na nek način predstavil urejenost kraja samega. Po cesti skozi trg in proti meji naj bi tedne ležali neočiščeni živalski iztrebki in

drugi odpadki, tako da sta nesnaga in prah že povzročala nevarnost raznih okužb. Nad takšnim obupnim stanjem naj bi se pritoževali tudi turisti in drugi obiskovalci, ki so obiskali Dravograd. Ker je za čiščenje cest skrbel okrajni cestni odbor na Prevaljah, so celo namigovali, da naj bi bilo takšno stanje, ki se je pojavilo šele zadnje leto, povzročeno nalašč in naj bi Dravogradu škodovalo v borbi za pridobitev okrajnega načelstva. Turistično društvo je občino prosilo, da posreduje na višji instanci, da bi se banovinska cesta, ki vodi skozi trg, čistila vsaj enkrat na teden. V primeru, da pa okrajni cestni odbor v Prevaljah za te namene ne bi imel na razpolago dovolj finančnih sredstev, naj bi izdala poseben odlok, s katerim bi zadolžila občane, da sami poskrbijo za red in čistočo pred svojimi hišami. Člani turističnega društva so se zavedali, da bi takšen odlok med ljudmi vzbudil nezadovoljstvo, vendar je takšen predlog bil v interesu ohranjanja čistoče in s tem posredno turističnega razvoja kraja. Podatkov o tem, kako so ta spor rešili, nimamo, vendar lahko domnevamo, da je za čistočo v trgu Dravograd verjetno moral poskrbeti okrajni cestni odbor na Prevaljah, ki pa očitno svoje naloge ni opravil zadovoljivo, saj se je turistično društvo tudi v naslednjih letih, ko so bile okrajne ustanove že v Dravogradu, še vedno pritoževalo zaradi onesnaženosti trga.

Takratni minister za notranje zadeve dr. Anton Korošec je 25. septembra 1936 izdal odlok številka III. 33727 za prenos uradov okrajnega načelstva s Prevalj v Dravograd. S tem se je končal dolgoletni spor za okrajne ustanove med dvema občinama, ki so ju ves čas podpirale ostale občine v zaledju: Dravograd občine Dravske doline in Prevalje občine Mežiške doline.

Občina Dravograd je s tem odlokom, ne samo po imenu, ampak tudi dejansko postala sedežna občina dravograjskega okraja. To je bila na eni strani pridobitev, na drugi velika finančna obremenitev. Večjih gospodarskih obratov v občini, razen rafinerije mineralnih olj in tekstilne tovarne Otiški Vrh, ni bilo. Še vedno so se čutile posledice gospodarske krize, cene lesa in živine so bile prenizke, da bi pokrivale stroške kmetovanja in mnogi kmetje so bili prisiljeni najemati drage kredite. 18. marca 1936 je občina Dravograd okrajno načelstvo na Prevaljah celo zaprosila za pomoč pasivnim oziroma gospodarsko manj razvitim krajem z utemeljitvijo, da je splošna gospodarska situacija v občini izredno slaba, pridela se manj hrane, kot je ljudje potrebujejo za svoje potrebe. Še posebej so bili ogroženi delavci in njihove družine, ki jih je bilo na območju občine Dravograd 195. Izredno težko je bilo njihovo življenje v zimskih mesecih in ob začetku pomladi, ko je primanjkovalo dela, tako da so številne družine živele v silnem pomanjkanju. Ubožno podporo, kot so jo takrat imenovali, je dobivalo 92 občinskih revežev. Podobna je bila situacija tudi v drugih občinah, še posebej težka pa v občini Prevalje, kjer so leta 1936 prenehali z izkopavanjem premoga v leškem premogovniku. Dela niso izgubili samo rudarji, temveč so bili prizadeti tudi kmetje, ki so rudniku dobavljali les in zanj opravljali razne prevoze. Ker je zašla v resno gospodarsko krizo tudi lesna industrija, je bilo v občini brezposelnih tudi veliko lesnih oziroma gozdnih delavcev.

V takšnih gospodarsko neugodnih razmerah je morala občina Dravograd v zelo kratkem času pridobiti ustrezne prostore za okrajno načelstvo ter stanovanja za okrajnega načelnika in ostale uslužbence. Proračun občine Dravograd za leto 1936/37 (proračunsko leto se je pričelo s 1. aprilom) je znašal 322.477 din, polnili z so ga z davki, trošarinami, raznovrstnimi občinskimi taksami, najemninami itd. Trška občina Dravograd je leta 1931 v trgu kupila stavbo "Hotel Pošta" in za to najela kredit v višini 220.424 din, vendar obrokov

ni redno odplačevala, tako da so glavnico uspeli nekoliko zmanjšati šele v združeni občini in to s pomočjo nakazil s strani nekdanjih občin. Kljub temu je sedanja občina 12. januarja 1937 Mestni hranilnici v Mariboru še vedno dolgovala 176.136 din.

Za datum preselitve okrajnega načelstva v Dravograd je bil določen 1. april 1937. 16. novembra 1936 je župan občine Dravograd Franc Mori podpisal kupoprodajno pogodbo o nakupu hotela Korotan v vrednosti 280.000 din. Predstavniki občine so bili mnenja, da stavba glede na velikost in lego zadovoljuje zahtevam bodočega okrajnega načelstva. K že obstoječi zgradbi so še v letu 1937 nameravali zgraditi še prizidek, v katerem bi dobil stanovanje okrajnega načelnik. Predračun za odkup hotela, adaptacije stavbe in dograditve prizidka je znašal 400.000 din. Ker občina Dravograd za te namene ni imela posebej planiranih sredstev, se je poleg starih dolgov morala še dodatno zadolžiti. Na podlagi pogodbe z lastnikom hotela Šušteršičem se je občina obvezala prevzeti njegov dolg do Spodnještajerske ljudske posojilnice Maribor v višini 189.000 din, ki naj bi ga odplačala v petnajstih letih po 7,5% obrestni meri, ter najeti še dodaten kredit v višini 200.000 din pri Hranilnici Dravske banovine v Mariboru. S tem denarjem bi plačali preostanek kupnine za hotel, ostanek pa porabili za adaptacijo stavbe in dozidavo stanovanja za okrajnega načelnika. Občinski odborniki so bili mnenja, da novi krediti ne bi posebej obremenjevali občinskega proračuna. Letni obrok kredita, ki bi znašal 57.229 din, bi delno pokrili iz najemnine, ki se bo plačevala za okrajno načelstvo, povečane trošarine na pijače ter povečanja občinskih davkov iz sedanjih 71% na 89%, kar pa po njihovem mnenju naj ne bi bila za davkoplačevalce prevelika obremenitev, saj se bodo v Dravograd s Prevalj preselile tudi druge okrajne ustanove, posledično pa bi to vplivalo tudi na večji priliv denarja v občinski proračun. Ker je država od leta 1938 dalje nameravala sofinancirati del stroškov za vzdrževanje šol, so celo predvidevali, da se bodo zaradi tega občinski davki nekoliko znižali. Pri najetju kreditov so se pojavila manjše tehnične, oziroma administrativne težave, tako da je občina Dravograd šele 27. oktobra 1937 s strani finančnega ministrstva Kraljevine Jugoslavije prejela dopis o odobritvi najetja kredita v vrednosti 300.000 din pri hranilnici Dravske banovine, podružnici Maribor. Iz razpoložljive dokumentacije ni razvidno, na kakšen način je občina pridobila dodatna manjkajoča finančna sredstva. Je pa ohranjeno revizijsko poročilo Kraljeve banske uprave v Ljubljani o inšpekcijski kontroli poslovanja občine Dravograd iz oktobra 1938, v katerem je bila omenjena gradnja poslopja okrajnega načelstva, katerega, kot navajajo, občina izvaja v lastni režiji. Do dneva revizije so stroški gradbenih in drugih del znašali že 593.000 din. V tem poročilu je tudi navedeno, da je občina kupila hotelsko stavbo popolnoma prazno, ostala so edino okna in vrata, od katerih pa je bilo celo nekaj ukradenih. Gospodarjenje občine so ocenili zadovoljivo. Občina je bila lastnica sedmih hiš v vrednosti 1.400.000 din, v njeni lasti je bila tudi carinarnica, ocenjena prav tako na 1.400.000 din, vendar naj bi občina od nje imela dobiček šele takrat, ko bo dokončno odplačan dolg v znesku 350.000 din. V občinski lasti so bila tudi zemljišča vredna 120.000 din, tako da je bilo celotno občinsko premoženje ocenjeno na 2.862.670 din, dolgovi pa so v istem obdobju znašali 1.444.950 din. To revizijsko poročilo je na nek način dokaj ugodno predstavilo gospodarsko situacijo v občini Dravograd, ki pa nikakor ni ustrezala realni situaciji, saj je ravno iz leta 1938 ohranjen seznam 53 davkoplačevalcev, pri katerih je obstajala možnost odpisa davkov, verjetno pa je podobnih prosilcev bilo precej več. Tudi mnogi drugi dokumenti dokazujejo, da je bila splošna gospodarska situacija v občini Dravograd in tudi v drugih občinah okraja neugod-

na.

16. januarja 1937 je na zahtevo Kraljevske banske uprave Dravske banovine iz Ljubljane v Dravogradu bil komisijski ogled stavbe hotela Korotan, da se ugotovi, če bo preureditev hotela ustrezala potrebam okrajnega načelstva. V komisiji so bili:

- za kraljevsko bansko upravo v Ljubljani Josip Likovič, banski tajnik, vodja komisije in ing. Leo Menciger, višji tehnični svetnik, strokovni izvedenec,
- za okrajno načelstvo Prevalje Ivan Milač, sreski načelnik, ter dr. Davorin Flis, okrajni sanitetni referent,
- za okrajni cestni odbor Prevalje Drago Vrhovec, tehnični referent in Alojzij Kogelnik, rajonski odbornik,
- za občino Dravograd Franc Mori, župan,
- za gradbeni odbor občine Dravograd Alojz Remic.

Komisiji je bila na mestu ogleda izročena vsa potrebna dokumentacija vključno z načrti adaptacijskih del ter uradno podpisanih izjav sosedov, da proti spremembi namembnosti stavbe nimajo nobenih pripomb. Zdajšnje poslopje s hišno številko Dravograd 48 je bilo na temeljih prej obstoječe pritlične hiše zgrajeno leta 1911 ter je bilo v dobrem stanju. Poleg hotela sta v stavbi bila še trgovski lokal in privatno stanovanje. Stavba je bila enonadstropna, delno podkletena, v pritličju je bilo pet sob s kuhinjo, v prvem nadstropju devet sob s kuhinjo in na podstrešju tri sobe. Temelji in kleti so bili grajeni iz kamna, zunanje in nosilne stene z opeko debeline 45 centimetrov in predelne stene 30, oziroma 15 centimetrov debeline. V prenovljenem poslopju so bili predvideni prostori za sledeče urade: konferenčno sobo, vložišče, odpravništvo, štiri sobe za strokovne referente, v nadstropju 6 sob za uradnike notranjih zadev, pisarne za prosvetni referat in še ostale uradnike. Prizidek naj bi zgradili kot enonadstropno stavbo dolžine 14,11 m in 10,13 m širine, z lastnim vhodom in stopniščem. V kleti so bili predvideni trije prostori za zaporniške celice, trije za klasične kletne prostore in prostor za pralnico, v pritličju dve sobi z balkonom, kuhinjo, shrambo in kabinetom za služkinjo, v prvem nadstropju tri sobe in kopalnica ter na podstrešju ena soba za goste. Komisija ob pregledu stavbe in gradbenih načrtov glede adaptacije in izgradnje prizidka ni imela bistvenih pripomb, je pa postavila nekaj pogojev: da se morajo celotna gradbena dela izvajati po obstoječih gradbenih predpisih in na podlagi predloženih načrtov. Zunanjost prizidka naj se po možnosti čim bolj prilagodi zunanjosti obstoječega objekta. Peči in štedilniki v prizidku naj se od zunanjih sten premaknejo k notranjim, tako da dimniki ne bodo na robu strehe, bo pa potrebno zaradi tega prestaviti nekaj vrat. Iz sanitetnih vzrokov je potrebno v vse pisarniške prostore napeljati tekočo vodo, na hodnikih in v sprejemnih sobah pa namestiti pljuvalnike, v katerih mora biti 5% lizolova raztopina. Komisija je priporočila centralno ogrevanje prostorov, ki je bilo najbolj ekonomično in čisto, verjetno pa se je občina zaradi pomanjkanja denarja odločila za nakup desetih peči znamke Zeprih. Prav tako zaradi pomanjkanja denarja ni bila izvedena napeljava tekoče vode v pisarne. Adaptacijska dela so morala biti gotova do 1. aprila 1937.

Zaradi preselitve okrajnih ustanov v Dravograd je v trgu samem in bližnji okolici pričelo primanjkovati ustreznih stanovanj in poslovnih prostorov. S Prevalj se je v Dravograd preselil tudi žandarmerijski vod, komanda celjskega vojnega okrožja je iskala za svoje potrebe skladiščne prostore, zaposleni v okrajnih ustanovah so si v najkrajšem času poskušali najti zase in za svoje družine podnajemniške sobe in stanovanja. Pri reševanju teh problemov

se je dogodila tudi kakšna krivica posameznikom, kot na primer Josipini Glogovšek, vdovi po poštarju, ki ji je občinska uprava na podlagi sklepa 12. oktobra 1937 odpovedala občinsko stanovanje, ne da bi ji nudili nadomestnega. Sklep o odpovedi stanovanja so utemeljili z obrazložitvijo, da bo sama lažje dobila stanovanje kot pa stranka z družino. Pernat Anton, trgovec z lesno trgovino, je stanovanjske težave za svoje delavce poskušal rešiti tako, da je občinsko upravo prosil za dovoljenje, naj mu dovolijo njegov odsluženi stari mlin preurediti v stanovanje za delavce. Podobnih problemov je bilo še precej in občina jih je v nadaljevanju reševala v okviru svojih zmožnosti.
30. marca 1937 ob deseti uri je v sejni sobi občine Dravograd bila izredna seja občinskega odbora Dravograd, z sledečim dnevnim redom:

1. Zgodovinski pomen 1. aprila 1937 za Dravograd.
2. Priznanje zaslug.
3. Predaja ključev in blagoslovitev zgradbe okrajnega glavarstva.
4. Slikanje občinskega odbora.

Predsednik občine Franc Mori je na kratko orisal potek dogodkov, ki so pripomogli k temu, da bo sedež okrajnega glavarstva končno v Dravogradu, in 1. april označil za občane občine Dravograd in občin Dravske doline kot zgodovinski dan, kot mejnik v zgodovini Dravograda in njegove okolice. Poudaril je, da se bo s tem dogodkom pričela nova doba in oživitev do sedaj popolnoma onemoglega in z državno mejo odrezanega Dravograda. Čeprav bo za prebivalce vsaj na začetku selitev sedeža okraja precejšnja finančna obremenitev, ki pa se ne more primerjati z pozitivnimi učinki, katere bo deležna že ta generacija, še posebej pa naslednji rodovi, ki bodo verjetno znali ceniti odpovedovanja svojih prednikov. Že sedaj sta se povečala promet in prodaja, kar bodo kmalu najprej občutili obrtniki, deloma tudi kmetje in seveda tudi občina na račun povečanega priliva davkov. Po njegovih predvidevanjih se bo povečala možnost zaposlovanja, Dravograd bo postal znan po celotni državi, gradbena dejavnost pa se bo tako razmahnila, da se bosta združila trg Dravograd in Meža, kar bo v nadaljevanju kraju omogočilo pridobitev statusa mesta.
Odbornik Martin Zechner je v svojem govoru omenil zaslužne može, ki so pripomogli k temu, da se je sedež sreskega načelstva preselil s Prevalj v Dravograd: Veržuna in Ternika, ki sta kot predstavnika občine bila v Beogradu; Morija, Kogelnika in Peruša, ki so posredovali pri gospodu banu; Morija, Kogelnika in Komauerja kot zaslužne za najetje posojila v Mariboru; Remica in Jevšenaka skupno z gradbenim odborom, ki so za nadzor pri adaptaciji žrtvovali mnogo svojega prostega časa, ter občinsko upravo na čelu z gospodom županom Morijem, ki je povsod in vedno pravočasno ukrepala. Za pedantno vodenje korespondence je pohvalil tudi občinskega tajnika gospoda Weingerla. V nadaljevanju je odbornik Zechner izrekel posebno priznanje okrajnemu glavarju gospodu Ivanu Milaču, ki je ves čas vsestransko podpiral upravičene zahteve Dravograjčanov in brez njegove naklonjenosti Dravograd še danes ali pa sploh nikoli ne bi imel okrajnega glavarstva. Poleg tega je aktivno sodeloval pri adaptacijskih delih. Zaradi vseh teh zaslug za Dravograd in okolico je Zechner Ivana Milača, okrajnega glavarja, predlagal za častnega občana občine Dravograd. Občinski odborniki so ta predlog soglasno in z navdušenjem sprejeli. Milaču so sklenili izročiti posebno diplomo, ki jo je izdelal gospod Sadar, upravitelj osnovne šole na Ojstrici.

S te izredne seje občinskega odbora so v znak hvaležnosti odposlali vdanostne brzojavke kralju Petru II. v Beograd, notranjemu ministru dr. Antonu Korošcu, ministru brez portfelja (listnice) dr. Mihi Kreku, banu Dravske banovine dr. Marku Natlačnu in poslancu Karlu Gajšku.

Ob enajsti uri in petnajst minut so člani občinskega odbora odšli do obnovljene stavbe okrajnega načelstva, kjer je velika množica ljudi z navdušenjem pričakala okrajnega načelnika, kateremu je župan občine s slavnostnim nagovorom izročil ključe novih prostorov. Po vstopu v zgradbo je župan seznanil okrajnega načelnika o sklepu občinskega odbora o imenovanju za častnega občana in mu izročil diplomo. Nato je dravograjski prošt Matija Munda blagoslovil stavbo, ki je bila s tem uradno dana v uporabo. Po uradni svečanosti se je občinski odbor skupno z okrajnim načelnikom fotografiral. Ta fotografija naj bi prihodnjim rodovom prikazovala može, zaslužne za novo, lepo "Korotansko postojanko", tako je bilo zapisano v zapisniku izredne seje občinskega odbora Dravograd. Na fotografiji so sledeči občinski odborniki: Anton Pernat, Alojz Remic, Ivan Veržun, Pavel Očko, Andrej Ravlan, Ignacij Uranšek, Simon Preglav, Ivan Mojskrič, Melhijor Kajzer, Gašper Kranjc, Franc Korat, Josip Pšeničnik, Ivan Gostenčnik, Martin Zechner, Pavel Selič, Franc Mori, Alojz Kogelnik, Ivan Korbes, Ivan Breznik in zapisnikar Rajko Weingerl. Niso pa sodelovali pri skupinskem fotografiranju naslednji občinski odborniki: Rudolf Komauer, Franc Širnik, Konrad Jevšenak, Filip Kristan in Ivan Čevnik.

Preselitev sedeža okraja in davčne uprave s Prevalj v Dravograd je bil za kraj, kljub velikim finančnim obremenitvam, precejšnjega pomena. Število raznovrstnih obiskovalcev se je občutno povečalo, kar so v prvi fazi v pozitivnem smislu občutili gostinci in trgovci, pozneje pa tudi obrtniki in posamezni kmetje. Dravograd se je povzdignil iz anonimnosti in imel glede na novo nastali položaj ter ugodno prometno lego precejšnje možnosti za hitrejšo gospodarsko rast in tudi pospešen razvoj turizma. Povečala se je skrb za ureditev komunalne infrastrukture, elektrifikacije, pri tem je mišljena predvsem ureditev javne razsvetljave v kraju in ne nazadnje tudi skrb za lepši izgled kraja samega. Gradbena dejavnost se je okrepila, na področju cestne infrastrukture so pričeli urejati precej zadev, ki so jih v prejšnjih letih zanemarjali. Tako so že v jesenskih mesecih leta 1937 pričeli širiti cestišče pred sedežem okraja, kajti promet na tej lokaciji se je izredno povečal. Ta dela je financirala banska uprava, izvajali pa so jo preko javnih del brezposelni delavci. Javna dela so v tistem obdobju bila ena izmed aktivnejših oblik zmanjševanja brezposelnosti.

Drugače so novo nastalo situacijo doživljali na Prevaljah. Vsa leta so se ob podpori preostalih občin Mežiške doline odločno borili proti preselitvi okrajnih ustanov v Dravograd, na koncu so jim ostale prazne upravne stavbe in zanje še neodplačani dolgovi. Tudi po preselitvi okrajnega načelstva in davčne uprave v Dravograd so z zahtevami po vrnitvi teh ustanov nadaljevali. Je pa vsa zadeva dosegla svoj višek na seji občinskega odbora Prevalje, 9. julija 1939, ko je občinski odbor zaradi nastale situacije ponudil svoj odstop.

24. julija 1937 je krajevni odbor JRZ (Jugoslovanske radikalne zveze) Prevalje sklical javni shod, ki je potekal v dvorani gostilne Alojzija Rozmana na Prevaljah. Shoda, kateremu je predsedoval Franc Lahovnik, posestnik in trgovec na Prevaljah, se je udeležilo okoli 120 ljudi. Najprej so sprejeli sklep, da pošljejo vdanostne pozdrave kralju, knezu Pavlu in predsedniku senata dr. Antonu Korošcu. Predsednik okrajnega odbora JRZ dr. Emil Štefanovič je predstavil delo krajevne organizacije JRZ in njen prispevek v boju proti brezposelnosti, poskusih oživitve gospodarstva ter posredovanju v korist 24 kmetov, ki so bili

zaradi prevelike zadolženosti že v sodnem postopku in v nevarnosti, da jim banka posestva na javni dražbi proda. Glede vrnitve okrajnega načelstva na Prevalje je vodstvo stranke intervenirala pri ministru Kreku, senatorju Smodeju, banu dr. Natlačenu in tudi drugod. Povsod so naleteli na razumevanja glede neugodne gospodarske situacije v občini Prevalje ter zahtevi po vrnitvi okrajnega načelstva, žal pa bistvenega uspeha niso dosegli. Bodo pa z borbo nadaljevali do dneva vrnitve okrajnega načelstva in davčne uprave na Prevalje oziroma enakovredni kompenzaciji v katerikoli obliki. Župan občine Prevalje Jurij Kugovnik je udeležence shoda seznanil, zakaj se je občinski odbor odločil za odstop. Verjetno je bilo v županovem poročilu prisotnega nekaj čustvenega naboja in pretiravanja, klub temu pa je dokaj dobro ponazoril precej težaven gospodarski in socialni položaj prebivalstva v občini Prevalje ter nezadovoljstvo ob izgubi okrajnih ustanov. Trajno brezposelna sta bila 102 delavca, kar se je posledično odražalo tudi v obrti, trgovini in kmetijstvu. Med prebivalstvom so razsajale tuberkuloza in druge nalezljive bolezni. Šole na Prevaljah, na Lešah, Sv. Danijelu in Strojni so bile slabo vzdrževane in zanemarjene, cestne uničene. Seveda je Prevaljčane še posebej močno prizadela selitev okrajnega načelstva in davčne uprave v Dravograd, kljub temu da so vsa leta opozarjali vse možne instance na nesmiselnost takšnega dejanja, še posebej zato, ker je morala občina Prevalje, da je lahko vzpostavila ustrezno infrastrukturo, najeti precej velike kredite in je v letu 1939 še vedno dolgovala bankam skoraj 500.000 din. Istočasno so davkoplačevalci občini dolgovali skoraj enako (težko izterljivo) vsoto, kot je znašal prej navedeni dolg. Župan je tudi omenil, da so Prevalje edine po neuspelem plebiscitu nudile gostoljubje koroškim beguncem, sprejele Mohorjevo družbo ter ostale ustanove, poskrbele pa tudi za dostojna stanovanja za uradnike. Po mnenju občinskega odbora (na shodu je to mnenje predstavil župan) so bile Prevalje upravni in prometni center okraja Dravograd ter zaradi močne industrije v Mežiški dolini tudi gospodarski in finančni center okraja. Oporekali so Dravogradu njegovo središčno geografsko in prometno lego ter opozorili, da bodo slovenski gostje finančno utrdili nemške gostilničarje in trgovce v Dravogradu, kar je iz nacionalnega vidika izredno slabo. Poleg tega leži Dravograd preblizu meje, odrezan od zaledja z reko Dravo. V primeru vojne bi bila s porušitvijo mostov onemogočena izvedba mobilizacije, medtem ko bi s Prevalj glavne okrajne dejavnosti z lahkoto preselili v leški jarek. Dravograjčanom so tudi očitali, da so do sedaj za ureditev okrajnega načelstva porabili že preko milijon din, denar pa ni dotekal s strani zavednih Slovencev, torej so bili pri vsej zadevi prisotni neki drugi interesi. Poleg tega, da bodo za dokončanje vseh del potrebovali še na sto tisoče dinarjev, niso niti zagotovili stanovanj za vse uradnike, tako da se morajo mnogi s Prevalj vsak dan voziti v Dravograd. Zaradi vseh prej naštetih dejstev se je občinski odbor odločil za odstop, ob tem pa postavil tudi nekaj zahtev: da se takoj uvede preiskava, v čigavem interesu je prišlo do preselitve okrajnega načelstva in davčne uprave v Dravograd in se istočasno odločno zavzema za vrnitev teh dveh ustanov na Prevalje, v zamenjavo pa naj bi Dravograd dobil vojašnico ali kakšno strokovno šolo.

Občinski odbor Prevalje je svojo odstopno izjavo skupno s širšo utemeljitvijo poslal tudi v vednost okrajnemu načelniku v Dravograd z željo, da s to problematiko seznani tudi "Kraljevsko bansko upravo" v Ljubljani.

Z napadom na Jugoslavijo 6. aprila 1941 so bili spori, kje dokončno naj bi bil sedež okraja, končani. Osebju okrajnega načelstva v Dravogradu je uspelo pravočasno evakuirati okrajni arhiv, ki ga sedaj hranijo v Pokrajinskem arhivu v Mariboru in je eden redkih ohran-

jenih tovrstnih fondov iz obdobja nekdanje mariborske in ljubljanske oblasti, oziroma Dravske banovine. Med drugo svetovno vojno je stavbe okrajnih ustanov na Prevaljah, v Dravogradu ter tudi v Slovenj Gradcu zasedla nemška policija in vojska, ki je takoj aktivirala zapore, v katere so zapirali in v njih mučili zavedne oziroma njim sumljive Slovence. Po nasilju in grozodejstvih, ki so se dogajala v teh zaporih, so bili najbolj znani dravograjski gestapovski zapori.

Po končani drugi svetovni vojni, maja 1945, so se v nekdanje sreske zgradbe zopet vselile občinske in druge upravne ustanove. Mislinjska, Mežiška in Dravska dolina so bile v letu 1945 upravno vključene v okraj Prevalje, ki se je leta 1948 preimenoval v okraj Dravograd in leta 1950 v okraj Slovenj Gradec. Očitno je, da imajo današnji spori glede vprašanja, kje bo sedež koroške krajine, globoke korenine že v preteklosti.

Liljana Suhodolčan

Muzej kot živ organizem vpet med poslanstvo in zahteve sodobne informacijske družbe

Izobraževanje in vzgoja sta primarni nalogi sodobnih muzejev, ki z raznoliko ponudbo programov nastopajo "na trgu" različnih aktivnosti namenjenih izrabi prostega časa. V pričujočem sestavku sem izpostavila najpogostejše oblike muzejske pedagoške dejavnosti, ki so namenjene najmlajšim obiskovalcem, od predšolskih skupin do skupin osnovnošolske populacije na razredni stopnji. Dobro so obiskane muzejske delavnice, v sestavku pa je posebej predstavljena delavnica z naslovom: Potovanje s časovnim strojem, ki smo jo v muzeju pripravili ob 110 - letnici rojstva pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca.

Ob bok tradicionalnim nalogam v muzejih in galerijah predstavlja izobraževanje in vzgajanje s primerno predstavitvijo znanstveno obdelanega materiala pomembno vlogo v sodobnih muzejih in galerijah. Ne le izobraževanje, tudi odprtost, pripravljenost sprejemanja novosti in raznolikost v ponudbi programov za širšo javnost postavljajo javne zavode enakovredno na "trg ponudbe" najrazličnejših aktivnosti pri izrabi prostega časa.

Obdobje, ko so bili ogledi muzejev namenjeni le posameznikom in poznavalcem in je osrednje mesto zavzemala metodologija raziskovalnega dela, je minilo tisti trenutek, ko so ustanove na široko odprle svoja vrata vsem slojem obiskovalcev.

Prve metodološke zasnove muzejske pedagogike, ki se je v svojih začetkih močno naslanjala na doktrino šolske pedagogike, je izrinil sodobni pristop neformalnega izobraževanja, kateremu je uspelo slovenski muzealski prostor preoblikovati v stičišča bogatega kulturnega dogajanja.

Pri oblikovanju pedagoških in andragoških aktivnosti v muzeju sledimo programskim in projektnim letnim načrtom ustanove. Prav tako se z dodatnimi aktivnostmi prilagajamo skupinam in posameznikom ter njihovim željam in interesom, zato že sama predstavitev stalnih muzejskih zbirk ne more biti vedno enaka. Z vnašanjem in uporabo različnih metod in oblik dela pa lahko dosežemo vzpostavitev aktivnega odnosa obiskovalcev do predstavljene vsebine.

V pričujočem sestavku sem izpostavila najpogostejše oblike pedagoške dejavnosti, ki so namenjene našim najmlajšim obiskovalcem, od predšolskih skupin do skupin osnovnošolske populacije na razredni stopnji izobraževanja.

Najpogostejše oblike pedagoškega dela s šolsko populacijo se navezujejo na prilagojena vodstva po stalnih muzejskih postavitvah, vodstva na lastnih, občasnih in gostujočih razstavah ter prirejanje delavnic ob muzejskih in likovnih razstavah.

Kot kustodinja pedagoginja pri oblikovanju posameznih programov izbiram metode dela glede na posamezne zbirke in razvojno stopnjo ciljne publike. Najpogosteje se v pripravljenih programih uporabljajo metoda predavanja, metoda dela s tekstom, metoda igranja vlog, metoda razgovora, metoda pripovedovanja, metoda analize in metoda komparacije. Pri pripravi programov za mlajšo populacijo oziroma šolsko mladino se

metode dela pogosteje prepletajo in kombinirajo tako, da zadostimo različnim željam in načinom sprejemanja novih dejstev, ne glede ali je to sprejemanje na vizualni, avditivni ali kinestetični ravni.
Delo z mladino na predšolski ali razredni stopnji zahteva postopen in tenkočuten pristop pri podajanju novih vsebin, saj se običajno ti otroci prvič srečajo z muzejem in njegovo vsebino.
Z različnimi aktivnostmi poskušamo vedno znova vzgajati in širiti krog obiskovalcev in v zadnjih letih nam je uspelo med stalne obiskovalce pridobili vso šolsko populacijo v osnovnih in tudi v srednjih šolah iz naše okolice. Generacije spremljamo vsa leta osnovnošolskega izobraževanja in na ta način predstavljamo dopolnitev šolskega učnega programa v delu, kjer spoznavajo domače okolje.

Pedagoški programi pa ne predstavljajo le dopolnila obveznemu šolskemu programu, ampak tudi ponudbo k razvijanju in vzpodbujanju otroške kreativnosti in domišljije.
Za zelo uspešne so se izkazale različne delavnice in natečaji, ki smo jih organizirali kot dopolnilo stalnim muzejskim postavitvam in razstavam. Pri organizaciji in izvedbi delavnic smo se najpogosteje povezovali s posameznimi šolskimi aktivi, najpogosteje s slavisti in likovnimi pedagogi iz Mežiške doline.

Med najodmevnejše delavnice in natečaje vsekakor sodijo:
- Delavnica izdelovanja lutk in marionet ob gostujoči razstavi Lutke in lutkarji, Zasavski muzej Trbovlje, 1999,
- Mineraloška delavnica; Leški graben, Zeleni Breg, Koprivna in Javorje, 2000,
- Literarni in likovni natečaj ob razstavi Stojana Batiča; Evropske legende, 2000,
- Kiparska delavnica ob razstavi Stojana Batiča; Slovenski umetnik sreča Gilgameša, 2001.

V letu 2003 smo praznovali 110-letnico rojstva pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca (10.8.1893 - 18.2.1950). Častitljiva obletnica je bila izziv za pripravo otroške delavnice, na kateri smo se na nekoliko drugačen način spoznali s pisateljevim življenjem in delom.

V delavnici z naslovom "POTOVANJE S ČASOVNIM STROJEM" smo uspeli s simuliranjem in oživljanjem določenega zgodovinskega obdobja udeležencem pričarati obdobje na prehodu iz 19. v 20. stoletje.

Osnovni idejni program delavnice je bil prvotno zastavljen zelo široko, z možnostjo prilagajanja vsebine različnim starostnim skupinam. Predvsem pa sem poskušala v ciljno skupino zajeti otroke, ki so kljub poletni pripeki iskali različne možnosti za aktivno izrabo prostega časa v domači okolici.
Predlog in zasnovo delavnice sem predstavila Zdenki Jostl in Suzani Ajd iz Centra za socialno delo na Ravnah, v okviru katerega je potekala že osma 11. šola - šala, ki z raznovrstnim programom in tematskimi srečanji združuje počitniške potrebe in želje otrok v Mežiški dolini. Delavnico "Potovanje s časovnim strojem" so uvrstili v avgustovski počitniški program 11. šole - šale.
Ob poznavanju starostne strukture otrok v 11. šoli - šali sem laže prilagodila in oblikovala vsebino delavnice z upoštevanjem zgodovinskega predznanja otrok ter njihovih predstav o

preteklosti, prav tako pa sem poskušala upoštevati otroške počitniške želje, saj je delavnica bila izvedena 13. avgusta. V presoji vseh omenjenih dejavnikov je bila odločitev, da predstavimo Prežiha skozi čas in prostor, v katerem je preživljal svoja mladostna leta, edina pravilna.

Delavnica je potekala na dveh lokacijah: v prostorih Centra za socialno delo Ravne na Koroškem in na Prežihovi bajti.

V preteklost smo potovali 12. avgusta 2003, med 9. in 13. uro. V prostorih centra smo si predstavljali in doživljali utrip življenja v nekdanjem trgu Guštanj in v Kotljah.

Otroci med devetim in trinajstim letom so me presenečali z radovednostjo in z vprašanji o trgovinah, o šoli, pouku, o oblekah, igračah, o hrani in slaščicah iz obdobja na začetku 20. stoletja. Kot pomoč pri "domišljijskem potovanju" sem uporabila predvsem stare fotografije, videoposnetek Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani o didaktični šolski učni uri na prehodu v 20. stoletje in ilustracijo "časovnega stroja", ki ga je izključno v namene delavnice narisal priznani slovenski ilustrator Uroš Hrovat. Da je bilo doživetje popolno, smo se posladkali s sladkornimi palicami "cukerštangami", ki jih izdeluje priznani lectar Hrabroslav Perger iz Slovenj Gradca.

V drugem delu delavnice smo se peš napotili na Prežihovo bajto, spominski muzej Prežihovega Voranca. Po zasluženi malici na Preškem Vrhu smo si ogledali pisateljev spominski muzej in ker otroška domišljija nima meja, smo se hitro vživeli v čas in prostor, ko je v bajti še živela Kuharjeva družina.

Potovanja kot v pravljici se je udeležilo osem osnovnošolcev z Raven na Koroškem in štiri spremljevalke.

Potovali smo:

Branka Mrđenovič, Klemen Skitek, Staša Čagran, Nina Čagran, Katja Čagran, Tomaž Tratnik, Grega Lopatni, Lovro Hudrap, Suzana Ajd - voditeljica 11. šole-šale, Zdenka Jostl - voditeljica 11. šole-šale, Lučka Valenci, voditeljica skupine, Katjuša Knez, voditeljica skupine in Liljana Suhodolčan - voditeljica delavnice.

PREŽIHOVA BAJT

Miroslav Osojnik

Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca ali bratov Kuhar?

Prolog

Ko smo bili oktobra 1999 že skoraj na koncu priprav za osrednjo slovesnost ob dvajsetletnici Prežihove bajte - spominskega muzeja Prežihovega Voranca, nas je presenetila kopija pisma znanega koroškega razumnika, ki nam jo je v vednost poslala gospa županja. Spoštovani gospod v svojem pismu, datiranem s 13. oktobrom 1999, med drugim ugotavlja tudi tale dejstva, pomembna za razumevanje tega, zakaj nosi tale prispevek interogativen naslov: *"... Dobil sem vabilo na slavje za dvajsetletnico Prežihove bajte. Stalo je tudi, da je to muzej Prežihovemu Vorancu. Mar samo njemu? Prežihov Voranc je vsekakor dober pisatelj, celo zelo dober. Počasi se sij ustrezno umirja, ne bom zapisal, da bledi... Ni pa to edina svetloba Prežihovih, brat njegov, dr. Alojz Kuhar mu gre gladko ob strani... Zato mora biti Prežihova bajta muzej Prežihovega rodu. Nikakor ne samo Vorancu, kot še vedno beremo na vabilu..."*[1]

Takrat se nam je mudilo z organizacijo omenjene osrednje slovesnosti, še bolj pa z izdajo kataloga o Prežihovi bajti, saj je spominski muzej prvič dobil bolj spodobno in izredno lepo opremljeno propagandno brošuro[2], zato se nismo utegnili niti hoteli spuščati v brezplodno polemiko o tem, kdo ima in kdo nima prav. Za vsako stvar je pač najboljši trezen razmislek! Čas, ki nam spolzi med prsti v mesecih in letih, umiri strasti in negativno energijo in da ljudem moč, da stvari vidijo bolj jasno, včasih tudi kristalno čisto. In takrat velikokrat pride samo od sebe spoznanje, da je navsezadnje vseeno, s kakšnimi imeni poimenujemo stvari, pojme in dogodke, važno je le, da sta njihova notranja vsebina in bistvo na pravi valovni dolžini. Prav zato in tudi zato ta prispevek ne bo polemika, pač pa nekakšno skrčeno poročilo o bistvenih stvareh in dogodkih, ki so v štiriindvajsetih letih Prežihove bajte učinkovali na relacijah "razlagalec - poslušalec", "razstavni eksponati - gledalec" in "propagandno gradivo - kupec" v spominskem muzeju, na katerega bi zaradi njegovega ugleda v celotni Sloveniji morali biti vsi Korošci zelo ponosni.

Spominski muzeji slovenskih književnikov

Na Slovenskem je kar nekaj spominskih muzejev in zbirk, ki so jih ustanovitelji posvetili znanim slovenskim književnikom. Najbolj znane med njimi so domačija pisatelja Franceta Bevka v Zakojci, Prešernova rojstna hiša v Vrbi, Finžgarjeva rojstna hiša v Doslovčah, Župančičeva spominska zbirka v Vinici, rojstna hiša Simona Gregorčiča v Vrsnem, spominska soba Alojza Gradnika v Medani in Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Skromno jo omenjamo nazadnje, ker je naša, koroška, pa je v uvodu kataloga, ki

1 Redni arhiv Koroškega muzeja Ravne na Koroškem za leto 1999, fascikel 4: Koroške občine.

2 Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Katalog stalne zbirke izdan ob dvajsetletnici spominskega muzeja. Ravne na Koroškem 1999, 84 str.

je izšel ob njeni dvajsetletnici, gospa županja čisto pravilno ugotovila: *"V dvajsetih letih je poromalo k Prežihu okoli 200.000 mladih in odraslih obiskovalcev. Izmed vseh spominskih muzejev na Slovenskem se lahko z večjim obiskom pohvali le Prešernova domačija v Vrbi na Gorenjskem."* [3]

Profesor Janez Mrdavšič pa je v kronologiji dvajsetletnice spominskega muzeja zapisal tako: *"Osrednji kraj ohranjanja spomina na Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca pa vendarle še naprej ostaja Prežihova bajta. Vsako leto jo obišče okrog dvanajst tisoč obiskovalcev, kar jo uvršča med najbolj obiskane spominsko urejene domove slovenskih pisateljev."* [4]

Prežihova bajta in hotuljske postaje Vorančevega življenja

Spominski muzeji slovenskih pisateljev so torej (skoraj najbolj) priljubljena točka literarnih ekskurzij, kulturnih dnevov in izletov slovenskih osnovnih in srednjih šol. Ta trditev velja kar stoodstotno tudi za Prežihovo bajto - spominski muzej Prežihovega Voranca na Preškem Vrhu, ki ga je predvsem v zadnjih desetih letih odlikovala čudovita statistika. Vsako sezono od omenjenih desetih let je obisk presegel deset tisoč obiskovalcev, v zadnjih štirih sezonah pa si je Prežihovo bajto ogledalo več kot dvanajst tisoč, v Prežihovem letu 2001 celo nekaj prek trinajst tisoč (predvsem mladih) obiskovalcev.

S takim obiskom smo strokovni delavci ravenskega Koroškega muzeja izredno zadovoljni, saj smo v statistiki spominskih muzejev v naši republiki resnično na odličnem drugem mestu takoj za Prešernovo rojstno hišo v Vrbi na Gorenjskem.

Pravzaprav je s tega zornega kota skoraj vse eno samo sonce! Sončni so razgledi pod košato Uršljo goro, kjer leži v nicini Podgore, žal ne več avtentična, domačija pri Kotniku, na katere mestu je nekoč stala Kotnikova bajta, rojstna hiša našega velikega pisatelja. Še več sonca je na Miheljem, ki ga je Voranc opisoval kot "lep, prijazen kmetski dom". Tam se je rodil Vorančev brat Alojz Kuhar. Le malo niže je Kravperh, prastari dom Vorančeve matere. S Kogla v maju še vedno dišijo solzice; tudi globača Pekel je še tu; - na Koglu se je rodila sestrica Ana Kuhar, ki pa ji ni bilo dano dolgo živeti. Še bliže je stara kmečka hiša pri Prežihu, kjer se je Voranca po tedanji šegi oprijelo ime te domačije: Prežihov Voranc (Lorenc, Lovro!). To ime je kasneje vzel za svoj pisateljski psevdonim. Tu sta se rodila najmlajša brata, Ivan in Avgust Kuhar. Skoraj deset let je nato Vorančev oče posojal svojo ljubezen Prežihovi zemlji, ob tem pa se je oziral, kje bi do česa svojega prišel. Leta 1911 se je to zgodilo. Po skoraj dvajsetletnem najemniškem romanju je kupil čisto blizu v soseščini Prežihovo bajto in okoli nje v lepi sončni legi nekaj setvenega ter travničnega sveta in nekaj malega gozda. Sedaj so Kuharjevi končno dosegli, kar so si že dolgo želeli: da so sami svoji gospodarji, da imajo lasten dom in da poženejo trdne korenine v domači zemlji.

3 Ivana Klančnik: (Dvajset let smo bili mlajši). V: Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Katalog stalne zbirke izdan ob dvajsetletnici spominskega muzeja. Ravne na Koroškem 1999, str.10.

4 Janez Mrdavšič: Dvajset let Prežihovega spominskega muzeja v Prežihovi bajti. V: Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Katalog stalne zbirke izdan ob dvajsetletnici spominskega muzeja. Ravne na Koroškem 1999, str.24.

Miroslav Osojnik

Kako sprejemamo in vodimo obiskovalce na Prežihovi bajti

Lesena domačija - prvi lastni dom Kuharjeve družine - je torej že od oktobra 1979 Prežihov spominski muzej. To značilno koroško stavbo malega kmeta - "bajtlerja", ki nas z urejeno notranjostjo spominja na značilno okolje Prežihove mladosti, o Prežihovem delu pa pričajo življenjepisne in leposlovne drobtinice v muzeju, že štiriindvajset let obiskujejo šolarji, v zadnjem času pa tudi vedno več odraslih obiskovalcev iz skoraj vseh slovenskih krajev. Pri Prežihovem spomeniku jim namenimo razlago, od tu je lep razgled po koroški pokrajini, na katero je bil Prežih tako navezan in ki ga je vedno znova navdihovala. In ko skupina za skupino odhaja, je vse skupaj spet eno samo sonce, saj slišimo številne zahvale in obljube: "K vam se bomo še vrnili!" Za skromno ilustracijo: skoraj v vsakem izmed zadnjih deset let smo na Preškem Vrhu vodili in nudili razlago, primerno stopnji in zanimanju obiskovalcev, več kot 220 skupinam šolarjev in odraslih obiskovalcev [5].

Iluzorno bi bilo pričakovati, da bo prav vsaka najavljena mlada skupina prišla na Preški Vrh solidno ali celo odlično pripravljena. Tega se vsi strokovni delavci, ki smo v teh letih vodili skupine na Prežihovi bajti, še kako dobro zavedamo. Prav zato se, predvsem pri šolskih skupinah, razlaga (skoraj obvezno) začne s pripombo, da v Sloveniji običajno večinoma res obiskujemo spominske muzeje slovenskih književnikov, ki so rojstne hiše naših velikih mož, pri našem pisatelju pa je malo drugače ravno zaradi njegovega socialnega porekla. Ob omembi skoraj dvajsetletne najemniške kalvarije, ko so Prežihovi starši zamenjali kar pet najemniških domačij, preden so končno prišli na svoje, si mladi obiskovalci lahko najlaže ustvarijo pravilno podobo in oblikujejo svoj odnos do našega samoraslega književnika.

Ker vemo, da so pri učnih urah šolarji in dijaki skoraj praviloma že obravnavali predvsem Prežihovo delo, jim razlago popestrimo z manj znanimi stvarmi iz Prežihovega otroštva, ki jih povežemo z njim že znanimi zgodbami iz Solzic in Samorastnikov. Tako lahko od Prežihovega spomenika na svoje oči vidijo, kje na Koglu je mladi Voranc nabral šopek solzic za mater; kje je domačija, kjer so živeli "siroteji" iz zgodbe Levi devžej; kje je Voranc pasel ovce, ko je srečal mestne ljudi z rdečimi nageljni v gumbnicah; kje je njegova babica zadnjikrat žela ajdo... Ko se z razlago sprehodimo skozi celotno pisateljevo življenje, na primernih mestih omenimo vsa pisateljeva dela (tudi nikoli končani roman Pristrah!) in izpostavimo najboljša (Samorastniki, Solzice in vsi trije romani - Jamnica, Požganica in Doberdob). Ne pozabimo tudi na pisateljev najožji rod. Nazadnje spregovorimo o bratih Kuhar.

Propagandno gradivo o spominskem muzeju

Ko smo (knjižnični in muzejski delavci skupaj) šele utirjali prve poti in je bil spominski muzej še zelo mlad, tudi pisnega propagandnega gradiva za obiskovalce še ni bilo na pretek. Prvo in za nekaj časa edino pisno gradivo, ki smo ga na Prežihovi bajti lahko ponudili obiskovalcem, je bil vodnik Vorančeva pot[6] izpod peresa dr. Franca Sušnika; temu se je leta 1983 pridružila dopolnjena izdaja knjižice profesorja Toneta Sušnika Po Prežihovih

5 Vir: Poslovna poročila Koroškega muzeja Ravne na Koroškem za obdobje od 1994 do 2003.

6 Franc Sušnik: Vorančeva pot. Ravne na Koroškem, Kulturna skupnost, Študijska knjižnica 1977. Dop. izdaja 1978, 2. dop. izdaja 1979.

Kotljah[7]. O zgodovini Kotelj, Prežihovih hotuljskih postajah, pa o njegovem delu in življenju je povedala veliko, brate pa je komajda omenila. Naj citiramo le, kaj je v njej zapisanega o v Jugoslaviji krivično prezrtem bratu Alojzu: *"Kuharjevima se je tu (na Miheljem - op.avt.) rodil 1895 drugi sin Alojz." (str.23); "Spominska plošča Vorančevega brata Lojzna: dovršil je tri visoke šole in dosegel dva doktorata (na Sorboni in v Cambridgeu). Med drugo svetovno vojno je bil v diplomatski službi kraljeve jugoslovanske vlade v Londonu. Umrl je na tujem z nepotešenim hrepenenjem po domačem kraju."* (str.40).

Ko je pošlo tudi to pisno propagandno gradivo, je Koroški muzej leta 1994 prvič založil in izdal (sicer drobno, a prvo) lastno publikacijo Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca[8]. Vodnik je obogatil s svojimi fotografijami in ga tudi oblikoval naš znani fotograf Tomo Jeseničnik. Naslednje leto se je pokazala potreba po obširnejši izdaji in luč sveta je zagledal skromno oblikovan vodnik Od Kotelj do Prežihove bajte[9], ki pa je bil prav zaradi nizke cene izredno priljubljen med mladimi obiskovalci. Tudi ta publikacija je Prežihove brate omenila le z najbolj skopimi bistvenimi podatki.

Leta 1999 smo ob 20-letnici Prežihove bajte predstavili javnosti največjo pisno pridobitev, vezano na ta spominski muzej. Tudi s pomočjo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, Občine Ravne na Koroškem in Prežihove ustanove je Koroški muzej založil in izdal obširen in lepo oblikovan katalog Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca (1979 - 1999)[10], ki je dokončno zapolnil največji del informacijsko-propagandne praznine o pisatelju in njegovem rodu.

Leta 2001 smo ob dnevih evropske kulturne dediščine z bolj širokimi zamahi dvignili prah z še usod Vorančevih bratov in skupaj s pisateljevo predstavili javnosti "Poti bratov Kuhar", ki so od takrat naprej zaživele na informativnih panojih v biografskem prostoru (nekdanjem "štiblcu"). Za tisk istoimenske publikacije pa nam je v tem letu, žal, zmanjkalo sredstev.

Ker pa sta v tem času pošla prva lastna muzejska vodnika (Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca in Od Kotelj do Prežihove bajte), je muzej v letu 2003 ob 110-letnici rojstva Prežihovega Voranca pripravil za tisk in izdal dva nova vodnika. Prvega smo posvetili Prežihu: Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: rod in življenjska pot[11], v drugem pa smo še v pisni obliki izdali težko pričakovane poti bratov Kuhar: Bratje Kuhar - Prežihovi "pobi"[12].

7 Tone Sušnik: po Prežihovih Kotljah. Dopolnjena izdaja. Ravne na Koroškem, Kulturna skupnost 1983, 51 str.

8 Prežihova bajta: spominski muzej Prežihovega Voranca. Ravne na Koroškem, Koroški muzej, Skupščina občine 1994. Besedilo: Miroslav Osojnik in Karla Oder, (20 str).

9 Od Kotelj do Prežihove bajte. Ravne na Koroškem, Koroški muzej, 1995. Besedilo: Miroslav Osojnik, 28 str.

10 Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Katalog stalne zbirke izdan ob dvajsetletnici spominskega muzeja. Ravne na Koroškem 1999, 84 str.

11 Lovro Kuhar - Prežihov Voranc: rod in življenjska pot. Ravne na Koroškem, Koroški muzej 2003. Besedilo: Miroslav Osojnik, 26 str.

12 Bratje Kuhar - Prežihovi "pobi". Ravne na Koroškem, Koroški muzej 2003. Besedilo: Miroslav Osojnik, 30 str.

Miroslav Osojnik

Poti bratov Kuhar

Publikacija, ki razgrinja življenje bratov Kuhar, je še čisto sveža, zato bi bilo morda zaželeno, da strokovna javnost zgodovinarjev spozna vsaj bistvene vsebinske poudarke (za obširnejšo in zelo zanimivo fotografsko dokumentacijo pa jim je tako ali tako na razpolago izdana brošura v spominskem muzeju!). Tudi zato v tem poglavju ponujamo kratek pregled njihovih poti.

Ker je bila Prežihova bajta tudi topel in ljub dom za vse Prežihove "pobe", smo torej z omenjeno publikacijo zgoščeno predstavili njihove življenjske usode, saj je bilo vsem bratom skupno, da so se kljub različnemu političnemu prepričanju imeli srčno radi, kjerkoli pa so že bili po svetu in karkoli so že počeli, so v svojem srcu nosili ljubo Mežiško dolino in ta skromni kmečki dom na sončni rebri Preškega Vrha. Zato tudi ni naključje, da je velika večina pisem, dopisnic in fotografij, ki so jih bratje Kuharji pošiljali v domovino, bila naslovljena na Ivana Kuharja, gospodarja na Prežihovi bajti. Četudi ni bil najstarejši, ga zato kot gospodarja domačije predstavljamo prvega.

IVAN KUHAR

(30. 12. 1904 pri Prežihu na Preškem Vrhu - 26. 6. 1944 na Preškem Vrhu)

Ivan Kuhar je bil tretji sin Marjete in Ivana Kuharja. Mladi Anzej je osnovno šolo obiskoval v Kotljah. Potem so ga vpisali v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju, šolanje pa je nadaljeval v Ljubljani in tam dokončal zadružno šolo. Nato je preostanek mladosti preživel v boju za vsakdanjo skorjo kmečkega kruha, saj je bil v tem času edina pomoč materi in očetu pri delu na bajti - bratje so bili namreč že po svetu vsak po svojih opravkih in nalogah. Hitro je osebno in politično dozorel, spoznal krivice velikosrbskega režima in se družil s socialno naprednimi razgledanimi ljudmi.

Leta 1930 se je 26-leten poročil z Merkačevo Lojzko (Alojzijo Sekol, 1904 - 1980), kmečko hčerko z bližnjega Stražišča nad takratnim Guštanjem. V skladnem in razumevajočem zakonu se jima je rodilo pet otrok: Slavica (1929 - umrla sedemletna leta 1936), Ivan (1931 - umrl 1946 za posledicami trpljenja v taborišču), Darinko (1933 - 1985), Neža (1936 - 1986) in Anica (1942). Kljub temu, da se je družina razumela, pa je bil način življenja zakoncev Kuharjev za tiste čase izjemen in enkraten: žena Lojzka je ostala na posestvu svojih staršev na Stražišču in tudi otroci so odraščali na domu stražiškega deda in babice. Prežihov Anza pa je živel pri svojih starših, kmečka opravila pa je opravljal na obeh posestvih. V zadnjih letih pred izbruhom 2. svetovne vojne je opravljal tudi uradniške posle v hranilnici, ki je imela sedež v gostilni Millonigg.

Prežihov Anza je sodeloval pri kmečkem prazniku v Kotljah julija 1937, ki ga je organizirala Živinorejska in pašniška zadruga Uršeljska planina s sedežem v Kotljah ob 10-letnici svojega obstoja. Že v dopoldanskih urah so se pričele priprave za popoldanski spored, za krstno uprizoritev njegove igre v štirih dejanjih "Koroška kmečka ovset v Mežiški dolini". Igro je zrežirala učiteljica Vida Kuhar, ki je bila zaradi komunističnih idej pri oblasteh slabo zapisana in zato kazensko premeščena v Kotlje. Za uprizoritev je bilo veliko zanimanje, saj so se okrog 14. ure začeli zbirati kmetje in delavci iz vse Mežiške doline, prireditev pa se je odvijala na bližnjem Štalekarjevem dvorišču.

Leta 1938 so v Našem domu objavili njegov prispevek "Kose svitle smo sklepali". V lepem,

rahlo literarizirajočem jeziku je opisal travniško košnjo pri Prežihu z vsemi narodopisnimi posebnostmi tega področja (s pesmimi, delovnimi in zbadljivimi navadami za kratek čas, klepanjem kos in načinom prehranjevanja med košnjo).
Ko so Nemci zasedli naše kraje, je bil Anza v starojugoslovanski vojski; njen razpad je dočakal na Grosuplju. Ker se je bal ujetništva, je nekaj svojih znancev s koroških krajev povabil, naj gredo z njim. Po stranskih poteh in stezicah jih je varno pripeljal v domače kraje. Ko je okupator začel vztrajno in načrtno preganjati zavedne Slovence, je Kuharjev Anza takoj vedel, kje je njegovo mesto. Že leta 1942 so ga aretirali in je štiri mesece preždel v zaporih v Begunjah na Gorenjskem. Tu so ga zasliševali, pretepali in mučili, dokler se ni izčrpan, toda zadovoljen vrnil domov k družini. V svojem prepričanju ni popuščal in je sodeloval v pripravah za ustanovitev Osvobodilne fronte na Stražišču in v Kotljah. V tem času je bil eden najbolj znanih aktivistov OF in obveščevalcev za svoje območje. Ko so se v Mežiški dolini pojavile prve partizanske enote, je bil z njimi vseskozi v zvezi. Domačija pri Merkaču, kjer je bila doma njegova žena, je bila znana partizanska javka "Pod lipo". Že zaradi Vorančevega političnega delovanja je priimek Kuhar šel domačim gestapovcem na živce. Znana guštanjska nemčurja sta obljubljala, da bosta Kuharje uničila. Anza groženj sicer ni jemal najbolj resno, ko pa je dobil kratko sporočilo, da naj beži, se je le začel pripravljati in ženo z otroci poslal k edinemu dosegljivemu bratu Avgustu. Za odhod k partizanom pa se ni mogel odločiti, ker matere ni želel odtrgati od doma. Zato so ga, žal, nemški policisti prehiteli in 26. junija 1944 vdrli k Prežihovi bajti. Kar naenkrat je bila hiša polna nemških policistov. Že napol gluho mater so odvlekli na Rimski vrelec in nato naprej na Prevalje, njega pa umorili v globači tik pod bajto, še ne štirideset let starega. Domači njegovega groba dolgo niso našli, slučajno ga je šele 9. maja 1946 odkril Anton Gorenšek, p.d. Lužnik, ko so v Prežihovem gozdu sekali les. Na mestu, kjer so našli njegovo truplo, so borci 14. maja 1978 postavili nov spomenik z besedami dr. Franca Sušnika:

"PREŽIHOV ANZA / IVAN KUHAR / 26-6-1944 /
OD DOMA V COKLAH / SEM PRIGNAN / UMORJEN ZAGREBEN
O NE-ČAS KO TOD / NEČLOVEK JE MORIL"

Žal je Ivan Kuhar živel prekratko, da bi lahko uresničil vse svoje sne. Četudi se ni dvignil čez vrhove, kot njegovi bolj znani bratje Lovro, Alojz in Avgust, je nedvomno tudi on storil za domači kraj in za domovino toliko, da mu lahko brez omahovanja pripišemo vsaj epitete, da je bil razgledan kmet - humanist, patriot - borec za lepši jutri in tihi ljubiteljski kulturni delavec.

LOVRO KUHAR - PREŽIHOV VORANC

(10. 8. 1893 pri Kotniku v Podgori - 18. 2. 1950 v Mariboru)

Prvi "izlet" prvorojenca v svet je bil povezan z željo, da bi domačim pomagal do lastne zemlje. Jeseni leta 1910 je hotel ilegalno v Ameriko, pa so ga že v Trstu zalotili in brezposelnost ga je preko Celovca, kjer je preživel zimo v celovški grelnici, zatočišču za brezposelne in potepuhe, hitro prignala nazaj domov.
Druga njegova pot v Evropo je bila leta 1913, ko so ga sprejeli v višji zadružni tečaj na Dunaju, kjer je ostal do pomladi 1914.

Miroslav Osojnik

S Prežihove bajte je moral Voranc leta 1914 k vojakom in v vojsko. Leto kasneje je bil vojak v Karnijskih Alpah, na jesen istega leta pa se je znašel v strelskih jarkih pri Doberdobu. Po kratkem oddihu v vojaški bolnišnici na Dunaju je jeseni leta 1916 na tirolski fronti prebegnil in bil v odsotnosti obsojen kot vojni ubežnik. Dve leti je bil v italijanskem ujetništvu, kjer mu je leta 1918 uspelo, da je prišel med prostovoljce, kjer je ostal do leta 1919.
Leta 1924 se je Voranc poročil in dočakal svoj knjižni prvenec Povesti (1925). Ker se je v tem času posvetil predvsem političnemu delu, ga je oblast začela preganjati. Da bi se izognil aretaciji, je maja 1930 našel začasno pribežališče pri teti Mariji Miglar v Logi vasi blizu Celovca. Na jesen leta 1930 se je umaknil na Dunaj, kjer je s presledki ostal do leta 1934. Leta 1931 ga je politična pot vodila mimo Prage v Berlin, kjer je dobil službo pri "Rdečih mednarodnih sindikatih". Tiste čase je Voranc veliko potoval. Leta 1932 je bil zanesljivo še v Berlinu, v Bukarešti v Romuniji ter v Oslu in Reni na Norveškem. Domačim se je istega leta oglasil tudi s kartico iz Aten.
Decembra 1932 so Voranca premestili na delo urednika slovenskega glasila komunistov Delo v Parizu. Nekajkrat se je zadrževal tudi v Orleansu. Nova služba mu je omogočila, da pride tudi v Celovec in se za bežen trenutek sreča z ženo Marijo in hčerkama Vido in Mojco. Takrat so ga orožniki zaprli, že kmalu po novem letu 1933 pa mu je uspelo pobegniti. Vrnil se je na Dunaj, kjer se mu je zelo tožilo po domu, saj ga je zanimalo tudi politično dogajanje v Sloveniji.
V tem obdobju je začel Prežih snovati in objavljati z epsko plastiko, monumentalnostjo in simbolno močjo oblikovane novele o življenju preprostih koroških ljudi. S 1. junijem 1934 se je moral kot urednik Dela preseliti v Francijo (Pariz, Orleans), kjer se je nekoliko ustalil. Začetek leta 1935 je preživel pri začasnem vodstvu na Dunaju, ko pa se je vrnil v Pariz, ga je prvič obiskala žena in se vrnila domov šele, ko je Prežih odpotoval v Moskvo kot delegat na VII. kongres Komunistične internacionale (1935). Na jesen se je vrnil k svojemu običajnemu delu v Pariz, na pomlad leta 1936 pa so ga poklicali na sedež vodstva na Dunaju, mu zaupali naloge organizacijskega sekretarja in sklicali konferenco v Pragi. Tam se je vse izjalovilo, mnogo so jih zaprli, tudi Voranca. Po treh mesecih se je vrnil na sedež vodstva na Dunaju a so ga čez mesec dni spet zaprli. Z velikim oblikovalnim in pripovednim darom se je Prežih v tem času lotil pisanja romanov (Požganica, Doberdob). Leta 1937 se je vrnil na prejšnjo lokacijo v Parizu, saj je knjigarna Horizons ostala vse do leta 1939 organizacijska točka partijskih delavcev. Od leta 1939 do 1943 je Prežihov Voranc skusil tegobe ilegalnega življenja v takratni Jugoslaviji. Savlje, Devica Marija v Polju, zidanica blizu Mokronoga, Sneberje, Zagreb, Vevče in Ljubljana so bile postaje njegove ilegalne življenjske preizkušnje. V Sneberju je začel pisati roman Jamnica, leta 1939 pa je že izšel njegov roman Požganica, leto pozneje pa zbirka novel Samorastniki in roman Doberdob.
Prežiha so 8. februarja 1943 v Ljubljani aretirali, dolgo zasliševali in zavlačevali s sodno razpravo, tako da je Italija prej kapitulirala. Ko je Ljubljano zasedla nemška vojska, so Voranca odpeljali v zapore v Begunjah na Gorenjskem in naprej v Berlin. Iz berlinskih zaporov so ga premestili v koncentracijsko taborišče Sachenhausen. Od decembra 1943 do polovice januarja 1944 se je Voranc s pismi spet lahko oglašal domačim. Januarja 1945 so ga premestili v zloglasno taborišče Mauthausen. Na srečo so že 5. maja 1945 ameriške zavezniške enote osvobodile taborišče in Voranc je kmalu odpotoval domov. Z vsem srcem se je vključil v obnovo domače doline. Pomagal je pri ustanavljanju kulturnih in gospodarskih ustanov, pri organiziranju ljudske prosvete, založbe Mohorjeve družbe in

različnih zadrug v domačih krajih.
Velike pisateljske načrte je zaustavila zahrbtna bolezen. Voranc je dočakal še izid romana Jamnica, potopisnih zbirk Od Kotelj do Belih Vod ter Borba na tujih tleh, zbirke črtic Naši mejniki in Solzic, biserov za najmlajše. Poskusiti pa se je želel tudi v dramatiki. O tem pričajo ohranjeni rokopisni zapiski in nedokončana kmečka drama, ki jo je zasnoval v štirih dejanjih po motivih svojega romana Jamnica. Kmečko dramo je leta 1953 dokončal ter pripravil za oder Herbert Grün in ji dal naslov Pernjakovi. Pisatelj je snoval tudi obširen zgodovinski roman Pristrah o dogodkih na Koroškem v revolucionarnem letu 1848. Roman o pomladi narodov je ostal zasnovan in zapisan v njegovem srcu, edini otipljivi dokaz zanj pa je objavljen odlomek Skrivna bralnica. Prežih se je zdravil tudi v Zagrebu, bil kot ljudski poslanec večkrat v Beogradu, z njegovim zdravjem pa je, žal, šlo strmo navzdol. Nazadnje si je zaželel bolj mile zime v Mariboru in tam umrl 18. februarja 1950, pokopan pa je v rodnih Kotljah na pokopališču ob cerkvi svete Marjete.

ALOJZ KUHAR
(18. 6. 1895 na Miheljem na Preškem Vrhu - 29. 10. 1958 v New Yorku)

Alojz Kuhar je od Prežihovih fantov šel prvi v svet. V šolskem letu 1906/07 sta domači učitelj in župnik pregovorila očeta Kuharja, da je dal Alojza v gimnazijo v Celovcu. Stanoval je v Marijanišču in maturo opravil z odliko leta 1914. Odločil se je za študij bogoslovja, ki je takrat gostovalo na Plešivcu (Tanzenberg) pri Gospe Sveti. Posvetitev v duhovnika je doživel 18. junija 1918. Kot kaplan je služboval v Črni na Koroškem, a se je zaradi bojev na Koroškem že maja 1919 umaknil v Ljubljano.
Že na božični večer istega leta je odšel prvič v Pariz, kjer je študiral politične vede in časnikarstvo in leta 1923 diplomiral na Ecole libre des Sciences politiques. Za kratek čas se je vrnil v Jugoslavijo. Študij je nadaljeval na pravni fakulteti sorbonske univerze, bil vmes leta 1925 v Nemčiji, kjer je preučeval delavske vzgojne organizacije katoliške stranke centruma. Zatem je odšel v Anglijo, postal kaplan na neki dekliški visoki šoli in obiskoval v Londonu tečaje ekonomske šole. Jeseni 1926 se je vrnil v Pariz, začel s študijem ekonomije, dobil diplomo s tezo Petrolejski imperializem in ga sklenil leta 1926 z zagovorom doktorske disertacije Vloga petroleja v svetovni politiki. Leta 1927 je dr. Alojz Kuhar postal socialni referent pri jugoslovanskem poslaništvu v Parizu, bil hkrati tudi duhovnik in dopisnik Slovenca iz Francije in Anglije. Nekaj mesecev je torej preživel tudi v Londonu, v Parizu pa je ostal do leta 1930.
Po vrnitvi v Ljubljano je postal urednik Slovenca za zunanjo politiko, leta 1935 pa tudi zunanjepolitični komentator ljubljanskega radia. V tem obdobju je bil dr. Kuhar na daljšem časnikarskem potovanju po Nemčiji (tudi v Stuttgartu), ni pa zanesljivega vira, ali je bilo to leta 1934 ali 1938. V tem času je imel tudi določene politične ambicije, a se jim je po tehtnem razmisleku odpovedal.
Začetek 2. svetovne vojne je Kuharja našel v Ljubljani. Še zadnjič je 29. marca 1941 po radiu pozval Slovence k slogi, da bodo kos hudim preizkušnjam, ki prihajajo. Nato je odpotoval v Beograd in od tam 4. aprila po sklepu Slovenske ljudske stranke skupaj s Francem Gabrovškom proti Grčiji. Na dan bombardiranja Beograda brez vojne napovedi sta bila oba še v Jugoslaviji. V Grčiji sta se 7. aprila ustavila v Solunu in se morala na silo prebiti skozi množico ljudi, da sta ujela vlak proti Atenam. Nekaj dni pozneje so se slovenski potniki vkr-

cali na ladjo, ki je peljala begunce v Aleksandrijo in prispeli v Kairo v Egiptu. Na železniški postaji so poiskali člane jugoslovanske vlade in skupaj odpotovali v Port Said. Angleži so že čez nekaj dni člane vlade in druge emigrante odpeljali v Izrael ter jih nastanili v Tanturu, nekdanjem samostanu med Jeruzalemom in Betlehemom.
Šele 15. julija 1941 so člani vlade odpotovali iz Tantura v London in tja prispeli avgusta 1941 po dolgi ter nevarni poti okoli Afrike, ob ameriški obali in čez Atlantik. Tam je bil dr. Kuhar v jugoslovanski begunski vladi uradnik, nato direktor njenega dopisnega urada in nazadnje ambasador jugoslovanske emigrantske vlade pri begunski vladi Poljske. Na BBC je redno govoril v oddajah za Slovence. Usodni zanj pa so bili govori, ki jih je naslovil slovenskim domobrancem. Zato je 19. januarja 1945 odstopil kot jugoslovanski poslanik pri poljski vladi ter zaprosil za vizum ameriške oblasti. Veliko ljudi je Kuharja zaradi teh govorov zelo obsojalo, kar pa je razumljivo, saj takratni slovenski politiki v domovini stvari niso mogli videti tako, kot jih je videl dr. Kuhar, ki je poznal in upošteval tudi vsa širša spoznanja, v spopade med domobrance in partizane pa ni bil vpleten. Po vojni je dr. Kuhar pretrgal vse stike s politiko in se oprijel svojega prvega, duhovniškega poklica. Postal je prvi izseljenski duhovnik v Angliji. V Cambridgeu je živel v dominikanskem samostanu in študiral zgodovino. Pisal je delo o pokristjanjevanju Slovencev ter njegovem vplivu na razvoj nemško-slovenske narodnostne meje. Resno je razmišljal o vrnitvi na Koroško že med študijem, ki ga je uspešno dokončal 26. novembra 1949, ko je bil že drugič promoviran za doktorja znanosti. Njegovi ameriški prijatelji so pozneje disertacijo natisnili v dveh izdajah (The Conversion of the Slovenes and the German-Slav Ethnic Boundary in the Eastern Alps - Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska narodnostna meja v vzhodnih Alpah, 1959; Slovene Medieval History - Slovenska srednjeveška zgodovina, 1962). Za svoj dom si je po študiju izbral zdravilišče na periferiji Londona in bil tam hišni duhovnik. Leta 1950 je sprejel ponudbo Odbora za svobodno Evropo in konec septembra odpotoval v New York. Zadnjih osem let je tam vodil tiskovni urad za begunce iz Jugoslavije in z dr. Krekom urejal bilten Odbora. V Evropo - Anglijo - se je za kratek čas vrnil leta 1951, ko je pomagal organizirati mednarodno zborovanje Evropskega gibanja. Leta 1951 je odklonil službo duhovnika v Milwaukeeju, oktobra 1953 je bil na izletu v Kanadi v okolici Toronta.
Avgusta 1954 je zadnjič pisal domačim, da bi starost rad preživel pod Uršljo goro, a je medtem resno zbolel, okreval v zavodu v Bell Harborju na Long Islandu (še vedno v New Yorku), a službi se ni odpovedal. Po govoru o pomenu 29. oktobra 1918, ko je bila proglašena samostojna država SHS, ga je 26. oktobra 1958 zadela kap. Tri dni pozneje, 29. oktobra 1958, je dr. Alojz Kuhar umrl v bolnišnici sv. Vincenca. Pokopali so ga 1. novembra 1958 na slovenskem pokopališču fare sv. Križa v obmorskem Bridgeportu, severno od New Yorka.

AVGUST KUHAR
(23. 8. 1906 pri Prežihu na Preškem Vrhu - 17. 10. 1964 na Ravnah na Koroškem)

Avgust Kuhar je sam pripovedoval, da ni rad študiral, četudi ga je brat Alojz po končani nižji gimnaziji pripravil do tega, da je po diplomi na elektrotehniškem odseku tehniške srednje šole v Ljubljani jeseni 1929. leta odšel k njemu v Francijo, se dobro naučil jezika in poskusil študirati. Eno leto je bil v La Croixu, drugo (1930) v Pompeyu blizu Nancyja. Tu je bil "inženir-stažist" in hkrati študent. Vmes je bil v Strasbourgu, v Parizu pa je dokončal tudi

žurnalistični tečaj. Potem je moral iti domov služit vojaški rok. Uspešno je končal šolo za rezervne oficirje. Po tistem seveda ni bilo več časa ne za Francijo, ne za študij kjerkoli drugje.

Avgust je bil tedaj še brez službe, brat Voranc pa je bil tedaj že v ilegali in ker se nista videla skoraj štiri leta, se je Gustelj podal k njemu na Dunaj, da bi mu s svojimi zvezami omogočil pot v Rusijo. Mimogrede je obiskal še teto Marijo Miglar v Logi vasi. Pozneje je v svojem "Koroškem fužinarju" duhovito popisal to svojo izjalovljeno pot k "boljševikom" (verjetno okoli leta 1934).

Prva Avgustova služba doma je bila pri Združenju elektrotehničnih obrti Slovenije v Ljubljani, kjer je bil tajnik in urednik Elektrotehničnega vestnika. Že oktobra 1935 se je zaposlil v železarni na Jesenicah, ostal tu petnajst let in na študijskem potovanju leta 1936 po Avstriji (Kapfenberg, Dunaj), Češki (Zlin, Witkowice, Bohumin), Poljski (Katowice) in Nemčiji (Berlin, Düsseldorf, Dortmund, Gelsenkirchen, Essen) pridobil bogate izkušnje s področja racionalizatorstva. Organiziral je industrijsko šolo, vzpostavil referat za delovno varnost in urejal jeseniški Tovarniški vestnik. Po osvoboditvi je leta 1946 napisal publikacijo Male obratne izboljšave, zasnoval jeseniški tehniški muzej in strokovno knjižnico, ki jo je sam tudi vodil. Na Jesenicah je spoznal tudi svojo ženo Pavlo.

S tako bogatimi izkušnjami je leta 1951 prišel na Ravne na Koroškem in se dejavno vključil v nadaljnjo obnovo in uspešno duhovno in materialno rast domačega kraja.

V ravenski železarni je bil sekretar podjetja, njen duhovni propagandist, vodja njene higienske in tehnične varnostne službe. Bil je tudi eden najbolj zaslužnih ljudi pri ustanavljanju tehniškega muzeja na Ravnah, ki je iz Delavskega muzeja v zadnjih letih prerasel v Koroški muzej. Na Ravnah je Avgust Kuhar napisal tudi pionirski deli Delovna varnost (1954) in Racionalizacija (1955). Največ svoje pozitivne energije in volje pa je vložil v urejevanje Koroškega fužinarja. V štirinajstih letih uspešnega urednikovanja se je nabralo Avgustu Kuharju izredno veliko snovi, imel pa je tudi izreden posluh za lepo besedo ter za življenje domačih ljudi in utrip krajev med Peco in Uršljo goro. Zavedal se je, da je treba delovnemu človeku ponuditi poleg materialnih dobrin tudi duhovno hrano. S tem svojim vedenjem in prirojenim občutkom za pravo mero je zaigral na prave strune in rezultati njegovega dela so bili jasni že s samim dejstvom, da je bila v tistih letih vsaka številka Fužinarja hitro razprodana. Kuharjev svojski uredniški koncept, ki bi morda marsikaterega urednika podobnega tovarniškega glasila pokopal, je njemu stoodstotno uspeval.

Korošci menimo, da v teh letih slovenska javnost ni priznala najmlajšemu bratu Kuharju dovolj veljave. Znana koroška novinarka Zlatka Strgar je v Dnevniku zapisala, da je uredništvo Enciklopedije Slovenije storilo napako, saj je "gladko prezrlo Avgusta Kuharja - najmlajši izmed štirih Kuharjevih bratov je bil strokovnjak in razumnik".

Morda je tudi v ravenskih letih bil marsikje v tujini, žal pa njegovega življenja še nihče ni podrobneje preučeval, zato nam je marsikaj iz njegovega plodnega življenja med Korošci zaenkrat ostalo še prikrito.

Sredi dela se je 17. oktobra 1964 njegovo srce ustavilo. Avgust Kuhar je pokopan v rodnih Kotljah na pokopališču ob cerkvi svete Marjete, kjer so Kuharjevi našli zadnji skupni dom.

Miroslav Osojnik

Publikacija, iz katere črpamo podatke, je želela zgolj osvetliti poti bratov Kuhar in njihovo medsebojno povezanost, pa vendar so imeli Prežihovi "pobi" tudi sestro Ano, ki pa ji, žal, ni bilo usojeno dolgo živeti.

ANA KUHAR
(25. 7. 1899 na Koglu v Podgori - 17. 2. 1905 pri Prežihu na Preškem Vrhu)

Na Koglu se je torej Kuharjevima kot tretji otrok rodila hči ANA KUHAR (25.7.1899 - 17.2.1905), ki pa je še ne šestletna hudo zbolela in pri Prežihu umrla.
Niti drobne fotografije ni ohranjene za ljubo sestrico. Najlepše se ji je oddolžil brat Voranc, saj je v povesti Borba izredno ljubeče popisal njeno zadnjo pot:
'Ko sem bil star enajst let, mi je umrla sestra. Njena smrt se mi je vtisnila tako določno v spomin, da se spominjam natanko vsake minute tistega dogodka. Prišlo je nenadoma. V neki zimski noči me je prebudil oče iz spanja.
"Vstani, sestra Ančka je bolna!" ...
...
Ležala je vznak, njen obraz je bil znojen, njene oči brezizrazne, steklene...
...
"Vprašaj jo, ali jo boli?" mi je dejal oče znova.
"Ančka, ali te boli?" sem jo vprašal nežno.
Odkimala je trudno, a odgovorila ni.
Meni se je zasmilila neizrekljivo, zapekla me je vest, ki mi je očitala, da sem bil ž njo tolikokrat trd in osoren. Rad bi bil pokleknil k njeni postelji, objel njeni roki s svojimi in jo prosil odpuščanja...
...
Mati je obvisela nepremično ob vznožju, stara babica pa je skolebala pokonci, vžgala svečo in z mirno, sigurno roko držala trepetajočo luč v umirajočih sestrinih rokah.
"Molite! Umira!" je dejala kratko in suho. Nihče ni molil, ampak vsi smo stali nemi in tihi z veliko, težko bolestjo v dušah, ki so plakale ob njeni smrti...'

Rokopisno in fotografsko gradivo v spominskem muzeju

V biografskem prostoru spominskega muzeja je na mizi več pisateljevih pisem in nekaj rokopisov. V prvem pismu še mladoletni Voranc prosi profesorja, takrat že znamenitega rojaka dr. Franca Kotnika z bližnjih Dobrij, da posreduje, da se bo še lahko vpisal v zadružno šolo v Ljubljani. Znamenito pismo iz nemškega taborišča Mauthausen sporoča domačim veselo novico, da so jih Američani maja 1945 končno osvobodili in da je zdaj svobodna tudi naša domovina. Pismo iz leta 1948 pa piše Voranc ženi, ko je v Ljubljani in Beogradu opravljal naloge ljudskega poslanca. Pismo razodeva, da je bil po duši resnično pravi kmet, do zadnjega bistva navezan na rodno zemljo: "... ne pozabi na gnoj..., pšenico..., taterman pri koritu... kaščo zaklepaj, ...ko po svetu hodim, vidim, kaj je kašča vredna..."
Zgodbo dokumentov nadaljujejo stare fotografije pisatelja in njegove družine. Opazujemo lahko Voranca okoli leta 1925, ko je izdal svojo prva zbirko "Povesti". Na naslednji

fotografiji je z ženo Marijo v Parizu leta 1937, ko je že v ilegali tam opravljal važne partijske naloge. Na fotografiji trojne poroke v Kotljah leta 1948 izstopa prav plečati pisatelj, ki se je nastavil fotografu v samem telovniku. Iz približno istega leta je tudi širši javnosti najbolj znan portret koroškega pisatelja. Vidimo lahko tudi Vorančevega očeta Ivana Kuharja s svojimi "bickami" (ovcami) blizu Prežihove bajte. Na osrednji fotografiji v tem prostoru pa je pred bajto zbrana vas družina: oče in mati, žena s hčerkama Mojco in Vido ter brat Ivan, ki je bil v tistem času gospodar na bajti; - manjka le Voranc, ki je bil takrat po svetu. Glede zelo smotrno razvrščenega fotografskega gradiva bi imel eno samo pripombo. Nikjer ni sestre Ane, ki je še ne šest let stara umrla. Ker za njo v resnici ni ohranjene nobene fotografije, kar je sicer čisto razumljivo, saj so se v tistih časih na kmetih redkeje fotografirali, bi bilo zelo primerno, da bi jo na podobnem, a manjšem informativnem panoju predstavili na kak drug način, morda ravno s citati iz Prežihove povesti Borba, kjer zelo občuteno opiše sestrino bolezen in smrt, temu pa bi dodali kako primerno ilustracijo iz Prežihovih del.

Epilog

S poročanjem po posameznih sklopih - izpustil sem le zgodbo etnografskih predmetov v spominskem muzeju - sem skušal dokazati, da je verjetno kar prav, kar že štiriindvajset let stoji na vabilih, propagandnih brošurah in je zapisano tudi v prospektih turističnih organizacij: Prežihova bajta je in naj ostane spominski muzej Prežihovega Voranca. Tisti, ki so leta 1979 dom Kuharjevih preuredili v spominski muzej, so se gotovo z razumom in srcem zavedali, da so na ta način iztrgali pozabi pomemben del koroške kulturne dediščine, ki je vezana na mladost izjemnega pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, spominski muzej in strokovno delo v njem pa sta zasnovana tako, da vsakemu obiskovalcu poleg pisateljevega življenja in dela predstavita tudi njegov karantanski rod in poti njegovih najbližjih - torej bratov Kuhar ali Prežihovih "pobov". Ali še drugače, kakor je tehtno in jedrnato zapisal profesor Janez Mrdavšič: "Kdor res želi doživeto občutiti Prežihov svet in korenine njegovega samorastništva, mora k Prežihovi bajti."[13]

13 Janez Mrdavšič: Dvajset let Prežihovega spominskega muzeja v Prežihovi bajti. V: Prežihova bajta - spominski muzej Prežihovega Voranca. Katalog stalne zbirke izdan ob dvajsetletnici spominskega muzeja. Ravne na Koroškem 1999, str.24.

Mira Časar

Kratka zgodovina kraja in šole Šentjanž pri Dravogradu

Na stiku Karavank in Pohorja je v dolini ob spodnjem toku reke Mislinje nastala majhna vas, katere jedro je zbrano okrog župnijske cerkve sv. Janeza Krstnika. O nastanku manjka podatkov, vendar sega prva omemba v leto 1187, ko je Otto iz Trušenj na oltar sv. Janeza Krstnika položil dve kmetiji v dolini Selčnice. Drugi zapis je iz leta 1305, kjer se omenja cerkev sv. Joannesa, naslednji pa iz leta 1458 kot podružnica župnije Šmartno pri Slovenj Gradcu.

V podružnični cerkvi sv. Jedert je na desni strani oltarja stenska niša s plastiko ovce s križem in letnico 1212. Tudi po njej lahko sklepamo, da je bila cerkev Janeza Krstnika v Šentjanžu zgrajena že pred 13. stoletjem. Pozneje je bila večkrat dozidana in obnovljena, tako da daje s svojo današnjo podobo kraju zanimiv pečat. Cerkev stoji na majhnem griču, okoli katerega se je v preteklosti izoblikovalo jedro Šentjanža. Skozi stoletja so kraju spreminjali ime: od Št. Janža, St. Johanna, Lindenhofa, do današnjega Šentjanža.

Začetek šolskega pouka sega v leto 1852. Pouk je potekal dvakrat tedensko po dve uri. Učili so se pisati, brati in računati. Pouk je bil v slovenskem jeziku, poučeval pa je takratni organist in cerkovnik Ivan Kotnik, po domače stari Jurij. Poučeval je v hiši, ki je stala na prostoru današnje stare šole, ki je bila last urarja Jožefa Wrunča. Za cerkovnika in organista so l. 1853 zgradili posebno hišo, v katero se je preselila tudi šola. Pouk je obiskovalo od 20 - 30 otrok, tudi iz Otiškega Vrha.

Vodilni možje v kraju so spoznali, da taka zasilna šola le malo koristi, pa so začeli z akcijo, da se v kraju organizira enorazredna ljudska šola. Odločili so, da se občini Št. Janž in Otiški Vrh združita v en šolski okoliš in da se takoj organizira enorazredna šola v Št. Janžu pri Dravogradu.

Tudi Selovčani so hoteli imeti svojo šolo. Župan Simon Verdnik je komisijo popeljal po najbolj strmih in nenaseljenih področjih Selovca in jim dokazoval, da je prebivalstva malo in da je raztreseno naseljeno. S tem jih je prepričal, da Selovčani svoje šole ne potrebujejo.

V novembru 1865. leta so začeli s poukom v enorazredni ljudski šoli. S strani Lavantinskega knezoškofijskega ordinariata v Mariboru je bil imenovan za cerkovnika in organista ter stalnega prvega izprašanega učitelja Jožef Šeligo, ki je služboval do 1. januarja 1867.

Po razpisu za učiteljsko službo v Št. Janžu, ki je bila združena s službo organista in cerkovnika, je bil imenovan za prvega stalnega učitelja Jakob Lopan. Za vsakega otroka so starši plačevali 2 goldinarja letno. Prejel je približno 220 goldinarjev, torej je poučeval okoli 110 otrok. Na šoli se je zamenjalo kar nekaj učiteljev, prvo učiteljico pa so dobili 1891, ko je šola postala dvorazrednica

Zaradi oddaljenosti Selovca od šole so leta 1870 ustanovili podružnico, kamor naj bi hodili okoliški otroci. Učitelj je prišel dvakrat tedensko k Judežu, kjer naj bi imeli pouk. Ker otrok večinoma ni bilo in je večkrat šel zastonj, so podružnico na Selovcu ukinili.

Zaradi vedno večjega števila otrok so postali prostori v cerkovnikovi hiši premajhni za šolo (na primer: za šolsko leto 1869/70 je bilo vpisanih 72 šoloobveznih otrok), pa tudi poslopje je bilo last cerkve, zato je oblast pritiskala na šolski svet v Št. Janžu, da mora zbrati sredstva za zidavo novega šolskega poslopja. Leta 1880 bi moral krajevni šolski svet kupiti potrebno zemljišče, na katerem bi stala nova šola. Začeli so se boji med posameznimi odborniki, kje naj bo. Krajani Otiškega Vrha so hoteli kupiti posestvo tik ob glavni cesti, p.d. Jugovo, temu pa so se uprli Šentjančani, Selovčani in prebivalci Gmajne. Zaradi selitve v Slovenj Gradec je ponudil svoje posestvo (hišo in vrt) urar Wrunč. Ker je posestvo sredi vasi, tik ob cerkvi, so se odborniki poenotili in ga 1881 tudi kupili. Začetek zidave pa se je zavlekel. Največ krivde so nosili Selovčani in predstavniki občine Otiški Vrh, ki so si najeli celo odvetnika v Mariboru, da bi jih zastopal pri deželnem šolskem svetu v Gradcu, da bi se ločili od šole v Št. Janžu in ustanovili lastno šolsko občino. Duhovnik cerkve sv. Petra na Kronski gori je ponudil brezplačno zemljišče za zidavo šole. Vendar ni nič pomagalo. Šolska okoliša sta ostala združena in za središče so določili Št. Janž.

19. septembra 1887 so začeli z zidanjem novega poslopja. Najprej so podrli staro Šulerjevo bajto, na njenem mestu pa postavili lepo, enonadstropno šolsko poslopje, ki je bilo do konca oktobra 1888 dograjeno. 6. maja 1889 je bila šola blagoslovljena, 7. maja pa se je pričel v novem šolskem poslopju pouk. Leta 1910 je bila šola razširjena v trirazrednico, kar je ostalo do konca I. svetovne vojne. Šolo je obiskovalo okoli 200 otrok.

V času koroških bojev (maja 1919) je šola utrpela veliko škodo s strani avstrijske vojske, saj so uničili ves arhiv in tudi zbirko učil. Po odhodu avstrijske vojske in vzpostavitvi nove države Kraljevine SHS je v Št. Janžu šola ostala trirazrednica do leta 1927, ko so jo razširili v štirirazrednico.

Šolski obisk je bil zelo nereden: v zimskih mesecih 50, od marca dalje pa 75-80%. Pouk je potekal samo dopoldne, saj so usposobili štiri učilnice za pouk.

Leta 1930 je bil za upravitelja imenovan Oskar Bregant, ki je na šoli poučeval skupaj s svojo ženo do prihoda okupatorjev. Tudi v tem obdobju so se učitelji pogosto menjavali. V šolskem letu 1937/38 je šola postala petrazrednica. Vse od zidave pa do leta 1939 se šolsko poslopje ni popravljalo. Tega leta so jo popravili ter od zunaj in znotraj prepleskali, streho pa na novo prekrili. Naslednje leto so v šolo napeljali vodovod.

Po prihodu okupatorja so učitelje odpustili, knjige šolske in učiteljske knjižnice ter ves arhiv pa na dvorišču sežgali. Pripeljali so svoje učitelje ter vpeljali pouk v nemškem jeziku. Za odrasle so organizirali jezikovne tečaje. Prvi je bil zelo dobro obiskan, na drugega pa se ni prijavil nihče. Učitelji so se pogosto menjavali. Eni so bili bolj, drugi manj nestrpni do slovenskih otrok in prebivalcev. Spomladi 1944 so v šolo namestili protiavionsko opazovalnico in jo spremenili v pravo utrdbo. S tem je bilo do konca vojne konec pouka za otroke.

Še v juniju 1945 sta prizadevni domačinki Gusta Goršek in Štefka Zavodnik zbrali otroke v 1. in 2. razred ter do konca julija izpeljali opismenjevanje. Z novim šolskim letom 1945/46 so prišli učitelji in pouk je zopet stekel v vseh razredih. Šolsko delo je bilo v začetku težavno, saj je primanjkovalo osnovnih šolskih potrebščin, učil in knjig. Otroci, ki so hodili v šolo med vojno, so bili navajeni vojaškega reda in so bili v šoli nesproščeni, zelo slabo pa je bilo tudi njihovo znanje slovenščine. Na področju šolstva so se v tem času pojavile korenite spremembe. Prva in temeljna sprememba je bila z zakonom utemeljena SEDEMLETNA ŠOLSKA OBVEZNOST. Na Osnovni šoli Šentjanž je bilo pet oddelkov. V

petem oddelku so bili združeni glede na sedemletno obveznost 5., 6. in 7. razred. Vladala je velika prostorska stiska, saj so bile na razpolago le tri učilnice. Pouk je potekal izmenično, primanjkovalo pa je tudi učiteljev. Na šoli so organizirali tudi nadaljevalno šolanje za prebivalstvo (kmečka nadaljevalna šola, izpopolnitev osnovnošolske izobrazbe) in razne izobraževalne tečaje (tečaj za šivanje, pletenje, kmetijska gospodarska šola...).
Po uvedbi zakona o osemletni šolski obveznosti je od 1953 do 1971 delovala kot nerazvita osemletna osnovna šola s kombiniranimi oddelki na višji stopnji (vse do šolskega leta 1970/71). Kombiniran pouk je potekal zaradi prostorskih, materialnih in kadrovskih problemov. 1963 je dobila status samostojnega zavoda s samostojnim financiranjem. V tem obdobju je bil zgrajen in vseljiv tudi učiteljski blok, s katerim so zagotovili, da so ostali učitelji v kraju.

Od 1970 do 1973 je delovala kot osnovna šola z osmimi čistimi oddelki, potem pa so z odlokom SO Dravograd predmetno stopnjo (od 6. do 8. razreda) prešolali na Osnovno šolo Dravograd. Hkrati je bila opravljena tudi združitev vseh šol v občini Dravograd. Osnovna šola Dravograd je postala centralna šola, ostale šole pa njene podružnice. Takrat je Osnovna šola Šentjanž izgubila status samostojnega zavoda in postala ena izmed podružničnih šol Osnovne šole Neznanih talcev Dravograd (kar je ostala vse do šolskega leta 1995/96).

S prešolanjem na Osnovno šolo Dravograd so prišle v ospredje težnje krajanov, da si v kraju zagotovijo popolno osemletno osnovno šolo. O usodi šole se je odločalo kar nekaj časa, saj je primanjkovalo finančnih sredstev, vendar so se prizadevanja krajanov sčasoma obrestovala. Za uresničitev želje sta bili na razpolago dve poti. Prva je bila usmerjena v izgradnjo prizidka in obnovo stare šolske stavbe, druga pa v izgradnjo nove šolske stavbe na novi lokaciji. Po mnogih razpravah in debatah se je končno izoblikovala odločitev o gradnji nove šolske stavbe. KS Šentjanž je razpisala krajevni samoprispevek za gradnjo nove šole. Referendum je v celoti uspel in v pozni jeseni 1978 so bili položeni temelji nove montažne šole. Žal je bila zaradi pomanjkanja sredstev odložena gradnja telovadnice. Svečana otvoritev šolske stavbe je bila 4.7.1980, na praznik občine Dravograd. Otvoritve novega šolskega poslopja so bili najbolj veseli učenci in delavci šole, ki so do tedaj obiskovali staro šolo s petimi učilnicami, še posebej pa učenci višjih razredov, ki so se do takrat morali voziti v Dravograd.

Šola je delovala še naprej kot podružnica centralne šole Dravograd. Takšen je bil tudi njen naziv, in sicer Osnovna šola Neznanih talcev Dravograd, podružnica Šentjanž. Pouk v novi šoli je potekal v prostornih in številnih razredih, kar je pripomoglo k ukinitvi izmenskega pouka. Tu je svoje prostore dobila tudi Osnovna šola s prilagojenim programom. Še vedno pa smo močno pogrešali telovadnico. V letu 1992 je bil razpisan referendum o krajevnem samoprispevku za izgradnjo telovadnice, vendar ni bil izglasovan.

S 1. 9. 1995 se je šola Šentjanž izločila iz združene šole Neznanih talcev Dravograd in tako po dvaindvajsetih letih ponovno postala samostojna.

Zaradi posodobitve pouka so se pogoji začeli slabšati: primanjkovalo je kabinetov, laboratorijev, učnih delavnic, ustrezne knjižnice in čitalnice, zunanjih igrišč... in nenazadnje tako zaželene telovadnice.

Vse to je vodilo v razmišljanje o izgradnji telovadnice in o dozidavi prizidka k osnovni šoli. Ob pomoči krajanov, Ministrstva za šolstvo in šport ter občine smo v letu 1999 zgradili telovadnico, jeseni 2001 pa še prizidek s tremi učilnicami in knjižnico. Tako

so lahko v šolskem letu 2001/2002 pričeli tudi z devetletko v prvem razredu. Pogrešajo še računalniško učilnico, s pomočjo katere bi lahko popestrili prenekatero učno uro pri posameznih predmetih in posodobili pouk. Vsekakor so učenci in učitelji izredno veseli vseh novih pridobitev.

Franček Lasbaher

Meščanska šola v Mežici

Meščansko šolo je kot zelo pomembno novost v okviru obveznega osnovnošolskega izobraževanja zasnoval v avstrijski polovici avstro-ogrske države tako imenovani liberalni šolski zakon iz leta 1869, ki je svoje ime dobil po strankarski usmeritvi takratne vsedržavne vlade, a vsaj toliko tudi po umevni vsebinski naravnanosti v primerjavi s prejšnjim cerkvenim šolstvom skladno z zakonom iz leta 1805, potrjenim z dunajsko rimskim konkordatom petdeset let pozneje. Novi zakon je vpeljal, kot bi pač naj bilo splošno znano, osemletno šolsko obveznost z vpisom otrok v koledarskem letu, v katerem so izpolnili starost šestih let, kakor je to že veljalo za tistega iz leta 1774, ki je uvedel šestrazredno obvezno osnovno šolo, a se v praksi skoraj ni uveljavila. Prvi od omenjenih je osnovno šolo delil na nižjo in višjo, vsako v trajanju štirih let. Za vzporednico višji stopnji pa je predvsem v mestih nastala meščanska šola (Bürgerschule), ki je učence po posebnem predmetniku bolj usposabljala za poklicno usmerjeno izobraževanje. S tem je vsekakor širše od navadne višje stopnje osnovne šole ustrezala temeljni težnji zakona, da se tu učenci morajo naučiti več kot v ljudski šoli prav zaradi tega, da bodo že s to stopnjo izobrazbe zadostili osnovnim gospodarskim potrebam mestnega obrtnega sloja in tudi službam na začetni stopnji mestnih oziroma državnih uprav.

V meščansko šolo so se, reči smemo, že od vsega njenega začetka vpisovali boljši in sposobnejši učenci ljudske šole sprva po njenem 5. in pozneje po 4. razredu. Z omenjenih gledišč je meščanska šola seveda bila pomembnejša od navadne ljudske šole, ni pa bila enakovredna še eni vzporednici obvezne šole - nižji gimnaziji, kar se je posebej odražalo v dejstvu, da se njeni učenci niso mogli vpisati v višjo gimnazijo, lahko pa so se v različne poklicne in tehniške šole ter celo na učiteljišče. Strokovna vzporednica v Nemčiji je avstrijski meščanski šoli že od vseh začetkov bila podobno usmerjena nižja realka, ki pa

jo prav tako poznamo iz sočasnega razvoja gimnazij v avstrijskem cesarstvu, vendar je pri tem zanimivo omeniti, da nemška pedagoška zgodovina te avstrijske šolske oblike sploh ne obravnava. V obdonavskem cesarstvu pa je meščanska šola razvoj realke celo zasenčila.

Liberalni zakon je torej novo obliko šole spodbujal, a žal le na nemškem jezikovnem območju, za slovenskega pa celo velja, da mu je bil skupaj s svojimi oblastniškimi, največkrat hkrati potujčevalno naravnanimi uresničevalci izrecno nenaklonjen. Potemtakem smemo sklepati, da je cesarstvo s takšnim odnosom hotelo naravnost ovirati hitrejši gospodarski razvoj svojih slovenskih podanikov. Tako ni nič čudnega, da je pri nas vse do konca habsburškega obdobja nastala ena sama meščanska šola s slovenskim učnim jezikom v Postojni, v Idriji pa prav tako edina realka - in še ta na stroške tamkajšnjega rudnika živega srebra. Nastajale so pač zgolj nemške tovrstne šole, tako npr. v takratni koroški vojvodini 16 in štajerski 21, v katere so se nedvomno vpisovali tudi okoliški Slovenci, če so le dovolj obvladali nemščino. Številčni podatek nam že na ozemlju Koroške v današnji slovenski državi dokazuje, da zakonsko določilo o vsaj eni meščanski šoli v vsakem okraju nikakor ni bilo izpolnjeno, niti v Slovenj Gradcu, čeprav je bil že od leta 1848 sedež političnega okraja in samostojnega sodnega okraja, niti v razmeroma obsežnih sodnih okrajih Radlje ob Dravi (tedaj Marenberk) in Šoštanj, ki sta bila v okviru istega političnega okraja. Vsa Mežiška dolina je spadala pod sodni okraj Pliberk in politični okraj Velikovec, občina Dravograd pa pod že zelo odmaknjeni Vojšperk (Wolfsberg).

Ko bi se torej cesarstvo bilo dosledneje držalo svojih zakonov, bi samo na tem območju bilo dolžno ustanoviti kar tri meščanske šole.

Sicer je ta liberalni zakon, nedvomno v svojem času zares napreden, zlasti v vsebinskem smislu dosledno enakopravno obravnaval obe različici osnovne šole. Njegov posodobljen predmetnik je prvič vseboval tudi naravoslovni pouk in telesno vzgojo, šoli oziroma njenemu vzdrževalcu občini pa nalagal obveznost, da za boljši pouk priskrbi potrebne prostore in učila. V marsičem pa je kot v številnih drugih primerih uresničevanja šolske zakonodaje prav tako ostajal le na papirju, kar nam nazorno osvetljuje število sicer predpisanih telovadnic, ki jih je do konca I. svetovne vojne od 1100 osnovnih šol na slovenskem ozemlju uspelo pridobiti le šestdesetim.

Šolstvu je dejanski napredek prinesla šele nova država kraljevina Jugoslavija. Koroška v svojem sedanjem obsegu Mežiške, Mislinjske in Dravske doline je dobila meščansko šolo najprej v Slovenj Gradcu leta 1920 ter nato v Mežici leta 1926, kar si bomo v nadaljevanju natančneje ogledali. Posebne pozornosti je vreden podatek, da sta s tema letnicama ustanovitve obe prehiteli edini kraljevinski celostni šolski zakon, sprejet leta 1929, ki je meščanske šole skoraj v celoti prepustil posebnemu zakonu iz leta 1931. Do takrat so vse meščanske šole v državi delovale po enotnih smernicah šolskega ministrstva, sprejetih leta 1926. V staro jugoslovanski meščanski šoli nedvomno vidimo pomembno prosvetno pridobitev, čeprav se je precej zgledovala po zgoraj omenjenem cesarskem vzorcu, tako v njenem pomenu kakor po poklicni naravnanosti in predmetniku. Glede tega lahko mirno trdimo, da se je veljavnost šolskega zakona iz leta 1869 dejansko podaljšala do obeh jugoslovanskih zakonov.

Čeprav je meščanska šola tudi tokrat formalno bila enakovredna višji stopnji ljudske šole, pa jo moramo vsekakor vrednotiti višje od nje tako zaradi njenega predmetnika zlasti s poukom tujih jezikov kot tudi zaradi njenih učiteljev, ki so morali imeti diplomo

višje pedagoške šole v Zagrebu ali Beogradu, ker je Slovenija vse do leta 1941 sploh ni uspela dobiti, kar je podoben primer zapostavljanja, kot smo ga prej v predhodni državi omenjali v zvezi z meščansko šolo. Vendar so si njeni učitelji že s pedagoško višjo šolo pridobili takšen ugled, da so jih ljudje imeli za profesorje (glede na izobrazbeno stopnjo so bili le predmetni učitelji), njihove učence pa za dijake. Žal je kraljevina ohranila tudi najšibkejšo stran avstrijske vzornice - zaprto pot v višjo gimnazijo, čeprav jo celo po splošno izobraževalnem pomenu moremo šteti za bolj uveljavljeno vzporednico takratne višje narodne šole. Pri tem nas potrjuje ravno njen predmetnik že iz začetnega obdobja kraljevine, ki je bolj ali manj ostal enak do njenega konca: verouk z moralnim naukom, slovenski in srbohrvaški jezik, tuj jezik (francoščina ali nemščina), narodna zgodovina, zemljepis države Jugoslavije, računstvo, geometrija s tehničnim risanjem, knjigovodstvo in poslovno spisje, fizika, kemija s tehnologijo, mineralogija, prirodopis, higiena, prosto risanje, lepopisje, stenografija, domače gospodarstvo, glasba, telovadba, ročna dela. Posamezne šole so ga pri nekaterih predmetih smele prilagajati svojim vsakokratnim zmogljivostim. Izvedbeni predmetnik se je ravnal po treh temeljnih smereh - kmetijski, obrtno industrijski in trgovinski (velja tudi za šoli v Slovenj Gradcu in Mežici), strokovno izoblikovanih v zadnjih dveh letnikih šolanja.

Ob koncu sprva še triletnega in od leta 1924 štiriletnega šolanja je bil obvezen in zaradi svojega obsega dovolj zahteven "završni izpit" iz državnega (t.j. materinega) in tujega jezika, matematike ter zgodovine z zemljepisom. Izpitna določila so bila tudi sicer stroga in so ob nasploh večji zahtevnosti učiteljev do učencev povzročala znaten osip. Popravljalni izpit so učenci smeli opravljati največ iz dveh predmetov. V času rednega šolanja so lahko ponavljali samo en razred. Pogoste so bile izključitve zgolj zaradi učnega neuspeha, dokler jih ni zakon o narodnih šolah leta 1929 prepovedal.

Isti zakon je učiteljem določil najmanj višjo izobrazbo. Ravnatelj je imel deseturno tedensko učno obveznost ne glede na velikost šole, učitelj splošnih predmetov 20 do 22, strokovni učitelj 22 do 24 učnih ur in pripravnik - dovolj uvidevno - prvi dve leti, torej do državnega strokovnega izpita, 14. Ravnatelji takratnih naših osnovnih in drugih šol so si staro jugoslovansko obdobje še najbolj zapomnili po čedalje močnejšem vsiljevanju jugoslovenarstva. Po enotnih državnih obrazcih (v cirilici!) za statistična poročila so nazadnje bili vsi učitelji in učenci pripadniki troedinega jugoslovanskega naroda, torej Jugosloveni. Učni jezik ni bil zapisan kot slovenski in podobno, temveč zgolj kot državni jezik, za ugotavljanje verske pripadnosti pa so morali najprej prešteti pripadnike pravoslavne vere.

Meščanska šola pa je v času kraljevine vsekakor dosegla lep razvoj. Že leta 1919, torej v letu, ko je kraljevina z odlično potezo - ustanovitvijo prvega slovenskega vseučilišča v Ljubljani Slovencem poravnala še en avstrijski dolg, jih je bilo v Sloveniji 13, leta 1940 pa je njihovo število naraslo na 52, med njimi je bilo 9 zasebnih.

V prispevku se bomo ukvarjali samo z meščansko šolo v Mežici, kajti zgodovina slovenjgraške (1920-1945) je podrobno predstavljena v zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, Slovenj Gradec 1999, str. 327 - 345.

Za razliko od dokaj burnega dogajanja ob ustanavljanju slovenjegraške meščanske šole je njeno nastajanje v Mežici šest let pozneje, torej leta 1926, potekalo nenavadno mirno.

Najprej ugibajmo, da najbrž predvsem zaradi tega, ker se je pristojna slovenska šolska oblast medtem povsem odločila, da je prav meščanska tiste vrste šola, ki jo bo prednostno podpirala ne le v mestih, marveč tudi v večjih gospodarsko pomembnih središčih. Mežica je to s stoletja starim rudnikom svinca vsekakor bila, čeprav se sicer ni mogla postavljati s kakšno pomembnejšo vlogo niti na upravnem niti na šolskem področju. S svojo prvo šolo z letnico 1876 je bila v znatni zamudi celo glede na obe najbližji sosednji šoli Črna na Koroškem (1823) in Prevalje (1828), pa še takrat se je kmečko prebivalstvo gornje Mežiške doline šolski obveznosti silovito upiralo. Nič novega, takšne zgodbe smo spoznavali povsod ob prvem uvajanju redne osnovne šole.

Druga, najbrž še srečnejša okoliščina je bila v tem, da je o mežiški meščanski šoli odločala šolska in politična oblast v gotovo manj birokratskem Mariboru, četudi se je kar nekam birokratsko in zveneče imenovala Veliko županstvo Mariborske oblasti. Njen takratni prosvetni inšpektor dr. Leopold Poljanec je dejansko leta 1925 ob odobritvi prošnje mežiškega krajnega šolskega sveta za novo stavbo osnovne šole prvi dal pobudo, naj ima Mežica tudi meščansko šolo. Celo več: Izposloval je ne le omenjeno odobritev, marveč je Mežičanom svetoval, da namesto nameravane osemrazrednice zgradijo petrazredno narodno (=osnovno) in štirirazredno meščansko šolo. Dr. Poljanec je bil posebno naklonjen prav meščanskim šolam, ki jih je tudi pomagal strokovno razvijati. O vsem tem nam podrobneje poroča prvi in edini ravnatelj mežiške meščanske šole Josip Hergouth (šolo je vodil od ustanovitve do nemškega vdora aprila 1941, po osvoboditvi pa je nekaj let ravnateljeval še nižji gimnaziji, ki je tudi v Mežici nasledila meščansko šolo) v drobni knjižici *Izvestje državne meščanske šole Antona Janežiča v Mežici za desetletje 1926/27. - 1935/36. v svojem razmeroma kratkem sestavku Prvih deset let meščanske šole v Mežici.*

Ta knjižica je dejansko pomembni sočasni vir za zgodovino obravnavane šole, saj leta 1941 niti v Mežici najbrž nihče ni pričakoval, da se bodo Nemci s takšnim barbarskim sovraštvom znesli nad vsako slovensko pisano besedo, da so sežgali celoten slovenski šolski arhiv skupaj s slovensko šolsko knjižnico. K sreči lahko tu dodamo, da se je prizadevni Josip Hergouth nekoč po osvoboditvi lotil zahtevnega in napornega, a vsekakor uspešnega obnavljanja svoje uničene kronike meščanske šole. Delo je opravil vzorno po lastnem spominu ter s pomočjo na srečo ohranjenih natisnjenih Izvestij od prvega do zadnjega predvojnega šolskega leta, ki jih je tako ali tako v največji meri sam napisal, in se pri vsem tem smotrno opiral še na živa pričevanja številnih nekdanjih učencev in učiteljev.

Dragocen je še dodatek z naslovom Okupacija, v katerem razberemo marsikaj tudi o delovanju mežiškega nemškega šolstva od prevzema leta 1941 do leta 1943, ko mu je partizansko osvobodilno gibanje na Koroškem preprečilo nadaljnjo dejavnost. Vse to je navezal na močno zapletena poosvoboditvena dogajanja v zvezi z ustanavljanjem in delovanjem nižje gimnazije v kraju, iz česar se da sklepati, da je zapise ustvarjal kdaj po letu 1950. S podatkom, kdaj ga je po spoštljivem obsegu na skoraj sto vzornih rokopisnih straneh končal, nas je vendarle oskrbel sam. Na koroški obletniški plebiscitni dan iz leta 1920, torej 10. oktobra, a leta 1954, je svoje zgodovinsko delo končal z naslednjimi vrsticami v popolnoma spremenjenem in očitno prizadetem okornem rokopisu: 'Vsled bolezni mi je bilo obnavljanje in sestavljanje kronike v zadnjem letu zelo otežkočeno, nadaljevanje mi je pa radi vedno slabšega zdravstvenega stanja sploh nemogoče', kar nam pove, da po lastni presoji načrtovanega dela še ni mogel v celoti opraviti.

Franček Lasbaher

J. Hergouth nam leta 1925 v nadaljevanju s pomočjo Izvestja poroča, da je "krajni šolski svet" Poljančev nasvet v celoti z zadovoljstvom sprejel. In takoj so se pričele priprave za gradnjo, katere dosežek je takšna šolska stavba, da jo lahko Mežici zavida vsakdo, ki jo obišče, razumljivo, da doslej že večrat delno prenovljeno (in zdaj, leta 2004, že spet potrebno temeljitejše obnove). Vendar je stavba (nazadnje v njej že drugo leto domuje devetletka) v marsičem ohranila svojo izvirno nenavadno lepo in razkošno podobo z večnadstropno velikostjo, ki daje streho, tako Hergouth, desetim prostornim in svetlim učilnicam, eni risalnici, eni predavalnici za fiziko in kemijo, dalje telovadnici in otroškemu vrtcu, v kletnem delu pa šolski delavnici, šolski kuhinji, pralnici in stanovanju za šolskega slugo. Vsaj kuhinja in telovadnica sta s časom postali premajhni in potrebni posodobitve, tako da je zdaj v Mežici ob skoraj 80 let stari šoli že skoraj dve desetletji novozgrajena športna dvorana, lepo število let pa je tudi od preselitve otroškega vrtca v nove lastne prostore.

Vrnimo se še k zapisu prvega ravnatelja, ki se je lahko pohvalil še s tem, da imata tako osnovna kakor meščanska šola svojo pisarno, zbornico, sobe za učila in prav tako upraviteljsko stanovanje. Vse to veliko razkošje je bilo zgrajeno neverjetno hitro: 'Z gradnjo nove šole se je pričelo 23. septembra 1925 po načrtu mariborskega arhitekta, gradila pa je družba Slograd iz Ljubljane. 9. oktobra 1926 pa se je v novo šolsko poslopje že vselila osnovna šola.' Hergouth poleg stavbenikov pohvali še domače zaslužne može, načelnika šolskega sveta rudniškega kovača Matevža Novaka, rudniškega mehaničarja Leopolda Ozimica, zlasti pa 'glavnega pobudnika in motorno silo vse akcije za novo šolo, občinskega odbornika in tajnika krajnega šolskega sveta učitelja Vinka Möderndorferja'. Za širokogrudna podpornika kulturnih in narodnih potreb obmejnega kraja pa sta se vedno znova izkazala veliki župan mariborske oblasti dr. Otmar Pirkmajer in prosvetni inspektor dr. Poljanec. S pomočjo velikega župana je občinska uprava, v kateri so imeli večino socialisti (Socialistična stranka Jugoslavije - Petejanova frakcija s središčem v Mariboru), dosegla, da je rudniško podjetje, katerega najemniki so bili angleški kapitalisti, plačalo 98% kredita, ki ga je občina najela za izgradnjo šolske stavbe in druge potrebe v občini. Rudnik se je temu upiral, toda oblast tokrat ni popustila.

Naj zapišem še kakšno besedo o učitelju Vinku Möderndorferju, občinskem odborniku in enem od vodij krajnega šolskega sveta ter po gornjem navedku med najbolj zaslužnimi za novogradnjo in ustanovitev meščanske šole, nenazadnje tudi odličnem kulturnem delavcu ter pedagoškem in narodopisnem pisatelju. Doma je bil v rožanskih Lešah na Koroškem, od koder se je po izgubljenem plebiscitu moral umakniti v Slovenijo. V mežiški šolski dokumentaciji je podroben opis njegove privrženosti komunističnemu gibanju, zaradi pritožbe rudnika ga je sodna oblast preganjala, da se je leta 1929 odpovedal učiteljski službi.

Novo stavbo sta obe šoli pričeli uporabljati brez kakršnega koli otvoritvenega slavja s pojasnilom v zapisih, da se je to zgodilo zaradi sporov in medsebojnih napetosti med občino in rudniškim vodstvom. Občina je namreč rudnik hotela še bolj obremeniti s sprotnimi obratovalnimi stroški obeh šol. Zadevna nesoglasja so trajala do konca leta 1930, ko je vzdrževanje meščanske šole začasno prevzela banovina. Šoli je med tem le kolikor toliko uspelo opremiti učilnice vsaj z učnimi pripomočki za vse naravoslovne predmete in šolsko delavnico. Leta 1934 je banovina uveljavila novo zakonsko določilo, da za vzdrževanje šole prispevajo vse občine šolskega okoliša po številu vpisanih otrok, s tem pa je bila vsaj za

nekaj let, ker so občine dokaj redno plačevale svoje prispevke, zadeva zadovoljivo rešena.

Hergouth namenja posebno poglavje krajevni šolski oblasti, za katero ugotavlja, da jo je na Koroškem še vedno po cesarskih zakonih zastopal krajni šolski svet (pozneje so ga preimenovali v krajevni šolski odbor), ki da je bil voljen s širokimi samoupravnimi pravicami in dolžnostmi. Njegova najpomembnejša pristojnost je bila, da je samostojno sestavljal in občini predlagal letne predračune in obračune. Predsednik sveta v času ustanavljanja in gradnje meščanske šole je bil rudniški mehanik Leopold Ozimic, za njim pa do leta 1929 občinski delavec z nazivom vladni tajnik Ivan Milač, pred tem kdaj tudi župan občine Mežica. Do marca 1930 ga je zamenjal rudniški uradnik Ciril Vončina, takrat pa se je svet preimenoval v šolski odbor. Za njegovega prvega predsednika je bil imenovan mežiški pekovski mojster Franc Breznik.

Šoli sta si (še neopremljene) prostore v začetku novembra 1926 razdelili tako, da meščanski postopno pripada 5 učilnic, takoj pa obe delavnici, risalnica, učilnica za fiziko in kemijo, tri sobe za učila, posvetovalnica pisarna, knjižnica, kuhinja z obednico ter del šolskega vrta, skupaj pa obe šoli uporabljata telovadnico in kopalnico. Na sploh je za obe vseskozi značilno tovariško sodelovanje tudi zaradi tega, ker sta si še v največji meri delili učitelje, glavne dejavnike tvornega delovnega sožitja.

Na mladi meščanski šoli v mežiškem pretežno delavskem okolju je hkrati z njo nastajala pripravljenost za socialno pomoč učencem. 'Že od prvega šolskega dne se je delalo na tem, da se ustvari šolski sklad učnih knjig, risalnega orodja in drugih učnih pripomočkov... Vsak učenec naj bi dobil v šoli vse, kar mu je potrebno za uspešno sodelovanje v šoli.' Za delovanje takšnega sklada je prva štiri leta s svojim predračunom skrbel šolski svet, pozneje so del sredstev prispevali učenci sami s plačevanjem zmerne letne izposojnine v znesku 8 do 10 odstotkov nakupne vrednosti.

Prosvetno ministrstvo v Beogradu je šolo formalno ustanovilo 31. avgusta 1926, torej dva in pol meseca pred njenim začetkom pouka. Tudi tam se je to zgodilo brez kakršnihkoli težav in nedvomno lahko tudi to pripišemo našemu glavnemu pobudniku dr. Poljancu. Skoraj gotovo do ustanovitve meščanske šole brez novogradnje v Mežici sploh ne bi bilo prišlo, vsaj ne brez trenja s prav tako industrijsko razvitima krajema Prevalje in Guštanj / Ravne. Po številu prebivalcev je namreč bila celo v izraziti prednosti, danes najbrž presenetljivo, Črna, na najslabšem pa prav Mežica. Po podatkih v Krajevnem leksikonu Slovenije so ta naselja v letu 1931, najbližjem tu obravnavanim dogodkom, imela naslednje število prebivalcev: Črna 4324, Mežica 1922, Prevalje 4745 in Ravne 3292 (za primerjavo dodajmo še Slovenj Gradec z največjim številom duš, 4975, ki je tovrstno šolo dobil 1920. leta).

Po vsej priliki hkrati je bil 'z vodstvom poverjen podpisani (t. j. J. Hergouth), dotlej stalni strokovni učitelj na deški meščanski šoli v Mariboru, ki je nastopil novo službo dne 27. oktobra 1926'. Pred tem je julija istega leta "krajni šolski svet" opravil predvpis, dokončnega in številčno enakega (51 učencev in 43 učenk ali skupaj v novem prvem razredu zares lepo število 94 otrok tudi v primerjavi s prvim vpisom na meščansko šolo Slovenj Gradec s samo 58 učenci) pa ravnatelj v začetku novembra. Zaradi končevanja gradbenih opravil in težav z opremo, učili in knjigami so s poukom lahko pričeli 15. novembra. *'V prvem šolskem letu 1926/27* se je vpisalo največ rudarskih, delavskih in uradniških otrok, onih iz kmetskih, obrtniških in trgovskih družin le v skromnem številu. To razmerje se v naslednjih letih ni bistveno izpremenilo z ozirom na socijalno strukturo prebivalstva naše

doline. Šolo torej poseča pretežno mladina iz gospodarsko šibkih slojev.[1] Hergouth se tu izkazuje s pravo, še danes sodobno družboslovno razčlenitvijo svojih učencev. Prihajali so iz vseh treh takratnih občin Mežiške doline: iz Mežice 37, s Prevalj in Raven 23, iz Črne 29 ter iz drugih občin pet.

Prvo šolsko leto je Hergouthu pomagala poučevati Marija Sadnek z mežiške osnovne šole. Sredi januarja 1927 se jima je pridružil učitelj Zorko Kotnik, že prej pa kot honororarna učiteljica telovadbe Danica Štrekelj. Verouk je honorarno vsa leta do 6. aprila 1941 poučeval Janez Hornbök, domači župnik, zavedni in pokončni Slovenec še iz mežiških nemških časov, po njihovi vrnitvi leta 1941 ena prvih mučeniških dachauskih žrtev nacističnega zločinstva iz Mežiške doline.

Svinčeni rudnik je 23. 12. 1926 za mladino obeh šol priredil božičnico. Bogato obdarovani so bili tudi učenci in učenke meščanske šole z obleko, čevlji, knjigami in jestvinami, deklice še s platnom za šivanje oblek.

Ob koncu šolskega leta je bilo uspešnih 67 učencev oziroma 74 %. Kakšnega posebnega zadovoljstva z učnim uspehom torej ni moglo biti. Ravnatelj ga pripisuje veliki oddaljenosti mnogih učencev od šole, a tudi pomanjkljivi opremljenosti delavnice in drugih učilnic, za uspešnejši pouk pa bi potrebovali še boljšo knjižnico. Vse to prikazuje že v prvem Izvestju, v katerem je natisnil še Statistični pregled za *1. desetletje* (npr. vpis po občinah, družinski izvor, oddaljenost od šole, koliko jih je zapustilo šolo med šolskim letom in kam so šli - to leto jih je bilo 18, uspešna dovršitev razreda, uporaba knjižnice), *Učiteljstvo v I. desetletju* (stalnih 6, občasno dodeljenih z narodne šole 11, honorarnih 10, žal brez vpogleda, kaj je kdo kdaj učil) ter *Absolventi v I. desetletju* (završni izpit je od prvih 21 leta 1930 do zadnjih 8 leta 1936 skupaj opravilo 75). Še najobsežnejši prispevek je *Zgodovinski utrinki iz gornje Mežiške doline* domačega učitelja zgodovine in zemljepisa Draga Domnika. Preostali del knjižice zavzema dejansko izvestje za šolsko leto 1935/36.

Prvo šolsko leto je šolo 18. 2. 1927 nadzoroval oblastni inspektor za srednje in strokovne šole dr. Adolf Pečovnik. Iz tega se prav tako vidi razlika do navadne narodne šole, ki nam pove, da so se meščanske šole upravičeno štele za nižje srednje šole, kakor je razvidno z naslovne strani Hergouthove obnovljene šolske kronike.

Na voljo nam je še skromen zapis za *šolsko leto 1927/28*. Z enim samim oddelkom 1. razreda in s še deljenim 2. razredom je šola vpisala skupaj 97 učencev (57 fantov + 40 deklet) ali komaj tri več kot prvo leto. Iz rudarskih družin je bilo 39 otrok in iz drugih delavskih družin 12, 26 iz vrst nižjih nameščencev, 20 pa iz kmetskih, obrtniških in trgovskih slojev. Žal sila skopi podatki po razredih ne navajajo niti njihove delitve po spolu niti številčnega stanja posameznih razredov. Preostane pa vsekakor vpis po občinah: Mežica in Črna po 32, Prevalje 24 učencev. S kar 82 uspešnimi učenci se je učni uspeh močno popravil na 89,1 %.

Ravnatelja Hergoutha še naprej muči neugodno finančno stanje zlasti za več kot nujno opremljanje šole, ki ga je v občinski blagajni nepričakovano povzročil rudnik, njen največji davkoplačevalec, pritožuje pa se tudi zaradi pomanjkanja učnih moči, ki ga je država vse prepočasi pripravljena odpravljati. Slednje jih je celo prisililo, da je pouk skozi vse šolsko leto potekal po skrčenem urniku. Trem rednim učiteljem se je le priključil z domače ljudske

šole dodeljeni učitelj Rudolf Godicl, telovadbo pa je to leto poučevala honorarka Mira Martinšek, prav tako z mežiške ljudske šole. Spomladi 1928 jih je spet obiskal oblastni nadzornik dr. Pečovnik.
Pouk so slovesno končali na Vidov dan v šolski telovadnici, kjer so učenci in učenke na šolskem odru uprizorili trodejanko 'V deveto deželo'. Razen tega so nastopili z več pevskimi točkami in deklamacijami.
Na koncu poročila, po vsej priliki namenjenega slovenskemu šolskemu muzeju, se je ravnatelj lično podpisal ob šolskem pečatu z dvovrstičnim napisom okrog kraljevinskega grba 'Državna meščanska šola v Mežici Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev'.

Šolsko leto 1928/29. Vpis po občinah, Mežica 40, Prevalje 38 in Črna 30 ter iz drugih občin 9 otrok, kaže, da se je najhitreje povečeval iz prevaljske in ravenske občine in je s 14 učenci več kakor leto poprej največ pripomogel k znatnemu povečanju skupnega števila za 20 učencev na kar 117 vseh (61 dečkov + 56 deklic). Ob koncu pouka se je dvignil še učni uspeh na 91 %, saj je izdelalo 98 učencev. Na vsega 8 se je zmanjšalo število učencev, ki so izstopili med šolskim letom. V statističnem pregledu Izvestij pogrešam podatek o izključitvah, ki so sočasno tako zelo obremenjevale meščansko šolo v Slovenjem Gradcu. O njih ni nikjer nič zapisanega, torej dopustimo možnost, da jih v Mežici sploh niso potrebovali, saj so v svojem vaškem okolju z mladino očitno imeli manj vzgojnih težav.

Učiteljski zbor, ki je v tem letu doživel precej sprememb, je zapustil Kotnik Zorko, namesto njega pa mu je z mežiške ljudske šole bil dodeljen (pomeni, da sta učno obveznost nabirala na obeh šolah) Franjo Iglar. V takšnem delovnem razmerju je do leta 1932 na naši šoli prvič poučeval. Stalna učitelja sta poleg J. Hergoutha postala še Josip Gorišek in samo za to šolsko leto Marija Lapajne. Kot nova honorarna učitelja, prav tako oba z mežiške osnovne šole, sta bila nastavljena Rudolf Gallob za deško telovadbo in Katica Skuber za dekliško telovadbo; nadomestila sta Miro Martinšek, ki je poprejšnje šolsko leto telovadbo še smela poučevati oba spola. Ker je še vedno poučevala že prej dodeljena učiteljica Marija Sadnek in ponovno Rudolf Godicl, se je učiteljski zbor že kar lepo okrepil na skupnih 9 članov. - V tem šolskem letu je meseca aprila šolo nadzoroval dr. Anton Dolar, profesor na klasični gimnaziji v Mariboru.

Šolsko leto 1929/30. Nepričakovano se je tokrat največ, to je 42 učencev, vpisalo iz občine Črna, dovolj uspešni pa so bili še vpisi iz občin Prevalje z 38 in Mežice s 37 učenci (kar je najmanj od vseh) ter iz drugih občin 11. Tako je najbolj poraslo tudi skupno število učencev za 9 na 128 učencev (68 fantov + 51 deklet, po spolu približno enako zaostajanje deklet kot doslej). Po drugi strani se je učni uspeh pričel zniževati in je v primerjavi z v tem desetletju najuspešnejšim lanskim šolskim letom s samo 96 uspešnimi učenci padel za celih 9 na 82 odstotkov. - Nadzorni pregled je meseca maja 1930 opravil koroški rojak z Dobrij dr. France Kotnik, pomemben šolnik in narodopisec, načelnik prosvetnega oddelka banske uprave, torej v vlogi sedanjega šolskega ministra.

Šola je s tem letom prvič opravila popolni štiriletni razvoj do zaključnega izpita, ki ga je opravilo 21 kandidatov ali po navedku v statističnem pregledu 77 %, iz česar se s sklepnim računom da izračunati, da je v prvem 4. razredu bilo vpisanih 27 učencev. S

pomočju absolventske preglednice končno pridemo do podatka, da je od skupnega števila 21 malih maturantov bilo 10 deklet ali slaba polovica. Nekoliko razočarani lahko zaznamo, da v prvem roku zaključnega izpita odličnjakov sploh ni bilo.

Ravnatelju je uspelo povečati učiteljski zbor še za dve z ljudske šole dodeljeni učiteljici: Marijo Maroh in Marijo Vodušek, med honorarci pa z Alojzijo Vreček, prvo učiteljico gospodinjstva, kar nas opozaraja na pomembno spremembo v predmetniku šole še prej, kakor jo je dopuščal zakon. Seveda nam to pomeni, da so gospodinjstvo ponudili v prostovoljni izbiri. Ker je med tem šolskim letom poučevanje opustil z osnovne šole dodeljeni učitelj Rudolf Godicl, jih je skupaj z veroučiteljem J. Hornbökom poučevalo še 11.

Šolsko leto 1930/31. Skupno število učencev prvič izkazuje znižanje - na 119 (68 fantov + 51 deklet), kar pomeni, da se jih je vpisalo 9 manj od prejšnjega leta. Prvo mesto je končno prevzela občina Prevalje z 49 vpisanimi učenci. Hkrati se je mežiški vpis zmanjšal na najmanjši delež s samo 29 učenci, iz občine Črna pa dosegel število 36, medtem ko se je iz drugih občin znižal na 5 učencev. Poslej bo tudi tu vpis močno nihal, kar po svoje prav tako odraža krizna leta v domačem in svetovnem gospodarstvu.
Z 92 učenci in učenkami, ki so dovršili razred, se je učni uspeh nadalje znižal na 80 %. Zaključni izpit je opravilo samo 7 učencev, njihov skupni ne/uspeh pa je padel na 70 %. Med vsemi je bil en sam fant; dve dekleti, Marjetica Ferjančič in Leopoldina Pernat, sta izpit opravili z odličnim uspehom. - 10. oktober sta obe šoli namenili težkemu spominu 10-letnici plebiscita, ...'resno in usodnemu dogodku primerno.' Učenci meščanske šole so sodelovali s tremi prizori z Gosposvetskega polja, gotovo pa je bil za vse posebno doživetje nastop za Radio Ljubljana.

Učiteljski zbor je doživel dve spremembi: prišel je stalni učitelj Drago Domnik, med dodeljenimi učitelji pa Olga Stanič. - V maju tega šolskega leta je opravil nadzorni pregled šole Franc Hribernik, ravnatelj meščanske šole v Šoštanju, v vlogi odposlanca beograjskega ministrstva za prosveto.

Šolsko leto 1931/32. Vpis po občinah nam kaže naslednje: Mežica 41, Prevalje 48, Črna 43, druge občine 6, kar je novi najvišji skok z 19 učenci več kot poprejšnje leto na 138 učencev in učenk (78 + 60). Število tistih, ki so dovršili razred, je s 107 prvič preseglo stotico, prav malo pa se je dvignil njihov skupni učni uspeh na 83 %, iz česar se da približno izračunati, da je v razredih ostalo okrog 25 ponavljalcev.
Naraslo je še število tistih z opravljenim sklepnim izpitom na 11 (6 fantov + 5 deklet, med njimi Milica Kaffeu z odličnim uspehom), skupni uspeh tega izpita pa se je ponovno znižal - na komaj 65 %.

Le za nekaj mesecev v tem letu se je učiteljskemu zboru pridružil z mežiške osnovne šole dodeljeni Ernest Stanič. - Nadzorni pregled v tem šolskem letu ni bil opravljen.

Šolsko leto 1932/33. V primerjavi s predhodnim letom se je vpis dramatično znižal, saj je upadel za neverjetnih 41 otrok na komaj 97 učencev, kar je treba pripisati velikemu znižanju predvsem na dekliški strani (na šoli ostaja 64 fantov + komaj 33 deklet). Vpis se je zmanjšal v vseh treh občinah, še najbolj v matični mežiški na 25 (kar je najmanj v obravnavanem desetletju), v prevaljski na 32, v črnjanski na 31; povečal se je le tisti iz drugih občin - na 9. Iz rudarskih družin jih je bilo 44, drugih delavskih 15, obrtniških 6, kmetskih

10, trgovskih samo 3 in uradniških 19. Razred je izdelalo samo 73 učencev, njihov skupni uspeh je upadel na komaj zadovoljivih 79 %.

Na zaključnem izpitu je bilo uspešnih 8 učencev, po štirje fantje in dekleta, to leto z malenkostno boljšim skupnim učnim uspehom 67 %. Med slednjimi najdemo edino odličnjakinjo Ano Hribernik. - Osnovna šola je meščanski novembra 1932 dodelila učiteljico Marto Bekar, začasno pa je nehal poučevati Franjo Iglar. Drugih sprememb v učiteljskem zboru ni bilo. - Nadzorni pregled je maja 1933 opravil prof. A. Ferjan z banske uprave v Ljubljani.

Ob koncu šolskega leta so uprizorili otroško spevoigro 'Zakleta kraljična', ki jo je pevsko in dramsko pripravil upravitelj Hergouth; glasbeno spremljavo na klavirju je opravila učiteljica Olga Stanič.

Šolsko leto 1933/34. Vpis se še vedno zmanjšuje in je tokrat najmanjši v celem desetletju. To šolsko leto se je znižal že na 89 učencev (62 fantov + 27 deklet), kar nam pove, da jih je, komaj verjetno, zdaj v vseh štirih razredih manj kakor prvo leto zgolj v 1. razredu, ki je takrat sicer imel samostojni fantovski in dekliški oddelek. Naravnost osuplja nas, da je na šoli deklet samo še slaba tretjina, to pa je bistveno slabše razmerje v sočasni primerjavi z meščansko šolo v Slovenjem Gradcu, ali pa tisto, kot smo ga v Mežiški dolini navajeni kakšnih 70 let pozneje. Takrat se je mežiška meščanska šola res že upravičeno lahko imenovala deška. Po občinah je slika naslednja: Mežica 27, Prevalje 32, Črna 31, iz drugih občin samo še 2. Čeprav je razred izdelalo manj učencev kot poprej, le še 71, se je njihov skupni učni uspeh nekoliko izboljšal na zadovoljivejših 81 %.

Zaključni izpit je napravilo 6 kandidatov, kar je najmanj v obravnavanem desetletju. Med njimi je bila ena sama ženska, vsi pa so se lahko hvalili s prvim moškim odličnjakom na šoli Filipom Hudopiskom.

Vpogled v učiteljstvo nas pouči, da se je med njim pojavila sploh edina dnevničarka (po umevni razlagi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je dnevničar državni uslužbenec, plačan po posameznih delovnih dnevih) Franja Podrepšek Stopar. Razlogi za takšno delovno razmerje niso pojasnjeni.

Do pomembne spremembe je v aprilu 1934 prišlo pri upravljanju šole; takrat je bil skladno z odlokom banske uprave postavljen prvi upravni odbor šole. Sestavljali so ga predsednik in mežiški župan Robert Lamprecht, rudniški ključavničar, poslovodja upravnega odbora je bil ravnatelj J. Hergouth, skladno s predpisom pa po položaju še krajevni oziroma po nazivu banovinski zdravnik v Črni dr. Adolf Ramšak. Ostali člani so bili prevaljski notar dr. Dušan Senčar, posestnik iz Libuč v prevaljski občini Peter Gradišnik, posestnik v Črni Filip Rožanc, prav tako iz Črne nadgozdar Franc Šepul ter Franc Trbovc, rudar v Mežici. Razen prvih treh so bili vsi drugi člani upravnega odbora izbrani od občinskih odborov všolanih občin. Odborove pristojnosti so ostale povsem primerljive s tistimi, ki jih je prej imel krajni šolski svet. - Tudi to leto ni bilo nadzornega pregleda šole.

Šolsko leto 1934/35 bomo lahko obdelali nekoliko podrobneje, kar nam omogoča drugi del desetletniških Izvestij, posebej namenjen temu šolskemu letu. Po dveh letih upadanja se je krivulja vpisa končno spet obrnila navzgor na 117 učencev (80 fantov + 37 deklet). Povečal se je torej pri obojih, čeravno pri dekletih precej manj, tako da doslejšnje nesorazmerje med učenci ostaja. Povečanje izkazujejo vse občine, še največje, za 11

učencev na skupnih 39 učencev, pa občina Črna, v mežiški na 34 in v prevaljski za celih 10 na skupnih 42 učencev; še vedno povsem neznane druge občine so ostale pri 2 vpisanih.

Med šolskim letom je šolo zapustilo 43 učencev, razred pa jih je dovršilo 87 ali samo 76 % uspešnih učencev. Na 11 se je povečalo še število tistih v statističnem razdelku Završni izpit, torej ga je napravilo samo 69 % vpisanih v IV. razredu koncem šolskega leta. Fantje imajo spet ustaljeno močno večino, saj so med absolventi samo 4 dekleta z Ljudmilo Grabner, ki ji je edini v tem roku uspelo izpit prestati z odliko. - Tokrat je šolska oblast pohitela z nadzorom in ga z načelnikom prosvetnega oddelka banske uprave Josipom Breznikom oskrbela že oktobra 1934. Isti načelnik je pregled opravil še naslednjega oktobra, v šolskem letu 1935/36.

Šolsko leto 1935/36 je zadnje v jubilejnih Izvestjih obravnavanega prvega desetletja. Statistični pregled končno spet izkazuje četudi komaj zaznavno povečanje skupnega števila učencev od 117 na 123 (83 fantov + 40 deklet). Največ vpisanih je ponovno iz občine Prevalje, iz mežiške in črnjanske jih je po 38, iz neznanih drugih občin 4. V pregledu je na običajnem mestu Dovršilo razred (po številu in v odstotku) ob koncu šolskega leta praznina; najdemo le podatek, da je 8 kandidatov napravilo zaključni izpit oziroma v odstotkih kar za 20 več od prejšnjega leta - zares zavidljivih 89 odstotkov.

Tokrat nam bo končno mogoče učiteljski zbor predstaviti celoviteje, ker Izvestje temu posveča poseben razdelek *Nastavniški zbor v šolskem letu 1935/36*. Nam je posebno dragocen, ker končno zvemo, kaj je kdo na tej šoli sploh poučeval. Po tem seznamu je bilo učiteljev osem, to pa je precej manj, kot smo jih našteli že kdaj prej. Skupno število se je pač zmanjšalo, ker je zdaj na šoli več stalnih učiteljev z redno učno obveznostjo namesto honorarcev s po nekaj urami pouka:

- Upravitelj Josip Hergouth, usposobljen za matematiko, prirodopis, fiziko in kemijo je v III. in IV. razredu poučeval računstvo, fiziko, geometrijo in prostoročno risanje, na šoli pa še zborno petje, vsega skupaj 15 ur.
- Učitelj Janko Černut, usposobljen za nemščino, slovenščino in zgodovino; v vseh štirih razredih je učil vsaj po dva od naštetih predmetov v skupnem številu 25 ur.
- Učitelj Drago Domnik, prav tako usposobljen za slovenščino, nemščino in zgodovino, od katerih je poučeval le slovenščino ter zgodovino z državljanskim naukom, poleg teh pa še srbohrvaščino in deško telovadbo v vseh razredih ter geometrijo v I. razredu, dasi za te predmete ni imel strokovne izobrazbe. Vsega skupaj je imel 25 ur tedensko.
- Učitelj Franjo Iglar, usposobljen za zemljepis, prirodopis in kemijo. Kemijo je poučeval v sklepnih dveh razredih, prirodopis v prvih dveh, geometrijo v 1. razredu, zemljepis in higijeno pa v vseh razredih; vseh skupaj 26 ur.
- Učitelj ljudske šole Edvard Gregorič (naziv nam pove, da si še ni pridobil za pouk na meščanskih šolah najnižje predpisane izobrazbe na višji pedagoški šoli), ki je poučeval računstvo, geometrijo, fiziko in deška ročna dela, skupaj 26 ur.
- Učiteljica ljudske šole Marija Gregorič; učila je prostoročno risanje, lepopis, ženska ročna dela, gospodinjstvo, petje in dekliško telovadbo, slednje v vseh razredih. Z 28 učnimi urami tedensko je bila najbolj obremenjena sodelavka šole.
- Duhovni svetnik Janez Hornbök, župnik v Mežici; bil je honorarni učitelj veronauka v vseh štirih razredih oziroma 8 tedenskih učnih ur.

- Dnevičarka Franja Podrepšek Stopar, učiteljica ročnih del, ki pa je septembra 1935 dala ostavko na državno službo.

V vseh teh podatkih lahko razberemo predmetnik mežiške meščanske šole, ki ga kronist sicer nikjer ne navaja.

Zelo zanimiv za nas bo še precej obsežen razdelek *Iz šolskega letopisa za leto 1935/36.* Popravne izpite je konec avgusta opravilo 18 od 24 upravičencev.

"1. IX.: Veliko narodno slavje obmejne Koroške na Poljani pri Prevaljah. Izvršila se je blagoslovitev spominskega knežjega kamna in uprizorjena je bila Franceta Brenka (Hergouth ne zapiše, da gre za poklicnega tovariša z bližnje šole) slavnostna igra 'Poslednje ustoličenje' s sodelovanjem okrog 200 ljudskih igralcev. Naše učiteljstvo se je udeležilo slavja s šolsko mladino in deloma je tudi sodelovalo." - Kronist Hergouth nam tu nekoliko preskromno prikaže največjo koroško kulturno prireditev kraljevinskega obdobja, veličastno ljudsko zborovanje na obmejni Poljani, prizorišču poznejših zaključnih vojaških spopadov II. svetovne vojne. F. Brenk, takrat ljudskošolski učitelj na Šentanelu nad Prevaljami, danes pa lahko še dodamo, da je z omenjeno igro zaslovel, čeprav ni bila nikoli vnovič odigrana; kot partizan je vodil fotografsko dejavnost v vodstvu Osvobodilne fronte, po osvoboditvi je postal vodilni slovenski filmski delavec. Ob vdoru na Poljano leta 1941 so Nemci omenjeni knežji kamen takoj uničili, gotovo po načelu, da slovenski narod ne more imeti svoje zgodovine. - Pisec Brenkovega gesla v Enciklopediji Slovenije 1/87 Silvan Furlan iz slovenskega gledališkega in filmskega muzeja v Ljubljani njegovega predvojnega dela na Koroškem sploh ne omenja, kar je težko opravičljiv spodrsljaj.

"5. IX.: Završni izpit od 5 prijavljenih napravili trije učenci. Učiteljski zbor je nadaljeval dan poprej pričeto otvoritveno sejo. Razdelili so učne knjige iz šolskega sklada samoučil (tako se je takrat reklo osnovnim šolskim potrebščinam), za katere že vemo, da je na naši šoli vzorno skrbela občinska šolska oblast.

6. IX.: Slovesna služba božja za rojstni dan Nj. Vel. kralja Petra II., obenem otvoritvena služba božja; dan zatem pričetek rednega pouka.

9. X.: Prva obletnica smrti blagopokojnega Viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja. - Po žalni svečanost v cerkvi se je vršila v šolski telovadnici komemoracija. Spominski govor je imel upravitelj Hergouth.

15. XI.: Predavanje o vojnih plinih in o zaščiti pred njimi - učitelj Gregorič Edvard, zatem demonstriranje s plinskimi maskami.

1. XII.: Praznik ujedinjenja. Po slovesni službi božji se je vršila javna proslava v šolski telovadnici skupno z osnovno šolo. Slavnostni nagovor je imel upravitelj, nato so sledile pevske in glasbene točke, zborne deklamacije in recitacije.

Od 1. do 8. XII.: Obrtniški teden; dne 7. XII. je učitelj Gregorič Edvard predaval o temi 'Naše obrtništvo in svoji k svojim'.

16. XII.: Spomin (na) velikega narodnega pevca Karadjordjevih ustankov Filipa Višnjića (vidimo, da je tudi glede tega sicer dokaj zadržanega Hergoutha kdaj potegnilo v jugoslovenščino) je šola počastila ob 100-letnici njegove smrti s predavanjem in recitiranjem njegovih pesmi (opravljeno seveda v srbsko hrvaškem jeziku). Predaval je učitelj zgodovine Domnik Drago.

21. XII.: Šolska božičnica. Kakor doslej je tudi to leto priredil rudnik s sodelovanjem krajevnega šolskega odbora za mladino obeh šol lepo prireditev. Pet najpotrebnejših

učencev mešč. šole je prejelo čevlje, vsi učenci pa so bili pogoščeni. - Istega dne smo se spominjali stotisočev naših rojakov - izseljencev, ki žive raztreseni širom sveta, kamor jih je zanesla usoda na njih poti za delom in kruhom. O njih težkem življenju in trpljenju je predaval naš učitelj Domnik Drago.

Od 23. XII. do 10. I. božične počitnice.

31. XII.: Na osnovi odloka kr. Banske uprave z dne 19. XI. 1935 je bil prepisan na upravni odbor meščanske šole ves inventar, ki ga je dotlej uporabljala in ki je bil nabavljen iz sredstev krajevnega šolskega odbora. Obenem je bil na osnovi istega odloka dodeljen meščanski šoli v oskrbo in užitek del šolskega vrta.

27. I.: Interna svetosavska proslava. Predaval je učitelj Iglar Franjo.

31. I.: Sklepna seja za I. polletje in sklep I. polletja (kakšnih posebnih polletnih počitnic šole takrat niso bile deležne, ker so jih ne glede na ocenjevalna obdobja očitno opravile že z več kot dvotedenskimi božičnimi počitnicami).

4. II.: Strossmajerjev dan. O Strossmajerju kot poborniku narodnega edinstva je predavala učiteljica Gregorič Marija.

6. III.: Spominska predavanja ob stoletnici rojstva Josipa Stritarja (očitno po posameznih razredih v obliki priložnostne učne ure).

Od 9. do 19. IV.: Velikonočne počitnice.

21. IV.: Pogozdovanje (na Thurnovem posestvu v Mežici; žal nam kronist ni zaupal, koliko je šola z njim na račun opravljenega dela učencev zaslužila).

9. V.: Proslava materinskega dne. Predavala je učiteljica Gregorič Marija (vidimo, da so si učitelji tovrstne obremenitve med šolskim letom kar primerno razporejali).

Od 17. do 24 V.: Protituberkulozni teden. Ustrezna predavanja je v vseh razredih imel učitelj Iglar Franjo.

29. V.: 80-letnica Nikole Tesle. Predaval je upravitelj Hergouth Josip.

30. V.: Sklep pouka v IV. razredu. Sklepna seja učiteljskega zbora za IV. razred in pričetek priprav na završni izpit.

10. VI.: Popravni izpiti za IV. razred.

Od 12. do 17. VI.: Završni izpiti.

15. in 16. VI.: Pregled šole po ministrskem odposlancu prof. Gustavu Šilihu iz Maribora. - Pregled je torej bil še v času završnega izpita. (Žal nam kronist ne privošči nobenih podrobnosti o njegovem poteku in ugotovitvah.)

17. VI.: Cepljenje proti kozam.

20. VI.: Sklep pouka v I., II. in III. razredu. Sklepna seja.

21. VI.: Šolski izlet v Maribor na Slomškovo mladinsko slavje. Izleta se je udeležilo 49 učencev in učenk (vsi stroškov očitno niso zmogli).

27. VI.: Akademija šolskega Podmladka Jadranske straže v proslavo 10-letnice obstoja šole. Uprizorjena je bila že znana otroška spevoigra 'Zakleta kraljična'.

28. VI.: Slovesni zaključek šolskega leta z vidovdansko proslavo. Po cerkveni slovesnosti je PJS (glej zgoraj) ponovil spevoigro 'Zakleta kraljična' še za starše in druge obiskovalce šole. - Vidovdanski nagovor je imel upravitelj.

28., 29., 30.: Velika razstava šolskih izdelkov ob desetletnici: pismenih, prostoročnih, geometrijskih in tehničnih, posebej še deških in dekliških ročnih del vseh desetih let, ki so nazorno pokazali učno usmerjenost meščanske šole. Ogledali so si jo številni obiskovalci iz vse doline in šoli zanjo izrekli nešteto navdušenih priznanj."

Redne seje učiteljskega zbora so bile: od prve 3. X. do zadnje 29. V., vmes še 7 drugih. (Vendar tu ne zvemo nič o njihovi vsebini.)
Seje razrednih učiteljskih svetov: Od prve 3. X. do 20. VI. in vmes 7 drugih. (Spet velja zgoraj omenjena pripomba.)

Strokovne konference so bile: 13. XII. (Novi slovenski pravopis; ref. učitelj Černut Janko); - 30. I. (Debata o vzglednih predavanjih); - 1. V. (Vzroki nazadovanju v učnem napredku v zadnjih letih in debata o vzglednih predavanjih).
Vzgledna predavanja: v I. razredu: Sklanjanje ženskih samostalnikov na 'a' (Černut Janko); 19. XII. v IV. razredu: Politično življenje Slovencev po dualizmu (Domnik Drago), 21. I. v III. razredu: Diskontni račun (Gregorič Edvard); 3. IV. v IV. razredu: Hidrostatični pritisk - Arhimedov zakon (Hergouth Josip); 30. IV. v IV. razredu: Klima kraljevine Jugoslavije (Iglar Franjo). (Vzgledna predavanja očitno lahko primerjamo s sedanjimi hospitacijskimi učnimi urami za druge člane šolskega učiteljskega zbora.)

Sklepni vpis iz letopisa za šolsko leto 1935/36 upravitelj namenja datumskemu pregledu (9 dni) verskih obredov za učence med šolskim letom (spoved, sv. obhajilo, duhovne vaje, vsaj slednje domnevno tudi za učitelje).

Ob upoštevanju poosvoboditvene ločitve države od cerkve takšen letni razpored dela brez nadaljnjega še danes podpiše vsaka šola. Dobili smo dober vpogled v potek obravnavanega šolskega leta, kakor ga v sedanjem času po zelo primerljivem celoletnem razporedu šole uravnavajo z lastnim šolskim koledarjem na osnovi skupnega, izdelanega na ministrstvu. Vsaj nekaj zvemo še o življenju šole v kraju, čeprav manj, kot bi želeli, ker je upravitelj o tem nedvomno napisal kaj več v omenjenem letopisu, ki pa ga nimamo na voljo. Še najbolj je razvidno najpomembnejše, delo učiteljskega zbora, ki je s proslavami, rednimi sejami, izpitnimi obveznostmi, strokovnimi konferencami in vzglednimi predavanji (z vsebinami, ki jih večinoma še danes srečujemo v naših zbornicah) dovolj natrpano z zahtevnimi strokovnimi nalogami skozi vse leto.

Na vrsti je poglavje *Učne knjige v šol. letu 1935/36*. Spisek jih našteje 38, največkrat z imenom pisca in strnjeno po predmetnih sklopih, npr. za predmet verouk, v spričevalih oziroma predmetnikih je napisan na prvem mestu, pet učbenikov s katekizmom, svetopisemskimi zgodbami, liturgiko (po Slovarju slovenskega knjižnega jezika cerkveno obredoslovje) in zgodovino katoliške cerkve, za slovenščino šest (Brinarjeve Slovenske čitanke za meščanske šole po razredih in Jezikovna vadnica ter Breznikova Slovenska slovnica), srbohrvaščino štiri (tudi dve Ruplovi vadnici), za nemščino prav tako štiri, zemljepis tri (z Malim atlasom za srednje šole), zgodovino štiri (s Pregledom kulturne in gospodarske zgodovine), po eden za fiziko, kemijo z mineralogijo in prirodopis, tridelna Računica za meščanske šole in dva geometrijska učbenika, nazadnje pa še Higijena ter Pevska šola in Troglasni mladinski zbori. Vse to nam dokazuje, da je bilo v tistih časih s pravočasnim zagotovilom potrebnih učbenikov po vsej priliki manj težav.
Pod naslovom *Zbirke učil* in *knjižnice* najdemo podatke o devetih zbirkah in treh knjižnicah, za katere skrbijo varuhi redni učitelji. Za kakšno danes manj običajno zbirko učil naj zapišem tisto za somatologijo (svojo slutnjo o pomenu te tujke sem moral spet potrditi s slovarjem knjižnega jezika - gre za nauk o človeškem telesu; ko sem še sam hodil v šolo, smo že imeli nauk o človeku) in higijeno (premogla je 17 slik in 5 modelov, njen varuh je bil F. Iglar), zbirko za rudninstvo (45 rudnin v 318 kosih - nič nenavadnega, krajevni rudnik svinca je deloval z vso zmogljivostjo; varuh zbirke isti), zbirko za risanje in geometrijo (tri

slike, 40 modelov, varuhinja Marija Gregorič) ter šolsko delavnico (48 kosov orodja in dva skobelnika, varuh Edvard Gregorič).

Učiteljska knjižnica šteje 454 knjig s toletnim prirastkom 22 knjig, v dijaški knjižnici je 309 knjig, na novo so jih pridobili le 10, varuh obeh je bil Janko Černut; daleč najbogatejša je knjižnica za učence, v kateri je lepa množica 1761 knjig šolskega knjižnega sklada ter po 87 risalnih desk in map, prav tako namenjenih za vsakoletno izposojo učencem. Da ravno za to zbirko šola najbolj skrbi, dokazuje dokup 218 knjig ter 25 novih risalnih kompletov. Njen varuh je učitelj Drago Domnik.

V razdelku *Zdravstveno stanje učencev* razberemo, da v tem šolskem letu rednega zdravniškega pregleda ni bilo, zabeležili pa so naslednje bolezni: prehlad in gripo po skoraj 40 učencev, 25 angino, bolezni prebavil 22 učencev, obolenje zob 18, drugih pa bistveno manj, le od 2 do 7 primerov - revmatizem, obolenja oči, dihalnih organov, ledvic, kože in 7 primerov lažjih telesnih poškodb.

Zanimiv je še *Seznam slovenskih in srbohrvatskih nalog v III. in IV. razredu.* Med njimi so tudi naslednji naslovi: Bledo trepeče nad grobovi tisoč svetil in križe, kamne vrh gomil jesenski venčajo cvetovi (Gregorčič), Bojan in mati (po Aškerčevem Zlatorogu), Od abecednika do male mature, Kulturni pomen reformacije za Slovence, Kako si zamišljam srečno življenje; Kornjača in zec (ker srbohrvaščina v slovenskih šolah že kakšnih 15 let ni več učni predmet, naj prevedem: Želva in zajec), Deklinacija imenica muškog roda (vežba) /(Sklanjatev samostalnikov moškega spola (vaja)/.

Pod danes bolj srbsko zvenečim naslovom *Zajednica doma in šole* pač gre za skupnost med domom in šolo oziroma za sodelovanje med njima. Oblikovali so jo na roditeljskem sestanku 2. dec. 1934, torej že v predhodnem šolskem letu. Roditeljskih sestankov od takrat je bilo pet in vsakega so sklicali predvsem zaradi dogovorjenega predavanja za starše: o kritični dobi mladostnika (učitelj Janko Černut), o namenu meščanske šole in njenem odnosu napram drugim šolam (upravitelj Josip Hergouth), banski zdravnik dr. A. Ramšak iz Črne o dolžnostih staršev glede zdravja otrok ter na istem sestanku učitelj Franjo Iglar o napakah pri vzgoji ter slabih lastnostih in navadah otrok, s katerimi se borimo v šoli; o kaznih in kaznovanju otrok s stališča praktične vzgoje (upravitelj) ter o otroški laži in laganju (učitelj Drago Domnik). Z odzivom staršev bi lahko še danes bili več kot zadovoljni; prišlo jih je povprečno 50 do 60. Predsednik šolske Zajednice je bil rudniški kovač v pokoju in posestnik na Prevaljah Jurij Kugovnik.

Zares dobrodošlo je še naslednje poglavje iz letopisa *Uspeh v napredku v šolskem letu 1935/36*, in sicer ne le zaradi tega, ker nam je zdaj jasno, zakaj je ta podatek v statističnem pregledu bil izpuščen. S podatki v njem namreč dobimo še precej več in končno ugotovimo tudi, koliko učencev in katerega spola jih je bilo v posameznem razredu. I. razred je bil z 48 učenci še zelo številčen; po učnem uspehu so se razvrstili tako: Pozitivno ocenjeni 26 (glede na spol vsakega pol), negativno ocenjeni 22 (16 dečkov, 6 deklic). Negativni so razdeljeni na a) tiste "s pravom" na popravni izpit 14 učencev, b) "brez prava" na popravni izpit 7 fantov (pomeni, da so imeli več kot dva predmeta ocenjena nezadostno in so s tem že bili obsojeni na ponavljanje razreda - tako kot največkrat zdaj), ena deklica pa je potemtakem zaradi nezadostnih ocen celo izgubila pravico do nadaljnjega šolanja, kar je dejansko zgolj nekoliko milejši izraz za izključitev iz šole. Ta razred je torej pred popravnimi izpiti dosegel še kar zadovoljiv 54,16 odstotni učni uspeh.

Veliko je razvidno v skupini a) nezadostnih še iz števila popravnih izpitov po učnih predmetih na njih. Enega so imeli samo štirje učenci, vsi iz računstva. Ta predmet je učencem nedvomno bil najtrši oreh na šoli, saj ga je poleg prej omenjenih moralo popravljati še pet od 10 preostalih učencev, vsi pa v navezi s še kakšnim drugim predmetom. Slednji so bili pri štirih učencih slovenščina ali/in zemljepis, pri dveh - malo težje je verjeti - ženska ročna dela in prirodopis ter pri dveh posameznikih še petje in risanje, kar nas danes najbrž tudi preseneča.

II. razred je bil še nekaj slabši od prvega. Od 45 ob koncu pouka vpisanih učencev (31 fantov + 14 deklet) jih je izdelalo 23; 15 ali eden več jih je smelo popravljati popravni izpit, petim je bilo to prepovedano, en učenec pa je že izgubil pravico do nadaljnjega šolanja.

V III. razredu je bilo vpisanih samo 12 dijakov (9 fantov + 3 dekleta). Štirje so bili ocenjeni nezadostno, vendar vsi "s pravom" na popravni izpit. V tem razredu je bilo težav z računstvom veliko manj, popravljal ga je samo en učenec poleg kemije, ki bremeni še enega učenca. Dva izpita sta bila še iz zemljepisa in en izpit iz slovenščine. Razredu se je, lahko predvidevamo, obetal dovolj lep končni uspeh.

V IV. razred je bilo vpisanih samo 8 fantov + 1 dekle. Od devetih so trije bili nezadostni, vsi s pravom na popravni izpit (en učenec iz slovenščine in fizike, preostala le s po enim predmetom, fizike in zemljepisa). Ker je šlo za učence pred zaključnim izpitom, so bili prav ti trije 10. junija 1936 deležni svojega roka za popravne izpite, ki smo ga opazili v šolskem koledarju. Izkazali so se; tu je Hergouthova zadnja zabeležka: Izpit so napravili.

Prav priročno je v našem gradivu še sicer zelo kratko poročilo Završni izpit, za katerega že vemo, da je potekal od 12. do 17. junija. Priglasilo se je 8 učencev in 1 učenka (v bolj mestnem Slovenjem Gradcu so to vseskozi dijaki in dijakinje). Izpitni odbor so sestavljali predsednik in izpraševalec za matematiko J. Hergouth, namestnik predsednika učitelj Černut Janko, izpraševalec za slovenščino; člana učitelj Domnik Drago, izpraševalec za srbskohrvatski jezik in zgodovino ter učitelj Iglar Franjo, izpraševalec za zemljepis. "Pismeni završni izpit iz slovenščine se je vršil 12. junija. Učenci so pisali o nalogi: 'Človek in stroj.'" - Možnosti izbire med večjim številom naslovov pač še niso poznali.

"Ustni završni izpit so iz slovenščine opravljali 13. junija, 15. junija iz srbohrvaščine, 16. junija iz zgodovine in zemljepisa ter 17. junija iz matematike. Pet učencev je izpit napravilo s prav dobrim uspehom, trije z dobrim, odklonjen za dva meseca, torej dejansko s popravnim izpitom iz srbsko hrvatskega jezika en učenec."
Dne 15. in 16. junija je prisostvoval završnemu izpitu ministrski odposlanec prof. Gustav Šilih, ugledni pedagog že v času kraljevine, profesor na učiteljišču ter ustanovitelj in dolgoletni vodja znamenite pedagoške centrale v Mariboru.
Izvestje se končuje z *Navodili za pričetek šolskega leta 1936/37* z obvestilom o popravnih in razrednih izpitih. Prijave niso bile zastonj, država je z njimi za vsak predmet v obliki kolkov zaslužila takrat gotovo ne zanemarljivih 15 dinarjev. Vpisni pogoj: spričevalo o dovršenem 4. šolskem letu, ali višjega razreda, če do 1. septembra ne prekoračijo 14. leta. Vpis je cenejši, velja le kolek za 5 dinarjev.

To še ni vse. Ob vpisu se plača šolnina, katere višina se določi na osnovi potrdila pristojnega urada o višini letnih davkov staršev. Iz posebne razpredelnice je razvidno, da je najmanj obdavčena skupina šolnine bila oproščena, drugi so plačali od 50 do 100 dinarjev. Vsi plačajo 20 dinarjev prispevka za zdravstveni sklad, pristojbino za šolske tiskovine

(dijaška knjižica, spričevala in letno izvestje) bo šola zaračunala po vpisu.

Šolsko izvestje nam bo dobro služilo še naprej in dejansko do konca starojugoslovanskega obdobja. Za *šolsko leto 1936/37* je s celostransko sliko možatega generala posvečeno osvoboditelju slovenske zemlje od Dravograda do Prekmurja Rudolfu Maistru in pesniku Vojanovu. Na naslovni strani prvič preberemo novo ime šole ob besedi IZVESTJE...DRŽAVNE MEŠČANSKE ŠOLE ANTONA JANEŽIČA V MEŽICI, ne da bi o tem v letopisu našli še kaj več.

Ob koncu koledarskega leta 1936 je bil učitelj Janko Černut z uradnim ukazom z naše šole premeščen na meščansko šolo v Št. Vidu nad Ljubljano.

V učiteljski zbor se je februarja 1937 vključila Milena Topolovec, diplomantka filozofije. Zaposlilo jo je ministrstvo prosvete z nazivom honorarna nastavnica za poučevanje slovenščine, nemščine in zemljepisja; poučevala je slovenski jezik v prvih dveh razredih, nemščino v vseh, skupaj 20 ur. Druga sprememba je nastala z odpovedjo dnevničarke Franje Stoparjeve, namesto katere je beograjsko ministrstvo za samo tri učne ure gospodinjstva oktobra 1936 zaposlilo Anico Meisterl. Poučevala je v I. in II. razredu.

Ker smo poglavitne značilnosti šolskega koledarja spoznali v gradivu za lansko šolsko leto, nam bo razdelek *Iz šolskega letopisa* tokrat zadoščal v bolj skrajšani obliki.

31. VIII.: Popravne izpite je od 33 upravičencev napravilo 30 učencev; z njimi vred je šola dosegla 76 odstotni končni učni uspeh.

1. - 3. IX.: Vpisalo se je 113 učencev(nk) ali 10 manj od poprejšnjega leta; plačali so 565 din vpisnine, 2688 din šolnine, 2260 din za zdravstveni sklad in tokrat posebej 1130 din (torej 10.- na učenca) za izvestja. Redni pouk so pričeli 9. septembra.

31. X.: Jadranski dan. Predavanja o pomenu morja je imel v razredih učitelj Iglar Franjo.

10. XI.: Pregled šole po načelniku prosvetnega oddelka banske uprave Josipu Brezniku.

11. XI.: (zanimiva novost) Dan miru - spominjanje vojnih žrtev.

27. IV.: Poučna ekskurzija III. in IV. razreda v Žerjav. Ogled topilniških naprav. - Zadovoljili so se pač z obiskom bližnjega rudniškega obrata.

2. V. do 8. V.: Protituberkulozni teden. Šolska mladina je sodelovala pri zbiranju proti tuberkuloznega dinarja.

12. V.: Pogozdovanje (na Thurnovem posestvu v Brusniji).

24. V.: Poučna ekskurzija III. in IV. razreda v Maribor. Učenci so si ogledali naslednje obrate:
delavnice državnih železnic, predilnico, tkalnico in apreturo, tovarno za preproge, delavnico Splošne stavbene družbe za železne konstrukcije, tovarno za vijake, milarno Zlatorog, usnjarno Freund, tovarno za testenine in mlin Franzovih sinov, Mariborsko tiskarno. Obiskali so tudi mariborski muzej.

29. V.: Proslava 20-letnice majske deklaracije. V nižji skupini je predaval o deklaraciji učitelj Gregorič Edvard, v višji pa učitelj Domnik Drago.

2. VI.: Poučna ekskurzija IV. razreda v elektrarno (skoraj gotovo v tisto domačega rudnika na podzemni vodni pogon).

21., 22., 23. VI.: Skupni šolski izlet v Logarsko dolino.

28. VI.: Slovesni zaključek šolskega pouka se je začel s cerkveno slovesnostjo,

sledila je interna proslava Vidovega dne. Nagovor je imel upravitelj, razdelili so letna spričevala.

Iz poročila *Mladinske organizacije* povzemimo, da je v nastopih sokolske dece in naraščaja po vsej dolini z naše šole sodelovalo18 dečkov in 9 deklic. Podmladek Jadranske straže je v velikih počitnicah priredil 4-dnevni izlet na Jadran, prvega za tukajšnje šolske otroke.

Učiteljski zbor je opravil devet rednih sej, po eno vsak mesec pouka.

Strokovne konference so v času od 22. IX. do 21. XII. 1936 bile štiri. Obravnavale so novi učni načrt za meščanske šole, sestavljanje podrobnega (mesečnega) učnega načrta za posamezne predmete in razrede, sestavljanje elaborata o novem učnem načrtu za banovinsko upravo ter koordinacijo učne tvarine posameznih predmetov. - Tudi tu smo lahko zadovoljni, kako sodobno se je ravnatelj lotil najpomembnejše novosti v zgodovini slovenskih meščanskih šol, čeprav v zadnjih letih njihovega obstoja.

Vzgledni nastopi: v III. razredu npr. Obravnava sestavka: Der Esel und der Hase im Kriegsdienste (Černut Janko: Osel in zajec v vojaški službi), v IV. razredu pa Etilni alkohol (Iglar Franjo), Presek pokončnega, v tlorisni ravnini stoječega cilindra z drugo projicirno ravnino in mreža presekanega telesa (Hergouth Josip). - Sprašujem se, koliko bralcev je še sposobnih rešiti takšno nalogo!

Še drobec iz seznama slovenskih in srbohrvaških nalog v zadnjih dveh razredih: Z lučko v rokah in sključeni drug za drugim gredo v črno zemljo za kruhom (A. Boštele), Kaj vem o jetiki v naši dolini, Narodni običaji in šege v Mežiški dolini od Božiča do Sv. treh kraljev (opažamo velik posluh za domačo krajino), Smrt kraljevića Marka (obnova narodne pesmi v prozi).

Zajednica doma in šole. Na prvem sestanku 22. novembra je upravitelj starše seznanil z važnejšimi spremembami v novem učnem načrtu, nato je predaval o važnosti vprašanja o izbiri poklica tako z občevzgojnega kakor socialnega stališča. To vsebino je dopolnil na zadnjem sestanku 13. junija o možnostih nadaljnjega strokovnega šolanja učencev meščanske šole brez zaključnega izpita in absolventov z zaključnim izpitom. Za predsednika zajednice je bil izbran Karel Potočnik, rudar v Mežici. Poseben strokovnjak za poklicno usmerjanje je v času, ko še nismo imeli šolske svetovalne službe, nedvomno bil učitelj Franjo Iglar, ki je 14. marca predaval o tipih otrok z ozirom na način učenja in s tem v zvezi o telesnih in duševnih dispozicijah potrebnih za posamezne poklice ter o metodah, po katerih delujejo ustanove za izbiro poklica. - Kaj je torej v šolstvu zares novega, se lahko sprašujemo vedno znova.

Kot že kdaj prej tudi tokrat upravitelj pregleda šole ni vključil v svoj povzetek letopisa. Bil je maja, opravil ga je A. Ferjan s prosvetnega oddelka banske uprave.

Uspeh v napredku v šolskem letu 1936/37. Na tem mestu me je g. Hergouth zaposlil s svojo neizdelano statistiko, da sem sam ugotovil, koliko učencev je sploh bilo na šoli in kako so se na njej odrezali, nikakor pa se ne bo dalo ugotoviti, iz katerih občin so prihajali oziroma se vozili. Torej:

1. razred 47 učencev (23 fantov + 24 deklic).
2. razred 33 učencev (17 fantov + 16 deklet).
3. razred 22 učencev (15 fantov + 7 deklet).
4. razred 10 učencev (7 fantov + 3 dekleta).

Franček Lasbaher

Skupaj je na šoli 112 učencev (62 fantov + 50 deklet), čedalje manjši dekliški delež v višjih razredih pa nam daje razlog za sklepanje, da jim na tej šoli hitreje pohaja volja do učenja kakor nasprotnemu spolu, čeprav je razlika v končnem številu uspešnih že precej manjša od vpisne: Skupaj jih je bilo 77 (43 fantov + 34 deklet), kar nam nanese podatek, da so v tem šolskem letu s 68,75 % dosegli zelo nizek učni uspeh.

Završni izpit. Že iz podatkov za 4. razred smo lahko pričakovali, da bo letos kakšen kandidat več. Zares so zaključni razred izdelali vsi in se vsi priglasili k zaključnemu izpitu. Poglavitna novost tega roka je, da se med maturantskimi predmeti pojavi še nemščina. Izpitni odbor je bil sestavljen kot leto poprej, vendar s pridružitvijo honorarne učiteljice Milene Topolovec, izpraševalke za nemščino. Pri slovenščini se je pismena naloga glasila: Pot za nami in pot pred nami. Z odličnim uspehom je izpit napravil Drago Brumen, pet je bilo prav dobrih, dva dobra in prav toliko odklonjenih za dva meseca pri zgodovini. Mali maturanti so potemtakem ta rok opravili bolj uspešno - z 80 %.

Šolsko leto 1937/38. Tokratna Izvestja so posvečena Antonu Janežiču (1828 - 1869), profesorju slovenščine na celovški realki, po katerem da je bila naša šola z odločbo Ministrstva prosvete poimenovana že leta 1935. V utemeljitvi beremo, da je Janežič za slovensko šolstvo najbolj zaslužen z učbenikom 'Slovenska slovnica', ki je bila Slovencem nad 60 let učiteljica njih knjižnega jezika, veliko zaslug pa ima še kot urednik več leposlovnih listov in soustanovitelj Mohorjeve družbe v Celovcu, najstarejše slovenske založbe.

Nastavniški zbor je doživljal nekaj nepričakovanih in korenitih sprememb, hkrati se je njegovo število spet zmanjšalo na osem članov. Z oktobrskim odlokom ministrstva prosvete sta učiteljska zakonca Edvard in Marija Gregorič premeščena na ljudsko šolo v Litiji in obenem dodeljena tamkajšnji meščanski šoli. Istega meseca je bila mežiški meščanski šoli dodeljena učiteljica - pripravnica ljudske šole v Mežici Marija Areh. V nekaterih razredih je učila računstvo, fiziko, petje in risanje ter ženska ročna dela v vseh, skupaj 24 ur. V novembru je ministrstvo z meščanske šole v Črnomlju na našo šolo premestilo učiteljico - pripravnico Angelo Piškur; poučevala je srbohrvatski jezik, dekliško telovadbo v vseh razredih, v posameznih pa še petje, zgodovino, zemljepis in lepopis, skupaj prav tako 24 ur. Pripravnici sta torej dobili nič kaj obzirno krepko obremenitev ter veliko in pestro skupino učnih predmetov, kar je bilo kolikor toliko običajno prilagajanje kadrovskim potrebam šole in obenem priložnost, da se z učnimi izkušnjami izbrusita za najboljšo izbiro predmetov.

Iz šolskega letopisa za leto 1937/38. Vpisovali so od 1. do 3. IX., skupaj 117 učencev ali samo pet več kot leto poprej (66 fantov + 47 deklet). To leto se je ravnatelj Hergouth vzorno izkazal s *Statistiko učencev* z množico podatkov in mi s tem prihranil vsaj del lanskega tovrstnega dela, čeprav še vedno ni napisal najpomembnejšega - učnega uspeha ob koncu pouka. K njegovim podatkom se bomo še vrnili po našem vpogledu v letopis.

3.IX.: Popravne izpite je od 32 upravičencev naredilo 25, ki so prinesli izreden skok v končnem učnem uspehu na zavidljivih 92 %. Obenem sta zaključni izpit naredila oba preostala učenca 4. razreda, ki je s tem po obeh izpitnih rokih dosegel doslej še prav tako nikoli doseženih 100 %.

7. IX.: Uvajanje v šolski red. Tolmačenje disciplinskih pravil.

22. IX.: Spominska svečanost za pokojnim T. G. Masarykom. Zemljepisni pregled o češkoslovaški republiki je podal učitelj Iglar, pregled važnejših obdobij zgodovine Čehov učitelj Domnik, o Masaryku kot človeku, znanstveniku, politiku, borcu za svobodo češkega in slovaškega naroda in kot državniku je govoril upravitelj Jos. Hergouth. - Takšna pozornost je skladna s takratnim povezovanjem dveh slovanskih držav.

25. X.: O pomenu kumanovske bitke (gre za najpomembnejšo zmago srbske vojske v I. balkanski vojni) je ob njeni petindvajsetletnici predaval upravitelj.

30. X.: Jadranski dan in dan varčevanja. O smislu in pomenu varčevanja tako za poedinca kakor za narod govoril upravitelj.

Od 23. do vštevši 28. XII.: Božične počitnice (so opazno krajše, prejšnje leto so še trajale do 10. I., zdaj so daljše Velikonočne počitnice, od 14. do 26. aprila).

8. II.: Prešernov dan (vsekakor lepo presenečenje; šola ga praznuje prvič, sicer pa je bolj znano, da ga je kot slovenski kulturni praznik utemeljil Josip Vidmar med narodno osvobodilnim bojem). Šolska mladina zbira prispevke za odkup Prešernove rojstne hiše. Predavala je o Prešernu in o namenu nabiralne akcije učiteljica Piškur Angela. Učenci so deklamirali Prešernove sonete. Nabranih je bilo 143 dinarjev. (Naj pripomnim, da Prešernovega dne v gradivu slovenjegraške meščanske šole nisem našel; to nam dopušča domnevo, da je šlo za izvirno prireditev mežiške šole, ki pa je naslednje leto ni ponovila.)

25. V.: Poučna ekskurzija III. in IV. razreda v jeklarno v Guštanju, 31. V. še v rudniško elektrarno v Mežici.

7. VI.: Alkoholizem med Slovenci in treznostno gibanje. V okviru treznostnega tedna predaval upravitelj Jos. Hergouth.

19. VI.: Javni pevski in telovadni nastop in šolska razstava.

24. in 25. VI.: Skupni šolski izlet na Smrekovec, Mozirsko planino in v Šoštanj.

Na edinih dveh strokovnih konferencah je upravitelj referiral o vsebinski povezavi značilnih učnih enot iz geometrije z obrtno industrijsko smerjo meščanske šole. (Tako smo prvič zvedeli, da so se skladno z zakonskim določilom odločili zanjo.)

Med učnimi knjigami se prvič pojavlja *Pesmarica za nižje razrede srednjih šol* koroškega rojaka iz Šentanela Luka Kramolca.

Jezikovne šolske naloge izkazujejo povečanje že na 10 pri slovenščini in nemščini; za vzorec: Početek našega slovstva, Wandle um die direkte Rede in die indirekte im Lesestücke: 'Der Kaufmann und der Seemann' (v prevodu: Pretvori premi govor v odvisnega v berilu: 'Trgovec in mornar', kot profesor nemščine bi vsekakor čestital vsem učencem, ki bi nalogo zmogli pisati pozitivno). Pri dosedanjih petih nalogah ostaja samo srbohrvaščina, tokrat za primer Poslovice (Izbor po volji).

V razdelku *Mladinske organizacije* tokrat zvemo, da se je doslejšnjim sokolski deci, počitniški zvezi in podmladku Rdečega križa pridružila še skavtska organizacija.

Zajednica šole in doma poroča o treh sestankih. Predsednik je postal Franc Knez iz Črne, tajniške posle je obdržal nastavnik Drago Domnik, blagajno je prevzel g. Ivan Lednik iz Mežice. Iz delovne vsebine izberimo upraviteljevo poročanje o prvem slovanskem pedološkem (mladinoslovnem) kongresu, ki je potekal v avgustu 1937 v Ljubljani. V svojem poročilu se je zadrževal predvsem pri onih vprašanjih, ki so posebno pomembna za starše.

Vse tri knjižnice izkazujejo porast: učiteljska za 32 na 505 knjig, dijaška za 27 knjig na 334, dijaški učbeniški sklad se je obogatil za 142 učbenikov in jih zdaj šteje že

skoraj 2000. To knjižnico (=sklad), ki je očitno še vedno posebno pomembna, skupaj upravljata upravitelj Hergouth in učitelj Domnik.

Zdravstveno stanje učencev. V tem razdelku že več let zapovrstjo beremo: Zdravniškega pregleda v tem šolskem letu ni bilo. Država je pač spet varčevala in kot že tolikokrat spet na napačnem koncu. Poleg običajnih otroških bolezni majhnega števila razen za gripo 39 učencev je zanimiv naslednji dodatek: Zdravstveni dom v Mariboru je poslal na letovanje v Dom kraljice Marije na Pohorju eno (našo) učenko, zdravstveni dom v Celju pa enega učenca na morje. V počitniškem domu jadranske straže v Št. Danijelu (zdaj Šentanel) sta letovali dve učenki. - In kaj je v tem domu danes, če stavba še obstaja?

V že omenjeni statistiki spet najdemo podatke za učence po vpisnih občinah. Največ jih je iz mežiške, 50, prevaljske 33, črnjanske 32 in iz drugih občin 5 učencev. Število učencev iz rudarskih družin je samo za enega manjše od podatka za vpisno občino - 49, iz drugih delavskih družin jih je 19, iz obrtniških 13, trgovskih 3, kmetskih 11 in uradniških 25 otrok. Vidimo, da tako občinska kakor družinsko socialna pripadnost otrok ostaja v bolj ali manj ustaljenih deležih.

Če silno podrobnih preglednic o oddaljenosti učencev do šole s šestimi statističnimi enotami ter o sedmih starostnih skupinah učencev, vse po razredih in spolu, od upravitelja ni naravnost terjala šolska oblast, bi se lahko samo čudili, zakaj jih je sploh delal. Po drugi strani pa tokrat nima temeljnih izračunov, koliko učencev je razred izdelalo ob koncu pouka in po opravnih izpitih in mu torej manjka tudi tisti o njihovem učnem uspehu. Od 117 učencev je ob koncu pouka razred izdelalo 96 učencev (57 fantov + 39 deklet) oziroma 82,05 %. Pravico do popravnega izpita je imelo 19 učencev, dva pa sta si to pravico zaradi več kot dveh nezadostnih ocen že zapravila. Zelo močno se je povečalo število odličnih učencev - na 13. Med njimi so le trije fantje.

Manj uspešni so bili učenci na zaključnem izpitu, čeprav je tudi pri njih odličnjakov več kot po navadi: Podričnik Štefan, Reš Ferdinand in Doberšek Mira. Od 18 prijavljencev jih je še po 5 bilo prav dobrih in dobrih; dva sta odklonjena za dva meseca zaradi nezadostne ocene iz matematike, trije pa za eno leto in morajo izpit opravljati v celoti. Uspeh male mature je torej bil 72,22 %. Med maturanti najdemo tudi Štefana Lednika, prizadevnega mežiškega kronista in pisca zgodovinskih zbornikov in člankov.

Vedenje učencev med počitnicami. Kaže, da so se vzgojne težave povečale tudi na naši šoli, ker na koncu Izvestje objavlja naslednje: "Učenci in učenke se opozarjajo na disciplinska pravila, po katerih se kazniva dejanja, storjena med prazniki in počitnicami, kaznujejo po praznikih in po počitnicah, kakor da so bila storjena v šolskem času." - Morda pa je le verjetneje, da gre za kakšno splošno okrožnico.

Šolsko leto 1938/39. Izvestje tega leta je s sliko Malgajevega spomenika na Dobrijah pri Ravnah in kratkim podnapisom (navajam samo delni prepis...'nam je zapustil svetel vzgled, kako se v težkih dneh služi svoji domovini') posvečeno dvajsetletnici bojev za slovensko Koroško, ki so prav v Mežiški dolini puščali še vedno žive občutke.

Izpremembe v učiteljskem zboru - brez njih ni šlo in od osmih članov sta spet dva nova. Ob začetku januarja 1939 je bila z oddelkom za srednje šole beograjskega ministrstva prosvete Milena Topolovec postavljena za meščanskošolsko pripravnico na državno meščansko šolo v Gornji Radgoni. Istega meseca je bil učitelj Drago Domnik z

odlokom iste ustanove postavljen za upravitelja meščanske šole v Slovenjem Gradcu. Namesto njiju sta bila z odlokom banovinske uprave v Ljubljani postavljena januarja dipl. filozof Hinko Uršič, honorarni učitelj z diplomo iz zemljepisa ter obče in narodne zgodovine (ob teh predmetih je učil še slovenščino, srbohrvaščino, državljanski nauk ter deško telovadbo, skupaj 20 ur), aprila pa še dipl. fil. Lavrencija Pogačnik, meščanskošolska učiteljica pripravnica, diplomirala za nemščino, primerjalno jezikoslovje in slovenščino; v učiteljskem zboru so ji bili dodeljeni samo predmeti s področja njene usposobljenosti, skupaj 16 učnih ur.

Iz šolskega letopisa za leto 1938/39. Skupno število učencev se je po vpisovanju do 3. sept. dvignilo na 131 (77 fantov + 54 deklet). Po občinah ostaja Mežica prva z 51 učenci, Črnjani so z 42 učenci končno znatno prehiteli Prevaljčane s komaj 31 vpisanimi, iz raznih občin jih je prišlo 7. Ob koncu pouka jih je izdelalo 119 (66 fantov + 53 deklet) oziroma 90,8 %, povedano še na drugačen način: dekliška skupina je bila z 98,15 % veliko uspešnejša od fantovske, ki so obtičali na 85,7 %. Po popravnih izpitih se je skupni učni uspeh gotovo prvič močno približal 100 odstotkom.

24. septembra: Učitelji slovenščine so posvetili v vsakem razredu po eno uro spominu velikega škofa A. M. Slomška.

18. oktobra: Banski inspektor za srednje in strokovne šole Marko Bajuk je izvršil nadzorovalni pregled šole. Po pregledu je bila istega dne opravljena inspekcijska seja učiteljskega zbora.

28. oktobra: Učenec Pridgar Franc je napravil dopolnilni izpit za I. razred meščanske šole ob prestopu iz gimnazije.

29. oktobra: O dvajsetletnici našega osvobojenja in narodne države je predaval upravitelj Josip Hergouth. - Čudimo se, da je kraljevini podelil demokratičen naziv, ki je lahko lasten samo ljudski republiki.

Od 24. decembra do 9. januarja: (spet podaljšane) Božične počitnice. Velikonočne so bile od 6. do 16. aprila.

Meseca aprila 1939 je šola imela še drugi nadzorovalni pregled v tem šolskem letu. Ponovno ga je v isti pristojnosti kot prvič opravil A. Ferjan.

3. maja: Učenci I. razreda so pogozdovali na posestvu Pratnekarja Maksa v Mežici.

4. maja: Predavanje o gozdnem gospodarstvu kot propagandno predavanje za gojenje in čuvanje gozdov (učitelj Iglar Franjo).

30. maja: Strokovna konferenca (v tem letu šele druga od samo dveh) s predmetom razprave: Psihološke osnove učnega procesa. Referiral je upravitelj J. Hergouth.

31. maja: Sklep pouka v IV. razredu. - Ekskurzija III. in IV. razreda v industrijske obrate v Maribor (jih že poznamo, opustili pa so obisk mestnega muzeja).

5. junija: Predavanje o zaščiti pred napadi iz zraka in vaja o uporabi plinske maske (upravitelj).

Število zglednih nastopov se je jako zmanjšalo, bili so samo še trije - pri slovenščini, fiziki in prirodopisu - Rdeči jagodnik in rožnice (Iglar Franjo).

Spisek jezikovnih šolskih nalog je še vedno enako obsežen in enako pester. Po zahtevnosti po mojem še bolj izstopa nemščina, npr. Man kann es nicht allen Leuten recht machen (Nach dem Gedächtnis) - /moj prevod: Vsem ljudem ne moreš ustreči (Po spominu)/.

Namesto dosedanje "zajednice" se pojavlja skrajšani naziv *Šola in dom*. Njen predsednik je postal Jakob Golob iz Mežice. Upravitelj je staršem predaval o neobhodni vzgojni potrebi, da tudi dom čimbolj vzbuja v mladini pravilni odnos napram vsem, katerim je po naravnem in družabnem redu dolžna priznavati avtoriteto.

Završni izpit je skupaj z dvema ponavljalcema iz prejšnjega leta opravljalo 20 kandidatov, med njimi samo 7 učenk. Slednje pa so imele večino med petimi odličnimi (Hrobat Marija, Lednik Marjeta, Pratnekar Hedvika ter Breznik Štefan, Markovič Kristijan). Tudi sicer je bil ta izpitni rok tako uspešen, da so ga opravili vsi kandidati, deset s prav dobrim in še pet učencev z dobrim uspehom.

Namesto opozorila o vedenju med počitnicami Izvestje končuje z obvestilom o štirih skupinah učencev, ki so lahko oproščeni prispevka za zdravstveni sklad.

Šolsko leto 1939/40. Prišli smo do zadnjega šolskega leta, ki ga je bilo kraljevini dano opraviti v celoti. Čeprav gradivo tokrat ne navaja Prešernovega dne, je Izvestje posvečeno prav Prešernu *ob stoštiridesetletnici rojstva največjega slovenskega genija*.

V ustaljenem roku je bilo vpisanih še 18 učencev več kakor v prejšnjem letu in jih je zdaj skupaj 149 (84 fantov + 65 deklet). Podrobnosti: 1. razred 51 učencev (31 fantov + 20 deklet), 2. razred 47 (24 fantov + 23 deklet), 3. razred 24 učencev (13 fantov + 11 deklet), 4. razred 27 učencev (16 fantov + 11 deklet). Preseneča zlasti zaključni razred, ki je številčno močnejši od tretjega. Domača občina s 60 vpisanimi še utrjuje svojo večino, ki pač potrjuje staro izkušnjo, da bližina šole sila pomembno vpliva na vpis, ker izboljšuje izobraževalne možnosti, kar smo vedno znova dokazovali pri ustanavljanju katere koli nove srednje šole na Koroškem. Občina Črna se je z 48 učenci ustalila na drugem mestu, prevaljsko guštanjsko območje pa s 37 vpisanimi čedalje bolj zaostaja, morda celo zaradi večje oddaljenosti in dražjega prevoza; iz drugih občin so se vozili štirje učenci.

Sprememb v učiteljskem zboru, vemo že, da so se vse dogajale po odločbah ministrstva prosvete v Beogradu, je veliko. Oktobra 1939 je bila razrešena službe Angela Piškur, ker še ni diplomirala, že pred tem pa Marija Areh, sprejeta v zagrebško višjo pedagoško šolo. Na novo so prišli: decembra dipl. fil. (smer pedagogika) Helena Jaklič z nazivom ljudskošolska učiteljica pripravnica; učila je slovenščino, prostoročno risanje, zgodovino, higieno, petje in srbohrvaščino, skupaj 25 ur; prav poseben dan, žal že bolj proti koncu pouka, je moral biti 22. maj 1940, ko so službo nastopili celo trije diplomirani filozofi, vsi postavljeni za meščanskošolske učitelje pripravnike: Viljem Sladič je dobil najmanj dela - 10 učnih ur tedensko za nadomeščanja (=supliranje) drugih učiteljev in 4 učne ure obveznega hospitiranja (to nas lahko opozarja na kakšen nov pravilnik o pripravništvu učiteljev), skupaj 14 ur, Marija Smrke ima enaki obveznosti kot Sladič, vendar nekoliko drugače razporejeni - 8 ur nadomeščanj in 6 ur prisostvovanja pouku drugih učiteljev, ter naš znanec iz prejšnjega šolskega leta honorarni učitelj Hinko Uršič, dejansko profesor zemljepisa in zgodovine. Kot honorarni učitelj je Uršič tudi v tem letu poučeval že od začetka, in sicer oba svoja ustrezna predmeta ter državljansko vzgojo in deško telovadbo; do nastopa svojega pripravništva v juniju je poučeval 20 učnih ur, poslej samo 15.

Ostali učitelji so isti kot prejšnje leto, najstarejša trojica skupaj z veroučiteljem Janezom Hornbökom, upraviteljem Josipom Hergouthom in končno učiteljem Franjem Iglarjem, še prejšnje leto zapisanim z nastavnikom, ter mlajša dvojica Ana Meisterl in

Lavrencija Pogačnik, tako da jih je zadnje redno šolsko leto poučevalo 9. Upravitelj je štiri prvič zapisal v njihovi razredniški vlogi in po vrsti so to bili: Iglar Franjo, Pogačnik Lavrencija, Jaklič Helena, Uršič Hinko - torej razredniška izkušenost pade od prvega razreda do zadnjih dveh skoraj na ničlo in kdo bi rekel, da imata nič manj zahtevna razreda prešibko pedagoško vodstvo.

Iz šolskega letopisa za leto 1939/40 (ožji izbor). 4. in 5. septembra je učiteljski zbor opravil otvoritveno konferenco oziroma z drugimi besedami svojo sklepno pripravo na novo šolsko leto. S poukom so ponovno pričeli 9. septembra.

30. novembra: V okviru izseljenskega tedna se je vršila izseljenska proslava pod geslom 'Zedinjeni z brati doma - mislimo na brate v tujini'. Zbrani mladini je predaval učitelj Uršič Hinko, sledile so deklamacije, recitacije in petje. Istega dne je mladina za božično obdarovanje obmejnih revnih otrok in družin zbrala 81 dinarjev. Znesek je bil izročen 'Slovenski straži' (na prvi pogled nekakšna vzporednica Jadranski straži, še bolj pa katoliško narodno obrambno društvo - protiutež liberalnejši šolski Družbi sv. Cirila in Metoda; ustanovljena v Ljubljani leta 1910 je svojo dejavnost proti koncu kraljevine usmerila zlasti v pomoč koroškemu obmejnemu šolstvu) v Mariboru kot pobudnici zbiranja.

28. februarja: Načelnik prosvetnega oddelka kraljevinske banske uprave dr. Lovro Sušnik je izvršil pregled šole.

30. aprila: Dan pogozdovanja. Zbrani mladini je predaval o našem gozdu, o gojitvi in varstvu gozdov ter o pomenu gozda za naše gospodarstvo sreski (=okrajni) gozdar N. Potočnik. Nato so učenci III. in IV. razreda pogozdovali na posestvu posestnika M. Pratnekarja v Mežici.

17. maja: Strokovna konferenca učiteljskega zbora, edina v tem letu. Predmet razprave: Učne enote a) Menica in nje zakonite oznake (Hergouth Josip), b) Klorov vodikovec - solna kislina (Iglar Franjo); c) Pasiv nemškega glagola v imperfektu (rečemo mu lahko sestavljeni pretekli čas / Pogačnik Lavrencija).

2. junija: Roditeljski sestanek. Po sestanku so učenke in učenci višjih razredov uprizorili v režiji honorarne učiteljice Meisterl Ane igro iz dijaškega življenja 'Izgubljena Marta' (spisal prof. Janko Mlakar). Morala je biti uspešnica, junija so jo na šoli igrali še enkrat in z njo gostovali na šolskem odru v Črni.

25. junija: Skupni šolski izlet na Plešivec (Uršljo goro).

V tem letu je ministrstvo zbiralo podatke o šolski telovadbi, zato je v Izvestju razdelek *Telesna vzgoja*. Zvemo, da meščanska šola skupaj z ljudsko uporablja telovadnico, ki je last šolske občine; je dobro opremljena in poleg nje je veliko dvorišče za vaje na prostem, tako da so dani vsi materialni pogoji za uspešno telesnovzgojno delo; bile pa so velike težave s poukom, ki je ob pomanjkanju učiteljev moral nekaj časa potekati skrčeno s 13 na 4 ure, zatem ga skoraj pol leta sploh ni bilo, v polnem obsegu so ga imeli le junija. Posebnih športskih panog se ni gojilo, istotako ni bilo nikakih tekem. Učenci sodelujejo le še v društveni telovadbi pri sokolski deci in naraščaju ter fantovskem odseku in dekliškem krožku. - Navzlic dobrim pogojem naj ugotovimo, da telesna vzgoja ni bila ravno pojem šolske naprednosti in iznajdljivosti.

Da je napredek šole na posameznih področjih slab ali nikakršen, dokazuje poglavje *Zbirka učil in knjižnice*. Zbirke s šolsko delavnico vred iz leta v leto ostajajo v enakem obsegu - velja celo za zbirko rudnin navzlic dostopnemu domačemu rudniku, osupljivo pa je to zlasti za delavnico. Izjema so le knjižnice. Učiteljska knjižnica je napredovala

za 105 knjig na skupnih 682, v dijaški pa le za 21 knjig na še vedno skromnih 354 knjig, vendar je to razumljivo, ker je težišče tovrstne zavzetosti že nekaj časa dvojno: knjižnica za razredno obvezno čtivo (1. in 2. razred imata širši seznam knjig iz domače in tuje književnosti, katerih seznami so, sicer z določenim časovnim zamikom, še vedno sodobni, 3. razred ima predpisani dve določeni knjigi (to sta Jurčičev Jurij Kozjak in Levstikov Martin Krpan), četrti pa tudi dve knjigi iz širšega seznama slovenskih književnikov, na katerem seveda še ni Prežihovega Voranca in torej nobenega Korošca. Zadevne knjige šola redno delno kupuje z obveznim prispevkom 10 din vsakega učenca pri vpisu. Še vedno lepo napreduje šolski učbeniški sklad, ki je s toletnim dokupom 298 knjig štel že 2220 izvodov. V svojem natančnem poročilu se upravljalca, že dolga leta sta to upravitelj Hergouth in učitelj Iglar, upravičeno pohvalita z dobrim poslovanjem sklada.

Uspeh v napredku v šolskem letu 1939/40. Navzlic bolj izpopolnjeni statistiki s številnimi podatki o učencih in njihovem uspehu v posameznem razredu nam ravnatelj še vedno ne postreže z odstotkovnimi podatki o učnem uspehu. Po iskanju na pravih mestih se je dalo ugotoviti, da je po popravnih izpitih bilo uspešnih 127 učencev oziroma 85,2 % (70 fantov + 57 deklet).

Završni izpit, vemo že, da iz slovenščine, nemščine, matematike (računstva in geometrije), zemljepisa in zgodovine je potekal od 11. do 17. junija. Zanj bi se učenci lahko dobro dodatno pripravili, saj so pouk s tem namenom končali 31. maja. Prijavilo se je vseh 26 učencev (15 fantov + 11 deklet), ki so (od 27) uspešno naredili IV. razred (eden je padel brez pravice na popravni izpit). Izpitnemu odboru je kakor vsa leta dotlej predsednikoval upravitelj Hergouth. Pismena naloga (tako ali tako je bila samo iz slovenščine) se je glasila: 'Gozd in človek'. Učenka Kapun Katarina je bila edina z odličnim uspehom, 9 dijakov ga je opravilo s prav dobrim uspehom, dobrih je bilo samo pet; ta rok je torej bil prava polomija, saj ga je izdelalo samo 15 učencev, kar nam znese le 57,7 %. In spet se vidi, da množičnost vedno ne zagotavlja kakovosti. Odklonjenih za dva meseca (do popravnih izpitov konec avgusta) je bilo osem kandidatov, štirje s po dvema predmetoma (težko verjamemo, da vsi zaradi zgodovine in zemljepisa), od ostalih pa trije z matematiko in eden nemščino. Odklonjeni za eno leto: trije.

Navodila za pričetek šolskega leta 1940/41: Kolkovnine ostajajo, da pa je bil dinar takrat trden, nam potrjuje dejstvo, da se sploh še niso podražile. Prijava za popravni izpit ter cena vsakega izpita sta še vedno po 10 din, zdravstveni sklad prav tako še vedno stane 20 din. Prispevka za zdravstveni sklad so oproščeni sirote, otroci nezaposlenih, ki prejemajo podporo iz javnih sredstev, otroci staršev, ki ne plačujejo več kot 10 din letnega davka ter otroci vdov s tremi ali več otroki z manj kot 20 din davka. Otroci vojnih invalidov, pri vpisu se izkažejo z odločbo invalidskega sodišča, šolskih taks ne plačujejo.

Za obravnavano šolsko leto imamo na voljo še *Statistični pregled šolstva in prosvete v dravski banovini za šolsko leto 1939/40*. Sestavil ga je prosvetni oddelek banovinske uprave, z letnico izida 1941 v Ljubljani pa jo je založila Banovinska zaloga šolskih knjig in učil. Pregled nam bo tu služil z dodatnimi podatki za osvetlitev ene in druge koroške meščanske šole ob koncu kraljevine in za kakšno smotrno medsebojno sklepno primerjavo obeh.

Preglednica *Učenci po vedenju* kaže polno zadovoljstvo obeh šol s svojimi učenci, ali bolj natančno, na mežiški šoli še večjega od tistega v Slovenjem Gradcu, saj je na prvi 90 % (od 149) učencev z oceno odlično, na drugi pa 78 % (od 199), neprimerno vedenje so

na prvi pripisali enemu, na drugi 7 učencem, tu je eden ostal celo brez ocene. *Po narodnosti* sta si šoli bliže; na prvi je Slovencev 97,7 %, na drugi 96 %, učencev nemške narodnosti pa 2 oziroma 6. *Po veroizpovedi* sta obe šoli z rimokatoliško povsem skupaj kakšno stotinko na manj od 100 %, mežiška zaradi 1 protestanta, slovenjegraška z 1 pravoslavnim.

Še več nam pove *Pregled o nadaljnjem šolanju oziroma zaposlitvi absolventov* (navedli smo že, da je absolventov bilo 26 in 24). Na učiteljišče so se z mežiške šole vpisali 3, s slovenjegraške 4 mali maturanti, na trgovsko šolo le s prve 2, na razne druge šole s prve kar 11, z druge le 6, in s tem je nadaljnjega šolanja konec; pripomnim naj, da se jih je prejšnja leta zanj vedno odločalo več. Kot poduradnika sta se zaposlila le dva v Slovenjem Gradcu in prav tu še 6 v trgovini oziroma obrti ter 10 v domačem gospodarstvu. V Mežici se jih je v trgovini zaposlilo 10 in 5 v domačem gospodarstvu.

Ostane nam še preglednica *Starši učencev po poklicu*, ki smo jo za mežiško šolo za nekatera leta že spoznali. Uradniki so zajeli šest poklicev (kmetje, delavci, obrtniki in industrijci, trgovci, svobodni poklici in uradniki) in po njih razporedili vse učence ene in druge šole. Kraja se tu močno razlikujeta, a vendarle skladno z značilnostmi okolja, v katerem šola deluje. Spomnimo se, da primerjamo socialno sestavo 149 oziroma 199 učencev. Iz kmečkih družin je na vaški mežiški šoli samo 10, na mestni slovenjegraški pa kar 55 učencev ali več kot četrtina, iz delavskih je na prvi 109 ali dobri dve tretjini, na drugi 58 ali dobra četrtina, obrtniške družine šolajo v Mežici samo 6 otrok, v Slovenjem Gradcu z 39 več kot petkrat več, trgovske 7 in 16, svobodni poklici na obeh šolah po tri; uradniške družine v rudarskem kraju 14, v okrajno glavarskem mestu z območno sodno oblastjo pa enkrat več, torej 28 otrok. Na sploh je primerjava za Mežiško dolino dokaj ugodna, vidimo pa le, da je upravna, obrtniška in tudi trgovska vloga središča Mislinjske doline vsekakor pomembnejša.

Prizadevni kronist J. Hergouth je obnovljeni kroniki dodal nekaj dobrodošlih splošnih podatkov, posebej pa še tistih za delno opravljeno šolsko leto 1940/41. Vpisni podatki so takšni kot za vsa prejšnja leta. Skupaj vpisanih je bilo 157 učencev, ker pa o njih ni zapisal deleža po spolih, pač tega podatka nimamo, vsekakor pa gre za največji dotedajšnji vpis (za 8 učencev večji kot predhodno leto). Najmočnejši je delež domače občine (54 učencev), zatem črnjanske (47); na tretjem mestu je prevaljska občina (40 učencev); iz drugih občin je bilo 6 učencev. Hergouth je seštel še vpis vseh 15 šolskih let in dobil naslednji razpored: Mežica 586 učencev, Črna 550, Prevalje in Ravne 547 ter iz drugih občin 103 učenci oziroma skupaj vpisanih spoštljiva množica 1786 učencev. Posebej nam je vpisal 4. razred z imeni vseh možnih malih maturantov; bilo jih je 21 (11 fantov + 10 deklet); za to skupino učencev vemo, da se je leta 1945 po posebnem postopku smela vpisati v srednje šole, čeprav ni mogla opraviti zaključnega izpita. Za vseh 11 let od 1930 do 1940 je vpisal imena učencev in učenk, ki so naredili zaključni izpit; v primerjavi s prejšnjimi številkami jih je bilo pravzaprav malo, skupaj komaj 142 (fantov 85, deklet 57). Pri vsakem je zapisal še doseženi uspeh, da se je dalo ugotoviti seštevek po stopnji ocene (odličnih 17, torej niti niso izjemno redki - skoraj 12 %, 68 prav dobrih, 57 dobrih), in kraj bivanja, pri katerem v že znanem razmerju z dobro tretjino prevladujejo Mežičani, opažamo pa posebnost, da je en absolvent iz Mislinje (zapisano Meslinje) ter eden iz prekmejnega Pliberka.

Franček Lasbaher

Iz preglednice učiteljev, prav tako izdelane za vsa leta, ugotavljamo, da so se na novo v zadnjem šolskem letu zaposlili Robnik Ema, absolventka zagrebške višje pedagoške šole za matematiko, risanje, lepopis in moška ročna dela - tu si lahko upravičeno postavimo vprašaj, saj je glede na to pestrost večja verjetnost, da je vse te predmete pač morala poučevati, ter z iste pedagoške šole Eichkitz Marjeta, usposobljena za matematiko in fiziko. Z diplomo ljubljanske filozofske fakultetete so jeseni 1940 prišli Zupančič Marta (zemljepis in zgodovina), Pavlič Anton (slovenščina in nemščina) ter Koren Meta, prav tako usposobljena za slovenščino. Razen slednje, ki je iz Mežice odšla že konec februarja 1941, so vsi drugi bili zaposleni do nemškega vdora 1941 oziroma, če smo povsem natančni, do 3. aprila, ko je bil na meščanski šoli zadnji šolski dan.

Preseneča nas zapis o dogodkih na naši šoli v zadnjih mesecih starojugoslovanskega obdobja. Že jeseni 1940 so na šoli opažali pogoste kraje medeninastih predmetov, kljuk in okovja z oken in vrat. Dognali so, da so storilci starejši učenci, izdelki pa so po skrivnih poteh izginjali v avstrijske topilnice. Šlo je za skupino zaslepljencev predvsem z Raven, ki niso bili le tatovi, marveč še krivci nacistične propagande s kljukastimi križi in gesli; trosili so jih po šoli ter jih risali in pisali po šolski opremi, da pa domača mežiška mladina takšnemu pogubnemu nacističnemu vplivu nikakor ni zapadala v takšnem obsegu. Celo zaprepašča pa nas Hergouthov zapis, ki ima na tej točki edino primerjavo s stanjem v Slovenjem Gradcu: "Posebej je treba povdariti, da se med mladino tukajšnje šole v napetih in razburljivih mesecih pred okupacijo, niso dogajali takšni težki prestopki proti nacionalnemu in državno političnemu redu, da bi bilo treba segati po najstrožjih sankcijah proti mladim zapeljancem kot na sosednji meščanski šoli v Slovenjem Gradcu." Nič takšnega namreč ni najti v mojih sicer res nepopolnih virih tega časa.

Za samo okupacijsko obdobje je, nekoliko nepričakovano, ob dosedaj izpričani vestnosti Josipa Hergoutha, njegova natančnost odpovedala, in je neprimerno boljše opisano v gradivu mežiške osnovne šole, ki ga je njen ravnatelj Rudolf Galob 13. 3. 1947 odposlal Slovenskemu šolskemu muzeju, čeprav na začetku zmotno napiše, da so Nemci meščansko šolo obdržali in jo ukinili šele v letu 1944, saj vemo, da so Nemci namesto meščanske šole vseskozi imeli nižjo stopnjo realne gimnazije. Pozneje sicer pravilno navaja, da je v Mežici poleg Volksschule, nemške ljudske šole, delovala še njena višja stopnja Hauptschule, glavna šola, kot jo kar dobro poznamo iz opisa v takšni slovenjegraški šoli (in kot jo na stopnji obveznega šolanja dejansko še vedno imajo Avstrijci).

Za učitelje od Galoba zvemo, da so na 'meščanski' šoli poučevali: Alfred Piller iz Celovca, ravnatelj (njegov nemški naziv je bil komisar glavne šole), zlati znak nacistične stranke, od 1. 6. 1941 do 13. 7. 1944, ko je bil prestavljen v Celovec; ob tem novo presenečenje - pri tem in še štirih učiteljih kratica gottgl., ki jo je seveda lahko razvozlati (=gottgläubig) in ji najti osnovni pomen (v) bogaverujoč, toda kaj ima to z učitelji, saj je Hitler z veroukom vred cerkev iz šole izgnal? Z Wahrigovim slovarjem se začne razsvetljevanje: v Boga verujoč, ne da bi se vezal na cerkveno pripadnost, kar D. Debenjak poenostavi v pojem necerkveni vernik. Gre torej za to, da učitelj javno sme pripadati samo nacistični državi oziroma Hitlerju. - Pillerjevi učitelji so bili Ingeborg Hecher, rojena 1918 v Črni na Koroškem, članica nacistične stranke, september 1941 do odhoda v Beljak aprila 1944, Gertrude Plaschutznik, članica stranke kakor tudi vsi ostali navedeni učitelji, prišla novembra 1941 iz Št. Vida ob Glini in se tja vrnila 9. julija 1944, Elfriede Fleiss, rojena nemškemu učitelju decembra 1917 v Kotljah, prišla oktobra 1941 iz Grebinja, prestavljena oktobra

1942 na Jesenice; Gisela Unterweger, rojena februarja 1929 v ziljanskem Šmohorju, prišla aprila 1942 iz Celovca, odšla 21. 3. 1945 v Grebinj; Adelheid Staudach von Freyenthurn, rojena junija 1910 v Budimpešti, prišla z Jesenic oktobra 1942, prestavljena marca 1944 v Zweikirchen ter Maks Petutschnig, rojen maja 1903 v Črni, prišel iz Radovljice decembra 1943 in bil že marca 1944 prestavljen na Prevalje.

Prvo vpisovanje v glavno šolo je Piller izvršil julija 1941 in nabral 52 otrok, računal pa je še s pritokom učencev iz celotne Mežiške doline, kakor je to veljalo dotlej za meščansko šolo. Takoj so pričeli z obveznimi tečaji nemščine. Šolsko leto 1941/42 se je začelo 2. septembra.

Vse šolske knjižnice je okupator sežgal, njegove nemške učbenike pa so spomladi leta 1945 sežgali partizanski osvoboditelji Mežice.

Leta 1943 so Nemci zaradi ogroženosti od partizanov iz šolske stavbe šolo čedalje bolj izrinjali in jo z bližnjim okoljem vred spremenili v trdnjavo. Poleg tega je bil kraj čedalje pogosteje izpostavljen nevarnosti zračnih napadov in s tem povezanih zračnih alarmov ob preletih zavezniških letal. V šolskem letu 1943/44 od novembra rednega pouka dejansko več ni bilo, ker je poleg vsega osvobodilno gibanje staršem odsvetovalo nadaljnje nemško šolanje otrok. Nemških učencev pa tudi ni bilo, ker sta se v Mežici po nemškem vdoru naselili samo dve nemški družini (ravnatelj rudnika z enim in njegov nameščenec z dvema otrokoma) s samo tremi šoloobveznimi otroki. In še eno presenečenje: 'Sin rudniškega ravnatelja se je celo privadil slovenskega jezika in občeval z domačimi otroci slovensko.'

Ravnatelj Josip Hergouth je bil skupaj z ženo Valerijo, mežiško otroško vrtnarico, po kratkem priporu v Celovcu julija 1941 izseljen v Srbijo, odkoder sta se avgusta 1945 vrnila v Mežico in tu spet nastopila službo. V njegovih poosvoboditvenih zapiskih najdemo pritožbo čez učitelja Franca Iglarja, ki je takoj sprejel nemško učiteljsko službo ('prvi in bržčas edini med učitelji v Mežiški dolini') in doma sprva celo vodil katerega od tečajev nemščine, zatem pa do konca vojne poučeval na šolah v Avstriji, zaradi česar po vrnitvi v Mežico leta 1945 nekaj časa ni mogel dobiti slovenske učiteljske službe. Pozneje je pripisal, da je bila v nemški službi tudi učiteljica Marjeta Eichkitz, po rodu Nemka iz Maribora.

Od učiteljev meščanske šole sta se poleg Hergoutha poleti 1945 v Mežiško dolino vrnili učiteljici Ana Meisterl in Erna Robnik. Nekaj časa so spet šolsko mladino vsi poučevali za dopolnjevalno izobrazbo in izpite, da se je lahko redno vpisala v nove srednje šole. J. Hergouth je postal vodja tega izobraževanja.

30. julija 1945 so bile meščanske šole v Sloveniji ukinjene s poglavitnim razlogom, da niso omogočale vpisa v gimnazijo. Če bi šlo samo za to, bi bilo še enostavneje, da se jih z ministrskim odlokom pooblasti še za ta vpis. A novi čas je terjal nove šole, nova imena šol. Vse, kar se je vezalo na pojma meščanstvo in meščansko, je takrat izgubilo ves ugled. Izobraževalne poti je bilo potrebno odpreti na stežaj, saj je šlo za eno glavnih pridobitev socialistične ureditve. In pri tem je bila nova ljudska oblast zares velikodušna. Namesto dveh nekdanjih meščanskih šol je Koroški podarila sedem nižjih gimnazij, poleg tistih v meščanskošolskih krajih Slovenj Gradec in Mežica še v Črni, na Prevaljah, na Ravnah, tu je bilo darilo prav razkošno, saj je bilo povezano še s prvo koroško višjo gimnazijo, v Vuzenici in Radljah ob Dravi. Za prvega ravnatelja mežiške nižje gimnazije je bil imenovan zaslužni šolnik Josip Hergouth.

Risto Stojanović

Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944*

Ob 60-letnici ustanovitve Koroške grupe odredov

Narodnoosvobodilni boj (NOB) slovenskega naroda v letih 1941-1945 je bil po svoji širini in naravnanosti največji boj, ki ga je slovenski narod v svoji zgodovini kdajkoli bojeval, saj je njegov večinski del pod vodstvom Osvobodilne fronte (OF) bojeval težak boj proti okupatorjem in njihovim pomagačem (iz vrst domače kolaboracije) ter v skupnem bojnem zavezništvu z narodi oziroma državami protifašistične koalicije izbojeval svobodo. Žal, izredno težka pot do nje je terjala velikanske človeške in materialne žrtve.

V letih 1941-1942 so pod vodstvom OF slovenskega naroda tudi na Koroškem nastajala prva žarišča upora proti okupatorju, formirane so bile prve enote Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS) in začel se je širiti NOB. Po krajšem zastoju v zimi 1943/44 se je protinacistični odpor oziroma NOB ponovno okrepil. Že v začetku februarja 1944 je bil v Topli iz preurejenega Koroškega bataljona ustanovljen Vzhodno-koroški odred (VKO), ki je proti nemškim enotam predvsem v Mežiški dolini izvedel nekaj zelo uspešnih akcij. K vzponu NOB v Mežiški dolini so pripomogle še druge enote 4. operativne cone (14. divizija, Šlandrova brigada). NOB se je širil tudi v jugozahodnem delu Koroške, tj. na operativnem območju Zahodnokoroškega odreda (ZKO; ustanoviljen oktobra 1943 v Cerknem). V drugi polovici marca 1944 se je koroški enoti posebej izbranih borcev pri Bilčovsu posrečil prvi preboj čez Dravo, in to na Gure. Iz enot, ki so se pozneje prebile čez Dravo tudi na Svinško planino, je bil ustanovljen Severnokoroški bataljon, ki se je na območju Koroške severno od Drave kljub ofenzivam nemških enot in občutnim lastnim izgubam uspešno bojeval. Ob tem je treba posebej poudariti, da je bila Drava s prebojem partizanskih enot premagana ne le kot naravna ovira, ampak tudi kot nemška obrambna črta.

Izreden razmah NOB na Koroškem so ustvarile koroške partizanske enote, in sicer od druge polovice maja do konca septembra 1944, tj. v času t.i. Koroške grupe odredov.

* Za pripravo prispevka sem uporabil nekaj arhivskih virov oz. dokumentov iz Inštituta za novejšo zgodovino (AINZ), Inštituta za narodnostna vprašanja (AINV) v Ljubljani, Koroškega pokrajinskega muzeja (AKPM) v Slovenj Gradcu ter iz Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov (Zbornik dok. NOV) VI/13, VI/15, VI/16 in VI/17. Poleg tega sem vključil nekatere podatke iz literature in nekaj sekundarnih virov (spominske oz. ustne izjave določenih oseb), kar je tudi navedeno v opombah.

Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944

1. USTANOVITEV KOROŠKE GRUPE ODREDOV (KGO)

Na odločitev Glavnega štaba (GŠ) NOV in POS, da ustanovi KGO, so vplivali predvsem naslednji pogoji:

- NOB se je predvsem v jugovzhodnem delu Koroške oziroma v Mežiški dolini že razmahnil;
- povečalo se je število borcev (VKO je imel ob koncu marca 170 borcev, ZKO okrog 40, "čezdravska" četa med 15 in 20); sredi aprila je imel VKO že okrog 250 borcev, skupno je bilo tedaj na Koroškem nad 300 borcev NOV in POS;*
- kljub občasnim zastojem so se krepile tudi organizacije OF (terenski oziroma krajevni, okrajni in okrožni odbori, SPŽZ, ZSM, ZKMJ/SKOJ, DE idr.).**

Glede na te dosežke je bilo potrebno rešiti vprašanje enotnega poveljevanja enotam NOV in POS na Koroškem, in sicer za operativna območja (sektorje) VKO, ZKO in severno od Drave, kljub temu da se je osvobodilni boj na celotnem Koroškem še vedno odvijal v izredno težkih oziroma specifičnih razmerah (npr. ni še dovolj močno prodrl v večja mesta, zlasti v jugozahodni Koroški, ni zajel večine delavcev itd.). Namen enotnega poveljevanja koroškim enotam NOV in POS ni bil samo v tem, da bi bili VKO, ZKO in "čezdravska" enota čimbolj povezani, ampak tudi v tem, da bi mobilizacija novih borcev hitreje potekala, da bi mobiliziranci oziroma borci lažje prehajali iz enote v enoto, da bi bilo organiziranje avstrijskega protinacističnega odpora tudi pri nemško govorečem prebivalstvu močneje oprto na slovensko partizansko zaledje, s tem pa bi bilo olajšano njegovo vključevanje v protinacistično gibanje na Koroškem. ***[1] Ob tem velja poudariti, da je bilo treba medsebojno še bolj povezati tudi koroške partizanske tehnike, sanitetne postojanke in terenske oziroma kurirske zveze[2].

* Do tega števila sem prišel na osnovi ugotavljanja številčnega stanja borcev po enotah, problem pa je v tem, da se je njihovo število, npr. v VKO, spreminjalo tudi tedensko; omenjeno število borcev zajema pripadnike Varnostno-obveščevalne službe (VOS), prišteti pa je treba še kurirje terenskih zvez, oboroženo osebje v partizanskih bolnišnicah in tehnikah, manjšo zaščitno enoto Pokrajinskega komiteja oz. Oblastnega komiteja Komunistične partije Slovenije za Koroško (PK KPS oz. OB KOM KPS), Pokrajinskega odbora OF (PO OF) za Koroško idr., teh pa je bilo okrog 50; torej, vseh borcev in bork na Koroškem naj bi bilo v tem času med 300 in 350.

** Slovenska protifašistična ženska zveza, Zveza slovenske mladine, Zveza komunistične mladine Jugoslavije/ Savez komunističke omladine Jugoslavije, Delavska enotnost.

*** V prvi polovici aprila 1944 je OB KOM KPS za Koroško v pismu CK KPS med drugim navedel, da se zaradi prodora koroških partizanov severno od Drave (na Gure) na tem območju ustvarjajo možnosti za povezovanje množic v Avstrijsko osvobodilno fronto (Österreichische Freiheitsfront /ÖFF) in za akcije avstrijskih partizanskih enot, ki naj bi delovale v povezavi s slovenskimi partizanskimi enotami, imele pa naj bi svoje zaledje. Načrtovano je bilo tudi formiranje vrhovnega štaba avstrijskih partizanskih enot in da bi "vse akcije in vse premike izvajali v sporazumu med tem štabom z ustreznimi našimi (slovenskimi, op. R. S.) štabi" (Karel Prušnik-Gašper: Gamsi na plazu, Ljubljana 1985, str. 200; v nadaljevanju Prušnik: Gamsi na plazu). Toda omenjeni načrti ÖFF in Komunistične partije Avstrije (KPA) niso bili realizirani (partizanskih enot v notranjosti Avstrije ni bilo, razen nekaj ilegalnih odporniških skupin).

Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944

Risto Stojanović

GŠ NOV in POS je že spomladi 1944 začel intenzivneje načrtovati reorganizacijo koroških partizanskih enot oziroma ustanovitev KGO kot vojaško formacijo z enotnim vodstvom NOB na Koroškem[3].

Vzporedno z načrtom GŠ NOV in POS sta si tudi PK KPS oziroma OB KOM KPS za Koroško in PO OF za Koroško**** prizadevala, da bi bilo ustanovljeno enotno koroško partizansko poveljstvo[4]. Dne 20. 4. 1944 je OB KOM KPS poslal CK KPS pismo, v katerem je predlagal ustanovitev enotnega koroškega vojaškega vodstva in opredelil vzhodni predel Koroške "kot poglavitno žarišče, od koder naj koroško partizanstvo prodira tako proti zahodu z manjšimi enotami, minerskimi vodi in sabotažnimi skupinami, kakor tudi prek Drave proti Svinški planini."[5]

V tem času je bila realizirana ena izmed pomembnih političnih nalog. Dne 19. 4. 1944 je namreč štab 9. korpusa ločil naloge sekretarjev KPS na terenu od nalog političnih komisarjev v enotah NOV in POS.* Po tej razmejitvi je politično in vojaško-operativno območje ZKO potekalo zahodno od ceste Jezersko-Železna Kapla-Velikovec, tj. Jezerski vrh, Karavanke, Peč, Rabeljsko jezero, Pontabelj, dolina Zilje, vzhodno od omenjene ceste pa je bilo politično in operativno območje delovanja VKO.[6]

Po pismu OB KOM KPS za Koroško z dne 20. 4. 1944 sta Centralni komite (CK) KPS (oziroma poverjeništvo CK KPS za Gorenjsko, Štajersko in Koroško) ter GŠ NOV in POS hitro ukrepala. Z ukazom GŠ NOV in POS z dne 24. 4. 1944 se je začela odločilna faza ustanavljanja KGO. Tega dne je bil v Topli (pri domačiji Janeza Kočnika, p.d. Končnik) ob navzočnosti borcev VKO, članov OB KOM KPS idr. prebran ukaz** (odredba) o ustanavljanju KGO, in sicer iz enot VKO, ZKO in iz enote, ki je delovala severno od Drave (na Gurah, "čezdravska").[7]

Proti koncu aprila in v prvi polovici maja 1944 je tekla predzadnja faza ustanavljanja KGO. V tem času je GŠ NOV in POS na Koroško napotil nekatere partizanske funkcionarje (med njimi sta bila Mitja Ribičič-Ciril in Božidar Gorjan-Bogo) in po njihovem

**** PK KPS za Koroško (sekretar je bil Dušan Pirjevec-Ahac) se je v aprilu 1944 preimenoval v OB KOM KPS za Koroško (sekretar je postal Pavle Žaucer-Matjaž); PO OF za Koroško je bil ustanovljen marca 1944, sekretar pa je bil Karel Prušnik-Gašper.

* Ob ustanovitvi ZKO v Cerknem oktobra 1943 je bil za politkomisarja postavljen Dušan Pirjevec-Ahac, ki je bil hkrati imenovan tudi za sekretarja PK KPS za Koroško (Prušnik: Gamsi na plazu, str. 160); omenjena odločitev naj bi politkomisarje razbremenila dodatnega dela na terenu.

** Pavle Žaucer-Matjaž, ustna izjava z dne 7. 4. 1983; V Vodniku po partizanskih poteh, Ljubljana 1978, na str. 293 piše, da je bila tedaj (24. 4. 1944) v Topli "ustanovljena" KGO, kar ne drži, kajti omenjenega dne je GŠ NOV in POS odredbo o ustanovitvi šele izdal; ne drži podatek, da sta bila po ukazu GŠ NOV in POS z "dne 4. 4. 1944 združena VKO in ZKO v KGO" (Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Meži, Mislinji, Dravi, Maribor 1972, str. 87); ne drži podatek v Vestniku koroških partizanov (VKP) 1984, št. 2, na str. 3, kjer piše: "Dne 14. aprila 1944 ...je bila z Odredbo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije...ustanovljena Koroška grupa odredov kot enotno vojaško vodstvo."; Prušnik: Gamsi na plazu, na str. 202 omenja, da je GŠ NOV in POS "dne 24. aprila 1944 ustanovil Koroško grupo odredov", kar tudi ne drži; Zdravko Klanjšček idr.: Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, Ljubljana 1976 (v nadaljevanju NOV na Slovenskem 1941-1945), na str. 722 med drugim piše, da je KGO "bilo mogoče dejansko oblikovati šele proti koncu maja 1944".

prihodu v Logarsko dolino (v prvi polovici maja 1944) naj bi bil ustanovljen štab KGO kot vodilni organ za oblikovanje KGO.[8] ***
Zadnja faza ustanavljanja KGO je potekala od druge polovice maja do začetka junija 1944, ko je štab KGO dejansko prevzel naloge in ko je bilo združevanje VKO in ZKO v KGO zaključeno.[9]

CK KPS je 23. 5. 1944 OB KOM KPS za Koroško sporočil, da bodo poslej naloge dotedanjih štabov združene v okviru štaba KGO, njegov sedež naj bi bil v vzhodnem delu Koroške, in da KGO spada v 4. operativno cono.[10] Dne 2. 6. 1944 je štab KGO štabu 4.operativne cone poročal o prevzemu nalog, s pripombo, da komandant še ni prišel na sedež štaba (v Logarski dolini).[11] Kljub temu je bil štab KGO dejansko formiran do konca maja 1944. Za komandanta je bil imenovan Ivan Uranič-Drago, za načelnika Franc Primožič-Marko, za političnega komisarja Mitja Ribičič-Ciril, njegov namestnik pa je bil Božidar Gorjan-Bogo[12]. Kmalu zatem je prišlo v štabu KGO do spremembe, poveljniške dolžnosti je namreč prevzel Vinko Simončič-Gašper, za namestnika političnega komisarja pa je bil imenovan Ivan Janžekovič.* Ne glede na to, da za Koroško ni bila ustanovljena posebna operativna cona,** je štab KGO v sodelovanju s štabom 4. operativne cone ter z OB KOM KPS in PO OF za Koroško (tema organoma je bil štab KGO politično odgovoren) uspešno povezal partizanske enote na jugozahodu, jugovzhodu in na Koroškem severno od Drave.[13]***

Po združitvi VKO in ZKO oziroma ustanovitvi enotnega štaba so patrulje VKO na območju Koroške lahko opravljale izvidništvo tudi zahodno od ceste Jezersko-Železna Kapla-Velikovec.**** Ta teren je bil prikladen za delovanje manjših enot (predvsem minersko-sabotažnih), vzhodno od teh cest pa je bilo območje primernejše za akcije večjih partizanskih

*** Anton Čehovin-Jerko: Radijska zveza pri koroških enotah, VKP, 1985, št. 1-2, na str. 86 navaja: "Maja 1944 smo prispeli v Logarsko dolino in pri Francu Logarju ustanovili Koroško grupo odredov." Pripomniti je treba, da je proces oblikovanja KGO (vključno z njenim štabom) potekal še v začetku junija 1944.

* Ko je Ivan Uranič-Drago odšel v oficirsko šolo (v Beli krajini), je komandant KGO postal Vinko Simončič-Gašper (Ivan Uranič-Drago, ustna izjava z dne 28. 4. 1987). Prejšnji namestnik političnega komisarja Božidar Gorjan-Bogo "je imel smolo, da se je ranil...13. avgusta pa je bil odpoklican v Glavni štab in mesto pomočnika politkomisarja je prevzel Ivan Janžekovič." (Mitja Ribičič-Ciril: Pomen Koroške grupe odredov, VKP, 1984, št. 3-4, str. 13; v nadaljevanju Ribičič: Pomen KGO)

** Ko je GŠ NOV in POS 24. 4. 1944 izdal ukaz o ustanovitvi KGO, je hkrati zavrnil predlog za ustanovitev posebne koroške operativne cone (Bogdan Žolnir-Mile Pavlin: Protifašistični odpor, Koroška - od začetkov vstaje do konca leta 1943, Celovec-Ljubljana 1994, str. 233; v nadaljevanju Žolnir, Pavlin: Protifašistični odpor).

*** Ob koncu junija 1944 sta bili na severni strani Drave dve enoti, in sicer na Gurah in na Svinški planini. Pozneje so se čez Dravo prebile še druge partizanske enote, iz njih pa naj bi bil ustanovljen Severnokoroški odred, toda ustanovljen je bil Severnokoroški bataljon (Gojko Gornik-Iztok: Iz zgodovine Severnokoroškega bataljona, VKP, 1975, št. 3-4, str. 35).

**** Žolnir, Pavlin: Protifašistični odpor, na str. 233 piše, da so patrulje Koroškega bataljona "prihajale do Železne Kaple"; na isti strani je tudi omenjeno, da je razmejitvena črta (po cesti med Jezerskim in Železno Kaplo)

enot. Poleg tega je bilo z ustanovitvijo KGO več možnosti za prodiranje koroških partizanskih enot čez Dravo v območje Velikovca, na Svinško planino itd. S tem je bilo mogoče v enote NOV in POS pritegniti tudi nemško govoreče prebivalstvo na širšem območju Celovške kotline, predvsem na jugu in vzhodu. Skratka, glavno zaslugo za velike uspehe narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem je imelo prav enotno poveljevanje in delovanje KGO.[14]

2. DELOVANJE KGO

Protinacistični odpor oziroma NOB na Koroškem je dosegel velik razmah prav v času delovanja KGO, ki se je začelo sredi pomladi, nadaljevalo poleti in končalo v začetku jeseni l. 1944. V tem času so enote VKO, ZKO in severno od Drave izvedle številne akcije in v spopadih z nemškimi enotami dosegle pomembne uspehe. Enote KGO so ves čas, zlasti pa poleti l.1944, izvajale akcije, ki so predvsem v Mežiški dolini, Podjuni in Rožu okupatorjeve enote potisnile v defenzivo. Zaradi minersko-sabotažnih akcij (npr. na naprave mežiškega rudnika svinca) je bila okupatorju povzročena precejšnja gospodarska škoda. Po poškodovanju prometnic (npr. železniških tirov) na Koroškem pa so Nemci imeli težave tudi s preskrbovanjem svojih enot na fronti v Italiji.[15]

Vse te akcije sta načrtovala štab 4. operativne cone in štab KGO (skupaj s štaboma VKO in ZKO), toda glavne zasluge za uspešno izvajanje akcij je imel štab KGO, saj je dodobra izkoristil poznavanje terena.[16]

Pri štabu KGO so nekaj časa delovali nekateri člani zavezniških vojaških misij, kar je bilo za KGO dokaj ugodno ne le v moralno-političnem, ampak tudi v materialnem oziru, saj so bile koroške partizanske enote z orožjem, dobljenim od zaveznikov, kar dobro oborožene.*

potekala "med 2. in 4. operativno cono", kar ne drži; pravilno: med 3. in 4. operativno cono. Omeniti je treba, da so tudi patrulje ZKO, ki je bil še nekaj časa vezan na 9. korpus, lahko opravljale izvidništvo vzhodno od omenjene ceste.

* Pozno spomladi, v poletju in jeseni l. 1944 so h koroškim enotam NOV in POS prišli nekateri člani iz britanskih in ameriških vojaških misij ("Clowder", "SPAM", "Hollywood"). Z njihovim prihodom so koroške partizanske enote začele dobivati zavezniško vojaško pomoč (orožje, strelivo, sanitetni material idr.). Prek Koroške oz. s pomočjo koroških partizanov so se nekateri člani teh misij skušali prebiti v notranjost Avstrije, da bi tam pri nemško govorečem prebivalstvu organizirali protinacistični odpor, kar pa jim ni uspelo. S tem namenom je tudi Sovjetska zveza poslala diverzantsko skupino Avantgarda, ki ji je s pomočjo koroških partizanov preboj čez Dravo na Svinško planino sicer uspel, toda kljub temu svojih načrtov ni v celoti izpeljala (Ladislav Grat-Kijev: V metežu, Ljubljana 1969, str. 319-332); Ribičič: Pomen KGO, na str. 16 piše, da so koroški borci z orožjem, dobljenim od zaveznikov, "postali sodobno opremljena vojska". Koroške enote NOV in POS so do septembra 1944 vključno z orožjem, pridobljenim v boju, imele 8 minometov, 39 lahkih mitraljezov, 185 brzostrelk, 390 pušk 146 pištol in 1 protitankovsko puško (Zbornik dok. NOV, VI/17, dok. št. 5, str. 34); Božidar Gorjan-Bogo: Zavezniške misije na Koroškem in Štajerskem, Operacija Avstrija, Ljubljana 2003, na str. 32 piše, da je zavezniška pomoč v orožju koroškim enotam NOV in POS "povečala našo (partizansko, op. R. S.) vojaško udarno moč".

Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944

V času KGO je bilo veliko storjenega na področju mobilizacije novih borcev. Kot odgovor na odtegovanje ljudi v nemško vojsko je štab KGO skupaj z organizacijami OF na terenu v poletnih mesecih, ko je bilo izbojevano osvobojeno ozemlje v zgornji Mežiški dolini,** pospešil mobilizacijo. Sredi julija 1944 so enote KGO imele okrog 450, sredi avgusta 1944 pa že 700 dobro oboroženih borcev in bork, zato ni naključje, da so bile tedaj izvedene tudi večje akcije, celo s frontalnim načinom vojskovanja, predvsem v bitki pri Črni v drugi polovici avgusta 1944.[17]***

Navdušenje prebivalstva nad uspehi koroških borcev v boju proti okupatorjevim enotam se je nenehno stopnjevalo. Bili so primeri, da so v partizane odhajali celo otroci.[18]*

Štab KGO je skrbel tudi za šolanje kadrov. Na osnovi določenih kriterijev (sposobnost, prizadevnost itd.) je v sodelovanju s štaboma VKO in ZKO pošiljal kandidate v oficirsko šolo pri GŠ NOV in POS ter v podoficirsko šolo, ki je bila pri štabu 4. operativne cone.[19] Hkrati je skrbel za vojaško urjenje borcev in njihovo moralno-politično vzgojo. V sodelovanju s političnimi organizacijami OF je organiziral izobraževanje prebivalstva** in politično-propagandno delo, vključujoč še del prebivalstva severno od Drave.[20]

Prav tako je štab KGO poskrbel za delovanje partizanskih delavnic za popravilo orožja, šivanje uniform, izdelavo in popravilo čevljev itd. Omenjene delavnice so bile na Solčavskem (do prve polovice avgusta 1944 so bile podrejene poveljstvu solčavsko-logarskega vojnega področja, nato pa Komandi mesta Solčava). Poleg tega so bile ustanovljene gospodarske komisije, urejena skladišča za živila, organizirane ekipe za pomoč domačinom pri košnji, žetvi, popravilih poškodovanih poslopij itd.[21]

** V poletnih mesecih l. 1945 je bilo izbojevano večje osvobojeno ozemlje (imenovano "Koroška partizanska republika"), ki je obsegalo območja Pece, Tople, Javorja, Bistre, Koprivne idr., povezano pa je bilo z osvobojenim ozemljem v gornji Savinjski dolini in s solčavsko-logarskim območjem. Komando vojnega področja za Solčavsko in Logarsko dolino je postavil štab KGO, obsegalo pa je dolino Savinje do Luč, segalo zahodno od Matkovega kota, na severu je mejilo na Olševo, na vzhodu pa na Raduho (dr. Metod Mikuž: Pregled narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, IV, Ljubljana 1973, str. 573).

*** Zaradi razmaha NOB na Koroškem so nemške enote v poletnih mesecih l. 1944 proti enotam KGO začele močno ofenzivo. V času med 18. in 25. 8. je okupator predvsem iz postojanke v Črni skušal vdreti na osvobojeno ozemlje "Koroške partizanske republike" (prek njega tudi v gornjo Savinjsko dolino). Enote VKO oz. KGO so skušale to preprečiti in prišlo je do enega največjih spopadov v času NOB na Koroškem, imenovanega "bitka v Bistri" oz. "bitka pri Črni". Enote VKO so tedaj izbojevale eno najsijajnejših zmag koroških partizanov. Po nekaterih podatkih so nemške enote v tej bitki imele nad 100 mrtvih in ranjenih pripadnikov, VKO pa 1 mrtvega, 3 ranjene in 5 pogrešanih borcev. Zmaga borcev VKO je bila dokaj odmevna. General (feldmaršal) Harold Alexander (komandant zavezniške vojske v Italiji) je po radijski zvezi koroške borce NOV pohvalil za doseženo zmago, Vinku Simončiču-Gašperju, poveljniku KGO, pa čestital za uspešno vodenje vojaških operacij. Zaradi partizanske zmage pri Črni so bile okupatorjeve posadke v Mežiški dolini precej vznemirjene in bojna morala jim je začela upadati (Prušnik: Gamsi na plazu, str. 224-227).

* O tem Helena Kuhar pravi: "Avgusta 1944 so odšli v partizane moj 15-letni sin Peter, 14-letni nečak Tonček in 12-letni Zdravko." (Koroška v borbi, Celovec 1951, str. 133).

** Tako npr. se je ob koncu junija 1944 začel pouk v partizanski šoli v Solčavi, vključenih pa je bilo 61 otrok v štirih razredih (Ribičič: Pomen KGO, str.15).

Risto Stojanović

V sodelovanju s političnim vodstvom NOB Koroške je štab KGO skrbel tudi za razvoj partizanskih tehnik, bolnišnic, kurirskih in radijskih zvez.***

V času delovanja KGO je bilo narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem v širokem razmahu, medtem ko je bil okupator potisnjen v utrjene postojanke (v Črni, Guštanju, Železni Kapli, Borovljah itd.), od koder je proti enotam KGO občasno sicer izvajal ofenzivne operacije, toda brez bistvenih uspehov.**** Pri tem je imel tudi precejšnje izgube:***** zaplenjenih je bilo več kosov raznega orožja, streliva, poškodovanih oziroma uničenih je bilo več mostov, precej železniških tirov itd. O uspehih enot KGO v poletnih mesecih l. 1944 govorijo tudi poročila okupatorjevih posadk, ki navajajo, da "so v vzponu rekrutacija na območju Črna-Prevalje-Guštanj, diverzije in odvzemi hrane na območju Bistrice v Rožu, Galicije, Železne Kaple" itd.[22]

Zaradi vsega tega, zlasti pa zato, ker je bila Koroška predvsem v Mežiški dolini dejansko v vseljudski vstaji, je bila nacistična vojaško-civilna oblast Koroško južno in severno od Drave prisiljena razglasiti za "partizansko bojno območje" ("Banditenkampfgebiet"), "partizansko območje" ("Bandengebiet") in "zaprto cono" ("Sperrzone"). [23]

3. UKINITEV KGO IN NJEN POMEN

Ravno v času izvajanj zasnovanih akcij koroških enot NOV in POS (konec avgusta in v septembru 1944) je prišlo do razformiranja KGO.

Reorganizacija KGO se je začela sredi septembra 1944 in pospešeno potekala do konca istega meseca.

Ukaz* o razformiranju oziroma ukinitvi štaba KGO, štabov in enot VKO in ZKO je izdal GŠ NOV in POS dne 12. 9. 1944 (nekaj dni pozneje pa še štab 4. operativne cone) in zahteval, da se namesto KGO ustanovi nova enota - Koroški odred. [24] Štab KGO je 20. 9. 1944 ustanovil začasni štab Koroškega odreda. Za komandanta je bil imenovan Ivan Ribič-Stojan, za političnega komisarja Rudolf Hohkraut- Dolf, za načelnika štaba pa Ivan Mencin.[25]

*** V času KGO je poleg terenskih oz. kurirskih zvez delovala tudi radijska zveza štaba KGO z GŠ NOV in POS, s štaboma VKO in ZKO, s štabom 4. operativne cone, 9. korpusa idr. (Zbornik dok. NOV, VI/15, dok. št. 85, str. 527).

**** Okupatorjeve enote so na Koroškem zlasti poleti l. 1944 občutile moč partizanskih enot in zavednega slovenskega prebivalstva, vključenega v OF. Iz poročil poveljstev okupatorjevih posadk je razvidno, da se jih je loteval strah. Okupator se je zavedal, da ga slovensko prebivalstvo prezira, zato na njegovo pomoč ni mogel računati. Hkrati si ni mogel "predstavljati, da bi 'banditi' (partizani, op. R. S.) kdaj lahko strahovali 'vojsko nadljudi'." (Prušnik: Gamsi na plazu, str. 219).

***** Samo v bitki pri Črni (med 18. in 25. 8. 1944) je bilo nad 100 mrtvih in ranjenih pripadnikov nemških enot.

* Ko se je Mitja Ribičič-Ciril v prvi polovici septembra 1944 vrnil s poročanja iz GŠ NOV in POS v štab KGO (v Solčavi), so mu tam povedali, "da je Koroška grupa odredov z ustnim ukazom štaba 4. operativne cone razpuščena" (Ribičič: Pomen KGO, str. 20).

Kratek oris ustanovitve in delovanja Koroške grupe odredov ter njen pomen za narodnoosvobodilni boj na Koroškem v času od maja do oktobra leta 1944

Dokončna ukinitev KGO je bila izvedena 28. 9. - 29. 9. 1944,** ko je (na podlagi ukaza GŠ NOV in POS z dne 12. 9. 1944) štab 4. operativne cone razpustil štab KGO, ukinil VKO in ZKO ter ustanovil Koroški odred. [26] Dne 28. 9. 1944 sta bila dokončno razformirana tudi štaba VKO in ZKO.[27] Na operativnem sektorju VKO so celo zbrali nad 100 podpisov, da VKO ne bi bil ukinjen.[28]

Ob ukinitvi KGO oziroma pred odhodom borcev VKO in ZKO v druge enote (4. operativna cona, 9. korpus) je bilo na koroškem operativnem območju okrog 890 borcev in bork. Iz VKO je bilo po ukinitvi KGO v 14. divizijo*** vključenih 164 borcev, v zaščito štaba 4. operativne cone 15, v zaščitnico OB KOM KPS in PO OF za Koroško 20 in za zaščito partijske šole 15 borcev. Iz bivšega ZKO je v enote 9. korpusa odšlo 40 borcev, v 14. divizijo 52, v zaščitnico štaba KGO**** in štaba Koroškega odreda 32, za zaščito angleške vojaške misije 8, za zaščito radijskih postaj 9, v štab 4. operativne cone 6 in v komando mesta Solčava 14 borcev.[29] To pomeni, da je po ukinitvi VKO in ZKO, tj. KGO, del borcev sicer ostal na koroškem operativnem območju,***** dobršen del pa je z njega odšel. [30]

Omenjena reorganizacija k sreči ni zajela enot severno od Drave, zato so le-te na tem območju Koroške lahko nadaljevale z akcijami. Bile so podrejene štabu 4. operativne cone, ne pa štabu nastajajočega Koroškega odreda. [31]******

Razlogov za ukinitev KGO je več, pomembni pa so zlasti naslednji:
- zaradi posledic morebitne invazije zavezniške vojske proti Dunaju čez slovensko ozemlje oziroma Koroško je GŠ NOV in POS s prerazporeditvijo borcev oziroma enot KGO hotel le-te zavarovati;[32]
- Titov govor z dne 12. 9. 1944 je dodatno spodbudil NOB na Koroškem, saj je Tito v njem med drugim poudaril, da mora tudi zamejska Koroška postati neločljiv del matice Slovenije

** Ne drži datum ukinitve KGO, ki ga navaja Pavle Žaucer-Matjaž, tj. da je bila KGO razpuščena 12. 9. 1944 (Pavle Žaucer-Matjaž: Ob 40. obletnici pomembnih dogodkov koroških partizanov, VKP, 1983, št. 3-4, str. 18); prav tako ne drži datum ukinitve KGO 12. 9. 1944, ki je naveden v Zgodovini Slovencev, Ljubljana 1979, na str. 861 (v nadaljevanju Zgodovina Slovencev); isti datum navaja tudi dr. France Škerl v svojem prispevku Koroška v narodnoosvobodilen boju, Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Ljubljana 1984, str. 59; v tem delu pa na str. 241 tudi piše, da je bila KGO ukinjena 20. 9. 1944, kar prav tako ne drži.

*** Ne drži podatek, ki je naveden v Zgodovini Slovencev, na str. 861, da je bil VKO vključen v 14. divizijo. V to enoto je bil namreč vključen le del borcev VKO.

**** Ta je še nekaj časa bil skupaj in je potreboval enoto za zaščito.

***** Po preformiranju KGO (28. 9.-29. 9. 1944) oz. po odhodu njenih borcev v enote 4. operativne cone idr. je na Koroškem ostalo okrog 420 borcev in bork, in sicer 250 južno od Drave (Koroški odred) in 170 severno od Drave (NOV na Slovenskem 1941-1945, str. 767).

****** Po razformiranju KGO je bila iz njenih enot ustanovljena temeljna koroška enota NOV in POS - Koroški odred, ki je jeseni l. 1944 s svojimi bataljoni na Koroškem izvedel številne bojne akcije. Kljub ofenzivam nemških enot, zlasti v zimi 1944/45, so se enote tega odreda obdržale, se krepile in do maja 1945 skupaj z drugimi enotami NOV sodelovale v sklepnih vojaških operacijah pri osvobajanju domovine.

Risto Stojanović

in Jugoslavije.* Toda morebitna partizanska zasedba Koroške je spodbudila britanske diplomatske kroge k ukrepom, ki bi koristili njim samim,[33] kar v bistvu pomeni, da je do ukinitve KGO prišlo tudi zaradi pritiskov zaveznikov;
- premestitev borcev iz KGO je bila izvedena tudi zaradi formiranja oziroma popolnitve večjih slovenskih enot NOV ob pripravah na zaključne boje za osvoboditev Slovenije;[34]
- zaradi zahteve oziroma vojaške usmeritve štaba 4. operativne cone, saj je le-ta načrtoval, da bi z borci iz VKO in ZKO okrepil 14. divizijo; ta se je potem tudi okrepila[35] ne le z borci in orožjem VKO in ZKO, ampak tudi s kadri (npr. Vinko Simončič-Gašper je bil oktobra 1944 postavljen za komandanta 14. divizije);[36]
- načrt za ustanovitev Koroške brigade je postal neuresničljiv že avgusta 1944 (načrt za ustanovitev posebne koroške operativne cone pa še prej), kar pomeni, da se je že tedaj vedelo, da bo prišlo do razformiranja KGO, kljub temu da so na koroškem operativnem območju obstajali ustrezni pogoji za formiranje posebne partizanske brigade.[37]

Posebnega objektivnega razloga za ukinitev KGO pa vendarle ni bilo, kajti razformirati VKO in ZKO v času obsežnih akcij oziroma bojev na Koroškem, oslabiti narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem, ko je bilo v največjem vzponu, je bila kljub raznim razlogom vendarle napačna odločitev tako najvišjega političnega kot tudi vojaškega vodstva NOV in PO Slovenije.[38]

Čeprav je Koroška grupa odredov obstajala oziroma delovala relativno kratek čas, "je od ustanovitve do ukinitve v 130 dneh svojega delovanja proti okupatorjevim enotam realizirala bojne naloge častno in zmagoslavno."[39] Izmed nekaterih ocen zgodovinarjev in drugih o njenem delovanju pa velja omeniti zlasti naslednjo: "Obdobje Koroške grupe odredov od pomladi do jeseni 1944 pomeni najslavnejšo dobo partizanskega boja na Koroškem."[40] Skratka, v času akcij in bojev KGO se je slovenski narod na Koroškem množično vključil v narodnosvobodilni boj oziroma protinacistični odpor, s tem pa je KGO zelo uspešno izpolnila svojo zgodovinsko nalogo.

Vinko Simončič- Gašper (19. 1. 1914, Čatež pri Trebnjem - 7. 11. 1944, Blagovica); komandant KGO; po razformiranju KGO je bil oktobra 1944 postavljen za komandanta 14. divizije; 7. 11. je vodil napad na nemško-domobransko postojanko v Blagovici, kjer je bil težko ranjen in je še istega dne umrl. Po osvoboditvi proglašen za narodnega heroja.

* Josip Broz-Tito je v tem govoru enako povedal tudi za Istro in Primorsko (dr. Janko Jeri: Tržaško vprašanje po 2. svetovni vojni, Ljubljana 1961, str. 114); Prušnik: Gamsi na plazu, str. 227.

Opombe

1 Mitja Ribičič-Ciril: Pomen Koroške grupe odredov (v nadaljevanju Ribičič: Pomen KGO), Vestnik koroških partizanov (VKP), 1984, št. 3-4, str. 12; dr. France Škerl: Koroška v narodnoosvobodilnem boju, Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Celovec-Ljubljana 1984, str. 58 (v nadaljevanju Škerl: Koroška v NOB; Koroški Slovenci včeraj in danes); dr. Risto Stojanovič: Oris protinacističnega boja na Koroškem v letih 1944-1945, Koroški vestnik 1996, št. 2, na str. 43 je med drugim navedeno, da je bila že na začetku l. 1944 ena od osnovnih nalog PK KPS za Koroško širitev antifašističnega boja, kar naj bi bila osnovna dolžnost tudi avstrijskega odporniškega gibanja (ÖFF, KPA); isti: Avstrijska osvobodilna fronta (Österreichische Freiheitsfront), Enciklopedija Slovenije, 1, Ljubljana 1987, str. 139.

2 Več o partizanskih tehnikah Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Meži, Mislinji, Dravi, Maribor 1962, str. 125, 170-172 (tudi o kurirskih zvezah v letih 1944-1945, str. 179-180); več o partizanskih bolnišnicah Anton Ikovic-Marjan Linasi: Koroško partizansko zdravstvo, Ljubljana 1985, str. 98, 108, 118, 126.

3 Dr. Metod Mikuž: Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja, Ljubljana 1970, na str. 245-246 glede ustanavljanja enotnega vojaškega vodstva na Koroškem piše, da bi bilo to nujno potrebno, saj sta do ustanovitve KGO "operirala VKO in ZKO, prvi pod vodstvom štaba 9. korpusa, drugi pa štaba 4. operativne cone"; 40-letnica Odredbe GŠ NOV in POS o reorganizaciji partizanskih enot na Koroškem, VKP, 1984, št. 2, str. 3.

4 Karel Prušnik-Gašper: Gamsi na plazu, Ljubljana 1985 (v nadaljevanju Prušnik: Gamsi na plazu), na str. 201-202 piše: "Protifašistično gibanje se je...krepko zasidralo. Tudi v vojaškem pogledu smo imeli precejšen uspeh. Oba odreda sta vršila že precej drzne akcije. Ustvarjena je bila tudi zveza med obema odredoma, tako da je stanje nujno zahtevalo enotno vodstvo, kar smo že aprila predlagali Glavnemu štabu."

5 Ribičič: Pomen KGO, str. 12.

6 Zbornik dok. NOV, VI/13, dok. št. 16; Obvestilo štaba 9. korpusa z dne 19. 4. 1944 štabu 16. SNO brigade "Janko Premrl-Vojko" o razmejitvi operativnih sektorjev med odredi 9. korpusa, str. 67.

7 AINV, fasc. 161, B/IV-5 (Dušan Pirjevec-Ahac: Ratni napori slovenačke Koruške, tipkopis); AINZ, fasc. 220/II; Odredba o ustanovitvi KGO (kopija originala Odredbe je objavljena v VKP, 1984, št. 2, str. 3-4); Zbornik dok. NOV,VI/13, dok. št. 23; Odredba GŠ NOV in POS z dne 24. 4. 1944 o formiranju KGO, str. 81-82; Prušnik: Gamsi na plazu, na str. 202 piše, da je GŠ NOV in POS dne 24. 4. 1944 ustanovil KGO, "združil oba odreda in ju podredil novemu enotnemu vodstvu", kar povsem ne drži, saj je operativno združevanje VKO in ZKO potekalo še v maju 1944.

8 Ribičič: Pomen KGO, str. 13.

9 Zbornik dok. NOV, VI/13, dok. št. 136; Poročilo tehničnega oddelka GŠ NOV in POS z dne 26. 5.1944 VŠ NOV in POJ, str. 483-484; Zdravko Klanjšček idr.: Narodno-osvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, Ljubljana 1976, str. 722 (v nadaljevanju NOV na Slovenskem 1941-1945).

10 Dr. Metod Mikuž: Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, IV (v nadaljevanju Mikuž: Pregled zgodovine NOB), Ljubljana 1973, str. 572; Pavle Žaucer-Matjaž, ustna izjava z dne 7. 4. 1983.

11 Mikuž: Pregled zgodovine NOB, IV, str. 572; Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 860 (v nadaljevanju Zgodovina Slovencev).

12 Zbornik dok. NOV, VI/13, dok. št. 24; Pojasnilo politkomisarja GŠ NOV in POS z dne 24. 4. 1944 sekretarju OB KOM KPS za Koroško o formiranju KGO, str. 83; Ribičič: Pomen KGO, str. 13; Koroški Slovenci včeraj in danes, str. 240.

13 Zbornik dok. NOV, VI/13, dok. št. 23, str. 81-82; Odredba GŠ NOV in POS z dne 24. 4. 1944 o formiranju KGO; Zgodovina Slovencev, str. 859; Ribičič: Pomen KGO, str.11.

14 Škerl: Koroška v NOB, str. 58.

15 Alojz Krivograd: Oris narodnoosvobodilnega boja v Mežiški dolini, Spomeniki in znamenja NOB v Mežiški dolini, Ravne na Koroškem 1990, str. 10; Škerl: Koroška v NOB, str. 58.

16 Olga Kastelic-Marjetka: Kratek oris protifašističnega boja na Koroškem, Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, str. 41.

17 AKPM, fasc. 59, m. III, dok. št. 2; Okrožnica štaba KGO vsem štabom o mobilizaciji z dne 8. 7. 1944; dok. št. 15; Okrožnica štaba KGO štaboma VKO in ZKO z dne 26. 8. 1944; Zbornik dok. NOV, VI/15, dok. št. 13; Poročilo štaba KGO z dne 20. 7. 1944 GŠ NOV in POS, str. 63; NOV na Slovenskem 1941-1945, str. 765-766.

18 Helena Kuhar: Mama, saj imam puško!, Koroška v borbi, Celovec 1951, str. 133; Helena Kuhar (iz Lepene) je oktobra 1944 tudi sama odšla v partizane, doma je ostala le 14-letna hčerka Zofija, ki je morala paziti na najmlajšega Kuharjevega otroka.

19 AKPM, fasc. 59, m. III, dok. št. 4; Okrožnica štaba KGO štaboma VKO in ZKO z dne 11. 7. 1944; AINZ, fasc. 346, m. I, o. 5; Poročilo štaba KGO štabu 4. operativne cone z dne 19. 9. 1944.

20 AINZ, fasc. 346, m. I, o. 7; Dopis štaba KGO štaboma VKO in ZKO z dne 26. 8. 1944.

21 AKPM, fasc. 59, m. VI, dok. št. 5; Prošnja Komande solčavsko-logarske straže štabu KGO za oskrbo delavnic z dne 1. 7. 1944; dok. št.14; dopis Komande solčavsko-logarske straže z dne 14. 8. 1944, kjer je navedeno, da je do 12. 8. 1944 bila "Solčavsko-logarska partizanska straža" (oziroma to partizansko vojno področje) podrejena štabu KGO; po 12. 8. 1944 se je to vojno področje preimenovalo v Komando mesta Solčava in bilo podrejeno vojnemu področju gornje Savinjske doline.

22 Zbornik dok. NOV, VI/15, dok. št. 165; Poročilo planinskega lovskega polka "TREECK" z dne 7. 8. 1944, str. 858.

23 Škerl: Koroška v NOB, str. 59; Prušnik: Gamsi na plazu, str. 367.

24 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 40; Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 15. 9. 1944 GŠ NOV in POS, str. 233, kjer piše, da bo "te dni na osnovi ukaza GŠ NOV in POS razformirana KGO"; na isti strani je uredništvo zbornika pripomnilo, da ni našlo ukaza o razformiranju KGO, in pripisalo, da je bila KGO razformirana 28. 9. 1944; dok. št. 50; Poročilo štaba KGO z dne 19. 9. 1944 štabu 4. operativne cone, str. 326; Koroški Slovenci včeraj in danes, str. 241.

25 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 56; Odredba štaba KGO z dne 20. 9. 1944 vsem podrejenim enotam, str. 362; NOV na Slovenskem 1941- 1945, na str. 767 piše, da je bila KGO ukinjena dne 20. 9. 1944, kar povsem ne drži.

26 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 71; Navodilo štaba KGO z dne 28. 9. 1944 štabu Koroškega odreda za bodoče delo, str. 439; Zbornik dok. NOV, VI/17, dok. št. 5; Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 22. 10. 1944 GŠ NOV in POS, na str. 32 piše, da je bila 29. 9. 1944 Koroška grupa odredov "preformirana v Koroški odred"; NOV na Slovenskem 1941-1945, na str. 767 piše, da je bila 29. 9. 1944 izvedena preureditev enot KGO oz. oblikovan Koroški odred.

27 AINZ, fasc. 346, m. I, o. 8; dopis štaba VKO štabu KGO z dne 28. 9. 1944; Ribičič: Pomen KGO, str. 20.

28 Franc Sever-Franta: Ob 40. obletnici Koroške partizanske republike, VKP, 1984, št.3-4, str. 75.

29 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 74; Poročilo štaba KGO z dne 29. 9. 1944 štabu 4. operativne cone, str. 456; NOV na Slovenskem 1941-1945, str.767.

30 AKPM, fasc. 58, m. II, dok. št. 97; dopis štaba KGO štabu 4. operativne cone z dne 29. 9. 1944; Zbornik dok. NOV, VI/17, dok. št. 5; Poročilo štaba 4. operativne cone z dne 22. 10. 1944 GŠ NOV in POS na str. 43 navaja, da je bilo pred preformacijo KGO v Koroški odred, tj. 29. 9. 1944, v njej "890 mož" (v to število so bili zajeti še obveščevalci, osebje v partizanskih tehnikah, bolnišnicah, kurirji idr.); Prušnik: Gamsi na plazu, na str. 228 piše, da je po ukinitvi KGO del borcev tvoril Koroški odred, del je odšel v enote 4. operativne cone in v 9. korpus, 70 borcev pa je bilo določenih za odhod čez Dravo na Svinško planino.

31 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 71; Navodilo štaba KGO z dne 28. 9. 1944 štabu Koroškega odreda za bodoče delo, str. 440.

32 Škerl: Koroška v NOB, str. 59.

33 Dr. Tone Zorn: Nova Jugoslavija in vprašanje severne meje 1943-1945, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1968-1969, št. 1-2, str. 313.

34 Koroški Slovenci včeraj in danes, str. 241.

35 Ribičič: Pomen KGO, str. 20; NOV na Slovenskem 1941-1945, na str. 767. piše, da je GŠ NOV in POS načrtoval, da bi z borci, kadri in orožjem iz enot KGO dodatno okrepil operativno moč zlasti 14. divizije, ki bi se tako preskrbljena v sklepnih operacijah še bolj učinkovito bojevala.

36 Več o Vinku Simončiču-Gašperju: Pomniki naše revolucije, Ljubljana 1961, str. 156; Po partizanskih poteh, Ljubljana 1978, str. 170; Narodni heroji Jugoslavije, Beograd 1983, str. 197.

37 Ribičič: Pomen KGO, str. 18, 20.

38 Zbornik dok. NOV, VI/16, dok. št. 71; Navodilo štaba KGO z dne 28. 9. 1944 štabu Koroškega odreda za bodoče delo, na str. 439 piše, da reorganizacija KGO ni bila izvedena na pobudo štaba KGO, ampak "po ukazu višjega foruma".Mitja Ribičič-Ciril pa o tem meni: "Ukinitev Koroške grupe odredov ni prišla iz razmišljanja Glavnega štaba in partizanskih odredov Slovenije, ampak je verjetno to prišlo v zvezi s kako novo oceno situacije, npr. s prihodom Rdeče armade na jugoslovansko ozemlje v vzhodni Srbiji." (Mitja Ribičič-Ciril, ustna izjava z dne 29. 3. 1990)

39 Ivan Uranič-Drago, ustna izjava z dne 28. 4. 1987.

40 Dr. Tone Ferenc, dr. Milica Kacin-Wohinz, dr. Tone Zorn: Slovenci v zamejstvu, Pregled zgodovine 1918-1945, Ljubljana 1974, str. 291.

POROČILA

Ob 15-letnici zgodovinskega društva za Koroško

Brigita Rajšter

O stari kuhinji v župnišču in o prehrambeni kulturi prebivalcev Libelič in okolice

Prostor, kjer se je pripravljala hrana, je bil v vsej zgodovini človeštva najpomembnejši del bivališč. Najstarejši obliki kuhinj, ki ju starejši ljudje z območja Libelič še pomnijo, sta dimnica in tako imenovana črna kuhinja, ki se je ponekod obdržala še v času po 2. svetovni vojni. Stara kuhinja v župnišču, ki ji ljudsko pravimo preprosto *"črna kuhinja"* predstavlja med znanimi tipi kuhinj posebnost.

Ambiciozna, baročno oblikovana stavba župnišča v Libeličah, zgrajena na prelomu med 17. in 18 stoletjem, je do današnjih dni v svojem jedru ohranila mogočno kuhinjo. Skoraj kvadratni prostor kuhinje se nahaja med širokimi kamnitimi zidovi, ki z lego pod nivojem pritličja spominja na kletni prostor, še zlasti ob pogledu na osrednja kamnita stebra, ki podpirata dvoje visokih banjastih obokov s sosvodnicami. Bistvena dela kuhinje sta visoko odprto ognjišče ob oknu v levem kotu ter samostojna krušna peč levo od vhoda. Pri rekonstrukciji stare kuhinje smo se želeli približati stanju iz obdobja pred drugo svetovno vojno ter obnovo, z restavriranjem zatečenega stanja, zaokrožili v funkcionalnem smislu.

V prostor kuhinje smo umestili različne predmete, s katerimi ponazarjamo tradicionalno kulturo pripravljanja hrane značilno za to območje. Večina predmetov je bilo zbranih konec osemdesetih let prejšnjega stoletja na območju Krajevne skupnosti Libeliče: v vasi Libeliče, na Gorčah, na Libeliški gori, na Tribeju in delno na Črneški gori. To zbirko smo dopolnili v jeseni 2002, ko smo vanjo postavili predmete, ki smo jih pridobili ob raziskavah v letu 2002. Za javnost pa smo zbirko odprli že decembra 2001.

Obiskovalcem predstavljamo različno lončeno, kovinsko in leseno posodje, ki je bilo v libeliških gospodinjstvih v uporabi od druge polovice 19. do sredine 20. stoletja. Rekonstruirano odprto ognjišče smo opremili z visečim kotlom, na njem pa stojijo železne posode za kuhanje na trinožnikih. Pod oknom ob ognjišču smo postavili leseno klop. Na klopi je bil prostor za *mevtro* (leseno posodo za vodo). Nanjo smo postavili tudi *pinjo* (leseno posodo za izdelavo masla). Zbirko smo leta dopolnili z na terenu pridobljenimi drugimi tipi *pinj*: z dvema samostoječima *pinjama* na ročni pogon. Dodali smo tudi posnemalnik mleka - napravo na ročni pogon, za ločevanje maščob iz mleka. V posameznih tamkajšnjih kmečkih gospodinjstvih, so take naprave še vedno v uporabi.

Na rekonstruirani krušni peči so našle prostor številne lončene sklede in *rine* (modeli za peko šarkljev). Na peči stoji tudi *lesa* (leseno sušilo za sadje). Ob krušno peč smo postavili več loparjev za vsajanje kruha v peč, različnih omel ter *usajenkov* (loparjev za vlaganje drv v peč).

Razstavni prostor za lončevino kot so različne oblike vrčev, dvojčkov, posode za pomivanje, za lonce za mast smo uredili na policah, ki smo jih dodali v že zazidan prehod v sosednji prostor. Med lončenimi posodami izstopa pravokotni odcejevalnik za skuto, ki je našel svoj prostor v zidni vdolbini ob krušni peči.

Na police zidne omarice smo postavili manjše lesene pripomočke kot so ribežni, lesene žlice, *nudlnove kuhle* (večje lesene kuhalnice z luknjami za pobiranje kuhanih štrukljev iz vode), modele za izdelavo masla s cvetličnimi motivi, manjše deske za rezanje in lesene krožnike. V manjšo zidno odprtino ob oknu smo postavili iz *viter* (obdelanih

leskovih šib) pleten žličnik, za shranjevanje žlic in vilic. Na steni med obema oknoma smo na že obstoječe kavlje obesili več sekal, ki so služila za sekanje špeha.

Na steno med krušno pečjo in odprtim ognjiščem smo obesili preprost *skledník*. Vanj smo naložili lončene sklede in rine različnih velikosti. Na vrhnjo polico *skledníka* smo postavili repni lonec.

Ob *skeldníku* je na steno naslonjena dvoje *nečk* (večje lesene posode iz enega kosa lesa za mesenje). V sam prostor smo postavili večjo mizo s predalom za kruh ter dve *koduji*. *Koduja* je bila del kuhinjskega inventarja. Podobna je mizi, saj ima na vrhu leseno ploskev. Z njo so pokrili globok predal, v katerem so mesili testo za kruh. V zbirki sta dve: ena večja in pravoktne oblike, druga manjša, kvadratna *koduja*.

Na večji *koduji* sta postavljeni dve lončeni skledi za mesenje manjše količine testa, z vidnimi sledovi uporabe.

Na tla smo postavili preprosto svetilo na treske *čelešnik*. Ob vhodu je postavljena brezova metla s smetišnico ter *zajc* (pripomoček za sezuvanje škornjev).Iz stropa smo, na obstoječe viseče obroče, obesili *rante* (smrekove suhlice) za sušenje mesa in mesnih izdelkov.

Tradicionalna prehrana prebivalcev Libelič in okolice je bila preprosta, tako glede prehrambenih sestavin kot tudi načinov priprave jedi. Najpomembnejše osnovno živilo je bil ržen kruh, ki je bil praviloma vedno na voljo. Posebni obliki kruha sta bili *bela in črna tránta*. Kadar je primanjkovalo ržene moke so v stiski pekli koruzen ali ovsen kruh, nadomeščali pa so ga tudi z različnimi vrstami *žgankov* (žgancev) in *ajdovim tomerlijem (pečenjakom)*. V vsakdanji prehrani je prevladovala močnata hrana: že omenjeni žganci, različni *nudlni* (štruklji), *édav povitnjek* (ajdov štrukelj), *kipjenki*, krapi. Zelenjavo so pripravljali v različnih *župah* (juhah), vsakdanjo *rpičevo* ali *ri|pno* (krompirjevo) ter v *zósih* (vrste omak). *Mlečne kuglce, mlečni jegliči* (prosena kaša) in druge mlečne jedi so bile pogosto za večerje. Iz mleka so pripravljali *šipke* (skuto) in *sir* (vrsta skutnega namaza). Za posebno specialiteto je veljal *gniv sir* (zorjen skutni namaz). Meso so pripravljali ob pomembnejših praznikih ob božiču, novem letu, pustu, veliki noči, binkoštih, telovem ter ob težjih delih: gnojvoži, steljeraji, žetvi in košnji. Meso je bilo na mizah tudi ob osebnih praznikih ob krstu, birmi, poroki in sedmini. Ob teh priložnostih so gospodinje pripravljale tudi boljše kruhe *pogočo* (pogačo), potico in *šarkl* (velikonočni boljši kruh), krape, *bobe* (majhne krape v žganju), *nudlne* idr. Sveže meso je bilo na mizah ob kolinah, drugače jedli kuhano suho, dimljeno meso. Uživanju mesa, mesnih izdelkov, celo jajc in mleka so se odrekli v času štiridesetdnevnega posta ter drugih zapovedanih postnih dni. Običajna pijača je bil *mošt* (jabolčnik), kadar so bile slabe sadne letine, so stiskali še *mórtenik* (slabšo vrsto mošta). Naredili so ga tako, da so zmleli sadne tropine, jih polili z vodo, pretlačili s tolkali in jih stisnili. Dobljeno tekočino so dolili k pravemu moštu, ki so ga pili posli in hlapci.

Simona Javornik

Poročilo o likovni razstavni dejavnosti Koroškega muzeja Ravne na Koroškem med leti 2000 in 2003

Osnovno dejavnost in poslanstvo muzeja nedvomno predstavlja evidentiranje, zbiranje in varovanje premične kulturne dediščine. V zadnjem desetletju pridobiva na pomenu tudi prezentacija raziskanega v smislu občasnih razstav, ki predstavljajo najtesnejšo povezavo modernega muzeja z zainteresirano javnostjo. V razstave sodobnega likovnega snovanja se je Koroški muzej Ravne na Koroškem aktivno vključil že leta 1997, saj je prostorna galerija Likovni salon na ravenskem gradu omogočala, Občina Ravne na Koroškem in Ministrstvo za kulturo RS pa finančno podpirala predstavitve del sodobne slikarske in kiparske produkcije tako koroških kot tudi slovenskih umetnikov.
Muzej je med leti 1997 in 1999 postavil 7 občasnih likovnih razstav (avtor razstav je bil Marko Košan), velik poudarek pa je muzej v letu 1998 namenil pregledni razstavi z naslovom Forma viva. Ravne na Koroškem. 1964-1989., ob priložnosti pridobitve stalne likovne zbirke v obsegu tridesetih, v urbana okolja Raven, Kotelj, Prevalj, Mežice in Črne postavljenih, monumentalnih skulptur.
Osnovni namen občasnih likovnih razstav je predstavitev predvsem domačih likovnih umetnikov koroški publiki, hkrati pa je namen prestopiti regionalne meje in predstaviti koroške umetnike tudi po drugih galerijah in razstaviščih po Sloveniji. Tako smo si v letih 2001, 2002 in 2003 izmenjali likovne razstave z Obalnimi galerijami Piran, Loškim muzejem Škofja Loka, z Mestnim muzejem Idrija in Pokrajinskim muzejem Ptuj. Že koncem devetdesetih let je muzej navezal stike tudi z galerijami onstran meje. Leta 1999, 2000 in 2001 so nastali trije mednarodni likovni projekti z Renate Falke in galerijo Falke, katerih namen je bil že takrat preseči fizičnost državne meje in vzpostaviti enoten umetniški obmejni prostor.

1. Likovne razstave doma:

2000

Tadej Pogačar & P.A.R.A.S.I.T.E. Museum. Zgodbe dveh mest.Slikarska razstava.
20. 4. - 13. 5. 2000 Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtor razstave in pisec teksta: Tadej Pogačar,
soavtorica razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Grafike. Peter Waldegg in Lojze Logar. Skupinska grafična razstava.
18. 5 - 20. 6. 2000, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Galerija Falke Libuče
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije:vabilo, zloženka

Slike. Razstava likovnih del članov Društva koroških likovnikov. Slikarska skupinska razstava.
7. 9. - 19. 9. 2000, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo

Življenje je lepo. Silvester Plotjas - Sicoe. Slike 1997 - 2000. Slikarska razstava.
21. 9. - 16. 10. 2000, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem, Bežigrajska galerija Ljubljana
Avtor razstave: Miloš Bašin, pisec teksta: Marko Košan, postavitev razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Evropske legende. Stojan Batič. Kiparska razstava.
23. 11. - 18. 12. 2000, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdana publikacija: vabilo, katalog

2001

Šepet narave. Mojca Kovač. Slikarska razstava.
25. 1 - 5. 2. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Tibet. Matevž Lenarčič. Fotografska razstava.
6. 2. - 19. 2. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave: Simona Javornik
Pisec teksta: Matevž Lenarčič
Izdane publikacije: vabilo,katalog (izdajatelj: Matevž Lenarčič).

Odsevi pisane svetlobe. Franc Berčič - Berko. Grafična razstava.
22. 2. - 12. 3. 2001, Likovni salon
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, katalog (izdajatelj: Franc Berčič)

Beringia 2000. Tomo Jeseničnik. Fotografska razstava.
15. 3. - 8. 4. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem

Poročilo o likovni razstavni dejavnosti Koroškega muzeja Ravne na Koroškem med leti 2000 in 2003

Simona Javornik

Avtorica razstave: Simona Javornik, pisca tekstov: Simona Javornik, Tomo Jeseničnik
Izdane publikacije: vabilo, katalog (izdajatelj: Tomo Jeseničnik)
Brezčasnost koroških podob. Leander Fužir in Srečko Frühauf. Skupinska slikarska razstava.
10. 5. - 1. 6. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Podoba podobe. Oto Rimele. Slikarska razstava.
20. 9. - 19. 10. 2001, Likovni salon Ravne na Koroškem
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Galerija Žula.
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Slovenski umetnik sreča Gilgameša. Stojan Batič.Kiparska razstava.
25. 10. - 16. 11. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Slike na cinku in aluminiju. Hermann Falke. Retrospektivna slikarska razstava.
28. 11. - 18. 12. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave:Simona Javornik
Pisci teksta: Simona Javornik, Marko Pogačnik, mag. Karla Oder, Renate Falke
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Triangel. Andreja Suhodolčan, Ksenija Čerče in Simona Šuc. Skupinska slikarska razstava.
20. 12. 2001 - 25. 1. 2002 Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Mala retrospektiva. Janez Korošin. Fotografska razstava.
27. 2. - 1. 4. 2002, Likovni salon Ravne
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo

Slike z razstave. Stojan Brezočnik. Grafična razstava.
24. 4. - 31. 5. 2002, Likovni salon Ravne na Koroškem
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave: Simona Javornik; pisci teksta: Simona Javornik

Pisec spremne besede: mag. Karla Oder
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Medobmočne likovne razstave koroških likovnikov. Skupinska kiparsko/slikarska razstava.
2.10. - 16. 10. 2002, muzejsko razstavišče
Prireditelj: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti in Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo

2003

Abeceda in sanje. Ciril Horjak in Dejan Pfeifer. Skupinska slikarska razstava.
24. 6.- 13. 10. 2003, muzejsko razstavišče
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

Les je lep in topel. Andrej Grošelj. Kiparska razstava.
10. 9. - 13. 10. 2003, muzejsko razstavišče.
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Prežihov Voranc, Solzice-France Mihelič,Ilustracije
22. 10 - 18. 11. 2003, muzejsko razstavišče
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem, Pokrajinski muzej Ptuj
Pisec teksta: Stanka Gačnik
Avtorica razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

2. Gostovali smo:

2000

Tomo Jeseničnik. Fotografije. Fotografska razstava.
5. 5. - 30. 5. 2000, Slovenski dom Monošter/Madžarska
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Slovenski kulturno informacijski center Monošter.
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Izdana publikacija: vabilo, zloženka

2002

Slike z razstave. Stojan Brezočnik. Grafična razstava.

19. 6.- 23. 8. 2002, galerija Mestnega muzeja Idrija
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Mestni muzej Idrija
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Pisec spremne besede: mag. Karla Oder
Izdane publikacije: vabilo, zloženka, katalog

Slike z razstave. Stojan Brezočnik. Grafična razstava.
19. 11. - 8. 12. 2002, Galerija Grad Škofja Loka
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Loški muzej Škofja Loka
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Pisec spremne besede: mag. Karla Oder
Izdane publikacije: vabilo, zloženka, katalog

2003

Slike z razstave. Stojan Brezočnik. Grafična razstava.
27. 6.- 2. 8. 2003, Miheličeva galerija Ptuj
Prireditelj: Koroški muzej Ravne na Koroškem in Pokrajinski muzej Ptuj
Avtorica razstave in pisec teksta: Simona Javornik
Pisec spremne besede: mag. Karla Oder
Izdane publikacije: vabilo, zloženka, katalog

3. Imeli smo v gosteh:

2001

90. leta v primorski likovni umetnosti. Skupinska slikarska razstava.
21. 12. 2000 - 21. 1. 2001, Likovni salon Ravne
Prireditelji: Obalne galerije Piran in Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Nives Marvin
Selektor: Toni Biloslav
Izdane publikacije: vabilo, katalog

2002

Neznani Lojze Spacal. Retrospektivna grafična razstava.
30.1. - 22. 2. 2002 Likovni salon Ravne na Koroškem
Prireditelj: Obalne galerije Piran, Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorica razstave in pisec teksta: Nives Marvin
Izdane publikacije: vabilo, katalog

V rovtarskih govcih. Rafael Terpin. Slikarska razstava.
28. 8. - 20. 9. 2002, Muzejsko razstavišče

Prireditelj: Mestni muzej Idrija, Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtor razstave in pisec teksta: Rafael Terpin
Izdane publikacije: vabilo, zloženka

2003

Zven maske. Mojstrovine Bojana Adamiča.Fotografska razstava.
28.5.-20. 6. 2003, Muzejsko razstavišče
Prireditelj: Pokrajinski muzej Ptuj, Koroški muzej Ravne na Koroškem
Avtorja razstave in pisca tekstov: dr. Aleš Gačnik, Stanka Gačnik
Postavitev razstave: Simona Javornik
Izdane publikacije: vabilo, katalog

Marijan Gerdej

Popis arhivskega gradiva župnije sv. Jakoba v Mežici

1. UVOD

Urejevanja župnijskega arhiva v župnišču Mežica sem se lotil v letu 2001, medtem ko sem v letu 2000 popisoval gradivo v župniji sv. Danijela v Šentanelu. Popisovanje in posebej še objavljanje gradiva pomeni seznanjanje z gradivom, ki sicer nekje obstaja, pa je vsebina znana morda samo nekaterim posameznikom, večkrat pa še tem ne, kajti gradivo običajno leži v kakšni omari in ga le tu in tam kdo pogleda. To je lahko povsem razumljivo, saj je naloga dušnih pastirjev predvsem v pastorali in so le nekateri usmerjeni v zgodovino, z urejevanjem gradiva pa je tudi nekaj dela, poznavanja starih zapisov itd., kar pa ne spada strogo v pastoralo.

Iz izkušenj, ki jih imamo arhivarji, je predstavitev gradiva javnosti neprecenljive vrednosti. Gradivo, ki je bilo lani popisano in se nanaša na Šentanel in Strojno, je sedaj dostopno javnosti (kopijo popisa ima tudi Škofijski arhiv v Mariboru), odkriti so bili tudi nekateri pomembni spisi (npr. popis prebivalstva iz leta 1761), po drugi strani pa je prav, da se tovrstno gradivo predstavi javnosti in posameznim raziskovalcem, kajti tako lahko nastane drugačna slika preteklosti nekega območja. V župnijskih arhivih ostaja bogato gradivo, ne le iz starejših obdobij, temveč tudi iz polpretekle dobe, t.j. iz let druge svetovne vojne in po njej, saj se je gradivo v župniščih običajno ohranilo, medtem ko so ga v svetnih ustanovah izločali iz takšnih ali drugačnih razlogov in ga uničili.

Zaradi zgoraj navedenih razlogov sem se letos lotil popisovanja arhivskega gradiva v župniji sv. Jakoba v Mežici. Pri tem se moram prisrčno zahvaliti g. župniku in dekanu Francu Linasiju, ki mi je dobrohotno odstopil gradivo, mi omogočil popisovanje, me pri tem podpiral, za kar sem mu hvaležen. Menim, da je s tem dejanjem tudi on prispeval k javnosti gradiva, ki bi bilo sicer skrito.

Gradivo v župnijskem uradu sv. Jakoba v Mežici je bilo do sedaj deloma že urejeno. Začetek gradiva sega v drugo desetletje devetnajstega stoletja (prvi dokumenti iz ok. l. 1818). V prvi vrsti gre za korespondenco, dragoceni pa so nekateri seznami župljanov (spisek imetnikov stolov). Korespondenca je večinoma v nemščini in pisana v gotici, le v sedemdesetih letih se pojavijo nekateri slovenski zapisi v ženitnih spisih pliberškega župnika Lovrenca Serajnika. Iz leta 1840 je na voljo korespondenca o gradnji cerkve sv. Jakoba, kjer je priložena skica tudi starega oziroma prvotnega bogoslužnega prostora. Med pomembnejšim gradivom moram omeniti osem pisem škofa Antona Martina Slomška iz let 1850-1860, ko je bil še škof v Št. Andražu.

Od leta 1819 se začenjajo tudi poročni spisi oziroma listine, ki so poimensko popisane do leta 1907, nadaljevanje popisa pa sem prepustil komu drugemu. Popis ne bo pretežak, saj je gradivo lepo urejeno. Poročni spisi so bogat vir imen, priimkov, socialnega stanja, govorijo o številu porok na leto itd. ter prikazujejo določeni čas, kar bodo lahko koristno uporabili različni raziskovalci.

Poleg korespondence in računov je v arhivskem gradivu tudi precej bogato gradivo o socialni in družbeni dejavnosti mežiških duhovnikov, od katerih izstopata predvsem Janez

Hornböck in Anton Boštele. Iz časa župnika Hornböcka (od 1914 do smrti v taborišču Dachau l. 1942) je ohranjenega veliko gradiva o posojilništvu in zadrugah, ker je bil izredno aktiven na tem področju. V njegovem gradivu je ohranjen tudi fotografski zapis razdejanja župnišča l. 1920, ki so ga razdejali avstrijski brambovci (Volkswehr), saj so mu celo podstavili bombo v peč, sam pa je moral skupaj s skladateljem Lukom Kramolcem zbežati iz Mežice. Za njim je župnikoval Anton Boštele, ki je bil duhovnik in pesnik. Po rodu je bil rojak Antona Aškerca, o katerem je napisal življenjepis, ki je v tipkopisu tudi ohranjen med njegovim ostalim gradivom. Gradivo obsega predvsem njegovo korespondenco, medtem ko so bile pesmi oddane v Koroško osrednjo knjižnico dr. Franca Sušnika na Ravne in se tam hranijo. Zbrano gradivo priča o težavah in nepotrebnem trpljenju, ki mu ga je zadajala povojna oblast (večkrat je bil zato bolan, ubadati se je moral s pisanjem prošenj in zagovorov, kar ga je gotovo izčrpavalo, namesto da bi se bolj posvetil duhovnosti in poeziji...).
Popis je takšen kot je, to pomeni, da so v njem zaobsežene in navedene predvsem le najpomembnejše listine oziroma dokumenti, medtem ko je "manj pomembna" dokumentacija (npr. računi) zbrana in odložena v škatle in označena. Obenem moram poudariti, da nekaterih dokumentov nisem razvrščal po letnici in predmetu, ampak sem jih pustil in popisal v takšnem vrstnem redu oz. zaporedju, kot sem jih našel, čeprav bi jih bilo dobro uvrstiti po posameznem predmetu in času. Ker pa ne poznamo prvotnega vrstnega reda in ker so bili nekateri dokumenti najdeni na povsem drugem mestu (npr. nekdo je na prosti hrbtni strani pozneje zapisal svoj tekst "na star papir", zadaj pa se nahaja veliko starejši), sem pustil takšno zapovrstje in sem oba teksta uvrstil med novejšo dokumentacijo.
Prav tako se mi ni zdelo pomembno, da bi v posamezni srajčki preštel vse spise oz. dopise in navedel njihovo število, saj je to bolj pomembno morda za tiste primere in za tiste spise, če bi jih preučevalci odnesli s seboj... Po drugi strani pa popis ni takšen, da bi bil vsak posamezen spis v svoji srajčki, kot se to dela običajno s starejšim gradivom, saj bi to vzelo preveč časa za popisovanje. Popisani so torej v glavnem pomembnejši dokumenti in s tem napravljeno opozorilo, kateri so ti dokumenti. Kdor bo pa hotel podrobneje raziskovati in spoznati vsebino, mu bo ta popis v veliko pomoč, saj sem s popisom želel opozoriti predvsem na okvirno vsebino dokumentov, ki bo zanimala pomeznega raziskovalca, sam pa se bo podrobneje posvetil posameznim vprašanjem, ki jih bo med ostalo dokumentacijo lahko našel. Nekoč mi je neki pomemben arhivist rekel: boljši je manj podroben popis kot pa noben...
Ob sklepu tega popisa naj zaželim raziskovalcem, da v popisu najdejo odgovore na svoje raziskave, kar je bila moja želja že pri drugih popisih[1]. Upam, da bo popis koristil raziskovalcem lokalne zgodovine, ki jo običajno premalo poznamo. Poleg ostalih krajevnih faktorjev tudi župnijska dejavnost predstavlja zelo pomemben potek in razumevanje dogodkov, ki so jih doslej mnogi, žal, tako ali drugače spregled(ov)ali... Predvsem v gradivu mežiške župnije je mnogo koristnega gradiva, še posebno v dejavnosti nekaterih duhovnikov, saj se iz dokumentov vidi tudi odraz tistega časa nasproti njim...

1 Prim. popis fonda duhovnika, pesnika in pisatelja Frana Ks. Meška v Pokrajinskem arhivu Maribor (nedokončano), dokončan popis gradiva Fr. Ks. Meška v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem in predvsem objavljen Popis arhivskega gradiva župnij sv. Danijela v Šentanelu in sv. Urha na Strojni v župnijskem uradu v Šentanelu, Koroški zbornik 3, Zgodovinsko društvo za Koroško, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec, 2001, 200-214.

Marijan Gerdej

2. NEKATERI POMEMBNEJŠI MEJNIKI IZ ZGODOVINE ŽUPNIJE SV. JAKOBA *(IN VALENTINA)* V MEŽICI[2]

1461: je dal Friderik iz celjske zapuščine ljubljanskemu škofu pražupnijo Šmihel, iz katere so nastale župnije oz. vikariati Pliberk, Mežica, Črna, Sv. Danijel in Globasnica.

1489 (ali 1498?): je bil ustanovljen vikariat v Mežici, nad katerim je imela patronat pliberška graščina. Hiša pri mežnarju (pozneje Vivod) je dobila od pliberškega grofa travnik, da je cerkovnik oskrboval vikarja, kadar je prihajal iz Pliberka ali Šmihela v Mežico.

1631: vizitacija Mežiške doline - ljubljanski škof Skarlicki (Ecclesia curata S.S. Valentini et Jakobi in Miss, fil. Pleyburg).

1787: Mežica pride iz ljubljanske škofije v lavantinsko škofijo (Št. Andraž).

1840: žpk. Simon Pirc pošlje dovoljenje za zidavo povečane cerkve.

1846: blagoslovitev velikega oltarja.

1846-1862: lavantinski škof Anton Martin Slomšek.

15.1.1855: škof Anton Martin Slomšek dal pobudo, da se župnija Mežica poveča: 1961 bile priključene hiše v Volinjeku in Platu (21 hiš).

31.5. 1859: pride Mežica iz lavantinske v krško škofijo.

Od 8.5. do 29.5. 1918: vdor avstrijskih *volksverovcev* v Mežico. Župnik J. Hornböck in Luka Kramolc zbežita v Makole in nato v Brezovico pri Ljubljani. Opremo župnišča so *volksverovci* razdejali (prim. fotografije).

18.6.1923: Mežiška dolina dodeljena apostolski administraturi lavantinske škofije v Mariboru, ki je od leta 1967 mariborska škofija.

3. IMENA ŽUPNIKOV, PROVIZORJEV, VIKARJEV IN KAPLANOV V ŽUPNIJI SV. JAKOBA V MEŽICI

1. Anton Pregl, r. 1781, žpk. od 1818, umrl v Mežici
2. ? Zorcini, provizor do oktobra 1819
3. Andrej Karl, žpk. do maja 1832

2 Povzeto po osnutku žpk. Antona Bošteleta.

4. Jožef Parian, do junija 1838
5. Gašper Dornik, do oktobra 1838
6. Simon Pirc, do novembra 1834
7. Jakob Jančko, do 23.4.1844
8. Anton Treun, do 11.2.1876, upokojen, umrl. 12.12.1878
9. Franc Korman, provizor od 11.2.1876 do 16.7.1876, nato župnik do 1893
10. Franc Holec, provizor do 1894
11. Franc Premru, do smrti 1915
12. o. Kalist Vaupotič, provizor do 1.3.1916
13. Janez Krstnik Hornböck, žpk., dekan do nasilnega odgona gestapa na Veliki petek 11.4.1941, umrl v Dachauu 6.8.1942
14. Jožef Šketa, kaplan (1.9.1930-15.1.1931)
15. Jakob Sem, kaplan (1.7.1932 do 15.2.1935)
16. Anton Boštele, kaplan od 15.2.1935, 11.4.1941 aretiran od gestapa in odpeljan, prišel nazaj avgusta 1945,
17. Matej Krof, kaplan od aprila do maja 1941, odpeljan od gestapa v Djakovo,
18. Valentin Stückler, od novembra 1941 do 1945,[3]
19. Anton Boštele, žpk. od avgusta 1945 do 1960,
20. Jože Lodrant, žpk. od 17.2.1960 do 1986,
21. Franc Linasi, žpk od 1986 in dekan od 1. julija 2001

4. POPIS ARHIVSKEGA GRADIVA

Škatla 1:

1.1. Kolection Register 1828-1833
1.2. Seznam domačij (Mežica, Polena, Lom), brez datuma
1.3. Seznam (Verzeichniss), 1926
1.4. Načrt cerkve sv. Jakoba pred 1840; Skica sedanje cerkve (Vevar), Kapela na Peci, 1936.
1.5. Dopisi, načrti, pogodbe, proračuni, listina v cerkvenem zvoniku (1896) o gradnji cerkve sv. Jakoba v Mežici, 1840-1841.
1.6. Vizitacijski zapisnik, 1876; korespondenca (miscelanea) 1855-1880.
1.7. Korespondenca škofa Antona Martina Slomška (7 pisem: 11.7.1849, 2.7.1851, 22.6.1852, 8.2.1854, 8.5.1854, 15.1.1855 in 10.9. 1857).[4]
1.8. Seznam imetnikov stolov 1859-1871
1.9. Seznam prebivalcev mežiške fare, 1860.
1.10. Korespondenca (miscelanea), 1847-1867; korespondenca župnika Antona Treuna, 1857.

3 Poslan iz krške škofije in je bil duhovnik med 2. svetovno vojno od Dravograda, Raven, Kotelj, Šentanela, Mežice in Črne do Luč in se je naučil slovenskega jezika.

4 Še en dopis A. M. Slomška se nahaja v poročnih listinah Matevž Rožanc in Marija Osojnik, 1855, datum 14. 11. 1855).

1.11. Listina in relikvija sv. Valentina, 1896.
1.12. Listina B. Gabrielis a Virgine Perdolente, 1913.

Škatla 2:

2.1. Dopisi škofijskega ordinariata v Št. Andražu in krškega v Celovcu. Dopisi deželnega urada v Pliberku in krajevnega urada v Mežici, 1868-1896.
2.2. Zapisniki okrožnega urada Pliberk, 1868. Dopisi patronata grofa Jurija Thurna in odpis, 1865. Dopisi krškega ordinariata. Dopis okrožnemu sodišču, spisi Gertrude Kompoš, 1868, dopis Jakoba Komposa, 1864.
2.3. Korespondenca. Zapisniki. Dopisi škofijskega ordinariata, 1854. Zadolžnica Terezija Stopar, 1880.
2.4. Prepis ustanovitvenega pisma cerkve sv. Jakoba in Valentina Mežica 1782. Izpiski (Marija Osijak), 1869.
Listine Leopolda Maksimilijana, lavantinskega škofa, 1806 in 1807. Ustanovna pisma 1866-1871.
Pogodba (Franc Korman, župk, Valentin Čuješ in Gregor Pratnekar); skica delitve, 1886 in 1888.
2.5. Štipendija Janez Sporn, Izop Florian, 1889.
2.6. Nekateri osnutki pridig. 1880?
2.7. Razni civilni dopisi. Pokopališki red. 1900-1915.
2.8. Dopisi Janeza Kuherja o gradnji orgel, 1905-1907.
Dopis Douglasa Thurna, 1907.

Škatla 3:

3.1. Dopisi 1916: Vizitacija, razna vabila, ciklostilni dopisi svetnih organizacij, tiskovine tedna rdečega križa.
Dopisi/pošta drugih župn. uradov.
3.2. Dopisi 1917: ciklostilni dopisi svetnih organizacij.
3.3. Različni dopisi, obvestila, vabila, 1910, 1925.
Tiskovina prvega ljudskega misijona v župn. cerkvi sv. Jakoba v Mežici, 1926.
3.4. Različni dopisi, obvestila, vabila, 1918-1919.
3.5. Različni dopisi, obvestila, vabila, 1920.
3.6. Različni dopisi, obvestila, vabila, 1921-1922.
3.7. Različni dopisi, obvestila, vabila, 1923.
3.8. Seznam članov mežiške gospodarske družbe (Miesstaller Wirtschafts Verein/ 1919. Imenik članov Slovenske kmetijske družbe, 1919-1921.

Škatla 4:

4.1. Različni dopisi: Škofijski ordinariat Maribor. Organizacije. Društva. Župnijski uradi, 1926-1940.
4.2. Izpisek iz matice rojenih Sv. Danijel: Maks Hribar. Izpisal in podpisal Valentin Stückler (s podpisom), 20. 10. 1945.

4.3. Matej Krof, znižanje letnega prispevka v dijaškem semenišču, 1932. Dopis škof. ordinariata o rešitvi pritožbe glede kaplana (Jakob Sem?), 1939.
4.4. Seznam padlih v prvi svetovni vojni iz Mežice za spomenik na Brezjah. 1939.
4.5. Kratka navodila (tiskana) za ohranitev arhivov in glavna načela spomeniškega varstva. Maribor 1928.
4.6. Različni računi 1935-1938.

4.7. Različna navodila in pisma škofijskega ordinariata v Mariboru. Pisma župnijskih uradov. Organizacije in ustanove. 1922-1936.
4.8. Vabila k slovesni božji službi (za različne priložnosti), 1923-1928. Dnevni red duhovnih vaj, 1938. Seznam obveznic predvojnih dolgov avstro-ogrske monarhi je, ki so last nadarbine sv. Jakoba, 1923- Za Slomškovo beatifikacijo, 1926 (tiskovina). Avgust Gogala, izstop iz srbske pravoslavne cerkve in vstop v RK Cerkev, 1928. Pismo žpk. Janeza Hornböcka škofu A. B. Jegliču in odgovor nanj, 1928.
4.9. Kupna pogodba Stara občinska pisarna, št. 14 mežiški cerkveni občini, 1934.
4.10. Nabiralna pola za postavitev doma kralja Aleksandra I. v Št. Danijelu, 1935. Vabila k različnim slovesnostim, 1939. Ciklostilni dopisi organizacij in škofijskega ordi nariata v Mariboru, 1938-1939. Pokopališki red za rimokatoliško pokopališče sv. Janeza v Dravogradu (1935) in pokopališča v Mežici (več kopij), 1911. Prepis pisma in članka Alojza (Louisa) Adamiča iz revije New Republic, 1939(?).

Škatla 5:

5.1. Nadzidava župnišča 1927 (načrti, skice, stavbni računi, dopisi Ubald Nasimbeni Maribor). Seznam župljanov davkoplačevalcev župnije Mežica, 1927. Dopisi The Central European Mines, Limited, 1929.
5.2. Konkurenčni načrti nadzidave župnišča, 1927.
5.3. Dopisi konkurenčnega odbora 1932-1937.
5.4. Nekaj gradiva iz plebiscitnega časa, 1919-1920.
5.5. Sodalitas 1925.[5]
5.6. Pokopališče: načrti, pokopališki red 1911, 1930-1931.[6]
5.7. Zvonovi: dokumentacija 1924-1926.
5.8. Odvzem zvonov 1918 zaradi vojske.
5.9. Konkurenca: plačani računi. Tovorni listi za zvonove. Izjava Franca Kimovca o glasovih zvonov, 1927. Drugi dopisi o zvonovih iz Zvonarne in livarne Št. Vid nad Ljubljano, 1927.

Škatla 6:

6.1. Osnutki kronike župnije sv. Jakoba v Mežici. Zgodovina lavantinske škofije (osnutek). Seznam duhovnikov v Mežici. Avtor: Anton Boštele (po l. 1948).

5 Meškovo pismo, odgovor.
6 Glej tudi Škatla 4.10.

6.2. Haushelbe und Personalvermerkung, Zelle II (1941-1945).
6.3. Poimenski seznam števila udov družbe sv. Mohorja, 1945-1959.
6.4. Vabilo družbe sv. Mohorja - število udov, 1915-1928.
6.5. Prepisi popisa prebivalstva - družinski list, 1931.
6.6. Pismo banu o razmerah v Mežici in na meji, leto ??
6.7. Zavarovalni in drugi spisi organista Ivana Lednika, 1930-1938. Dopis prošta Matije Munda 2. julija 1958 o požaru župne cerkve na Ojstrici.
6.8. Abecedni seznam prebivalcev Mežice, 1938.
6.9. Seznam volilnih upravičencev za volitve v narodno skupščino, 1920-1924.
6.10. Dokumentacija orlovskega tabora v Mariboru, 1920.
6.11. Raznoterosti: Pismo Praperju Vinka Möderndorferja, 1922. Pismo nasproti žpk. Hornböcku 1921. Poslovnik podružnice Gosposvetskega zvona na Prevaljah. Kratko poročilo od soc. dem. shoda v Mežici, 1919. Dopis o postavitvi Malgajevega spomenika v Guštanju. Slavospev na čast svobode. Pismo Hornböcku 16.1.1925. Ciklostilni dopis prosvetne zveze v Mariboru 1940. Dopisi Slovenske kmečke zveze za Štajersko v Mariboru, 1920. Dopisi banovinskega tajništva Maribor, 1938. Molitve za naše farane (brez letnice).
6.12. Dopisi, računi 1943-1944 (Valentin Stückler).

Škatla: 7

7.1. Korespondenca 1947-1959: Sporočila, potrdila o krstu, poroki, izjave o pre povedi krsta. Vidovšek Mirko, izjava o birmi, 1959. Vpis v krstno knjigo Terezija Ugovšek, pozakonjena Osojnik.
7.2. Korespondenca 1960-1965: Prevzemni zapisnik umeščenega župnika Jožeta Lodranta, 17.2.1960.Obračun o dohodkih in izdatkih 1959. Osnutek kronike 1959. Alojz Čegovnik, odločba o prekršku, ker je zvonil v Mežici, 1960. Dopisi škofa Maksimilijana Držečnika. Zapisniki o dekanijski vizitaciji 1960-1965. Statistični podatki 1961. Odpoved stanovanja Jožetu Steletu, 1962. Odlok o komunalni ureditvi in zunanjem videzu naselij v občini Ravne na Koroškem, 1964. Štefan Vevar, pismo o orglah, 1964. O izvrševanju pogrebov (KS Mežica), 1964. Rokopisno pismo škofa Maksimilijana Držečnika iz Rima, 1965. Fotografija Nove Gradiške.

Škatla: 8

8.1. Zakaj grem k sv. birmi. Spisi - odgovori otrok.
8.2. Gračner Jože in Matjaž Franček, seznam birmancev1949-1959.
8.3. Barvna okna 1962. Dopisi Staneta Kregarja in škofijskega ordinarita Maribor. Računi Staklo Zagreb.
8.4. Dopisi in računi 1954-1969: Volitve članov v svet duhovnikov mariborske škofije (letnica ?). Nekatera osebna pisma. Pismo Štefana Vevarja in odgovor Franca Jenka o orglah, 1960. Pismo škofa Maksimilijana Držečnika o novih klopeh, 1969.
8.5. Udeležba pri mašah, 1975. Odlok o pogrebnih svečanostih, 1974. Dragi

vlomilec... pismo in napis žpk. Lodranta vlomilcu, ko je vlomil v puščico, 1975. Pismo o referendumu. Marija Pečovnik, stanovanjska pogodba, 1975. Zapisniki o kanonični vizitaciji župnije Mežica in pismo škofa Vekoslava Grmiča, 1975. Posvetitev oltarja 4.11.1975. Zapisnik o dekanijski vizitaciji, 1977. Osmrtnica škofa dr. Maksimilijana Držečnika, 13. maja 1978. Vizitacijski zapisnik 1978. Dopis Jožetu Jamniku in Ivanu Petriču, ključarju, 1980. Statistika verouka in verske prakse. Pismo slovenskih škofov članom ŽPS, 1981. Odločbe uprave za družbene prihodke. Vizitacijski zapisnik župnije Mežica 1982-1984.[7] Različni računi.

8.6. Štefan Lednik, Končno svobodna Peca in opomba žpk. Jožeta Lodranta k članku, 1982. Anonimno pismo in opomba župnika, 1985.

8.7. Potrdilo o zasegu župnijskih predmetov (Stanislav Topolič), 1973. Dopisi svetnih ustanov in organizacij. Razni prospekti. Odločbe. Računi, 1986.

Škatla: 9

9.1. Različni dopisi 1917-1928.

9.2. Zapisnik o škodi, povzročeni po nemških vojaških tolpah v času od 6. do 28. majnika 1919 in pri kuharici Kristini Žgur (zapisal Janez Hornböck).

9.3. Nekateri koncepti (rokopisi) Janeza Hornböcka, 1926.

9.4. Dopisi in računi (miscelanea): Dopis kaplanu Jakobu Semu 28.11.1934. Zapisnik dekanijske konference, 22.6.1938 in pastoralne konference 1939. Pismo tajništvu JRZ v Mariboru 1938. Ciklostil vsem Jegličevcem. Dopis mežiških delavcev glede mežiškega kaplana, 27.6.1939. Govor Ob grobu Jožefa Gutenbergerja, 26.6.1940 v Mežici. Ciklostil Na završetku pokorniške procesije v Zagrebu dne 31.X.1943. Pismo iz Bošnjacev 28.9.1944.

9.5. Spisi in dokumentacija o kaplanu Mateju Krofu, 1934-1950.

9.6. Osmrtnice 1939 (Karlin, Gnidovec, etc.).

9.7. Fotokopije članka Valentina Stücklerja, 1985.

K škatli 9:[8]

Fotografije in priznanja Janeza Hornböcka
Potrdilo svetoletnega romanja v Rim, 1925.
Spomenica LRS žrtvam terorja fašističnih okupatorjev, 29. november 1950.
Spored pogrebne maše Franca Malgaja, 3. oktobra 1919 (dopis).
Fotokopije in originalne fotografije razdejanja župnišča po volkwehrovcih l. 1919.
Slike prvega obhajila 1916 in 1917 (tri slike).
Album s slikami Janeza Hornböcka, slike posameznikov in skupin (prvo obhajilo, nove maše), Mežice, slika evharističnega kongresa v Ljubljani, 1935.

7 Vizitacijski zapisniki so večinoma tipkopisi, ki jih je pisal žpk. Jože Lodrant.

8 Gradivo (fotografski album) je izven mer arhivskih škatel, zato je odloženo posebej v za to pripravljeni škatli.

Marijan Gerdej

Škatla: 10

Knjiga prepisov formularjev, obrazcev (npr. krstne knjige, škofijski odloki, itd.), cerkvenih in civilnih predpisov z indeksom (kazalom), 1825-1852.

Popis duš (Seelenbeschriebung bey der Phare Miss, Angegeben von 1825 bis) v mežiški fari, s pričetkom leta 1825.[9]

Škatla: 11

11.1. *Korespondenca 1966-1967:* Dopisi in obračuni o obnovi zunanjosti cerkve. Zapisniki ob dekanijski vizitaciji. Vabilo za obnovo misijona. Ivan Petrič (Predovnik), prefaranje iz prevaljske župnije v mežiško; nekateri spisi o prefaran ju. Poročilo o pregledu cerkve sv. Lenarta na Platu dne 27. aprila 1967. Statistika verskega življenja. Drugi dopisi o rojstvih in porokah raznih župnijskih uradov.

11.2. *Korespondenca 1968-1969:* Popravilo cerkve sv.Lenarta. Odlok o obveznem odlaganju in odvažanju smeti ter odpadkov v občini Ravne na Koroškem. Mnenje o Štefanu Marflaku. Župnijski sveti - ustanovitev (ciklostil). Odkritje plošče Fr. Ks. Mešku v Šentanelu 19. maja 1968. Statistika verouka. Marija Pečovnik, Franc Kuljad, Alojzija Košutnik, stanovanjske zadeve. Seznam darovalcev lesa za cerkev Sv. Lenarta. Dopis škofijskega ordinariata (dr. M. Držečnika) o sv. Krištofu slikarke J. Kreutzer. Zapisnik o kanonični vizitaciji župnije sv. Jakoba v Mežici z dopisom škofa dr. M. Držečnika. Dopis Alojzija Kolednika, župnika na Prihovi, glede organ ista Maksa Strmčnika. Dopisi o peči za centralni kurjavo.

11.3. *Korespondenca 1969-1974:* Zapisniki dekanijske vizitacije. Statistika verouka in verskega življenja. Razglednica žpk. Ivana Tomazina z Dunaja in slika Korotana. Pismo žpk. Maksa Ledinka (Zreče) o podatkih za žpk. Janeza Hornböcka. Nekaj statističnih podatkov za l. 1970. Pravilnik o službi organistov (ciklostil škof. ordi nariata). Tehnično poročilo k lokaciji za vklop cisterne in kopija katastrskega načr ta. Zapisnik dekanijske vizitacije in vizitacija verouka, 1971-1972. Zdravko Karner, dopis in mnenje. Dopis zavoda za spomeniško varstvo in drugi dopisi o cerkvi sv. Lenarta. Anton Lapajne, prijava opravljanja cerkvenega obreda pri Lenartu brez prijave, 1973. Volilni listki za župnijski cerkveni svet in vabila za prvo in naslednje seje župnijskega sveta. Pridiga o župn. svetu (Jože Lodrant).
Odločba o proglasitvi sv. Lenarta za kulturni spomenik.

11.4. Dopis škofa dr. Maksimilijana Držečnika o birmi Trikerjevih z opombo žpk Jožeta Lodranta, 1975. Dopis Consortium musicum, Ljubljana. Dopis Mateja Močilnika o stoletnici smrti škofa Antona Martina Slomška.

9 V knjigi so ločeni vpisi duš za Mežico, Breg, Lom in Sv. Jurij. Ti vpisi so v posebnem snopiču in dodani kot del navedene knjige. Nekateri vpisi rojstev so še iz konca osemnajstega stoletja (po 1790). Knjiga pomeni neke vrste urbar iz omenjenega časa.

Škatla 12:

12.1. Oznanilna knjiga 1892-1896.[10]
12.2. Oznanilna knjiga 1930-1933.
12.3. Oznanilna knjiga 1936-1941.
12.4. Oznanilna knjiga 1951-1953.
12.5. Oznanilna knjiga 1973-1974.
12.6. Knjiga oklicev 1933-1941.[11]
12.7. Knjiga oklicev 1945-1948.
12.8. Knjiga oklicev 1949-1955.

Škatla 13:

Mrliško ogledni listi 1920-1948.

Škatla 14:

Računi, fasije, finančna dokumentacija 1833-1879.

Škatla 15:

Računi, fasije, finančna dokumentacija 1888-1930.

Škatla 16:

Računi, fasije, finančna dokumentacija, inventarji 1837-1957; plača organista 1924-1936; davek 1945-1959.

Škatla 17:

Navodila o prispevkih štolnin 1877, 1912, 1924 in 1945.
Knjige:
Blagajniški dnevnik zadružne zveze v Ljubljani (prejemki in izdatki), 19.2.1911-4.11.1928.
Knjiga štolnin 1908-1916, 1917-1935.
Zapisnik štolnin 1935-1961.
Imenik zadružnikov 1911-1930.
Originali bilanc hranilnice in posojilnice v Mežici, 1911-1930.
Knjiga Denarni listki hranilnice in posojilnice, 1931-1935.

10 Oznanilne knjige so ohranjene tako, kot so zapisane. Za čas, kjer manjkajo, jih, žal, ni.

11 Glede preučevanja kandidatov za poroko so tudi knjige oklicev dragoceni vir, saj se nekateri kandidati nahajajo samo v teh knjigah in jih v kategoriji, kjer so popisani kandidati v poročnih listinah, ni najti.

Marijan Gerdej

Škatla 18:

Poročne listine 1826-1832[12]

175 Jurij Potočnik + Mojca Konečnik, 1826
176 Tomaž Kozinc (Merva) + Helena Regeta, 1826
177 Jurij Kogelnik + ?
178 Janez Kunec + Trezija Gutovnik, 1827
181 Anton Grabner + Marija Mlačnik, 1828
182 Matevž Derviš + ?
183 Anton Štutel (?) +Gertuda Potočnik, 1828
184 Jurij Vastl + Gertuda Kotev, 1828
185 Valentin Vojah + Marija Ignac, 1828
186 Andrej Kogelnik + Marija Žvab, 1828
187 Simon (?) + Elizabeta Meblin (?), 1829
188 Andrej Hojnik + (?) Torzmüller, 1830
189 Janez Kos + Mojca Klocer, 1831
190 Luka Tičnik (Reht) + Elizabeta Robač, 1831
191 Martin Osojnik (Šumah) + Uršula Šumah, 1831
192 Matija Bivšek (?) + (Marija?) Uršula Pričnik, 1832
193 Jožef Rogačnik + Marija Šumah, 1832
194 Mihael Lovrenc Škodinik + ?, 1832

Poročne listine 1833-1844

175 Tomaž Kozinc + Mojca Končnik (1826),Simon Kompoš + Gertuda Gruber, 1844
226 Matej Praper (Enci) + Elizabeta Gradišnik
No. 6: Franc Job (Korošec) + Lucija Mikič, 1838
207 Tomaž Štern + Gertruda Stropnik, 1838
208 Jurij Čresnavnik + Elizabeta Svetic, 1838
209 Anton Mrakič + Elizabeta Gruber 1838
210 Jožef Ozimic + Terezija Rajzer, 1838
211 Mihael Kočan + Uršula Grubelnik, 1838
212 Jurij Jež (Končej) + Marija Nagernik, 1839
213 Gregor Stropnik + Elizabeta Verdnik, 1840
214 Gregor Hribernik + Marija Prosenc, 1840
215 Peter Bevc + Marija Filip, 1840
216 Simon Šibernik (Širnik) + Uršula Jalen, 1840
217 Gašper Tomažič + Terezija Lampret

12 Od l. 1826 žpk Simon Resman, od l. 1838 Simon Pirc

218 Martin Kotnik + Marija Grauf, 1840
219 Primož Mezner + Helena Jedlovčnik, 1840

Poročne listine 1841-1843,
1819-1829

220 Štefan Rižner (Kogelnik) + Gertruda Subotnik, 1841
221 Matevž Robač + Marija Volina, 1841
222 Štefan Viternik + Ana Prosenc
223 Matevž Veternik + Uršula Dobrovnik
224 Anton Jonče (Pikalo) + Gertuda Kunc
225 Jernej Gojner + Uršula Stopar
167 Štefan Staleker (Beg) + (?)
168 Filip Melh + (?) Vodovnik
169 (?) + Marija Dobrovnik
170 (ali 176) Marko Repnik + Uršula Gruber, 1825
171 Luka (?) + Barbara Magner (?), 1826
172 Marko Brivc(?) + Marija Miler, 1826
173 Marko Rožanc + (?), 1825
174 Jernej Smrečnik + Margareta Kunec, 1826
129 Matevž Bernhard + (?), 1819
130 Tomaž Oderlap + Klara Vidmar, 1819
131 Jožef Pušnik + Uršula Kopič, 1819
147 (?) + Marija Pečnik, 1821
149 Tomaž Repnik + Terezija Orešnik, 1822
150 Marko Hribernik + Helena Dervodel, 1822
151 Matevž Adam + Marija Merva, 1822
152 Jožef Kašman + Marija Kočnik, 1822
153 Primož Mesner + Neža Oderlap (Aderlap), 1822
154 Jakob Sager + Ivana Kompoš, 1822
155 Jernej Orešnik + Elizabeta Puntik, 1822
156 Valentin Jakopič + (?), 1822

Poročne listine 1819-1824

145 Jožef Latnik + ?, 1821
0 Jožef Merva + Terezija Močnik, 1829 (?)
Matija Merva + Elizabeta Koroš
Luka Rajzer + Marija Merva, 1824,
Janez Kordež + Helena Ober (Aber). (Dolga Brda), 1823
Anton Pernič + Helena Obretan, 1821
127 oz. 128 Janez Nabernik + Gertuda Gmajner, 1819
133 Janez Eger + Marija Plašnik, 1820
134 Tomaž Stopar + Mina Standeker (Ručnik), 1820

135 Jožef Ozimic + Mina Lep, 1820
136 Valentin Oderlap + Helena Rožanc , 1819?
137 Sebastijan Kovač + ? , 1820
138 Kristijan Vahter + Helena ? , 1820
139 Urban Gutovnik + Helena Honže ?, 1820

143 Mihael Dornik + Gertruda Plueder (Ploder), 1821
144 Luka Rožnik + Uršula Stopar, 1821
145 Lenart Kajzer + Marija Prosenc, (1821)

Poročne listine 1823-1824, 1833-1835

157 Jožef Merva + Elizabeta Jakopič, 1823
158 Osvald Motnik + Marija Kogelnik, 1823
159 Jožef Stopar + Marija Grabner, 1823
160 Franc Rajzer (Tominc) + Eva Ravnjak, 1823
161 Anton Pristovnik + Apolonija Koderman, 1823
162 Jurij Mesner + Marija Enci, 1824
163 Jožef Ober (Oberar) + Terezija Kapun, 1824
164 Gašper Ozimic + Marjeta (?), 1824
165 Jurij (?) + Uršula Rihberger, 1824
166 Jurij Krajnik + Helena Stopar

198 Jurij Tominc + Katarina Švarc, 1833
199 Luka Dobrovnik + Marija Sterže, 1834
200 Matevž Vodovnik + Neža Haleger (Lep), 1835

Škatla 19:

Poročne listine 1836-1846

201 Janez Vrezovnik + Marija (?), 1836
202 Jernej Tominc + Apolonija Šumah, 1836
203 Simon Kajzer + Marija Štern (Tanc), 1837
204 Anton Vrezovnik (?) + (?), 1837
205 Anton Atelšek (Pokeržnik) + Terezija Medved (Melhior), 1837
206 Urban (?) + Marjeta (?), 1838,

Jakob Battistuti + Marjeta Čekon, 1846

197 Urban Ravnjak + Marija Tominc, 1833

228 Blaž Rajžer + Marjeta Grauf, 1844

229 Andrej Tribuč + Helena Ručnik, 1844
230 Gašper Hanžej + Neža Kajzer (Tominc), 1845
231 Urban Ručnik + Marija Pikalo, r. Virčnik, 1845
232 Tomaž Stopar + Marija Veselko (Gutovnik), 1845
233 Luka Pušnik + Neža Mavc, 1845
234 Jožef Rogel + Marija Hamun (Račel), 1846
235 Janez Jež + Marija Oserban (Japelj), 1846
237 Valentin Delanut + Ana Štibovc, 1846

Poročne listine 1847-1852

238 Andrej Tribuš + Elizabeta Florin, 1847
239 Martin Kotnik (Grauf) + Marija Rumpernik, 1847
240 Urban Zagmajster + Marija Glasenčnik, 1847
241 Alojz Knez (Robač) + Uršula Polajner (Marin), Šentanel, 1848
242 Jakob Lebičnik + Elizabeta Kogelnik (Krajnc), 1848
243 Andrej Kraut + Barbara Pičnik, 1848

- Štefan Stergar (Thibout) + Neža Zabernik, 1849

1 Urban Germadnik (Hribernik) + Marija Mrdavs, 1850
2 Mihael Oserban + Apolonija Pogač, 1851
3 Anton Vlatnik + Uršula Plejnič (?), 1851
4 Gregor Vagl (Šlisa?) + Terezija Delalut (Lah), 1851
5 Janez Par + Marija Pričnik, 1851
6 Janez Černec + Elizabeta Stopar, 1851
7 Gašper Vogel (Mavc) + Gertruda Skuk, 1852
8 Anton Podlesnik + Helena Kočan, 1852
9 Gašper Hanžej + Marjeta Pernat , 1852
10 Franc Herceg + Apolonija Igerc, 1852
11 Luka Obreta + Ana Turk, 1852
12 Pongrac Oserban (Jež) + Elizabeta Lah, 1852
13 Janez Vožank + Barija Stopar, 1852

Poročne listine 1853-1856

14 Jernej Jakopič + Neža Hajnc (Logar), 1853
15 Gregor Krivograd (Spodnji Pratnekar) + Neža Oserban (Jež), 1853
16 Gregor Pratnekar + Marija Jakobič, 1853
17 Jurij Obretan + Gertruda Oserban (Jež), 1854
18 Tomaž Hercog + Marija Šimon, 1854
19 Franc Veselko (Gutovnik) + Gertruda Grauf, 1854
20 Jurij Miler (Zarednik) + Gertruda Hamun

21 Jože Ovnič (Praper) + Terezija Osojnik, 1855
22 Matevž Rožanc + Marija Osojnik , 1855[13]
23 Franc Šmelcer + Marija Zazula, 1856
24 Simon Mesner + Lucija Stopar, 1856
25 Janez Pustnik + Neža Urbančič, 1856

Poročne listine 1857-1861

27 Matevž Orešnik + Uršula Glinšek, 1857
28 Mihael Skudnik + Marija Torzmüller, 1857
29 Valentin Lužnik (Čriješ) + Marija Ročnik, 1858
30 Anton Vogl (Mavc) + Elizabeta Piko, 1859
31 Matevž Andrej + Marjeta Ozimic
32 Jurij Hric + Barbara Sterže
33 Filip Sterže + Ana Vitman, 1860
34 Peter Jakobič (Turk) + Neža Part, 1860
35 Ožbalt Pikalo + Katarina Jesenik
36 Lovrenc Praper (Merva) + Marija Igerc (Verdnik), 1860
37 Anton Mali + Eva Arnold, 1861
38 Martin Lakner + Terezija Hinterhofer, 1861
39 Jurij Černič + Vihelmina (Mina) Pičnik, 1861
40 Matevž Močelnik (Radavčnik) + Katarina Potočnik, 1861
41 Simon Grauf + Helena Jež, 1861

Poročne listine 1862-1868

42 Jožef Černjak + Gertruda Kočan
43 Gašper Stopernik + Marija Stopar (Kraut), 1862
44 Janez Candeago + Frančiška Lakner
45 Gašper Pikalo (Smrečnik) + Marija Gutovnik
46 Peter Vrisk + Terezija Ježovnik, 1862
47 Kancijan Lah + Helena Jezernik
48 Jožef Traunekar + Marija Krounger(?), 1862
49 Franc Doršel + Helena Štopar, 1862
50 Jurij Kajzer (Kunc) + Marija Slabnik, 1863[14]
51 Matjaž Polajnar + Marjeta Ramšak, 1863
52 Franc Šmid + Katarina Kašl, 1863
54 Matija Kos + Ana Aguvic, 1863
55 Franc Piko + Marija Jež, 1864

13 V tem spisu je dopis s podpisom ANTON MARTIN, škof, z dne 14. novembra 1855.

14 Potrdilo napisano v slovenskem (!) jeziku.

56 Matija Hamun + Gertuda Osojnik
57 Filip Knap + Marija Presenc (Ovnič), 1864
58 Jurij Merva + Helena Lešnik
59 Pavel Pikalo + Ana Turjak
60 Janez Ferjančič + Terezija Nagernik
61 Janez Pikalo (Smrečnik) + Marija Juri, 1866
62 Anton Krajnc + Marija Ožeg, 1867
63 Anton Pumpernik + Katarina Primožič, 1867
64 Janez Štangel (Mežnar) + Jožica Mihelič, 1868.

Poročne listine 1867-1871[15]

1 Janez Medved Zablatnik + Elizabeta Calote (Lote) 1869
2 Friderik Buzzi + Marija Stopar, 1869
3 Anton Melhior + Alojzija Pečnik, 1869
4 Jakob Stopar + Magdalena Pečnik, 1869
5 Anton Sermo + Elizabeta Vizočnik (Savodne), 1869
6 Mihael Libnik + Helena Ferja, 1869
7 Franc Jurman + Jožica Purgtaler, 1869
8 Franc Hafner + Terezija Ruler (Vrisk), 1869
9 Gašpar Mezner + Gertruda Šiler, 1870
10 Jurij Potočnik (Krajnc) + Neža Žaberžnik, 1870
11 Jernej (Bartolomej) Košak (Sele) +Apolonija Merva, 1870
12 Anton Potočnik + Elizabeta Krajnc, 1870
13 Janez Verdeu (Lekš) + Gertruda Koštanica, 1870
14 Anton Krajnc (Štunger) + Barbara ?, 1870
15 Janez Merva (Ruter) + Apolonija Štefan, 1871[16]
16 Andrej Golob + Helena Vrisk, 1871
17 Pavel Pušnik + Neža Hajnc (Loger), 1871
18 Florijan Prosenc + Barbara Dobrovnik, 1871
19 Simon Meklin + Apolonija Grauf, 1871
20 Pavel Dobnik + Marija Ižep, 1871[17]
21 Janez Križnik + Marjeta Germadnik (Hribernik), 1871[18]
22 Simon Ravnjak + Florentina Bornšek, 1871[19]
23 Andrej Kunc + Marija Gutovnik, 1871[20]

15 Župnik Anton Treun.
16 Oklic v slovenščini. Lorenci Serajnik, župnik v Pliberku (!!!)
17 Oklic v slovenščini. Lovro Serajnik, Pliberk.
18 Zapisnik v slovenščini. Fajmošter: Anton Treun, Mežica.
19 V slovenščini.
20 V slovenščini.

Marijan Gerdej

Škatla 20:

Poročne listine 1872 - 1876

24 Simon Obid + Ana Goak, 1872
25 Rihard Ozimic + Marija Skudnik, 1872
26 Franc Ladinik +Elizabeta Merva, 1972
27 Jurij Košnik/Kočnik + Helena Zagmajster, 1872
28 Jakob Medel + Terezija ?, 1872
29 Jakob Sterže + Elizabeta Jelen, 1873
30 Franc Verhnjak + Helena Vic, 1873
30 Matevž Lodrant + Marija Frjan, 1873[21]
31 Primož Potočnik + Klara Brezovnik, 1873
32 Gregor Logar (Bohinjska Bistrica) + Marija Tome (Šentvid), 1873
33 Matevž Dragoun + Julijana Kresnik, 1873
35 Franc Mente + Neža Kraut Stoper, 1873
36 Tomaž Stopar + Marija Rezar (Šentanel), 1872[22]
37 Martin Krajnc + Alojzija Močivnik (Andrej), 1874
40 Peter Mülner + Marija Orešnik, 1874
41 Gregor Šlisa + Mina Kralj (Dolga Brda), 1874[23]
42 Matevž Stropnik + Marija Pajank (Žvabek), 1874
43 Janez Kaser + Albina Primožič, 1874
44 Franc Vizjak + Barbara Kajzer, 1874
45 Valentin Capelari + Gertruda Kalmnan (Žvabek), 1875
46 Janez Falat + Gertruda Vaštl, 1875
47 Matija Osojnik (Šumah) + Uršula Mlinar, 1875
48 Luka Matvoz + Marija Jončar, 1875
49 Mihael Prosenc + Marija ?, 1875
50 Franc Šumah (Cvikl) + Marija Švajger (Repinc), 1875
71 Jakob Grabner (Maček) + Marija Jež, 1876 [24]
Jožef Černjak + Terezija Voroučnik, 1863
Pavel Jerek + Marija Harter (Vuzenica), 1876

Poročne listine 1873-1881

6 Gregor Smolak (Šort), Dolga Brda + Mina Vogel, 1876
5 Peter Tomic + Antonija Obretan, 1876
2 Filip Janžek + Gertruda Strahovnik, 1876

21 V slovenščini. Lorenci Serajnik, Pliberk.

22 Zapisnik v slovenščini.

23 V slovenščini. Lovrencij Serajnik, nevestin župnik.

24 Župnik F. Korman

9 Janez Vevar + Apolonija Špiler, 1877
8 Luka Podkeržnik + Apolonija Kraut, 1877
13 Franc Obid + Marija Ober, 1878
52 Ignac Hafner + Marija Šliesa, 1875
Gregor Loger + Marija Tomc, 1873
49 Jernej Kušian + Elizabeta Kraut, 1875
14 Matija Gradišnik (Srotič) + Neža Vožank, 1879
18 Pavel Kopmajer + Frančiška Niždl, 1879
17 Andrej Krajnc + Marija Kozel, 1879
3 Marko Kresnik + Urška Skornšek, 1876
4 Simon Hermonko + Neža Pikalo, 1876
11 Janez Oderlap + Marija Izep, 1877
9 Matej Rotič + Marija Močilnik,, 1877
12 Jože Fick + Helena Urbančič, 1877
14 Peter Hriec + Katarina Firja, 1878
15 Mihael Gerdej + Klara Jončar, 1879
Blaž Vogel + Elizabeta Daniel, 1880
20 Gregor Smolak (Šart) + Jožefa Kočan, 1880
21 Janez Prikaržnik + Neža Knez, 1880
19 Janez Zadrnik + Urška Ladinik, 1880
Peter Kutej (Bašte) + Marija Kralj, 1881
22 Janez Martinc + Gertruda Traunekar, 1881
23 Henrik Stane + Jera Komar, 1881
24 Franc Skudnik + Marija Daniel, 1881
25 Štefan Viternik + Ana Pratnekar, 1881
26 Peter Kutej + Mina Šliesa, r. Kralj, 1881

Poročne listine 1882-1884

27 Jurij Šmid + Marija Štern, 1882
28 Franc Kraut + Terezija Stopar, 1882
29 Jurij Golob + Marjeta Jurič, 1882

31 Janez Lasnik + Alojzija Knenc, 1882
32 Ludvik Laser + Valburga Novak (Smrečnik), 1882
33 Jurij Praper + Marija Miheu, 1882
34 Lovrenc Bivšek + Gertruda Drevodel, 1882
35 Jakob Jež (Honžej) + Pavla Čekon, 1883
36 Matija Jež (Obretan) + Terezija Resman, 1883
37 Lovrenc Šumnik + Marija Rižner, (Lom), 1883
38 Janez Končnik + Ana Jež (Obretan), 1883
39 Jožef Ozimic + Emilija Peruzzi, 1883
40 Leonhard Peruzzi + Elizabeta Stopar, 1883
41 Janez Raimund Graselli + Terezija Kraut, 1883

42 Anton Logar + Marija Čuješ, 1884
43 Filip Janžek + Uršula Polanšek, 1884
44 Matija Merva + Antonija Kovač, 1884
45 Jernej Kočan + Antonija Golob, 1884

Poročne listine 1885

Janez Pikalo + Neža Čuješ (Adam)
Janez Dakol + Uršula Čekon
Hieronim Mrak + Elizabeta Jež (Obretan)
Franc Leskovec + Apolonija Čuješ
Janez Zablatnik + Ana Šiker
Jožef Mihev + Marija Germ
Filip Vričko + Gertruda Kogelnik
Anton Ladinik + Marija Potočnik
Valentin Štampah + Magdalena Strše

Poročne listine 1886[25]

Jožef Kresnik + Ana Podkrižnik
Blaž Zagoričnik + Marija Ižep
Jurij Breznik + Liza Dimnik
Jernej Pfefer + Ana Peruzzi
Luka Libnik + Liza Jonat (Verčko)
Albin Hamun + Marjeta Smolniker
Janez Potočnik (Krajnc) + Valburga Delalut
Jurij Praper + Julijana Vednik

Poročne listine 1887

Janez Požinger + Matilda Polesnik
Mihael Zrno + Karla Čekon
Martin Arnold + Marija Praper
Štefan Močilnik + Ana Hermonko
Lovrenc Močilnik + Neža Prikašnik
Jakob Erjavec + Marija Štern (Ober)

25 Žpk Korman

Poročne listine 1888-1889

Gašper Grauf + Neža Potočnik
Janez Čekon + Marija Drolc
Andrej Knerc (Logar) + Liza Mandl
Jožef Pučev (Pučl) + Marija Praprotnik
Lovrenc Ravnjak + Marija Volente
Jurij Polajner + Neža Jaser
Filip Dimnik + Marija Ortner
Luka Pungartnik + Katarina Andrej
Valentin Pistotnik + Terezija Melanšek
Jurij Vrisk + Ana Firja
Aleks Haul + Mojca Lodrant
Egidij Brežnik + Antonija Srejnc
Jernej Ladinek + Terezija Jug

Škatla 21:

Poročne listine 1890-1891

Janez Potočnik + Gertruda Osojnik
Janez Šmalcer + Marija Kašman
Jurij Dobnik + Liza Ručnik
Simon Lorger + Ana Šajtrnik
Janez Peruzzi + Liza Korel, 1891
Janez Ortner + Katarina Kramer
Jožef Budna + Ana Vindner
Jožef Gaber + Gertruda (= Jera) Vodivnik
Janez Zadnik + Gertruda (=Jera) Šibernik
Mihael Prešeren (Železna Kapla) + Jera (=Gertruda) Hriec
Valentin Štruc + Marjeta Rutar
Tomaž Orešnik + Ana Štern
Blaž Kompan + Marija Komar
Franc Škudnik + Neža Želodec

Poročne listine 1892-1893

Florijan Lasnik + Marija Ozimic
Gregor Leskovšek + Apolonija Močilnik
Miha Fužir + Antonija Gradišar
Matevž Kasnik + Uršula Kuenc (=Kunc)
Lenart Kolenbrand + Apolonija Kunc
Jakob Strahovnik + Jožica Kropivnik

Lovrenc Škudnik + Marija Pisarnik
Janez Grobelnik + Gertruda (Jera) Firja (Ferja)
Jurij Podojstršek + Eva Medl
Jožef Srotič + Helena Rener
Mihael Zuber + Apolonija Knez, 1893
Pavel Črnik + Elizabeta Aner
Filip Erjavčnik + Helena Tomc
Filip Veselko + Helena Gal

Poročne listine 1894-1895

Franc Piko + Matilda Prisolnik
Aleš Juri + Terezija Pratnekar
Anton Bivšek + Alojzija Štern
Jurij Miler + Helena Knez
Franc Hric + Barbara Grabner
Janez Steničnik + Neža Potočnik
Janez Žolnir + Julijana Dernoč
Tomaž Färber + Marija Ertl
Pavel Šator + Marija Lesnik
Janez Ozmec + Terezija Močivnik
Jurij Hamun + Katarina Potočnik
Jurij Gril + Katarina Kočnik
Filip Šušel + Elizabeta Keršbauner 1895
Ivan Vinkl + Jožica Andrej 1895
Franc Pristau + Marija Grobelnik 1895
Filip Jež + Marija Mesner 1895
Anton Praper + Marjeta Rihtarc 1895
Ivan Vurjak + Marija Fajmut 1895
Jernej Knez + Marjeta Podkrižnik, 1895

Poročne listine 1896-1899

Anton Hribar + Neža Doblovnik
Anton Zager + Frančiška Meričnik
Rihard Vurjak + Marija Merva
Aleš Hojnik + Marija Lasnik
Anton Pistotnik + Elizabeta Komar 1897
Aleš Košutnik + Rozalija Pikalo
Mihael Spanring + Fani Vrisnik
Matija Onič + Helena Sigo
Franc Liptičnik + Marija Anderwald
Jakob Jež (Hanže) + Antonija Skudnik 1898

Peter Skutl + Dora Steiner
Tomaž Pepeu + Marija Mlatec
Ignac Celinšek + Marija Keušler
Jože Milner + Marija Puc
Peter Zwikl + Gertruda (Jera) Torzmueller, 1899
Jože Ležavc + Terezija Mur
Jožef Bloder (sin Jurija Plodra) Ober + Marija Hojnik
Avgust Ahič + Marija Reht

Poročne listine 1900

Franc Skutl + Jera Ploder (Bloder)
Ivan Mavrič + Ana Herzog
Karel Peršak + Terezija Damej
Štefan Kumpre + Ivana Račev
Martin Sermo + Liza Writzman
Ivan Vertačnik +Antonija Verčko
Peter Koroš (St. Daniel) + Marija Lebnik (Žaže, Stražišče)
Matevž Hermonko + Elizabeta Oderlap
Janez Jonat + Terezija Jež, r. Resman
Jožef Šumah + Magdalena Miheu
Martin Mrva (Reht) + Klara Hainz
Ivan Bloder (Ober) + Liza Ladinik
Ivan Pikalo (Smrečnik) + Valburga Mandl
Jakob Vodopivec + Uršula Španving

Poročne listine 1901-1902

1901:
Janez Šmacer (?) + Marija Tamše
Valentin Vogel + Alojzija Šumnik
Pongrac Orisnik + Terezija Andervald
Jožef Lampreht + Jerica Pustnik
1902:
Matevž Polajner + Marija Weidl, 1902
Blaž Berložnik + Ana Ferjančič
Rudolf Podgovrnik + Marija Puc (Putz)
Jurij Prosenc + Katarina Wuherer
Alojz Želodec (Slovenje) + Cecilija Herman
Janez Dobrišek + Terezija Medl
Pavel Kordež + Ivana Kozel
Aleš Košutnik + Terezija Knez
Emerik Dretnik + Marija Žauc / Šavc

Jože Kušej + Alojzija Boroučnik
Jože Šumnik (Šentanel) + Marija Stropnik[26]
Matevž Rajter + Marija Kočnik
Ivan Lesnik + Marija Pasterk
Gregor Kasnik + Frančiška Kopmajer
Janez Dimnik + Elizabeta Šliser
Janez Ledinek + Marija Hajnc

Poročne listine 1903-1904

Pavel Jelen + Klara Gerdej, roj. Jončar (Kajzer)
Jože Danijel + Antonija Komar
Franc Laidinik + Barbara Pristovnik
Pavel Tačl (Tatschl) + Marija Namož
Henrik Mandl + Antonija Konič
Ivan Najbrž (Libuče) + Ivana Merva

1904:
Martin Dretnik + Marija Zelinšek
Simon Pasterk + Alojzija Peruzzi
Jožef Gril + Helena Pustnik
Primož Kunstelj (Železniki) + Helena Kapun
Jurij Rožanc / Prosenc + Neža Komar
Martin Jertič + Helena Pristovnik
Ludvik Gutenberger + Marija Premru
Ivan Vidmar + Angela Lampreht
Filip Kosel + Katarina Pernat
Franc Črešnik + Neža Ciraj
Anton Potočnik + Ana Vogel

Poročne listine 1905-1906

1905:
Jurij Hafner + Barbara Gornik
Jurij Dretnik + Antonija Račel
Valentin Maličnik (Žel. Kapla) + Alojzija Lesnik
Ferdinand Gostenčnik + Marija Gerdej [27]

26 Izpis s podpisom Fran Ks. Meško

27 Izpis in podpis Fr. Ks. Meško

1906:
Aleš Piko + Antonija Vevar
Josip Vovk (Šentvid pri Planini) + Marija Mrak
Friderik Kraut + Marija Kraut [28]
Valentin Weidl + Matilda Juh
Valentin Mikej + Neža Linder
Jakob Auprich + Marija Radentič
Filip Strmčnik + Apolonija Merva
Janez Rožanc + Frančiška Hermonko
Anton Skrube + Helena Pudgar
Peter Škrubej + Matilda Mavc

Poročne listine 1907:

Karl Lajtgeb + Helena Messner
Florijan Kotnik + Marija Šehek
Primož Kunstelj + Antonija Hermonko
Lenart Kasnik + Ana Lasnik
France Rosnikar + Amalija Prosenc
Jožef Gerdej / Kajzer + Marjeta Slivnik, Stražišče
Simon Leskovc + Marija Potočnik, r. Kvašnik
Ivan Prevalnik + Ana Novak Jasser
Miha Štern + Marija Ladinik
Rudolf Filip + Marija Strošek

Poročne listine 1908-1910[29]

Škatla 22:

Poročne listine 1911-1927.

Škatla 23:

Poročne listine 1928-1936.

Škatla 24:

Poročne listine 1937-1944.

Škatla 25:

Poročne listine 1945-1957.

28 Izpisan rodovnik do 3. kolena

29 V nadaljevanju posamezniki niso poimensko izpisani, ampak so zbrani v snopičih za vsa leta do 1995.

Marijan Gerdej

Škatla 26:

Poročne listine 1958-1963.

Škatla 27:

Poročne listine 1964-1968.

Škatla 28:

Poročne listine 1969-1975.

Škatla 29:

Poročne listine 1976-1981.

Škatla 30:

Poročne listine 1982-1995.

Škatla 31:

Knjiga prejemkov in izdatkov Katoliško izobraževalno društvo Peca v Mežici, 1906-1920. Fotografski album (knjiga s prečrtanim naslovom: Razvidnica vplačil ob vpisovanju) žpk. Antona Bošteleta s fotografijami: Anton Boštele, Oderlap Ivan in Marija (Šumaha), Fr. Ks. Meško in Simon Kotnik. Simon Črešnik in A. Boštele. Kristina Žgur. Različne poročne fotografije (nekatere označene).

Škatla 32:

32.1. Knjiga: Računski zaključek Hranilnice in posojilnice Mežica, 1931-1939.
32.2. Indeks: Posojila
32.3. Indeks: Vloge
32.4. Knjiga: Zapisniki sej načelstva Hranilnice in posojilnice Mežica, 1911-1938.
32.5. Dovoljenje za postavitev ledenice (načrt), 1927. Dopis J. Hornböka Koroščcu, 1921. Dopis (Gregorija) Rožmana, 1921 (?). Dopis Alojzija Kuharja iz Pariza, 1921. Dopis Volbenka Serajnika, generalnega vikarja o župnijskem skednju, 1921. Proračun za zgradbo družbenega doma (Ferdo Kompan, Korošec Dragotin), 1921.
32.6. Besedila različnih iger: Na krivih potih. Osnutek pridige Hvaljen Jezus! Kaj ne, ljubi otroci... Čudna kupčija. Jezuščkova pošta. Pozlačena darežljivost. Tat v mlinu.

Sam ne ve kaj hoče. Karol Görlitz, Popolna žena (tiskovina 1888). Angel varuh - Domači prijatelj - V snegu in ledu - V gozdarjevi hiši - Svidenje - igra brez naslova, Ljudski oder v Ljubljani. Mala pevka. Nekaj dopisov o prireditvah, 1926.

32.7. Tiskano poročilo in računski zaključek zadružne zveze v Ljubljani, 1935. Uredba o likvidaciji kmetskih dolgov, 1936. Narodni gospodar št. 11/1936. 32.8. Knjiga pristopnic k Hranilnici in posojilnici v Mežici,1911-1930. Odstopnica in potrdilo (prazen formular) o izstopu iz zadruge.

Škatla 33:

33.1. Statistični pregled poslovanja člana Zadružne zveze v Ljubljani, 1936 (tiskovina). Pravila hranilnice in posojilnice v Mežici, 1940. Nekateri osnutki pisem Janeza Hornböcka. Denarni listki 1. ljubljanskega delavskega konzumnega društva, 1920. Zaključni račun
Hranilnice in posojilnice v Mežici, 1934. Naš kmet in uredba o likvidaciji kmetskih dolgov, 1937. Dovolili prisilne dražbe Tomaž Hainc (Rogl) zoper Marijo Golob, 1936.

33.2. Dopisi s posamezniki o kreditih in dolgovih. Dopisi Zadružni zvezi v Ljubljani. Okrožnice vsem članicam. Računski zaključek stavbne zadruge Katoliški dom, 1932-1933.

33.3. Izpiski posojil za leta 1932-1934.

33.4. Različni dopisi posojilnici. Nekaj ponudb za gostilno in prodajalno, 1926. Kupna pogodba Franc in Terezija Štante s Francem Polancem, 1924.

33.5. Seznam kmetov-dolžnikov, 1937. Prepis zapisnika o XXIII. rednem občnem zboru Hranilnice in posojilnice v Mežici, 1934 in 1940. Poročilo o reviziji hranilnice in posojilnice, 1931, 1933, 1935, 1936. Razni dopisi z zadružno zvezo v Ljubljani. Narodni gospodar št. 11/1934. Različni osnutki pisem in odgovorov žpk. Janeza Hornböcka. Računski zaključek hranilnice in posojilnice, 1932.

33.6. Dopis Leopoldu Konceletu, 1939. Štefan Vevar, dopis o izstopu iz zadruge, 1934. Dopisi odbornikom fantovskih odsekov (tiskovina), julij 1937. Pravila in dopis o Pašniški zadrugi (tiskovina), 1922. Zapisnik o rednem občnem zboru hranilnice in posojilnice Mežica, 1937.

Škatla 34:

34.1. Dopisi z zadružno zvezo v Ljubljani, 1928. Kmetovalec št. 1/ 1927. Izkaz površin parcialnega posestva stavbne zadruge Katoliški dom, 1936. Poročilo o reviziji stavbne zadruge Katoliški dom, 1933, 1938. Zapisnik o rednem občnem zboru, 1940. Načrt podstrešne sobe pri Kreupu, 1926. Podatki o odkupu Kreupovega posestva, 1924.

34.2. Pravila 1. delavskega konzumnega društva v Ljubljani (ciklostil). Razni računi. Prepis pogodbe Otmar Dorschel, Berta Nadler o predaji posestva, 1924. Pristopnica k stavbni zadrugi Katoliški dom v Mežici (tiskovina, 1934. Računski zaključek stavbne zadruge katoliški dom, 1934. Seznam Izpisek posojil (brez

datuma).

34.3. Pravila hranilnice in posojilnice v Mežici s podpisi udov prvega načelstva - original s pečatom, 1910. Knjiga vpisov sklepov, dopisov, zapisnikov ter osnutkov zapisov žpk. Janeza Hornböcka, dopisov različnim ustanovam, zadružni zvezi v Ljubljani in drugim ustanovam, 1912-1932. Pavel Kladnik, oporoka, 1917. Pravila zadružne zveze v Ljubljani, 1924. Ponudba Uprave narodnega dela Beograd o ponudbi knjige Naši vladari, 1925.

34.4. Vpis zadruge Katoliški dom v Mežici, 1925.

34.5. Stavbni načrt Društveni dom, 1921.

34.6. Zapisniki sej načelstva stavbne zadruge Katoliški dom, 1924-1937.

34.7. Sejni zapisniki pododseka Gosposvetskega zvona v Mežici, 1921.

34.8. Dopisi s 1. ljubljanskim delavskim konzumnim društvom, 1920-1921.

34.9. Dopisi z zadružno zvezo v Ljubljani. Računski zaključki hranilnice in posojilnice. Zapisniki o občnih zborih, 1932-1937. Izpiski hranilnih vlog, 1915.

Škatla 35:

Ostalo gradivo stavbne zadruge Katoliški dom v Mežici, 1931-1937.[30]

Škatla 36: [31]

36.1. Tabele o nedeljskih darovih (Opfersonntag), 1942:1941 (ciklostil).

36.2. Propagandno gradivo: Hrvatski narod, 1944. Das Puppenwunder, itd. NDSAP. Gemeinschafstsabend 20. April. Pokret, hrvatski slikarski mesečnik, 1942.Deutsches Frauenwerk, Mütterdienst. Schulle für das Leben ein Beruf in der NSV.[32]

36.3. Seznami podpornikov, 1941. Poročilo o NSV [33] v Mežici, 1942. Okrožnice NDSAP 1942 (ciklostil). Različni spisi in dopisi NDSAP, 1942. Seznam stanoval cev - Zelle I., II. in III, po blokih.

36.4. Različni dopisi NDSAP. Ciklostilni razglasi (Celovec, Velikovec). Različno propa gandno gradivo.

Škatla 37:

37.1. Seznami prošenj za podporo, 1943.

37.2. Seznami darovalcev za oskrbovanje vojske. Drugi dopisi. 1943.

37.3. Poštna knjiga 1941-1943.

37.4. Seznam nemško zapisanih slovenskih imen in priimkov (!!). 1943.

30 Gradivo ni posebej popisano oz. razvrščeno. Gre za običajne dopise, bilance, račune in aktivnosti stavbne zadruge v naštetem času.

31 Gradivo, ki obsega leta med drugo svetovno vojno 1941-1945, bo potrebno še podrobneje raziskati, t.j. urediti in popisati. V tem popisu je samo okvirno popisano.

32 NSV = National Sozialistische Volkswohlfahrt, nacionalsocialistična ljudska blaginja.

33 Glej op. 28. NSV je začela v Mežici delovati 11. aprila 1941.

Škatla 38:

Gradivo župnika in pesnika Antona Bošteleta

38.1. Osebna pisma A. Bošteleta (med drugimi tudi od Franca Sušnika), 1941-1959.
38.2. Službene premestitve na Hrvaškem, 1941-1945.
38.3. Nekateri dopisi, knjižice in gradivo iz Hrvaške v obdobju 1941-1945.
38.4. Čudo božje. Zapis o prikazovanju Majke božje u selu Petrovcima.
38.5. Dopis gasilske garde iz Laškega (1926, in potrdilo telovadnega odseka Orel, 1933.
38.6. Dopisi vzajemne zavarovalnice v Ljubljani, 1937.
38.7. Cerkveni račun 1968. Kuverte z znamkami iz Avstrije, razglednica Bleda, 1951. Zvezek učenja angleščine -English, 1921-1922.
38.8. Sodnijski spisi Franc Trop in Majda Škufca, 1916-1921 (v predmetu zapuščine Antona Aškerca).
38.9. Letna spričevala 1914-1921 in državljanska izkaznica 1955.
38.10. Osnutki pridig 1929-1946.
38.11. Imenik slovenskih duhovnikov v izseljenstvu, 1941-1945.
38.12. Dovolilnice in popotnice med drugo svetovno vojno na Hrvaškem.
38.13. Rodovnik Boštele.
38.14. Gradivo Cirilmetodijskega društva (CMD) v Ljubljani, 1952-1958.
38.15. Različna imenovanja škofijskega ordinariata v Mariboru Antonu Bošteletu, 1921-1945.
38.16. Dovoljenja za zdravstvene dopuste in druge zadeve, škofijski ordinariat v Mariboru, 1950-1955.
38.17. Trije dopisi škofa dr. Maksimilijana Držečnika Antonu Bošteletu (eden v latinščini), 1953-1954.
38.18. Slovenski duhovniki in naša kultura! (Ob Aškerčevi stoletnici), tipkopis + kopija 1956 (priložen je tudi rokopisni osnutek).
38.19. Tri pesmi (Ant. Boštele?): Tolažba v ječi (strojepis), Ha ha! (strojepis), Spomin vernih duš (rkp).
38.20. Pesem Prevzvišeni (za Muto). Štiri pesmi: *Je že muževna vrba za prvo piščal, V teh dneh, ko spet življenje se prebuja, Naši fantje so poklali in Budi, budi se kralj Matjaž* (jeseni 1944). [34]
38.21. Dopis CMD Ljubljana, zakaj se Boštele ni udeležil občinskih volitev in odgovor, 1950.
38.22. *Slovenci na plan*, notni zapis Bošteletove(?) pesmi.
38.23. Dopis Turističnega društva Laško, 1953. Dopis Mohorjeve družbe Celje (Franc Kotnik), 1949. Dopis okrajnega ljudskega odbora, 1947. Zapisi Očenaša, zdravamarije in vere v hrvaškem jeziku. Pesem Gospod ban, 1939. Prazni formu larji komunalne banke.
38.24. Vabilo Jožeta Lampreta, duhovnika in ljudskega poslanca, na zborovanje, 1946.

[34] Prim. zapis pesmi Sinagoge smo požgali, 39.1.

Vabili na zborovanje okrožnega odbora OF (Franc Popit, Franc Šmon)) v Celju, 1946.

38.25. Pismo o anketi o verouku v Mežici, 1956. Na hrbtni strani dopisov: Dopis Janeza Hornböcka, da se v Celju poročita Rok Koral in Kralj Ana (Lokovica), dopis o glavnici (Domžale 1940). Krstni list o Albini Lipteinik iz Gladbeka, 1925 dopis Toneta Klasinca s Prosvetne zveze v Mariboru, 1940.

38.26. Večer ob treski. Pesmi Antona Bošteleta na literarnem večeru, 24. maja 1996.

38.27. Knjiga Izdatki od 1.10.1945.

Škatla 39: [35]

39.1. Zapis pesmi Sinagoge smo požgali (zapis s svinčnikom na lističu).[36]

39.2. Potrdilo o oddaji slanine. 1946.

39.3. Namestitev Ant. Bošteleta za kaplana 16. avgusta 1945.

39.4. Oddaja in prevzem župnijskih matičnih knjig, 1946.

39.5. Dopis žpk. Valentina Stücklerja župnijskim uradom o upraviteljstvu dekanije Mežiška dolina 1946. Dopis žpk. Antona Rataja o Stücklerjevih stvareh, za katere je spraševal iz jugoslovanskega zapora, 1953.

39.6. Pismo žpk. Janka Hornböcka žpk. Ant. Bošteletu o stricu Janezu Hornböcku in njegovih pismih iz taborišča Dachau, 1947.

39.7. (Ne)sodelovanje godbe na pihala pri velikonočni procesiji, 1947. Odločba o dodelitvi stanovanja v cerkveni hiši Ivanu Škvarču, komandirju narodne milice; pritožba žpk. Bošteleta in ponovna odločba OLO, 1947. Prošnja žp. A. Bošteleta, da sme svobodno prihajati poučevati verouk v šolo na Lokovici, 1948. Prijava o dohodkih, 1948. Prilastitev oz. odvzem pokopališča in pritožba, 1948. Prijava procesije. Dopis o verouku v osnovni šoli in odgovor Vojka Simončiča, OLO Dravograd o svobodi veroizpovedi, 1949. Odločba o izpraznitvi dveh sob, pritožba in negativni odgovor OLO Dravograd, 1949. Izrez vica iz Pavlihe: Blagor ubogim v duhu..., kjer se norčujejo iz žpk. Bošteleta 1949. Dovoljenje za poučevanje verouka, 1950. Prepoved procesije na dan 1. in 2. maja 1951. Prijava postaji milice o kraji Marije in sv. Janeza iz kapelice, 1951. Krst Mehmeda Ramadanovića, 1951.

Zapisniki o dekanijski vizitaciji 1951 in 1952. Pravilnik o vodstvu cerkvenih matric, navodili škof. ordinariata Mariboru, 1951. Dovoljenje OLO Dravograd o pobiranju prostovoljnih prispevkov, 1951. Konvertit Zorko Renata, 1952. Odločba OLO o zvonenju, 1952. Prijava razdejanja kapelice (okvir in razpelo) pri lipi v Mežici, 1952.

[35] V tej škatli so predvsem dopisnice, razglednice in prazne kuverte (z znamkami) iz časa Nezavisne države Hrvatske, Jugoslavije po letu 1945 in pozneje. Ohranjenih je pa tudi nekaj osebnih (nearhivskih) predmetov g. Bošteleta (očala, rožni venec, itd.). Razglednice in dopisnice niso popisane, predstavljajo pa poleg običajnih motivov tudi različne kraje iz tistega časa. V škatli so še intencijske knjige in osebne Bošteletove beležke o verouku itd.

[36] Sinagoge smo požgali,
Žide v logar odpeljali,
jih pobili in zaklali,
le denar smo obdržali.

Vse je z nami, tuli riga,
na povelje roko dviga;
kdor z nami ni, je komunist,
četnik ali antikrist.

39.8. Pridiga za Božič 1952 /Predragi verni mežiški farani/. Podatki za župnijsko kro niko v Mežici, s pripisom: Prepisano v kroniko; tipkopis, 1953-1957. Sodni spisi o podiranju ograje, 1953. Davčne prijave, 1953. Sodni proces in odločbe o prekršku Vogel Ivani in Kumprej Mariji, ker sta dovolili dekletom pletenje kit in vencev, 1953. Dopis o prevzemu župn. arhiva in cerkvenenadarbine s podpisi ključarjev, 1954. Prošnja za blagoslov jedil, 1954. Sporočilo o razgrajanju stanovalca 1954. Zapisnik o dekanijski vizitaciji, 1954, 1955. Odločbe OLO o blagoslovu jedi, 1954-1955. Inventarni zapisnik 1955. Najemna stanovanjska pogodba: Alojzij Čegovnik, Jožef Steble, Franc Kuljad in Rudarsko gradbeno pod jetje, 1956. Pismo Maksa Miklavčiča, 6.6.1956. Zapisnik o dekanijski vizitaciji, 1956. Pismo v latinščini, Suha, 21.9.1956.

39.9. Pismo žpk. Bošteleta o pogrebu, 1956. Božično voščilo, 1956. Dogovor z Angelo Jerše, 1957. Dovoljenje za opravljanje procesije, 1957. Zapisnik o dekani jski vizitaciji, 1957. Statistični podatki za leto 1956. Pismo škofijskega ordinariata v Maribor o organistovski službi, 1958. Zapisnik o dekanijski vizitaciji 1958 in 1959. Obrazložitev k prijavi za ugotovitev predmeta denacionalizacije, 1959. Prevzemni zapisnik za delitev premoženja žpk. Ant. Bošteleta, 1. oktober 1959. Izpisek iz mrliške knjige in preložitev pokopa, 1959. Račun o dohodkih in izdatk ih, 1958.

Škatla 40:

Oče, potrdi nas v veri. Gradivo ob obisku papeža Janeza Pavla II od 17. do 19.5.1996 v Sloveniji.

Škatla 41:

Časopisi, plakati.[38]

41.1. Kandidatna lista Slovenske kmetske zveze, Maribor-Celje, 1920. Marijan Avšič, Značaj in delo slovanskih apostolov, 1927. Vestnik skupščine duhovnikov III. reda sv. Frančiška v Lavantinski škofiji, 1924-1927 (posamezne številke). Lux mundi št. 1/1938. Nova zapoved št. 11/1938. Voditelj Marijinih družb, 1 in 2 /1925. Blaž Zafošnik, Velika noč (časopisni izrez pesmi). Slovenski gospodar, št.2/1924. Vestnik Narodne galerije 1-2/1929.

41.2. Vestnik, priloga Slovenca, 1920-1922.

41.3. Bilten iniciativnega sekretariata duhovnikov članov OF pri IOOF Slovenije, 1948-1949.

41.4. Narodni gospodar, 1939. Domoljub št. 46/1936. Slovenec 1936. Novi toti, leto

[37] Iz nekaterih poznejših spisov sledi, da niso bile obtožene za pletenje vencev, ampak za organiziranje plesa od 24. do 3. ure zjutraj, kar priča odločba z dne 24.9.1953 in potrdilo postaje Ljudske milice v Mežici o plačani kazni Vogel Ivanke, Kumprej Marije in Bivšek Marije dne 30. oktobra 1953.

[38] Časopisi in plakati niso strogo vzeto arhivsko gradivo, ker niso nastali v mežiški župniji. Ker pa so bili ob različnih priložnostih zbrani, jih uvrščamo sicer med tiske, a zato tudi k arhivskemu gradivu. Tako so zbrani v posebni škatli, čeprav niso v kompletu, ampak so jih župniki ohranjali zaradi različnih vsebin.

1, št. 1-6. Laibacher Diöcesenblatt 2/1884. Štajerski gospodar 43/1942. Legitimacija za kongres Kristusa Kralja, 1939. Proslava 20-letnice Jugoslavije v Mariboru, 1938. Žena in dom, 1940. Slovenec 1933. I. slovenski orlovski tabor v Mariboru, 1920. Mir 15/1915. Plakat slovenske ljudske stranke in social demokratov. Časopis Krvava sekira ali Die Blutige Hacke, 1920. Plakat: Mir Jugoslaviji, mir Sloveniji.

41.5. Gotteskinder, 1953.

41.6. Der Sendbote des Herzens Jezu, 5/1956. Der Weinberg 12/1955. Schöne Welt, 1955. Die Nacht am Rhein. Plakat kmetijske jugoslovanske stranke. Kärntner Kirchenblattt 1956 (štiri in pol številke).

41.7. Ob obletnici nadškofa Jegliča, 1938. 1. april, glasilo prvoaprilskih žrtev s Prevalj, 2-3, 1935 (ciklostil). Slovenec, 1935. Osmrtnica dr. Anton Korošec. Družina, priloga Slovenca, 1936. Nemščina za odrasle, 1942. Zločini govore, zgodovina nasilij slovenske JNS 1924-1937. Društvenik 11/1911. Naša moč, 8/1922. Naprej, 89/1923.

41.8. Wiener Kirchenblatt, novomašna številka 28/1938. Kärntner Zeitung, 1943-1944. Štajerski gospodar, 51/1943. Glas Mežiške doline, 3/1953. Koledar (knjižica) za l. 1938.

41.9. Časopisi in revije: Ob osamosvojitvi Slovenije, 1991.

Marijan Gerdej

Dodatek k popisu arhivskega gradiva župnije Šentanel[1]

V letu 2000 sem popisal celotno arhivsko gradivo župnije sv. Danijela v Šentanelu. Popis je objavljen v Koroškem zborniku št. 3/2001. V letu 2001 pa je prišlo do odkritja še starejših listin, od katerih nekatere datirajo v leto 1437.

Najdba in odkritje dragocenih in neprecenljivih listin sta potekala takole:
V letu 2001 so pokrivali šentanelsko župnišče (potem, ko so zamenjali opeko iz leta 1944, ko je župnišče pokrival takratni svetniški župnik Valentin Stückler). Med najrazličnejšo šaro, ki so jo našli na odkritem podstrešju, se je nahajal lesen zaboj. Tega je vzel Damjan Smolak za zbirko v svojem muzeju starin. Ker je bil zaboj zaklenjen in je bilo čutiti, da je nekaj v njem, sta z Matjažem Peršakom zaboj odprla. V zaboju so se nahajale listine, ki zadevajo začetno cerkveno posest iz 15. stoletja (1437), zato ti dokumenti predstavljajo najstarejše gradivo, ki je ohranjeno v šentanelskem župnišču in v Šentanelu. To je bila dragocena najdba, ki dopolnjuje popis cerkvenega gradiva in predstavlja začetek dokumentarne zbirke.
O odkritju dragocenih listin sta me takoj obvestila, za kar se jima zahvaljujem, saj sta s tem izkazala svoj odnos do dragocenega gradiva, ki se bo odslej hranilo med ostalimi dokumenti šentanelske župnije.
Iz vsebine gradiva je razvidno, da je najstarejša listina iz leta 1437 in novejša iz leta 1918. Iz tega se da sklepati, da je nekdo po koncu prve svetovne vojne te pomembne listine izločil iz ostalih dokumentov in jih hotel posebej skriti. Ali je bil to takratni župnik Franc Božič, ki je bil župnik v Šentanelu od 1911 do 1930, nam ni znano. Zakaj so bili ti dokumenti izvzeti iz ostalega gradiva in kaj je bil vzrok temu koraku, nam prav tako ni znano. Pri popisovanju ostalega gradiva se je dalo razbrati, da je bila omara, v kateri so bili dokumenti shranjeni, zapečatena in ni bilo sledu odtujitve gradiva. Upam, da bo tako ostalo tudi v prihodnje.
Ker je bilo ostalo gradivo že popisano in popis nekako sklenjen, sem se odločil, da odkrite listine popišem le delno in jih dodam k popisu iz leta 2000. Vsebine listin, žal, ne navajam, ampak samo začetke. Za arhiviste je že od nekdaj velik problem, kako razširiti popis, ki je sklenjen. Odločil sem se, da novo škatlo (odkritih listin je za eno arhivsko škatlo) označim 1a ter jo dodam kar v začetku popisa.
Tako se bo novi popis začenjal z 1a škatlo, v kateri se nahajajo najstarejše in tudi najbolj dragocene listine šentanelske župnije.

V Šentanelu, 9. marca 2002

[1] Prim. v Koroškem zborniku št. 3 /2001, str. 200-213.

Marijan Gerdej

Škatla 1a:

1a.1.
Odkupno pismo, Martin Gabernik. 1437.

1a.2.
Od Gabernikouega Traunika Zirkoune lastine /Napis na hrbtni strani/
/Jaz Anton Gabernik iz Šentanela.../. 1437.

1a.3.
Od Traunika podpezhnikam Vrieze Zerkovne lastine /Napis na hrbtni strani/
/...Jaz Janez ...iz Šentanela in Špela, njegova zakonita žena.../. 1437.

1a.4.
"Od kolmanoue huebe Zirkovne lastine" /napis na hrbtni strani/
/...Matija ... in Mila Tomaž .../ 14..?

1a.5.
"Janez ... pri Gaberniku..."
/Delno ohranjeno besedilo, del dokumenta manjka, letnice ni, na hrbtni strani dopisano z roko/.

1a.6.
Anton Kajžer (?)... 14...
/Poškodovano pismo/

1a.7.
"Od pruedroue gnive Zirkovne lastine" /Napis na hrbtni strani/ /letnica 1496 na ovitku listine/.
Močno poškodovana listina.

1a.8.
/Luka Ploder Peter (Lukas Pruder Peter).
1497.
/Delno raztrgano/,

1a.9.
/Matevž Rastburški, Klemen Moser, meščana in Mihael Hasenfund(?), nekdanji mestni pisar v Pliberku.../
Tristransko pismo.
V Pliberku na dan vseh svetih 1500.
1a.10.
OD Sacalouega Traunika Cirkovne Lastnine: /Napis na zadnji strani/.
/Boštjan Vurjak.../
Dvostransko pismo 1525.

1a.11.
/Lampret Sekalo.../
Pliberk, na binkoštni ponedeljek 1500).
Enostransko pečateno pismo /močno poškodovano, razpadlo/.
Ovitek z imeni prič in letnico 1503.

1a.12.
Lozhnikou traunik Zirkouna lastina /Napis na hrbtni strani/.
/...Sveti Danijel in Doroteja njegova zakonska.../
Močno poškodovano pismo, del pisma.
Datum na ovitku ? 1563.

1a.13.
Od mozhnikouega Traunika Zirkoune Lasnine /napis na hrbtni strani/
V imenu presvete Trojice, amen...
6. december 1590.
/Nalepljeno in pečateno pismo, raztrgano na dveh koncih, prečno/.

1a.14.
/Dvakrat pečateno pismo/
29. oktober 1579.

1a.15.
Urbar 1561.
/Der Kirchel sancdt Daniel Vrbar zur 1561

1a.16.
Spisek kmetij in dajatev 1794-1796
/Registerium Rusticoeum Collecturam tribuentium tam frumenti quam caseorum. Erectum die.../
Tridesetstranski zvezek z imeni kmetij Strojna (Oplaz, Kadiš, Kobouc, Grm, Jonež, /L/Utik, Maurel, Močnik, Novak, Požeg, Pokeršnik, Rebernik, Zabernik, Železnik, Žirovnik/Šerovnik, Šopek/Šopik, Smrečnik, Soouniker, Zgornji Žvab, Spodnji Žvab, Stovnik, Stranjek, Vrana/Vrona), Jamnica (Erjavc/Ariavic, Pernat/Bernhart, Zabernik, Gradišnik, Koroš, Kajžer, Lipej in Kofič, Mikel, Mikic, Mur, Perše, Pečar/Piečar, Zevnik, Slonik, Črešnik, Vriesenc), Suhi Vrh (Godec, Jončej, Kos, Lačen, Mauc, Rašešnik, Sabodin, Zabernik/Zobornik, Šefer, Žik, Zouri, Tratnik, Vavh, Blek/Vlek, Vodihar) in Šentanel (Kolman, Kramolc, Dvornik/Dvarnik, Jarnik, Kozul, Lužnik/Lušnik, Marin, Močnik, Novak, Pečnik, Pikalo, Ploder/Pruder, Rezar, Sekal/Sekalo, Šumnik).

1a.17.
Knjiga dajatev 1827-1854
Strojna, Jamnica, Suhi Vrh in Šentanel.

1a.18.
Promemoria o ustanovitvi in upeljavi bratovščine presv. Srca Jezusovega v Št. Danijelu. 29. januar 1910. Ivan Serajnik, žpk.

1a.19.
Ustanovna pisma
Daniel Podgornik, 7. februar 1886. Gertruda Mur, 15. februar 1887.
Marija in Helena Koroš, 3. november 1876.
Pismo krškega ordinariata o ustanovah:
Uršula, Gertruda in Marija Močnik; Florijan Pečnik; Elizabeta Sabodin; Šaler, Košek in Erjavc.
Hipotečno pismo Frančiške Podgornik, 16. maj 1884.

1a.20.
Ustanovna potrdila:
Št. 4: Elizabeta Sabodin.
Št. 2: Florian Pečnik.
Št. 1: Uršula jdr. Močnik.
Št. 5: Šaler, Košek in (E)Rjavc.
Št. 3: Soseska Šentanel.
Poimenski spiski ustanovnikov.

1a.21.
Pismo župnika Jožefa Skerbinca o renti za cerkev sv. Danijela v Šentanelu. Vogrče, 26. oktober 1894.

1a.22.
Nekaj ustanovnih pisem.

1a.23.
Seznam velikosti posesti Jamnica, Šentanel, Suhi Vrh in Strojna. 1917.

1a.24.
Seznam ustanovnikov Strojna. 1877.
Ustanovna pisma: Primož Mavrel,1826. Simon Močnik - Račev, 1880. Anton Mihevc, 1895. Luka Vrana, 1803.

1a.25.
Vojno posojilo Strojna. 1915.

1a.26.
Dolžnostna pisma: Jožef Mavrel (1846), Primož Mavrel, Primož Muhaber (1910). Poročni

list Jožef Mavrel (1820).
Dolžnostno pismo (s podpisi: Šapek, Mihael Gardey, Janez Piečer), 1818.
Več pisem iz Mavrelove bajte (Muhaber, vulgo Mavril) 1826,1867, 1841.
Spisek ustanov: Suzana Klara Rastenlhofen, Luka Vrana, Primož Mavrel, Primož Muhaber, Anton Mihevc, 1873.

1a.27.
Plačilni listi po hišah in mesecih, 1914-1917.

Valerija Grabner

Arhivsko gradivo iz zapuščine dr. Alojza Bratkoviča

dr. Alojz Bratkovič (1876-1937)

Dr. Alojz Bratkovič, slovenjgraški odvetnik in župan, se je rodil 6. januarja leta 1876 v Kimovi pri Negovi kmetu Francu Bratkoviču in ženi Mariji, rojeni Rakuša. Klasično gimnazijo je obiskoval v Mariboru in Celju, kjer je 25. junija 1896 uspešno opravil maturo. 6. oktobra istega leta se je vpisal na pravno fakulteto Univerze na Dunaju. Leta 1904 se je poročil z Mario Regino Chiades, rojeno v Gorici.
Po sklepu odbora Odvetniške zbornice v Ljubljani z dne 20. januarja 1919 je bil vpisan v tamkajšnji imenik odvetnikov in sicer s sedežem v Slovenj Gradcu. Na isti dan ga je Narodna vlada SHS v Ljubljani imenovala za gerenta mestne občine Slovenj Gradec. Bil je med najzaslužnejšimi, da je leta 1920 prišlo do ustanovitve meščanske šole v Slovenj Gradcu; januarja 1922 je bil imenovan za okrajnega šolskega ogleda. Z odlokom z dne 15. 10. 1929 ga je veliki župan mariborske oblasti v Mariboru postavil za župana mestne občine Slovenj Gradec. Kralj Aleksander ga je z ukazom dne 6. 9. 1930 odlikoval z redom Jugoslovanske Krone V. stopnje. Novembra 1931 je bil imenovan za člana banovinskega sveta Dravske banovine. Bil je član gerentskega sosveta Okrajne hranilnice v Slovenj Gradcu. Po smrti gospoda Alojzija Čižeka pa je začasno vodil gerentske posle hranilnice. Bil je blagajnik Slovenjgraške gasilske župe in od leta 1933 tajnik Gasilske župe okraja Slovenj Gradec. Leta 1935 je postal cerkveni ključar.
V začetku leta 1935 je zaradi zdravstvenih razlogov prenehal opravljati županske funkcijo. Nasledil ga je Ivan Rojnik. Dr. Alojz Bratkovič je umrl 2. avgusta 1937. leta.

Marca 2000 smo v Koroškem pokrajinskem muzeju prevzeli v trajno last gradivo iz njegove zapuščine. Posredovala nam ga je družina Popič iz Meškove ulice v Slovenj Gradcu. Gradivo je bilo na podstrešju njihove hiše, ki je bila nekdaj Bratkovičeva last. Ker je gradivo uporabno le v primeru, ko je arhivsko urejeno, sem se že istega leta lotila urejanja. Dokončno obdelan fond obsega štirinajst arhivskih škatel gradiva (osebne dokumente, korespondenco, fotografije, podobice, razglednice, knjige, brošure...), od tega je nekaj več kot polovica tujih časopisov in revij s predvsem versko vsebino.
Poleg arhivskega gradiva smo pridobili tudi 48 predmetov, ki so hranjeni v depoju v Podgorju pod akcesijsko številko A 28/1 - A 28/48. Med njimi je največ uokvirjenih slik in fotografij ter drobnih predmetov za vsakdanjo rabo iz prve polovice 20. stoletja.

Upam, da bo objava registra celotnega fonda arhivskega gradiva, ki ga hranimo v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu, vzpodbuda in pomoč pri raziskovanju življenja in dela človeka, ki je odigral vidno vlogo v zgodovini Slovenj Gradca v obdobju med obema vojnama.

ŠKATLA 1

1.1. Knjige
1.1.1. Dr. Anton Trstenjak: Človek v ravnotežju, Celje 1957
1.1.2. Dr. Fr. Mišič: V porečju bistre Savinje, Maribor (Celje) 1933
1.1.3. Lourdes e le sue divine meraviglie, Udine 1909

1.2. Razglednice
1.2.1. Razglednice naslovljene na Mario Chiades (1896 - 1902) - 20 razglednic
1.2.2. Razglednice naslovljene na Mario Bratkovič (1909 - 1952) - 12 razglednic
1.2.3. Razglednice naslovljene na Aloisa in Mario Bratkovič (1905 - 1913) - 7 razglednic
1.2.4. Razglednici naslovljeni na Ello Chiades (1910, 1912) - 2 razglednici
1.2.5. Prazne - 2 razglednici
1.2.6. Voščila naslovljena na Marijo Bratkovič (1932 - 1965) - 7 voščil

1.3. Dopisnice naslovljene na Marijo Bratkovič (1943 - 1952) - 7 dopisnic

1.4. Pisma naslovljena na Marijo Bratkovič
1.4.1. Pismo s podpisom Emilio, 10.08.1937
1.4.2. Pismo nadškofa Tomažiča, Maribor 22.08.1937
1.4.3. Pismo Franja Stuheca z njegovo fotografijo, Sv.Ivan Zelina 26.08.1937
1.4.4. Pismo Olge v. Zoppetti, Trst 04.06.1944
1.4.5. Pismo ing. Marina v. Zoppetti-ja, Hamburg 15.11.1943, 20.02.1944, 01.05.1944 - 3 pisma
1.4.6. Pismo Giselle Spagnul s časopisnim izrezkom o Finisii Spagnul, Udine 10.11.1952 (brez kuverte)
1.4.7. Pismo Zdenke Stari (?), Slovenj Gradec 06.03.1964
1.4.8. Prazna kuverta naslovljena na Marijo Bratkovič - 2 kosa

1.5. Osebni dokumenti Alojza Bratkoviča
1.5.1. Poročni list (Fides matrimonialis) Alojza in Marije Bratkovič, 30. oktober 1904 - 2 kosa
1.5.2. Domovnica (Heimat-Schein), 28. november 1896
1.5.3. Legitimacija za advokata, Ljubljana 22. september 1930
1.5.4. Krstni list, Kn. Šk. Župnijski urad pri sv. Mariji v Negovi, 30.09.1896 in 13.06.1907 - 2 kosa
1.5.5. Indeks (Meldungsbuch), k.k. Universität zu Wien, 06.10.1896

1.5.6. Maturitetno spričevalo (Maturitäts-Zeugnis), Celje 25.06.1896
1.5.7. Matrikelschein, Wien 23.12.1896
1.5.8. Absolutorium, Wien 31.07.1900
1.5.9. Staatsprüfungszeugnis, Wien 05.10.1898, 26.06.1900, 17.12.1902 - 3 kosi

1.6. Uradni dopisi Alojzu Bratkoviču iz časa avstro - ogrske države
1.6.1. Dopis - Odbor odvetniške zbornice v Ljubljani, Lj. 20.01.1919
1.6.2. Dopis - K.k. Oberlandesgerichts-Praesidium Graz, 13.07.1908
1.6.3. Dopis - K.k. Landesgerichts-Präsidium Klagenfurt, 28.05.1909
1.6.4. Dopis - K.K. Oberlandesgerichts-Praesidium Triest, 01.06.1908, 02.07.1908 - 2 dopisa
1.6.5. Dopis - K.k. Kreisgerichts-Präsidium Marburg, 11.07.1900, 22.04.1907, 22.04.1908, 06.05.1909 - 4 dopisi
1.6.6. Dopis - Graz 26.08.1909
1.6.7. Dopis - Die Advokaten-Kammer für Kärnten, Klagenfurt 24.05.1909
1.6.8. Pričevanje (Zeugnis) - Dr. Heinrich Haas, Hof und Gerichts-Advokat Marburg, 26.04.1908, 13.05.1909 - 2 kosa
1.6.9. Dopis - Der Ausschuss der Adv. Kammer in Graz, 08.01.1903, 10.05.1908, 19.08.1909 - 3 dopisi
1.6.10. Dopis - C. kr. okrajna sodnija v Gornji Radgoni, 18.11.1904, 16.02.1905 - 2 dopisa

1.7. Uradni dopisi iz časa stare Jugoslavije
1.7.1. Dopis Okrajnega glavarstva Slovenj Gradec, 28.01.1919
1.7.2. Dopis sreskega poglavarja v Slovenj Gradcu, 18.10.1929
1.7.3. Odlok Kraljevske banske uprave dravske banovine, Ljubljana 30.11.1931, 21.04.1933 - 2 kosa
1.7.4. Dopis Sreskega načelstva v Slovenj Gradcu, 01.04.1931, 19.04.1933, 28.02.1935 - 3 dopisi

1.8. Dokumenti Marie Chiades
1.8.1. Spričevalo - Notizie scolastiche, šol. leto 1884/85, 1885/86 - 2 kosa
1.8.2. Spričevalo - Schulnachrichten, K.K. Mädchen Übungsschule in Görz 1887 - 1894) - 8 kosov
1.8.3. Spričevalo - Attestato, K.k. Lehrerinnen-Bildungs-Anstalt in Görz (1895 - 1898) - 7 kosov
1.8.4. Zaključno spričevalo, K.K. Lehrerinnen-Bildungs-Anstalt in Görz, 11.07.1898
1.8.5. Potrdilo, Gorica 1886, 1894 - 2 kosa
1.8.6. Sprejemnica (Aufnahmeschein Maria Bratkovič), Marburg 28.05.1925

1.9. Dokumenti - razni
1.9.1. Obvestilo o dedovanju (Al signor Alessandro Chiades), Gorizia 30.07.1892
1.9.2. Listina (pogodba ?), Gorizia li 16. Agosto 1827, Francesco Merlo

1.9.3. Listina (pogodba?), Gorizia li 6. Febbraro 1828
1.9.4. Oporoka - Testamento di Merlo Pietro, Gorizia li 19. maggio 1890
1.9.5. St. Pietro stabile ex proprietoi Chiades..., 05.09.1892 (2 lista - besedilo in načrt)
1.9.6. Zapisnik (Protocollo di Stima escentiva), di 13. Agosto 1869

1.10. Fotografije
1.10.1. Poroka (zadaj napis: Odda si e sposata addi 31. Ottobre 1963, Il marito si chiama: Umberto Bertoia) - 1 fotografija
1.10.2. Portret brata Emilia (fratello Emilio, a 70 anni, nato 1876, morto 9.6.1956)
1.10.3. Ženski portret v stoječem okviru, 1933

1.11. Smrt
1.11.1. Osmrtnica - Ing. Otto Bertele von Grenadenberg, 1936
1.11.2. Osmrtnice iz časopisov - 10 kosov
1.11.3. Zahvala ob smrti - 2 kosa
1.11.4. Krajši časopisni članek ob smrti - 2 kosa
1.11.5. Žalna pisma (nenapisana) - 8 pisem, 6 lističev

1.12. Podobice
1.12.1. Splošne - 26 kosov
1.12.2. V spomin na novo sv. mašo - 4 kosi
1.12.3. Ob smrti - 2 kosa

1.13. Razno
1.13.1. Voščila - 2 kosa
1.13.2. Note - Lepa naša domovina (za mešani zbor)
1.13.3. Vizitke - Marija B., Alojzij B. - 8 kosov
1.13.4. Časopisni izrezki - 7 kosov
1.13.5. Krajši časopisni izrezki o znanih osebah - 35 kosov
1.13.6. Zdraviliška nakaznica A. Bratkoviča, Rogaška Slatina 27.07.1933
1.13.7. Zdravniški recepti - 3 kosi
1.13.8. Seznam umrlih v letih 1958 in 1959
1.13.9. Zapiski na lističih - 2 kosa
1.13.10. Molitev - Litanii von der hl. Therese vom Kinde Jesu.
1.13.11. Računi naslovljeni na A. Bratkoviča - 2 računa
1.13.12. Računi naslovljeni na M. Bratkovič - 6 računov
1.13.13. Predračun in načrt za grob naslovljen na M. Bratkovič
1.13.14. Napis za nagrobnik
1.13.15. Računi na lističih - 3 računi
1.13.16. Prazna kuverta naslovljena na Alojza Bratkoviča - 2 kosa

1.14. Gradivo, ki se ne zavrže
1.14.1. Neuporabljene kuverte - 5 kosov
1.14.2. Prazne kuverte - 2 kosa

1.14.3. Popisani lističi - 3 kosi

ŠKATLA 2

2.1. knjige
2.1.1. Katharina Prato: Die Süddeutsche küche, Graz und Wien 1911
2.1.2. Kampf dem luftterror, eine luftschutzfibel für jedermann

2.2. Koledarji
2.2.1. Stenski koledar za leto 1915
2.2.2. Stenski koledar za leto 1916 (Wand-kalender für das Schaltjahr 1916)
2.2.3. Koledar za leto 1916 (nemški)
2.2.4. Stenski koledar za leto 1917 (Leykams Wandkalender für 1917)
2.2.5. Koledar zvezne tiskarne in knjigoveznice v Celju za leto 1920
2.2.6. Stenski koledar za leto 1922 tiskarne sv. Cirila v Mariboru
2.2.7. Stenski koledar za navadno leto 1923 tiskarne sv. Cirila v Mariboru
2.2.8. Koledar za leto 1944 (z žigom Bezirksschornsteinfegermeister Johann Stumberger, Standort: Windischgraz)

2.3. Fotografije
2.3.1. Fotografija mlajšega para (fotograf Emil Dietz, Plzen)
2.3.2. Portret ženske z očali (na hrbtni strani napis: Foto Wagner, Marburg, aufgenomen am 19. Mai 1929)
2.3.3. Fotografija ženske z dežnikom (na hrbtni strani napis: 28.7.1908, Von deiner Dich liebenden Maria (?)
2.3.4. Skupinska fotografija uslužbencev Južne železnice iz leta 1902 (Südbahn Grupe ? der Beamten u. Diener in St. Peter i/Krain ? 1902 (v okvirju iz kartona)
2.3.5. Fotografija para (prilepljena na karton z oznako 3222) v papirnati vrečki z napisom: Foto Beloševič, Atelier za umjetničku fotografiju Zagreb, Masarykova 21 (na zadnji strani napis: Din 1.800.-, Popič Antonija, Meškova 9, Sl. Gr.)

2.4. Razglednice naslovljene na dr. Alojza Bratkoviča
2.4.1. Slovenija (Celje, Brezje, Laško, Dobrna, Sv. Jurij) - 7 razglednic
2.4.2. Ljubljana - 4 razglednice
2.4.3. Ptuj - 4 razglednice
2.4.4. Hrvaška (Zagreb, Split, Dubrovnik) - 11 razglednic
2.4.5. Beograd - 1 razglednica
2.4.6. Italija - 10 razglednic
2.4.7. Benetke - 4 razglednice
2.4.8. Avstrijske dežele - 4 razglednice
2.4.9. Voščila - 4 kosi

2.5. Razglednice naslovljene na Vekoslava Bratkoviča - 7 razglednic

2.6. Razglednice naslovljene na Mario Chiades
2.6.1. Slovenija (Negova, Celje, Ptuj, Trbovlje, Tolmin, ...) - 9 razglednic
2.6.2. Avstrijske dežele - 12 razglednic
2.6.3. Italija (Padova, Benetke, Cormons, Fiume, ...) - 15 razglednic
2.6.4. Obmorski kraji - 2 razglednici
2.6.5. Čestitke - 7 čestitk
2.6.6. Drugi motivi - 6 razglednic

2.7. Razglednice naslovljene na Marijo Bratkovič
2.7.1. Slovenija (Rimski vrelec-Kotlje, Slovenj Gradec, Vrhnika, Rajhenburg, Piran, Portorož, Koper, Štore, Polhovgradec, Litija) - 11 razglednic
2.7.2. Ljubljana - 14 razglednic
2.7.3. Celje - 7 razglednic
2.7.4. Ptuj - 4 razglednice
2.7.5. Hrvaška (Zagreb, Dubrovnik, Split, Bakarac, Veli Lošinj) - 11 razglednic
2.7.6. Beograd - 3 razglednice
2.7.7. Avstrijske dežele - 9 razglednic
2.7.8. Italija (Gorica, Benetke, Cormons, Udine, Rim, ...) - 34 razglednic
2.7.9. Voščila - 9 voščil
2.7.10. Razno - 4 razglednice

2.8. Razglednice
2.8.1. Prazne razglednice (Slovenj Gradec - 6, Negova, Ljubljana, Zagreb, Beograd, italijanska mesta, posesti grofov Thurn) - 28 razglednic
2.8.2. Prazne voščilnice - 6 voščilnic
2.8.3. Razglednice naslovljene na Tereso Spagnul - 4 razglednice
2.8.4. Drugi naslovniki - 6 razglednic
2.8.5. Razglednice naslovljene na Ello (Gabriello) Chiades (Celje, Zagreb, Benetke, Padova in druga italijanska mesta) - 20 razglednic

ŠKATLA 3

3.1. Zemljevidi
3.1.1. Dr. W. Koch und C. Opitz: Eisenbahn und Verkehrs-Atlas von Europa, Verlag von J.J. Arnd in Leipzig 1910
3.1.2. Freytag & Berndt: Handkarten der Grossasiatisch-Amerikanische Raum, Kartographische Anstalt Freytag Berndt Artaria, Wien

3.2. Koledarji
3.2.1. Glöckleins-Kalender für das Jahr 1925 (39. Jahrgang, Innsbruck Verlagsanstalt Tyrolia)
3.2.2. Glöckleins-Kalender für das Jahr 1926 (40. Jahrgang, Verlagsanstalt Tyrolia Innsbruck-Wien-München)

3.2.3. Liebfrauen-Kalender für das Jahr heils 1910 (Sechster Jahrgang, Verlag des "Vereines zur Heranbildung katholischer Lehrer" in Wien)

3.3. Knjige
3.3.1. Dr. Jos. Florschütz: Gramatika hrvatskoga jezika, treče izdanje, u Zagrebu 1916
3.3.2. J.P. Frolov: Zgodbe o fiziologiji, Mladinska knjiga, Ljubljana 1947
3.3.3. Dr. Franjo Smerdu: Naš zdravnik, Prešernova družba, Ljubljana 1963
3.3.4. Il Nuovo Metodo di Cura del Parroco Heumann

3.4. Pravljice
3.4.1. Grimove pravljice, priredil Vlado Rape, ilustriral Vladimir Kirin 49, Založba Color Zagreb
3.4.2. Pravljice o živalih, Cicibanova knjižnica, Mladinska knjiga 1950
3.4.3. Janez Rožencvet: Pravljice, Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1932
3.4.4. Josip Stritar: Uganke, Mladinska knjiga, Ljubljana 1951

ŠKATLA 4

4.1. Knjige
4.1.1. Joseph Haag: Sonnenstunden, (Verlagsbuchhandlung H.U. Berg, Gauting bei München)
4.1.2. Dr. Alois Cigoi O.S.B.: Das Leben Jesu (Klagenfurt 1903, Im Verlag der St. Josef-Bücherbruderschaft)
4.1.3. Franz X. Kerer: Don Bosco (Regensburg 1921)
4.1.4. Die Zeremonien der katholischen Kirche (Wien 1914)
4.1.5. Friedrich Ritter von Lama: Konnersreuther Jahrbuch 1935 (Badenia in Karlsruhe 1936)
4.1.6. Slovenisches Sprach und Übungsbuch (neu bearbeitet von Dr. Jakob Sket und Štefan Podboj, Prevalje 1920, Druck und Verlag der Buchdruckerei der St. Hermagoras-Bruderschaft)
4.1.7. Gute Küche (Neuestes Kochbuch, Wien 1910)
4.1.8. P. Theophil Ohlmeier: Herzensfriede und Seelenfreude (Druck und Verlag von Franz Borgmener, Hildesheim 1921)
4.1.9. Wegweiser zum Himmel (molitvenik), München

4.2. Brošure
4.2.1. Ehrut und Uchrut, Praktisches Heilkräuterbüchlein von Joh. Künzle (Lindau, Feldkirch 1921)
4.2.2. Der Rathgeber - Anweisungen, Mittel u. Recepte, Im Selbstverlage bei Baron v. Friedenthal, Berlin)
4.2.3. Der neueste Schnellrechner für Schnittholzberechnung (Leykam Verlagbuchhandlung Graz 1935)
4.2.4. Die Eucharistischen Wunder in Lourdes (Im Selbstverlag)

4.2.5. Sankt Franziszi Glocklein (Monatschrift für Terziaren und Franziskus Freunde, 57. Jahrgang, Nr. 9, Juni 1935)

ŠKATLA 5

5.1. Knjige
5.1.1. Skozi Sibirijo II. del, Zgode in nezgode slovenskega vojaka v svetovni vojni, pripoveduje Martin Muc (Izdala in založila Vodnikova družba Ljubljana 1934)
5.1.2. Manica Komanova: Rab (Založila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju,1946)
5.1.3. Gustav Šilih: Nekoč je bilo jezero, dolinska bajka (Natisnila in založila učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1921)
5.1.4. Adam Milkovič: Barake (Izdala in založila Mladinska matica v Ljubljani 1936, ilustriral Maksim Gaspari)
5.1.5. Tone Seliškar: Deklica z junaškim srcem (Mladinska knjiga Ljubljana 1982)
5.1.6. Venček ljudskih pesmi (Izbral, uvod in opombe napisal Jože Gregorič, Celje 1956)
5.1.7. F. S. Finžgar: Triglav planinska idila (Založila Družba sv. Mohorja v Celju, Celje 1950)
5.1.8. Ivan Matičič: Dom v samoti (Slovenske večernice 96. zvezek, založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1946)
5.1.9. Mimi Malenšek: Senca na domačiji, povest (Slovenske večernice zvezek 107, v Celju 1956)

5.2. Knjige
5.2.1. I. S. Turgenjev: Lovčevi zapiski (Klasje št. 21, Ljubljana 1950)
5.2.2. Edgar Rice Burroughs: Tarzan, sin opice (roman, natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna, v Ljubljani 1924)

5.3. Tuji časopisi
5.3.1. Il Gazzettino Illustrato, Anno XIX, Venezia, 1939-XVII - 3 kosi
5.3.2. L'osservatore romano della domenica
5.3.2.1. Anno V - n. 52, 1938 - 1 kos
5.3.2.2. Anno VI - n. 1-7, 17, 19-21, 23, 25, 1939 - 13 kosov
5.3.3. La tribuna illustrata, Anno XLVII, 1939, n.12, 23 - 2 kosa
5.3.4. Azione Mariana
5.3.4.1. Anno 1, 1926, N. 1-9 - 9 kosov
5.3.4.2. Anno 2, 1927, N.1, 3-12, 11 kosov

Valerija Grabner

ŠKATLA 6

Tuji časopisi, revije

6.1. Sankt Franziszi Glöcklein, Monatschrift für Terziaren und Franziskus Freunde, (Verlagsanstalt Tyrolia A.G. Innsbruck)
6.1.1. 47. Jahrgang 1924/25, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.2. 48. Jahrgang 1925/26, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.3. 49. Jahrgang 1926/27, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.4. 50. Jahrgang 1927/28, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.5. 51. Jahrgang 1928/29, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.6. 52. Jahrgang 1929/30, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.7. 53. Jahrgang 1930/31, heft 1. October - heft 12. September - 12 kosov
6.1.8. 54. Jahrgang 1931/32, 1. heft October - 12. heft September - 12 kosov
6.1.9. 55. Jahrgang 1932/33, 1. heft October - 12. heft September - 12 kosov
6.1.10. 56. Jahrgang 1933/34, 1. heft October - 12 heft September - 12 kosov

ŠKATLA 7

Tuji časopisi, revije

7.1. Sankt Franziszi Glöcklein, Monatschrift für Terziaren und Franziskus Freunde (Verlagsanstalt Tyrolia A.G. Innsbrusk)
7.1.1. 57. Jahrgang 1934/35, 1. heft October - 12 heft September - 11 kosov (manjka št. 10 - julij)
7.1.2. 58. Jahrgang 1935/36, 1. heft October - 12. heft September - 12 kosov
7.1.3. 59. Jahrgang 1936/37, 1. heft October - 12. heft September - 11 kosov

7.2. Der Sendbote des göttlichen Herzens Jesu (Monatsschrift des Gebets-Apostolates und der Andacht zum hlst. Herzen, Druck und Verlag von Fel. Rauch, Innsbruck)
7.2.1. XLVIII. Jahrgang., 1. heft. Jänner 1912. - 12. heft. Dezember 1912 - 12 kosov
7.2.2. XLIX. Jahrgang., 1. heft. Jänner 1913. - 11. heft. November 1913. - 11 kosov
7.2.3. LII. Jahrgang., 1. heft. Jänner 1916 - 1 kos

7.3. Der Sendbote des göttlichen herzens Jesu (Verlag von Felizian Rauch, Innsbruck, Innrain 6)
7.3.1. 66. Jahr, heft 1 Jänner 1930 - heft 12 Dezember 1930 - 12 kosov
7.3.2. 67. Jahr, heft 1 Jänner 1931 - heft 12 Dezember 1931 - 12 kosov
7.3.3. 68. Jahr, heft 1 Jänner 1932 - heft 12 Dezember 1932 - 12 kosov
7.3.4. 69. Jahr, heft 1 Jänner 1933 - heft 12 Dezember 1933 - 12 kosov

ŠKATLA 8

Tuji časopisi, revije

8.1. Der Sendbote des göttlichen Herzens Jesu
(Druck und Verlag von Felizian Rauch, Innsbruck, Innrain 6-8)
8.1.1. 70. Jahr, heft 1 Jänner 1934 - heft 12 Dezember 1934 - 12 kosov
8.1.2. 71. Jahrgang, 1. heft Jänner 1935 - 12. heft Dezember 1935 - 12 kosov
8.1.3. 72. Jahrgang, 1. heft Jänner 1936 - 12. heft Dezember 1936 - 12 kosov
8.1.4. 73. Jahrgang, 1 Januar 1937 - 12 Dezember 1937, Feuer vom Himmel - 12 kosov

8.2. Die heilige Schrift für das Volk erklärt, Geschichte des alten Bundes
(herausgegeben von der St. Joseph-Bücherbruderschaft in Klagenfurt)
8.2.1. 1. Lieferung. - 1910. (von Joseph Linder S. J.) - 1 kos
8.2.2. 2. Lieferung. I. Band. - 1911. (von Joseph Linder S. J.) - 1 kos
8.2.3. I. Band. 3. Lieferung. - 1912. (von Joseph Linder S. J.) - 1 kos
8.2.4. I. Band, 4. Lieferung. - 1913. (von Joseph Linder S. J.) - 1 kos
8.2.5. II. Band, 1. Lieferung. - 1914. (von Dr. Alois Cigoi O. S. B.) - 1 kos
8.2.6. II. Band, 2. Lieferung. - 1915. (von Dr. Alois Cigoi O. S. B.) - 1 kos
8.2.7. II. Band, 3. Lieferung. - 1916. (von Dr. Alois Cigoi O. S. B.) - 1 kos

ŠKATLA 9

Tuji časopisi, revije

9.1. Stadt Gottes, Bilderreiche kathol. Zeitschrift
9.1.1. 47. Jahrgang. heft 1. Oktober 1923/24 - heft 12. Sept. 1924 - 12 kosov

9.2. Der Triumphzug des Reiches Gottes auf Erden, Geschichte der katholischen Kirche von Dr. Franz Zach (Verlag der St. Josef- Bücherbruderschaft Klagenfurt und Rosenheim)
9.2.1. 1. Lieferung - 1928 in der 34. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.2. 2. Lieferung - 1929 in der 35. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.3. 3. Lieferung - 1930 in der 36. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.4. 4. Lieferung - 1931 in der 37. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.5. 5. Lieferung - 1932 in der 38. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.6. 6. Lieferung, II. Band 1933 in der 39. Jahresgabe erscheint - 1 kos
9.2.7. 7. Lieferung, II. Band 1934 in der 40. Jahresgabe erscheint - 1 kos

9.3. Vom Leben und Leiden unserer lieben heiligen
(herausgegeben von der St. Josef-Bücherbruderschaft)
9.3.1. 1. Lieferung von P. Hildebrandt Bihlmeyer O. S. B. in Beuron, Klagenfurt 1917 - 1 kos
9.3.2. 2. Lieferung von P. Hildebrandt Bihlmeyer O. S. B. in Beuron,

Klagenfurt 1918 - 1 kos
9.3.3. 9. Lieferung von P. Augustin Lamprecht S. J. in Graz, Klagenfurt und Rosenheim (Bayern) - 1 kos

9.4. Salesianische Nachrichten (Organ der Werke de seligen Don Bosco)
9.4.1. XXXVI. Jahrgang, Januar - Oktober 1930 - 5 kosov
9.4.2. XXXVII. Jahrgang, Januar - Dezember 1931 - 6 kosov

9.5. Der Eucharistische Völkerbund
9.5.1. IV. Jahrgang. Nr. 1/2 Nov.-Dez. 1923 - Nr. 11/12 Sept.-Oktober 1924. (Herausgegeber: Anton Puntigam S. J., Wien) - 6 kosov

9.6. Zu Ehren des heiligsten Herzens Jesu
9.6.1. 1. August - 1. Dezember 1936, (Nr. 8 - Nr. 12) - 5 kosov
9.6.2. 1. Januar 1937 (Nr. 1) - 1 kos

9.7. Illustrirte Chronik der Zeit
9.7.1. Heft 1 - 15, 1883 - 28 listov
9.7.2. Heft 10 - 12, 16, 1885 - 10 listov
9.7.3. Heft 1 - 4, 8 - 13, 1886 - 19 listov

ŠKATLA 10

Časopisi, revije

10.1. Die Stimme Mariens, Sendbote der Muttergottes Erscheinung
10.1.1. 1934, Nr. 10 - 24 (15. Mai - 15. Dezember) - 15 kosov
10.1.2. 1935, Nr. 1, 3 - 20, 22 - 24 (1. Januar - 15. Dezember) - 22 kosov
10.1.3. 1936, Nr. 1 - 22 (Januar - November) - 22 kosov
10.1.4. 1937, Nr. 1, 3 - 4, 6 - 13 (Januar - Dezember) - 11 kosov
10.1.5. 1938, Nr. 1 - 5, 7 (Januar - Juli) - 6 kosov

10.2. Sankt Bonifatius, Katolische Monatschrift
10.2.1. Nr. 9., II. Jahrgang, Prag 1905 - 1 kos
10.2.2. Nr. 1., 5., IV. Jahrgang, Prag 1907 - 2 kosa
10.2.3. Nr. 3., IX. Jahrgang, Prag 1912 - 1 kos
10.2.4. Nr. 2. - 12., X. Jahrgang, Prag 1913 - 11 kosov
10.2.5. Nr. 1. - 9., 11. - 12., XI. Jahrgang, Prag 1914 - 11 kosov
10.2.6. Nr. 1. - 8., 10. - 12., XII. Jahrgang, Wien, Prag 1915 - 11 kosov
10.2.7. Nr. 1. - 3., 5. - 12., XIII., Jahrgang, Prag 1916 - 11 kosov
10.2.8. Nr. 1. - 12., XIV. Jahrgang, Prag 1917 - 12 kosov
10.2.9. Nr. 1. - 10., XV. Jahrgang, Prag 1918 - 10 kosov

10.3. Ave Maria, Illustrierte Monatshefte für Marienverehrung
10.3.1. XXIII. Jahrgang 1916, Heft 1 (Jänner) - Heft 12 (Dezember) - 12 kosov

10.3.2. XXIV. Jahrgang 1917, Heft 1 (Jänner) - Heft 12 (Dezember) - 11 kosov (manjka št. 7)
10.3.3. XXV. Jahrgang 1918, Heft 1 (Jänner) - Heft 10 (Oktober) - 6 kosov

ŠKATLA 11

Časopisi, revije

11.1. Erfurter Führer
11.1.1. Jahrgang 11, Februar - März 1911 (No. 45 - 52) - 7 kosov
11.1.2. Jahrgang 12, Mai 1911 - März 1912 (No. 7 - 9, 44 - 52) - 12 kosov
11.1.3. Jahrgang 13, Mai - Dezember 1912 (No. 5 - 8, 27, 29 - 31, 33 - 37, 39) - 14 kosov

11.2. Konnersreuther Sonntagsblatt, Wochenschrift für die katholische familie, zugleich Nachrichtenblatt über phänomenalen Vorgänge in Konnensreuth.
11.2.1. 2. Jahrgang, Oktober - Dezember 1928 (Nr. 41 - 52) - 11 kosov
11.2.2. 4. Jahrgang, Januar - Dezember 1930 (Nr. 1 - 15, 17 - 36, 38 - 41, 44 - 47, 49 - 52) - 47 kosov
11.2.3. 9. Jahrgang, Januar - Dezember 1935 (Nr. 2 - 7, 9 - 43, 45 - 48, 50 - 52) - 48 kosov
11.2.4. 10. Jahrgang, Januar - Dezember 1936 (Nr. 1 - 9, 11 - 24, 26 - 29, 31 - 47, 49 - 52) - 48 kosov

ŠKATLA 12

Časopisi, revije

12.1. Konnersreuther Sonntagsblatt, Wochenschrift für die katholische familie und zugleich Nachrichtenblatt über die Vorgänge in konnersreuth.
12.1.1. 11. Jahrgang, Januar - Dezember 1937 (Nr. 1 - 52) - 52 kosov
12.1.2. 12. Jahrgang, Januar - August 1938 (Nr. 1, 3 - 32) - 31 kosov

12.2. Listi iz časopisa "Mariborer Zeitung"
12.2.1. Jänner, Juli, August 1931 - 49 listov
12.2.2. August 1932 - 1 list
12.2.3. September 1933 - 2 lista
12.2.4. Februar, Juni - 2 lista
12.2.5. April, Mai 1939 - 2 lista

12.3. Listi iz časopisov
12.3.1. Das kleine Blat (1935 - 1937) - 15 listov
12.3.2. "Deutsches Volksblatt" (1931 - 1935) - 3 listi
12.3.3. Neues Wiener Journal, (Die Kriegserklärung an Serbien, Wien, Dienstag,

28.Juli 1914, 22. Jahrgang, Nr. 7454; 9. August 1916) - 2 lista
12.3.4. Deutsche Zeitung - 2 lista
12.3.5. "Tagespost" (1915 - 1916, 1934) - 6 listov
12.3.6. Konnersreuther Sonntagsblatt (Nr. 40) - 5 listov
12.3.7. Marburger Zeitung (Amtliches organ des Steierischen Heimatbundes) Nr. 154-84. Jahrgang, Marburg-Drau, Freitag, 2.Juni 1944; 2 koledarja - 1943, 1944 - 4 kosi
12.3.8. Fürs Haus, Praktisches Wochenblatt für alle hausfrauen, 1904 (Nr. 1134, 1135, 1137, 1138, 1144, 1145) - 9 listov
12.3.9. L'eco del Litorale, 1914 - 1915 - 6 listov
12.3.10. Grosse Modenwelt (18. Mai 1903-XII. Jahrgang, Nr. 10; 3. Juli 1904-XIII. Jahrgang, Nr. 13) - 2 lista
12.3.11. "Familien-und-Frauen Zeitung für Oesterreich-Ungarn" (vojne - vojaške zadeve, razno) - 11 listov
12.3.12. Oesterreichische familien uns Moden Zeitung, heft 22 - 2 lista
12.3.13. Familien und Moden Zeitung für Oesterreich-Ungarn, heft 49 - 2 lista

12.4. Časopisi
12.4.1. L'osservatore Romano, Giornale quotidiao politico religioso, Anno LXXIX, Mercoledi 15 Febbraio 1939, Nr. 38
12.4.2. L'osservatore Romano della domenica, Anno VI, Domenica 19 febbraio 1939, n. 8 (251)
12.4.3. Corriere della sera, Milano - Sabato, 11 Febbraio 1939 - Anno XVII
12.4.4. Illustrierte Kronen Zeitung, 13. Jahrgang Nr. 4566, Wien, Dienstag den 17. September 1912

12.5. Katalogi
12.5.1. Prodajni katalog - Illustriertes album für innendekoration, Teppichhaus Möbelhaus S. Schein, Wien, Nr. 56, 1904/1905 - 1 kos
12.5.2. Prodajni katalog - Erstes Wiener Warenhaus für Laubsäge-Werkzeug-Spezialitäten "Zum goldenen Pelikan". Wien, VII., Siebensterngasse 24 - 1 kos

12.6. Listi iz časopisa Tagespost
12.6.1. Tagespost, das Ultimatum an Serbien (Sonderausgabe, Graz, Freitag 24. Juli 1914)
12.6.2. Tagespost, An meine Völker! Franz Joseph m.p. (Sonderausgabe, 28. Juli 1914)
12.6.3. Tagespost, Der Heilige Krieg (Morgenblatt, Graz, Sonntag 15. November 1914, 59. Jahrgang, Nr. 304)

ŠKATLA 13

Časopisi

13.1. Über Land & Meer, Allgemeine Illustrirte Zeitung (Stuttgart und Leipzig, Deutsche Verlags-Anstalt, vormals Eduard Hallberger)
13.1.1. Jahrgang 1885, 1. Heft. - 26. Heft - 26 kosov
13.2. Illustrirte Welt, Deutsches Familienbuch (Stuttgart, Leipzig, Berlin, Wien. Deutsche Verlags-Anstalt)
13.2.1. 1890. 38. Jahrgang, 1. Heft. - 10. Heft, 19. Heft - 26. Heft - 18 kosov

ŠKATLA 14

14.1. Novice v slikah
14.1.1. Leto 1926 (maj, oktober) - 2 kosa
14.1.2. Leto 1927, letnik II. (št. 2, 5, 6, 9, 11) - 5 kosov
14.1.3. Leto 1928, letnik III. (št. 3 in 4) - 1 kos

14.2. Naše slike (priloga Slovenskemu gospodarju)
14.2.1. Leto 1930, letnik I (št. 2 - 7, 10 - 12) - 9 kosov

14.3. Večer
14.3.1. Večer, Leto XII., sobota, 25. avgusta 1956, št. 199
14.3.2. Listi iz Večera (13. avgust 1962, 4. februar 1964) - 2 kosa

14.4. Razno
14.4.1. Platnice knjige Die Heilige Schrift I.
14.4.2. Zvezek z napisom Gute Ratschläge (v njem 4 lističi z nasveti - rokopis)
14.4.3. Zvezek z napisom Für Krankheiten (rokopis)
14.4.4. Zvezek z napisom Recepte für Krankheiten (v njem 5 lističev z nasveti - rokopis)
14.4.5. Beležka
14.4.6. Platnica knjige Neuester Schreibkalender für Advokaten und Notare auf das Gemeinjahr 1911
14.4.7. Prazni obrazci za telegram - 6 kosov
14.4.8. Listi iz koledarja Wochen Abreiskalender 1945 - 9 listov
14.4.9. Kuverte - 3 kosi
14.4.10. Prazna kuverta s pisemskim papirjem
14.4.11. Listi iz koledarja, januar in februar 1944 - 2 lista
14.4.12. Seznam denarja - Österreichische Monarhie (Österreichische Republik, Staat SHS - Jugoslawien, Italien, Deutsches Reich)
14.4.13. Zapisi na lističih - 18 kosov
14.4.14. Znamka - Österreich
14.4.15. Račun - 2 kosa
14.4.16. Ovoj - Ostara papier (papir za barvanje pirhov)
14.4.17. Brošure - 9 kosov

14.4.18. Pesem Die Zigeunerin und ihr Kind (notni zapis)
14.4.19. Spored - Lieder und Theater Abend, (11. maj 1929, Ptuj)

14.5. Časopisni članki (nemški, italijanski)
14.5.1. Članki, ki se nanašajo na Rim - 23 kosov
14.5.2. Nasveti - 21 kosov
14.5.3. Medicinski nasveti - 15 kosov
14.5.4. Pesmi - 12 kosov
14.5.5. Slike iz časopisov - 20 slik
14.5.6. Članki o dinastiji Romanov - 10 kosov
14.5.7. Kuharski recepti - 17 kosov
14.5.8. Članki iz italijanskih časopisov - 8 kosov
14.5.9. O vojaških zadevah in dogodkih - 7 kosov
14.5.10. Članki o znanih in pomembnih ljudeh - 16 kosov
14.5.11. Reklame - 7 kosov
14.5.12. Razno - 33 kosov
14.5.13. Sestavljanke - 4 kosi
14.5.14. Zgodbe (7 zgodb) - 12 strani
14.5.15. Kulturna priloga - 35 prispevkov
14.5.16. Zanimivosti - 11 prispevkov
14.5.17. Članki, ki se nanašajo na prvo svetovno vojno - 15 kosov
14.5.18. Krajše zgodbe o živalih - 6 kosov
14.5.19. Članki o cesarju Francu Jožefu - 8 kosov

14.6. Članki iz slovenskih časopisov
14.6.1. Slovenec - razno - 5 strani

14.7. Listi iz časopisov
14.7.1. Das interessante Blatt, Nr. 7 - 2 lista
14.7.2. Tagespost, Dienstag 1. Mai 1934 - 1 list
14.7.3. Marburger Zeitung, Sonntag den 17. Juli 1921, Nr. 159 - 1 list
14.7.4. Neues Wiener Journal (29. juni 1916, 16. August 1916) - 3 listi
14.7.5. "Mariborer Zeitung", Sonntag, den 11. Juni 1939, Nr. 131 - 1 list

ZGODBE IZ ŽIVLJENJA

Franc Gornik

Moja vojna pot. Spomini - 60 let pozneje

MOJA VOJNA POT
SPOMINI - 13. januarja 1943 - 60 let pozneje!

I. del: RAD in SS

Leta 1940 sem v Mežici končal meščansko šolo. Nekaj mesecev sem, 16 let star, delal pri gradbenem podjetju "GREIN" (gradnja Sokolskega doma) ter decembra istega leta sklenil pogodbo za uk strojnega ključavničarja pri The Central European Mines Limited v Mežici.

Dogovor o učenju

sklenjen med

1/ The Central European Mines Limited v Mežici in

2/ učencem Gornik Francem, rojen dne 19/5 1924

v Mežici stanujoč v Mežici 57

pristojen v Mežico, ki ima sledečo šolsko

izobrazbo 4 razrede meščanske šole s povoljnim izpitom

v Mežici

3/ Rodbinsko in krstno ime učenčevih roditeljev oziroma

varuha Gornik Franc

stanujoč v Mežica 57.

4/ Zdravstveno stanje in telesna sposobnost učenca: pregledan pri

zdravniku ord. zdravnika Pretnarske akademije g. dr. Adolfa Lavička

5/ Učenec se želi učiti Strojno - ključavničarske /stroka/

6/ Dogovor je sklenjen za dobo 4 (štiri) leta

7/ S tem je službodajalec sprejel dolžnosti predvidene v zakonu

in je obratovodja g. ing. Bernik Anton

/delovodja g. Tavzar Franc/ obvezen poučevati učen-

ca v strojno - ključavničarski /stroki/, dočim se u-

čenec zaveže marljivo delati v delavnici.

8/ V ostalem veljajo zakonske določbe.

9/ Vajenec ne dobi pomočniške plače, dokler ne opravi pomočniške-

ga izpita.

THE CENTRAL EUROPEAN MINES LIMITED
General Manager

Mežica, dne 1. januarja 1941.

Tavzar Franc

Ing. Gornik

oče Gornik

Gornik

Kopija dogovora o učenju

Leta 1941 so zasedli in okupirali Mežiško dolino Nemci. Eden od prvih ukrepov je bila "klasifikacija" prebivalstva. Izvedla jo je posebna komisija, v kateri so sodelovali strokovnjaki za ocenjevanje človeške rase, domači poročevalci o vedenju in politični dejavnosti posameznikov. Na podlagi ugotovitev smo nato dobili nekakšne osebne dokumente, kot Volksdeutsche.

Drugi ukrep je bila usmeritev prebivalstva v razne nacional socialistične organizacije, katerim se pod kaznijo ni mogel izogniti nobeden. Vsi smo bili pod nadzorstvom tako imenovanih "Blockleiterjev", ki so opazovali naše vedenje in delo ter dajali poročila politično nadrejenim - gestapu.

Kot bivši pripadnik "Sokola" sem se z znanci in prijatelji odločil za organizacijo NSFK, t.j. Nacionalsocialistične letalske civilne odrede. Dobili smo modre uniforme ter enkrat tedensko predavanja o letalstvu, bojnih letalih, sodelovati pa smo morali tudi pri raznih paradah. Kdor je imel srečo, je lahko prišel v jadralno letalsko šolo, kar se je posrečilo tudi meni. Jeseni l. 1942 sem napravil letalsko jadralni A izpit v Launsdorfu pri Hochosterwitzu - Ostrovici.

Septembra l. 1942 smo dobili letniki 1924 iz cele doline poziv na "štelngo"- vojaški pregled in določitev za rod vojske na Prevaljah. Ni bilo kot v stari Jugoslaviji okrašenih vozov in rekrutov ter veselega petja. V "troredih" so nas v maršu vodili po Prevaljah. Imeli smo harmonikarja ter poskušali, kljub prepovedi, s starimi slovenskimi vojaškimi pesmimi. Hitro so nas utišali. Nazadnje je harmonikar dajal samo še takt.

Po pregledu sem bil določen za letalstvo - Luftwaffe.

Zadnje dni l. 1942 sem dobil od nemških oblasti uradni vpoklic na dvomesečno delo v RAD (Reichsarbeitsdienst), dne 13. januarja 1943 pa v mladinsko taborišče Laa an der Thaya na meji med Avstrijo in Češko.

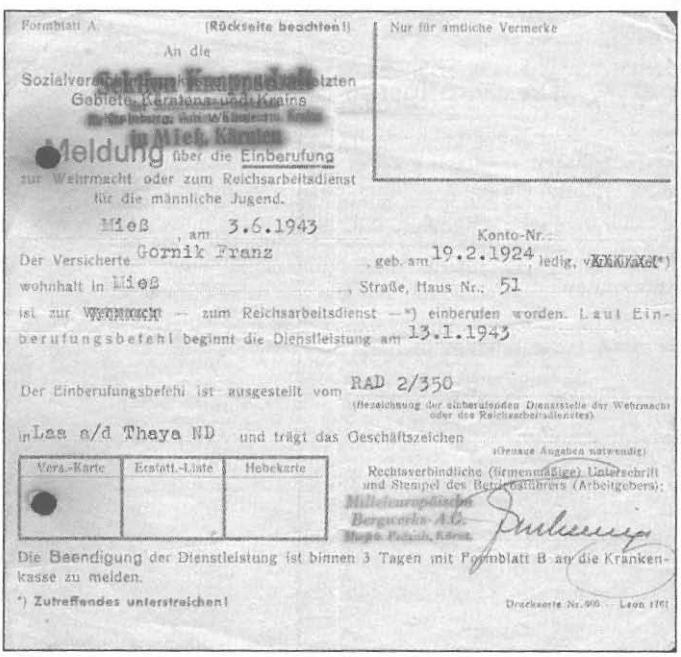

Formblatt A (Rückseite beachten!) — Nur für amtliche Vermerke

An die

Sozialverwaltung [redacted] Gebiete Kärntens und Krains

in Mieß, Kärnten

Meldung über die Einberufung zur Wehrmacht oder zum Reichsarbeitsdienst für die männliche Jugend.

Mieß, am 3.6.1943

Konto-Nr.:

Der Versicherte Gornik Franz, geb. am 19.2.1924, ledig, verheiratet (*)

wohnhaft in Mieß, Straße, Haus Nr.: 51

ist zur Wehrmacht — zum Reichsarbeitsdienst —*) einberufen worden. Laut Einberufungsbefehl beginnt die Dienstleistung am 13.1.1943

Der Einberufungsbefehl ist ausgestellt vom RAD 2/350
(Bezeichnung der einberufenden Dienststelle der Wehrmacht oder des Reichsarbeitsdienstes)

in Laa a/d Thaya ND und trägt das Geschäftszeichen
(genaue Angaben notwendig)

Vers.-Karte	Ersatz.-Liste	Hebekarte

Rechtsverbindliche (firmenmäßige) Unterschrift und Stempel des Betriebsführers (Arbeitgebers):

[redacted]

Die Beendigung der Dienstleistung ist binnen 3 Tagen mit Formblatt B an die Krankenkasse zu melden.

*) Zutreffendes unterstreichen!

Druckschrift Nr. 905 — Leon 1161

Vpoklic v "Reichsarbeitsdienst"

Franc Gornik

Starše so obhajale zle slutnje, da se bo iz vpoklica skuhalo kaj slabega, zato so bile priprave za odhod dokaj obširne.
Oče je privlekel od nekod majhen lesen kovček, v katerega so mi natlačili vse mogoče, kar bi mi ob neugodni zimi koristilo. Poleg debelega puloverja in nogavic mi je stric Pepi - krojač iz maminega nedeljskega "pelca" ukrojil debele rokavice in ker je bil šaljivec, me je opozoril, da je na desni pustil za kazalec luknjo za streljanje. Dodali so še zaščito za ušesa in drugo kramo, da so kovček komaj zaprli. V poznejših dolgih marših sem pod njim omahoval kot Kristus pod križem.
13. januarja so ob našem odhodu pričele naletavati prve snežinke, mraz pa je bil hud. Z mnogimi drugimi nesrečneži sem se ob določeni uri javil na prevaljski železniški postaji vodičem, ki so nas spremljali preko Celovca do barakarskega taborišča v Laa an der Thaya.
Nikoli za daljši čas od doma sem se znašel v tujini sam, še ne star 18 let.
Pričela se je najstrožja disciplina in fizične obremenitve vojaških vaj, mnogokrat do obupa. Ponoči in podnevi "apeli" - zbori za pregled opreme, urejenosti postelj in omar ter bivalnih prostorov. Vse je ležalo na naših ramenih, orožje pa je zamenjala lopata, ki naj bi bila naša "ljubica". Vsak dan smo jo morali polirati, da se je svetila kot zrcalo. Učili so nas z njo raznih rokovanj, od noge na ramo, vse vrste udarcev in obratov in gorje tistim, ki so povzročali neenakost.
V sobi nas je bilo 12. V glavnem Slovenci s Koroške in iz Jesenic. Le malo mladih Nemcev. Velik problem je bila nemščina in pri raznih poveljih smo se dogovorjeni obotavljali in izgovarjali "niks verstehen" - ne razumemo. Marsikdaj so nam morali najprej pokazati, kaj moramo narediti, potem pa ni bilo več izgovora "niks verstehen". Še posebej ne potem, ko se je frajer iz Črne javil za prevajalca, pa je znal nemško manj kot mnogi izmed nas.
Prehrana je bila nezadostna in drugačna, kot smo jo imeli doma. Po vsakem obroku smo se morali enotno za mizo zahvaljevati in izgovoriti, da smo dobro siti.
Verjetno, da je bila ravno sprememba hrane kriva in prehlad, da so se mi začeli delati na koncu hrbtenice veliki izpuščaji, tako da mi je gnoj polzel po zadnjici. Stiskal sem zobe ter prenašal bolečine in iz strahu se nisem upal javiti na bolniško. Mogoče je bila sreča, da se nisem javil, bil bi v bolniškem oddelku in vsa moja vojaška kalvarija bi se spremenila in vprašanje je, če bi jo preživel.
Po treh tednih je bil neke noči "apel" - zbor na močno osvetljenem vadbišču. Vsi smo bili trdi od strahu, da nas bodo zopet pregledovali od glave do pet, če smo v redu. Splošno strumnost, gumbi, pas, do podplatov, kjer je moral biti čevelj pobarvan črno med peto in podplati.
Iz komandne barake se nam je približala skupina vojaških SS oficirjev, ki so nas začeli pregledovati in prebirati.
Ko so prišli do mene, je eden izmed njih mojo predstavitev Gornig Franz raportiral: 17 let star, 173 cm visok, svetlolas (blond), zelene oči in ne vem še kaj. "Raus!" (ven), se je zadrl eden. Dva sta me odvedla v zastraženo kantino. Zbrali so nas kakih 50 mladincev, ki smo se stiskali ob stenah skupaj po poznanstvu in nacionalnosti. Nazadnje je prišla v "kantino" še izbirna komisija. Oficirji so nas pozdravili z nemškim pozdravom, nakar smo morali pozdraviti tudi mi. Višji oficir je imel nato govor, v katerem nas je poučil, da je "totalna vojna", kjer ni nobenih izjem in popustljivosti. Nas so izbrali za najbolj elitne enote nemške vojske SS. Nobenega ne bodo vprašali, ali hoče ali ne. Vsi se moramo podpisati, da smo za spre-

jem. V prostoru je zavrelo. Protesti so se oglašali z vseh strani. Na oder so privlekli nekaj nemških fantov, ki so se jokali in hlipali "was wird meine Mutti sagen?", (kaj bo rekla moja mama). Sramotili so jih in nas pričeli prepričevati, kaka čast je za nas, da smo izbrani za Hitlerjevo elito. Pričeli so z grožnjami, kako hude bodo posledice za nas in naše sorodnike. Izdaja domovine, zapori, izseljevanje itn. Vsi smo bili trdi od strahu. Slovenci smo bili stisnjeni v enem kotu ter se brez besed gledali. Nikoli nismo nič odločali sami. Vse odločitve so za nas sprejemali starši. Sedaj zahtevajo od nas življenjsko usodno odločitev. Jeza, strah in obup sta se nas polastila. Ne, ne, ne in ne, se nam je motalo po glavi. Grožnje so bile prehude. Posebej tiste, kaj bo s starši. V pismu sem domov opisal vse, kaj se je z nami

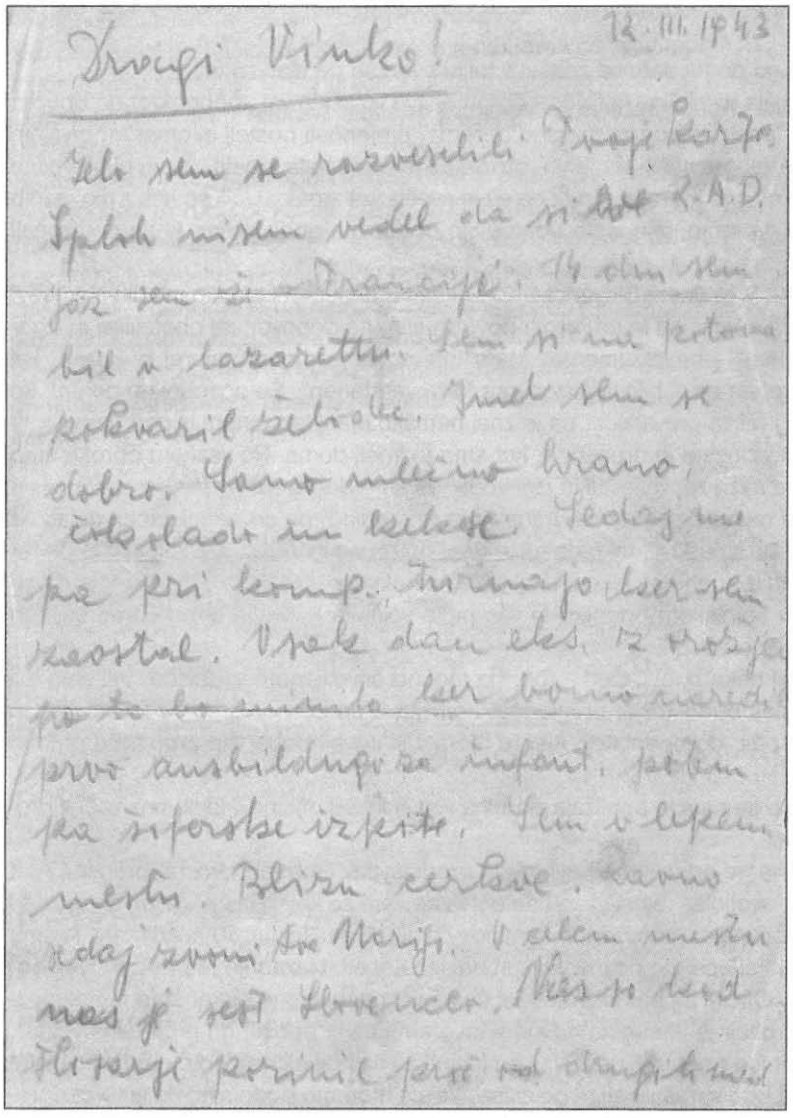
Dragi Vinko!

12. III. 1943

Pismo iz Francije, 12. III 1943

Franc Gornik

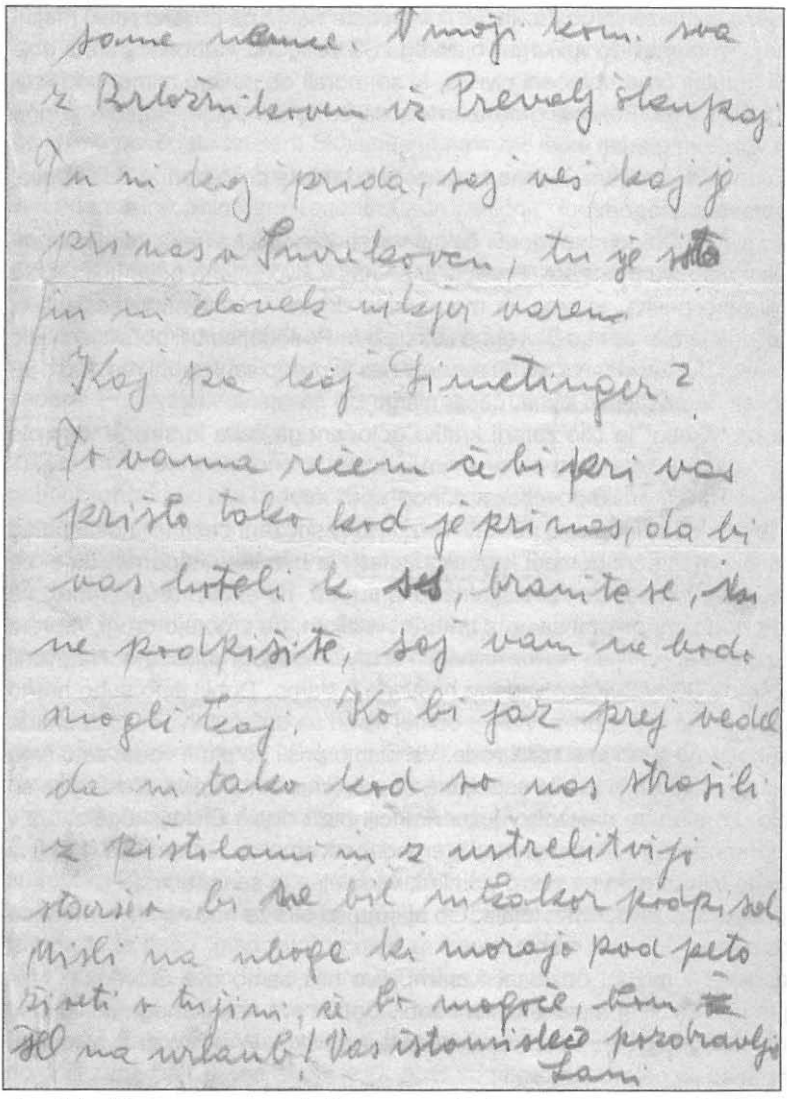

Pismo iz Francije,
12. III 1943

dogajalo. Matere nas nesrečnikov so se zbrale na vasi ter protestirale in se jokale nad našo nesrečo. Starše sem prosil, naj pismo shranijo. Po protestih na vasi je gestapo obiskal vse naše starše in zahteval naša pisma. Mama je iz strahu pismo zažgala.
Ko sem v povojnih letih premišljeval o takratnih dogodkih, sem bil prepričan, da Slovenci neznanega pisanja nismo podpisali. Lansko leto pa mi je mladostni prijatelj poslal pismo, ki sem mu ga pisal mesec dni po tej "prisili" iz Francije.

Tisto noč po zboru nismo več smeli na spanje. Pod kontrolo smo morali pobrati naše stvari, ter oddati odvečno opremo. Zjutraj so nas stlačili v posebne vagone in odpeljali v neznano. Videli smo sicer nemške napise postaj, toda kdo od nas je poznal toliko zemljepisa, da bi vedeli, kam gre pot. Poznali smo samo Krakau, potem pa zopet nič.

Ustavili smo se v visoko zasneženih gozdovih Tarnov Debice nekje na poljsko ruski meji. Dolgo in naporno hojo smo imeli do velikega vojaškega SS poligona - taborišča sredi gozdov. Sneg so s cest lopatali črno oblečeni civilisti, ki so morali ob našem mimohodu stati mirno sklonjeni in gledati v tla. Pozneje smo izvedeli, da so to bili Judje, katerim je prepovedano nemškim vojakom gledati v oči.
Naselili smo se v na novo postavljene lesene barake, ki so dišale po čistoči. Vode ni bilo, vse čiščenje smo opravili s snegom.
Hrana je bila izredno slaba. Dolgo smo morali čakati v vrsti v snegu na nekaj mrzlih krompirjev in kake omake v pokrovu menažke. Preoblekli so nas v sivo zelene nove uniforme z oznakami SS. Dobili smo puške, ki smo jih morali cele dneve razstavljati in sestavljati, poimenovati vsak del, kar je bilo za nas Slovence zelo težko. Posebej so bili pohvaljeni tisti, ki so jih razstavili in sestavili z zaprtimi očmi. Presenetil nas je predpisani sobni red. Od 13.-14. ure obvezni počitek na postelji in tišina, česar nismo bili navajeni.
Ponovno postiljanje na "škatlo" je bilo zaradi kratko določenega časa in stroge kontrole obupno.
Po nekaj dnevih enoličnosti je prišlo povelje za pohod.
Železniška postaja je bila oddaljena vsaj 10 km. Gaziti po zasneženi cesti ter nositi poleg vojaške opreme s puško nesrečni domači kovček ("kufer") je bilo tako naporno, da bi se najraje ulegel v sneg. Vse skupaj sem prelagal iz roke v roko, na eno in drugo ramo, na glavo in obupoval. Pohod sem prestal samo s trmo in vodilom, če zmorejo drugi, morem in moram tudi jaz, ki me je spremljalo nato v najhujših težavah vsa leta vojaščine. Natovorili so nas vsaj po 25, če ne 30, v živinske vagone nastlane s slamo. Dobili smo suho hrano za tri dni. Vožnja je bila dolga in naporna. Vlak je obstal samo na določenih postajah enkrat na dan, kjer smo lahko šli na stran in si nalili vode. Vsi nismo prišli do pitne vode, zato smo uporabljali kljub prepovedi vodo, ki je bila napeljana za polnjenje lokomotive. Posledice so se pokazale pozneje, ko smo se nastanili v južni Franciji blizu obale Biskajskega zaliva v Jarnacu (rojstni kraj francoskega predsednika Miteranda) severno od Bordeauxa. Kakšna sprememba. Prišli smo iz hude zime v pravo pomlad, v toplejše in sončne kraje.
Dnevno so mesto preletavala zavezniška letala. Ob alarmu so bila že nad nami. Večkrat so mitraljirala določene cilje.
V četi, ki se je nastanila v majhni obzidani kasarni, sva bila samo dva Slovenca. Ivan Berložnik s Prevalj in jaz. Ločili so naju v različni sobi. Dobila sva nekakšnega učitelja, ki nama je dajal razne naloge, da bi se čimprej naučila nemško. Prepisovati sva morala članke iz časopisov, ki so jih nato ocenjevali.

USTANOVLJENA JE BILA 10. PANZER GRENADIR DIVISION, DER WAFFEN SS "FRUNZBERG".

Naša četa naj bi bila transportna, zato smo se učili za šoferje, vendar to le občasno. Glavno delo so bile dopoldanske in popoldanske vojaške vežbe na 4 km oddaljenem nogometnem igrišču. Muka in napor, ki je zahteval maksimalne človeške moči. Mnogi so omagali. Tek v popolni bojni opremi s puško od gola do gola. Najbolj počasne so izločevali ter nato še posebno obremenjevali. Paradno korakanje. Nenehna vadba pozdravljanja, plazenja po zemlji; tek in petje pod masko. Po vadbi smo se vračali skoraj uničeni z najtršim korakom in petjem v kasarno. Streljal sem srednje dobro ter bil zato oproščen nazaj grede nošnje

težkih zabojev streliva, kar me je vedno doletelo ob pohodu iz kasarne. Izhoda nismo imeli. Iz protesta smo v vetrovni nedelji napihnili nešteto kondomov ter jih spustili čez zid. Kazen ni izostala.

Hrana je bila slaba. Vsak dan nekakšna juha iz buč, ki sta jo kuhali dve nuni. Skušal sem jima povedati, da sem Slovenec in navezati stike, iz strahu sta se me potem izogibali. K jutranji črni kavi ali čaju smo dobivali za zajtrk in večerjo suho hrano, pol vojaške pravokotne štruce polno zrnatega kruha in različne dodatke: umetni med, margarino, razne salame, sir itd. Vsi mladoletni vojaki pod 21 letom so dobivali še poseben mladostni dodatek. Med ostalim kolutek krvne klobase s kockami slanine. Takih krvavih jedi pri nas doma do takrat nismo poznali.

Neke noči sem na četni straži stoje zaspal. Močan udarec po čeladi me je spravil na kolena. Udaril me je stražni oficir. Drugi dan sem bil osramočen pred četo in dobil za kazen dan zapora. Prebivalci so Nemce sovražili in tu in tam je mimo tekoča reka Charente naplavila kakega izginulega vojaka.

Zelo sem se bal bataljonske straže. Trajala je 24 ur v veliki stavbi sredi mesta. V posebni sobi ob izhodu so bila iz desk zbita ležišča in vsake 4 ure si moral stati 1 uro pred vhodom. Strumen z nenehnim pozdravljanjem prihajajočih in odhajajočih oficirjev.

V podstrešju je bilo zaprtih nekaj deset Judov. Te je bilo potrebno vsakih toliko časa gnati na dvorišče, kjer je bil WC. Vedno, ko sem bil na straži pri njih, so me izkoriščali. Celi dve uri sem jih gonil gor in dol, dokler se enkrat nekaj moških ni ustavilo na stopnicah ter me brez besed gledalo. Ti pogledi so me tako pretresli, da se po tem nisem hotel ukvarjati z njimi.

Zbolel sem za krvavo grižo - "Ruhr". Obupni krči v želodcu. Nič ni ostalo v meni. Močno sem oslabel in od mene je šla kri. Sedaj, po skoraj enem mesecu, se je pokazala posledica pitja lokomotivske vode. Nisem zbolel sam. Vsaj dvajset so nas prepeljali na tovornjaku v divizijski "lazaret" v Angouleme. Šofer nas je opozoril, naj mu ne onečedimo tovornjaka. Gole zadnjice smo naslonili na stranice. Francozi so uživali. Se smejali in ploskali. Taka sramota. Teden dni so nas pitali samo s kuhanimi neslanimi ovsenimi kosmiči. Oslabeli smo tako, da smo samo ležali. Sobo je čistila simpatična črnolasa Španka nižje rasti. Izkoristila je našo "gladovijo" in nam za franke nosila neko sivo trdo pecivo. Prišli so ji na sled in verjetno so jo hudo kaznovali. Ni je bilo več. Ko so se krči umirili, so nas še teden dni navajali na običajno hrano in nas nato prepeljali nazaj v "edinico".

Med tem časom so vse vojaštvo tetovirali s krvno skupino, katero so po odvzemu krvi določili zdravniki. Krvne skupine 0, A, B so vžgali na levo roko nižje od podpazduhe. To, da sem se izognil tetoviranju, mi je pozneje pri Rusih rešilo življenje in pri Amerikancih hudih težav. Vžganino so iskali tudi naši v ujetništvu v Begunjah. Pri svečani zaprisegi sva stala z Berložnikom skupaj. Ko je bilo potrebno ponavljati nemško besedilo zaprisege, sva klobasala nekakšne slovenske traparije.

Nato je prišlo do velike, za mene in moje vojaško življenje odločilne spremembe.

Pri jutranjem "APELU" je bila prečitana odredba, da se vsi tisti, ki so bili na vojaških izborih določeni za "LUFTWAFFE" - letalstvo, pa so prišli v SS, če hočejo, lahko javijo za prestop v letalstvo. Edini v četi sem dvignil roko ter bil nato poklican na "raport", kjer me je komandant na vse načine prepričeval, naj ostanem pri SS. Da je njegov brat pri letalcih, da se ga sramuje, ker je pri letalcih "Sauhaufen" - svinjarija, ki ni vredna nemškega vojaka. Previdno in trmasto sem vztrajal za prepis k letalcem ter uspel.

Poslan sem bil v Angouleme na divizijsko poveljstvo, kjer se nas je iz cele divizije izbralo 14, ki smo se odločili za prepis. Vsi smo bili navadni vojaki "Schütze" - strelci. Zaradi starosti so me določili za vodjo potovanja. Pri prevzemu dokumentov je bilo potrebno odgovarjati samo "jawohl", tako da niso opazili, da znam pomanjkljivo nemško. V Parizu smo se ustavili en dan ter si izprosili spanje in hrano v posebni baraki na železniški postaji za potujoče vojake.

Ko smo prispeli v Bochum, so me fantje obstopili ter od mene zahtevali potno dokumentacijo. 12 jih je odšlo domov na nezakonit dopust.

Ostal sem brez dokumentov s še enim od naše skupine na železniški postaji teden dni. Enkrat dnevno sva dobila hrano v baraki za potujoče, kjer sva tudi prenočevala. Vsak dan sva prosila in prepričevala ženske v tej baraki, naj naju ne prijavijo vojaški policiji, da se tako dolgo zadržujeva v Bohumu. Sreča za naju in ostalih 12, ker bi nas lahko polovila policija in vprašanje je, če bi sploh prišli do Berlina.

Na poti do Bohuma mi je neko noč nekdo ukradel kapo. Ves čas sem moral hoditi v čeladi. Šele v Berlinu na postaji mi je eden od naše skupine organiziral drugo.

Prijavili smo se na glavni komandi SS v Berlinu. "Lichterfeldewest". Tam je bil tudi sedež Leibstandarte A. Hitler. Hitlerjeva telesna garda.

Sprejeli so nas in rekli: "Ste že tu!" Oddahnil sem si. Potovali smo skoraj 10 dni, direktno pa bi lahko bili že v 24 urah. Brez velikega govorjenja so nas zaklenili v veliko popolnoma prazno sobo. Fantje so nekako dobili zveze z enim iz odgovarjajoče pisarne in ključ od naše sobe.

Zaukazano je bilo - ste pod "karanteno", vsak izhod prepovedan. Na zunanji strani je bila narisana lobanja z napisom "hudo nalezljiva bolezen". Ukrep, da ostalo vojaštvo ne bi izvedelo za našo pot k letalcem. Za prehrano smo morali oddati menažke kontaktnemu vojaku, ki je skrbel za našo prehrano.

Nič se nismo držali zapovedi. Vsak dan smo nekako prišli mimo glavne stražarnice, kjer se je z godbo menjala paradna straža. Pri enem izmed naše skupine, Schulzu, sem opazil, da ima mojo kapo. Bil je večji od mene, pa sem se ga kljub temu lotil. Snel sem mu kapo z glave ter rekel, da je moja. Pokazal sem mu svoj monogram na kapi. Polotil se ga je bes ter me hotel podreti. Upiral sem se mu z nogami ter nesrečno udaril z nogo postrani na beton. Hudo me je zabolelo v kolenu, da sem zakričal, Schulz me je izpustil ter mi pustil kapo.

S TEM DOGODKOM SE JE PRIČELO ŽIVLJENJE Z MOJIM POŠKODOVANIM KOLENOM, KI MI JE Z DOKAZI O INVALIDNOSTI VEČKRAT OLAJŠALO IN REŠILO ŽIVLJENJE.

Po prihodu k letalcem sem v vojaški bolnici v Grazu in pozneje v Brnu iskal zdravljenje kolena in dobil izvide, da so v desnem kolenu pretrgane križne vezi "Kreutz band ris". Za operacijo se niso odločili, dali pa so mi pismeni dokument, da sem Bediengtkriegsfähig, B.K.F., za vojno pogojno sposoben, kar je bilo vpisano tudi v vojaško knjižico.

Dogodivščine v Berlinu: Kot sem že omenil, smo kljub prepovedi uhajali iz kasarne. Med nami štirinajstimi so bili sposobni fantje, ki so se kljub prepovedi povezali z vojaško pisarno, kjer so dobivali dovoljenja za izhode. Mene so imeli radi, vendar za nekakšnega tepčka, ker smo se le težko sporazumevali. Izjema je bil moj slavni kolega Schulz, ki mi je na poti iz južne Francije ukradel kapo. Zato so zvedeli vsi. Njegovo obnašanje do vseh je bilo odbijajoče. Nekega večera so si ga temeljito po vojaško sposodili.

Franc Gornik

Ležali smo na slamnjačah na tleh brez vsakega pohištva, niti stolov nismo imeli, le nekaj koc. Ko se je ulegel, so navalili na njega. Zgornji del telesa so mu ovili s kocami ter ga pošteno nabunkali. V kantini so podnevi kupili stekleničko črnega laka za usnje. Z njim so Schulzu premazali telo nižje od popka. Po tem dogodku nas je pustil na miru in se nam izogibal.

Nekega dne se je zvečer od potepanja vrnil eden od naše skupine. Povedal mi je, da je bil skupaj z dvema sestrama, Jugoslovankama. Nič se ni mogel pogovoriti z njima. Dogovorila sva se, da greva na randi drugi dan skupaj. Ob dogovorjeni uri sva se dobila z njima. Mladi lepotici iz Rume, da mi je vzelo sapo. V grlu sem imel cmok, da po tolikih mesecih med samimi Nemci še slovensko nisem mogel spregovoriti.

Nekako smo se dogovorili, da gremo na najino povabilo v lepo restavracijo na sladoled. V žepu nisem imel niti "pfeniga". Če ima denar kolega, nisem vedel. Bil pa je mestni tič in namazan z vsemi žavbami. Nič se nisem mogel porazgovoriti. Kolega mi je rekel: "Pelji punce iz restavracije, jaz pridem za vami." Mi odidemo, on pa na široko sedeč ostane za mizo. Ustavil sem se s puncami za vogalom in nato je pritekel za nami kolega. Povedal mi je, da jo je pobrisal ne da bi plačal.

Vse skupaj je bil en srečelov. Če bi nas dobila vojaška policija v mestu, bi bila velika težava. Isto velja za stražarje pri izhodu in komando divizije, ki je bila prepričana, da sedimo v zaklenjeni karantenski sobi.

Drugič sem se šel potepat po Aleksander Platzu. Pozornost mi je vzbudila simpatična punca, ki se mi je zdela nekako domača. Ko sem jo ogovoril, sva takoj spoznala, da sva Slovenca. Bila je iz Ruš, kjer je služila pri neki judovski družini. Ko so družino aretirali, so njo za kazen pregnali v Berlin v neko službo.

V vseh treh letih vojaštva sem ugotovil nekakšno nevidno silo, ki me je večkrat povezala s Slovenci.

V sklopu kasarne je bilo tudi nogometno igrišče. Nek popoldan smo se spravili igrat nogomet. Mene je koleno po udaru s Schulzem nenehno po malem bolelo. Ko sem poskusil igrati nogomet, mi je noga v kolenu klecnila in hudo me je zabolelo. Še isti večer sem odšepal zopet na potep. Potepal sem se okrog nekega kina. Da bi se spočil, sem si kupil karto. Okrog mene se je smukala neznana punca. V kinu se je usedla zraven mene. Noga me je vedno bolj bolela, koleno je močno zateklo in bilo vroče. Punca je bila zelo prijazna. Silila je v mene, jaz pa sem bil zaradi bolečin v kolenu in strahu, kako bom prišel nazaj v kasarno, ves iz sebe. Bil sem zmeden in od bolečine vročičen, tako da sploh ne vem, kako sem se lahko in kdaj v kasarno vrnil.

Zanimivo je tudi to, da je kolega, s katerim sva šla na randi z Jugoslovankama, ob priliki povedal, da ima v Sloveniji v Šempetru v Savinjski dolini bratranko Irmo. Dal mi je njen naslov, da sem ji pisal. Iz tega poznanstva se je pozneje, ko sem bil pri letalcih, razvila romanca, da se je v mene zaljubila. Pošiljala mi je pakete, me pozneje, ko sem bil v letalski šoli, obiskala. Njena intervencija pri stricu gestapovskem oficirju v Grazu, da bi rešil očeta iz Mauthausna, pa je imela pozneje posledico, da sem bil z letališča v Brnu poslan novembra 1944 direktno na rusko fronto.

Naj nadaljujem doživljaje iz Berlina.

Drugi dan moje končne poškodbe kolena se je komanda naše divizije selila v "Buchenwald". Vsi moji kompanjoni so odmarširali z ostalimi pisarniškimi in pomožnimi vojaki na železniško postajo ter se odpeljali z vlakom. Jaz pa sem obležal z vročino in

močno zatečenim kolenom v sobi. Sanitetar mi je koleno utrdil z longeto in elastičnimi povoji. Spravili so me do džipa, s katerim sem se z nekimi podoficirji, mogoče so bili celo oficirji, odpeljal v Buchenwald.

VMESNA POSTAJA BUCHENWALD

Splošni del taborišča Buchenwald je kazal splošno kasarniško lice. Velika restavracija, kino dvorana, skrbno zazelenele grede z rožami. Presenetil pa me je stanovanjski del, kjer so nas prvo noč nastanili. Ob robu velike telovadne površine je stalo v polkrogu vsaj deset, če ne več manjših enonadstropnih hiš. Vse sterilno čisto, kot v kakšni bolnišnici. V vsaki sobi štiri postelje, vse belo, pod pa iz rdečega ksilolita. Zjutraj se je celotno vodstvo 10. panzer grenadir divizije der Waffen SS pred hišami postrojilo. Pred nami se je sprehodil visok oficir z dvema belima psoma hrtoma ter sprejel "raport". Od tam so vojaštvo (pisarniško osebje) odpeljali v standardne kasarne, mene pa v bolnišnico. Vsega skupaj naša skupina, k letalcem namenjena, ni bila v Buchenwaldu več kot 17 dni, skupaj s 7 dnevnim dopustom.

Vojaštvo v kasarni je bilo nervozno in nezadovoljno. Stokrat rajši bi bili na fronti kot tu v kasarni! Te kasarne niso imele zveze s koncentracijskim taboriščem.

Hvale vredno je, da me tovariši iz skupine za letalce niso zapustili. Stalno smo bili na zvezi. Z njimi sem si ogledal center Weimarja z muzejsko hišo Schillerja. Na obronku Buchenwalda, ki leži cca 100 m višje na planoti, je stal visok spomenik Schillerju.

Drugič so prišli pome, da si ogledamo okolico. Takrat smo šli skozi manjši prehod. Tam je bila straža na visokih podestih, na gosto (mogoče 50 m) pa vse ograjeno z visoko bodečo žico. Tokrat sem posumil, da s tem krajem nekaj ni v redu. V bolnici mi kaj posebnega niso pomagali. Imel sem nogo v longeti, vendar sem se z njo vlačil naokoli. Ne boste verjeli, ampak opisal vam bom, kako naiven sem bil. V bolnici je skrbel za čiščenje našega nadstropja človek v jetniški zebrasti obleki. Ob priliki sem ga ogovoril, mu povedal, da sem Jugoslovan, prisilno mobiliziran. On mi je povedal, da je Nemec, politični kaznjenec že od 38. leta, da so organizirani!

Do Buchenwalda sem doživel že nekaj bombnih napadov. Tu sem neke noči lahko opazoval napad na Jeno - Buchenwald leži namreč med tremi močnimi industrijskimi mesti: Weimar - Jena - Fulda.

Pričelo se je z alarmom. V nebo so bili uperjeni žarometi, ki so iskali-čakali na bombnike. Prvi so prileteli v dveh vrstah, morda 500 m narazen, zelo visoko. Spustili so svetleče "kanistre", "Weinachts Baume" ter osvetlili progo, v katero morajo bombniki odvreči bombe. Pred njimi je letel vodeči bombnik, ki je na začetku proge izstrelil rdečo raketo in nato se je začel pekel, da je cvililo od padanja bomb. Bombnik, ki so ga ujeli žarometi, je izgledal kot bela golobica. Reflektorjem je z raznimi akrobacijami poskušal uiti, vsem se ni posrečilo, saj so ta industrijski trikot branili močni oddelki "FLAK" Flieger Abwer Kanone in nočni lovci, Ju 82 in Messerschmiti 110. Po nekaj dneh so me kolegi prišli obvestit, da gredo za 10 dni na dopust. Odšepal sem v divizijsko komando in zahteval, da dobim dopust tudi jaz. Smejali so se mi in spraševali, ali bom s to nogo zmogel. Dobil sem 7 dni in vrniti sem se moral isti dan kot ostali.

Ne morem opisati občutkov, ki so me pretresali, ko je vlak krenil iz Dravograda proti Prevaljam. Tako mlad, neizkušen, sem bil nabit z doživetji, da jih izbruham domačim. Komaj

Franc Gornik

dobre štiri mesece sem bil od doma, ki so se mi zdeli cela večnost. V prsih me je stiskalo, da nisem mogel dihati. Kako me bodo sprejeli v SS uniformi? Družina je bila znana kot slovenska in oče je imel ob prihodu Nemcev velike težave: javno zasramovan, zaprt in pogojno izpuščen, stalno pod kontrolo.

V tej SS obleki se nisem preveč kazal. Vsak dan sem se moral javljati na vojaški komandi.

Pred dobrim mesecem je bil izveden partizanski napad na Mežico z mitingom v Narodnem domu. Mežičani so bili od teh dogodkov (streljanje talcev Zupana, Koprivnikovega, Pajerja) še vedno pretreseni.

Vedeli so, da so partizani še vedno v bližini in doma sva imela z očetom resne odločilne pogovore. Povedal mi je to, kar ne bi smel, da je ilegalec z imenom "Škrat". Svetoval in prosil me je skoraj na kolenih, naj grem po izteku dopusta nazaj. Modroval je in me prepričeval, da bom, preden bom šel kam na fronto, dobil dopust in takrat bi šli on, jaz in sestra Mira v partizane. S tem dogovorom ni bilo nič. Jaz nisem dobil dopusta, njega pa so v začetku leta 1944 aretirali ter obsodili na ustrelitev. Moja mati je hodila po Celovcu z mojo vojaško sliko ter izprosila očetu pomilostitev na dosmrtno robijo v koncentracijskem taborišču Dachau in nato v KZ taborišču "Mauthausen". Tudi sestra Mira je bila proti koncu v gestapovskem zaporu v Celovcu.

V Buchenwald sem se vrnil ves vročičen, kaj bo, saj sem zaradi slabih železniških vez in neznanja jezika zamudil skoraj cel dan.

Moja skupina me je pričakala z napotnicami za razna letališča. Meni so še z nekaj drugimi dali dokumente za Graz Thalerhof.

Nikamor se nam ni mudilo! Nekajdnevni postanek smo si privoščili na Dunaju. Izstopili smo na Južni postaji. Tu sem se prvič srečal z nesrečnimi strastnimi kadilci. Na stopnicah in v "auli" so nas ustavljali spoštljivi možje, deloma v osmukanih, nekoč svečanih oblačilih. Milo, ponižno so nas prosili za cigareto ali pa vsaj "čik". Kam, sramotno, jih je privedla strast kajenja. Nekateri so imeli palice, na katerih spodnjem delu je bila vstavljena bucika. Z njimi so pobirali "čike". Znano je bilo, da so vojaki dobivali leta 1943 po 10 cigaret na dan, leta 1944 pa samo še 6. Vsa vojna leta nisem bil kadilec. S cigaretami sem si kupoval prijateljstva pa tudi postranske dobrine, celo dobro ročno uro. Zaradi cigaret sem imel tudi grobe napade in nenehno vlamljanje v "špind", pripadajočo omaro, pa tudi pretipavanje po žepih. Zadnji krajček kruha so strastni kadilci zamenjavali za cigarete in prodajali svojo čast. Če sem le mogel, sem cigarete pošiljal domov očetu!

Kot sem omenil, smo se ustavili na Dunaju, kjer smo se največ zadrževali v "Pratru", ter na vseh mogočih toboganih preizkušali našo vrtoglavsko vzdržljivost.

Po prihodu na letališče Thalerhof so nas postrojili pred Letališčno komando. Bili smo še v SS uniformah. Ogledovali so nas od spredaj in zadaj, toliko da nas niso ovohavali. Slišali smo pripombe, a tako, sedaj hoče imeti še SS svoje pilote!

S prihodom k letalcem se mi je razkrilo, da je imelo vojaško vodstvo letalskih sil točno evi-

denco o njegovih posameznikih ter se jim je zdelo vredno peščico njemu dodeljenih mladcev iztrgati iz krempljev SS.
Njegova skrb za svoje "edinice" mi je pred koncem vojne rešila življenje.
10. Panzer Grenadier division der Waffen SS "Frundsberg" je bila vojaška formacija za fronto.
Po zaključnih vežbah je bila prestavljena na rusko fronto, pozneje zopet na francosko obalo. Večkrat so jo prestavljali ter ji pravili nekako "ciganska". Moj sovojak mi je pozneje povedal vso pot divizije. Prestal je vse težave ter se vrnil po kapitulaciji iz krajšega ujetništva pri Amerikancih domov.

Čutim se dolžnega, da dodam naslednje:
V vojnih letih sta se moja in očetova usoda tragično prepletali: drug drugega sva reševala; drug za drugega sva trpela!
- 13. januarja 1943 sem bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko.
- Očeta so februarja 1944. leta aretirali kot ilegalca (njegovo ilegalno ime je bilo Škrat). Obsojen je bil na smrt, vendar na prošnjo moje matere, ki je hodila zanj prosit v Celovec in je pri tem kazala mojo sliko, na kateri sem bil v nemški uniformi, pomiloščen oziroma obsojen na "robijo" v koncentracijskem taborišču Mauthausen.
- Ko sem mu v KZ* enkrat pisal, so ga pretepli.
- Moja znanka iz Šempetra pri Celju je poskušala preko svojega strica, višjega gestapovskega oficirja v Gradcu, rešiti očeta iz KZ, sklicujoč se na to, da sem jaz v nemški vojski. Rezultat je bil tragičen. Stric je pisal na mojo komando na letališče Brno, da verjetno "plavam tudi jaz v istih vodah" kot moj oče. Poklicali so me na raport in drugi dan sem bil premeščen na rusko fronto k 2. padalski diviziji Hermanna Göringa.
- Ko sem se junija 1945 vrnil v Slovenijo, me je oče, ki se je srečno vrnil iz KZ, reševal iz zaporov v Begunjah, kjer sem bil zaprt dva meseca.

Ravne na Koroškem, 5. 11. 2003

* Kratica za Konzentrationlager - koncentracijsko taborišče.

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

Splavarska družina Cepec

Med obema vojnama so na območju Ožbalta splavarstvo po reki Dravi obvladovale družine Čas, Dittinger, Šarman in Cepec. Delile so težko prisluženi kruh in usode povezane z reko. Želja po zaslužku jih je pogosto razdvajala, tako da so včasih težje našli govorico sloge in razumevanja.

Skozi življenjsko zgodbo Zofke Cepec želimo osvetliti znano splavarsko družino Cepec ter podrobneje predstaviti njenega moža, pomembnega splavarja Ludvika Cepca starejšega.

Zapis sva opravili z metodo delno vodenih intervjujev. Na osnovi vprašalnika za raziskavo življenjskih zgodb[1] sva pripravili prilagojen vprašalnik. Z Zofko Cepec (rojeno Lužnic leta 1918 v Trbonjah) in Ludvikom Cepcom (rojenim leta 1940 v Javniku) sva opravili usmerjene intervjuje na domačiji Cepec, Javnik 8, v avgustu in septembru 2003. Družini Cepec, posebej Zofki in Ludviku, se zahvaljujeva za prijaznost in gostoljubnost. Gospodu Ludviku gre še posebna zahvala za natančno branje, za vse sugestije in popravke življenjske zgodbe matere in zaporniškega dnevnika očeta.

Življenje piše razne zgodbe. Danes mnogo drugačne od tistih, ki so se odvijale ljudem pred pol stoletja in več. Ena izmed mnogih zgodb, pod katero se lahko podpiše življenje, je gotovo naslednja zgodba.

ZOFKINA ZGODBA

Ob koncu prve svetovne vojne sta na Desetnikovem posestvu nad Trbonjami gospodarila Friderik in Uršula Lužnic. Mesec dni po začetku pomladi, 21. aprila 1918, se jima je kot šesti otrok rodila deklica. Najmlajšo hči so krstili za Zofijo. Ljubkovalno so jo klicali Zofka. Njena mati Uršula (Urška, rojena Kuplen) je bila doma s Pungartnikove kmetije iz Šmiklavža pri Podgorju. Oče Friderik (Fridl) je kot najstarejši sin podedoval Desetnikovo kmetijo. V jeseni 1918 je za posledicami španske gripe, ki je morila po Evropi, umrla njegova žena Urška. Zofki so kasneje pripovedovali, da je že na smrt bolna mati močno jokala nad njo ter jo kot verna in ljubeča mati pokrižala v slovo.

Materina smrt je otrokom otežila otroštvo. Oče je ostal sam z dojenčkom in s petimi majhnimi otroki: Maksom, Marijo (Micko), Ivanom (Hanzanom), Amalijo (Maliko) ter Friderikom (Fridlnom). Za nekajmesečno Zofko niso bili sposobni skrbeti doma. Po materini smrti je skrb zanjo prevzela očetova sestra, njena krstna botra Antonija Pečoler iz Pameč pri Slovenj Gradcu. Zofkin oče se je po treh letih vdovstva ponovno oženil. Njegova druga žena Marija (rojena Mohorko) je bila prav tako doma iz Šmiklavža, s Pajenkove kmetije. Bila je izučena kuharica, delovna in marljiva. Po poroki sta vzela triletno Zofko nazaj domov. Dobro se spominja dneva, ko je oče otroke predstavil njihovi mačehi. Zofka je ležala v

[1] Zahvaljujeva se dr. Mojci Ramšak z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU za posredovanje vprašalnikov.

kinderpetu (otroški postelji). Marija se je sklonila k njej: *"Ti uboga duša, koliko si prestala - jaz te bom že lepo mela,"* je dejala in jo poljubila. Mačeho je kasneje klicala mama ali mati. V drugem zakonu sta se rodili polsestri Pavla in Pepca. Otroci so poleg otroške igre kmalu spoznali tudi delo, saj so na kmetiji pomagali po svojih zmožnostih.

Družina Lužnic je bila v botrinjstvu z družino Lauko iz Trbonj. Gostilničar Lauko in njegova žena sta bila birmanska botra štirim starejšim Lužnicovim otrokom. Mlajša Fridl in Zofka sta želela imeti iste birmanske botre kot brata in sestri. V navadi je bilo, da so šli birmanci skupaj s starši prosit za botre. Pokleknili so pred bodoče botre, sklenili roke ter prosili za botrstvo. Njuna mačeha ni želela iti z njima, z njima ni šel niti oče. Zofka in brat Fridl sta v veliki stiski sama prosila za botrstvo. Bilo jima je neizmerno nerodno. Laukovi so ugodili njunim željam. Birma jima je ostala v spominu kot veliko razočaranje. Drugi otroci so bili skupaj s starši - le onadva sta bila *sama*. K obredu ju je pospremila Laukova Anica, ki je postala njuna birmanska botra. Laukovi so lepo poskrbeli zanju. Pripravili so jima slavnostno kosilo ter darilo - Fridl je dobil uro, Zofki pa so kupili zlato *ketnico* (verižico). Oba sta dobila tudi nekaj denarja.

Oče je bil dober in podjeten gospodar. Med letoma 1927/28 je kupil zadolženo Laukovo gostilno in posestvo. Gostilno so preimenovali v Gostilno Friderika Lužnica, med ljudmi pa se je obdržalo staro domače ime pri Lauku. Prvi dve leti sta v gostilni delali sestri Micka in Zofka. Kasneje se je v Trbonje z Desetnikovega posestva, ki ga je prevzel brat Maks, preselila še ostala družina.

Zofka je v Trbonjah obiskovala vsaj šest let osnovno šolo, potem pa je obiskovala meščansko šolo v Slovenj Gradcu, kjer je končala dva razreda. Pot z vlakom v mesto in nazaj je trajala skoraj cel dan, tako da doma ni uspela več toliko pomagati. Starši so se odločili, da jo izpišejo iz šole, saj je bila potrebna pri delu v gostilni. Delo v gostilni in na kmetiji ji je zapolnilo dneve. Življenjske poti so Zofkine brate in sestre vodile vsakega po svoje. Maks je podedoval Desetnikovo, Marija je zgodaj odšla od doma za kuharico in šiviljo, Hanza se je izučil za mesarja, Fridl pa je prevzel Laukovo gospodarstvo. Bil je mobiliziran v nemško vojsko in je prebežal k partizanom. Poročil se je z Mimiko, kmečko hčerko iz Heršetove kmetije v Trbonjah. Sestra Malika je bila njihov večni otrok. V času med obema vojnama je neozdravljivo zbolela. Polsestra Pavla je obiskovala gospodinjsko šolo ter kasneje pomagala doma v gostilni. Poročila se je z vdovcem Sgermom s štirimi otroki iz Ribnice. Pepca se je šolala v Mežici. Zaposlila se je kot trgovska pomočnica v Vuhredu, po vojni pa je delala kot poslovodkinja pri Zofkinem možu. Tik pred koncem vojne je tragično izgubila svojega zaročenca Lojzeka. Med vojno je bil težko ranjen in je kasneje umrl za posledicami eksplozije nemške granate.

SREČEVANJA V GOSTILNI

V njihovo gostilno so zahajali predvsem splavarji, ki so v Trbonjah na *lentu* (splavarskem pristanu) pod železniškim mostom sestavljali splave. Zgodnje vstajanje in priprava zajtrka za *flosarje* (splavarje) ter priprava ostalih obrokov zanje, delo pri živini in vsakdanja opravila na kmetiji so zaposlovali celotno družino. Laukova gostilna je vabila splavarje s pestro izbiro hrane. Na jedilniku so bile različne vrste mesa: goveje, ovčje, svinjsko, razne juhe in raznovrstna zelenjava in pecivo. Žganci iz različnih vrst moke so bili sestavni del vsakdanjih jedilnikov splavarjev. Gostom so nudili tudi pravo kavo ter riž, ki sta bila, za tisti čas, manj

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

pogosta. Za splavarje so zajtrk pripravili ob 6. uri zjutraj, med 12.30 in 13. uro so imeli kosilo, večerjo pa med 19. in 19.30 uro. Kadar so želeli malico, so jo posebej naročili. Za malico so jim običajni pripravili *štrudl* (jabolčni zavitek), ki jim ga je okrog 10. ure dopoldne Zofka prinesla k Dravi.

Med splavarji je bil tudi Ludvik Cepec. V njihovo gostilno se je prišel dogovarjat, če bi vzeli njegove *flosarje* na hrano. Po uspešnem dogovoru je postal reden gost v gostilni. Njemu je bilo šestindvajset, njej pa šestnajst let. Podžigajoči pogledi so se začeli vrstiti drug za drugim. Ob večerih je ostajal v gostilni vedno bolj dolgo. Ko sta enkrat ob koncu dneva ostala Zofka in Ludvik sama, jo je vprašal: *"A te lahko tičem?" "Men je vseeno al me tičeš, al vičeš,"* mu je odvrnila. To je bil začetek njune skupne življenjske poti. Ludvik ji je zapolnil srce z neminljivo ljubeznijo.

GOSPODINJSKA ŠOLA

Naslednji dve leti je Zofka še vedno pomagala v gostilni in na kmetiji. Z Ludvikom sta se zaročila. Bodoči mož se je zavedal pomembnosti izobrazbe in je Zofki omogočil šolanje.

Leta 1935 je šest mesecev obiskovala gospodinjsko šolo pri nunah na Štrosmajerjevi ulici v Mariboru. Nune so pri gojenkah zahtevale popoln red. Vodile so strogo disciplino. Vsak dan od šestih zvečer do šeste ure zjutraj so bile zavezane molku. Ni jim bilo dovoljeno, da bi spale v oblačilih, ki bi jih želele. Vstajale so zgodaj. Po jutranji maši, ki je bila ob šestih zjutraj, se je začel delovni dan.

Tri dni na teden so imele učne ure. Učile so se računstva, slovenščine in hrvaščine. Posebej so se učile o tem, kako skrbeti za kmetijo in živino. Nune so imele svoja posestva, hleve in vrtove, kjer so učenke teoretično znanje preizkusile v praksi. Med drugim so se učile, kako se koljejo krave, ovce, gosi, kokoši, race in zajci. Tri dni v tednu so se učile kuhanja in skrbnega gospodinjstva. Red v kuhinji je bil zelo strog. Za povzročanje pretiranega ropota so bile kaznovane. Za pokrovko, na primer, ki je padla gojenki iz rok, je morala plačati 50 par. Delo v kuhinji je bilo razdeljeno. Učenke so pripravljale le del kosila. Enkrat juho, drugič meso, posladek itd.

Premožnejše mariborske gospe so pri nunah naročale različne marmelade, vložene kumare, torte, peciva ipd. Vse to so opravljala dekleta pod nadzorom prostovoljno in brezplačno. Zofka se spominja, da se je pri nunah naučila vlagati jajca v apno. V času, ko je bila v šoli, so v poletnih mesecih vložile približno 20.000 jajc. Pozimi pa so jih prodajale na tržnici. Dekleta so pridobila različna znanja, ki ga je mora imeti gospodinja, da je lahko skrbela za družino, gospodinjstvo in posestvo. Obiski so bili omejeni. Za vsakega obiskovalca so morale dobiti dovoljenje. Zofkin zaročenec Ludvik je moral svoj prihod napovedati. Ob koncu šolanja je Zofka uspešno opravila zaključni izpit. Pri praktičnem delu je za zaključek morala skuhati celotno kosilo.

POROKA

V šoli pri nunah ji je bilo všeč. Po zaključenem šolanju je nihala med samostanskim ali družinskim življenjem. Izbrala je Ludvikovo močno in iskreno ljubezen. Po vrnitvi je bila še nekaj mesecev doma. Dan pred njenim osemnajstim rojstnim dnevom sta se poročila. Oblečena je bila v belo poročno obleko s *šlajerom* (pajčolanom) narejenim le zanjo.

Ludvik je nosil črn *gvant* (moško obleko). Poročila sta se v Trbonjah. Na poročnem slavju v domači gostilni se jima je pridružilo okrog petdeset njunih sorodnikov. Zofija je s prijateljico napekla raznovrstno pecivo in torte za poroko. Poroka je bila bolj tiha, saj niso imeli *muzikantov*. Za Zofko je bilo slovo od doma in od očeta otožno. Zvečer so svati mladi par pospremili do železniške postaje in se poslovili. Ob 20.30 sta se z vlakom odpeljala v Maribor, kjer sta prespala v hotelu Orel. Naslednje jutro sta se odpeljala na teden dni dolgo poročno potovanje. Obiskala sta Brezje, Bled, Bohinj in Kamnik. Po medenem tednu je Ludvik pripeljal mlado ženo na dom svojih staršev v Javniku. Vsakemu sta prinesla spominček s poročnega potovanja.

Pred poroko je Ludvik popravil domačo hišo. Za mlado družino je k stari hiši dozidal prizidek, v katerem sta imela svojo sobo. Kuhinjo sta uporabljala skupaj z ostalimi člani družine - očetom Jakobom in mamo Jožefo ter sestro Katarino. V novem domu so bili resnično veseli mlade in lepe neveste. Oče Jakob je imel Zofko še posebno rad in je bil ponosen nanjo. Cepecovo v Javniku je postalo Zofkin novi dom.

Mladoporočenca sta se imela najrajši na svetu. *"On je bil moj Bog, j s pa njegov,"* je povedala gospa Zofka med našimi pogovori. Sklenila sta medsebojni dogovor, da štiri leta ne bosta imela otrok, ampak se bosta posvetila poslom.

OČE

Ludvikova starša Jakob Cepec (rojen leta 1867 v Zgornji Kapli) in Jožefa (rojena Mahor na Lovrencu na Pohorju) sta se poročila leta 1895 v Breznem. Po poroki sta bila najprej najemnika pri Francu Dittingerju v Šmelcu (bivši topilnici svinca, rudo so vozili iz Brezna in Remšnika) v Ožbaltu. Z delom zanj sta odplačevala najem hiške. Rodili so se jima otroci Ivan (1895), Martin (1905), Katarina (1901), Marija (umrla kot dojenček) in Ludvik (1908).

Jakob je sprva delal kot konjar. Dittinger je bil veleposestnik in lesni trgovec. Za njega je Jakob začel hoditi na *rajže* (vožnje s splavom) najprej kot navaden *flosar* (splavar). Postopoma je napredoval v *prednjača* - splavarja, ki je vozil splav spredaj in se je ravnal po navodilih *ravnjača* - splavarja na zadnjem delu splava. Bil je uspešen splavar, kmalu je napredoval v *kormoniša* - v vodjo splava.

Splavaril je do prve svetovne vojne. Kot staroavstrijski vojak je bil udeleženec soške fronte v Grahovem. Srečno se je vrnil domov. Začel je samostojno poslovno pot kot gospodar. Običajno je posel sklenil vnaprej. Za znanega kupca so odkupovali les, ga na lastni žagi razžagali po naročilu, sestavili splav ter organizirali *rajžo*. S svojim delom je Jakob Cepec postavil temelje splavarske družine Cepec. S splavarjenjem je dobro zaslužil, družina si je lahko kupila svojo posest, kamor so se leta 1927 preselili in kjer družina Cepec še danes živi.

Poleg očeta Jakoba so bili gospodarji tudi njegovi trije sinovi Ivan, Martin in Ludvik.

LUDVIKOVA ZGODBA

Ludvik je bil v šoli bister in odličen učenec. Njegov učitelj in domači župnik iz Ožbalta sta nagovarjala starše, naj mu omogočijo nadaljnje šolanje. Učitelj je Ludviku celo plačal sprejemne izpite za takratno gimnazijo, ki jih je naredil z odliko. Vendar oče njegove prihodnosti ni videl v obiskovanju gimnazije. Zofka se spomni, da ji je pripovedoval, kako mu je s

pomočjo mamine prijateljice, ki je v njem videla perspektivnega in nadarjenega moža, uspelo nadaljevati šolanje na trgovski šoli v Mariboru. Priskrbela mu je podnajemniško sobo pri prijateljih, kjer je moral pomagati pri vsakdanjih opravilih. Šolo je obiskoval med letoma 1924 in 1928, dve leti kot vajenec in dve leti kot pomočnik. Odlično se je naučil nemškega jezika. Po končanem šolanju je v Mariboru za kratek čas opravljal delo trgovskega pomočnika.

Oče Jakob je bil Ludvikove izobrazbe vesel, ponudil mu je delo tajnika. Oče je medtem že postal gospodar štirih posadk *flosov*. Posadka na splavu je štela pet do šest ljudi. Na posameznemu splavu je bilo najmanj pet ljudi. Trije *prednjači* spredaj in dva *ravnjača* zadaj.

Po končanem šolanju je Ludvik prevzel pisarniško delo za očeta. Dogovarjal se je za odkupe in prodajo lesa, se povezoval s trgovci ipd. Tri leta je delal zanj. Spoznal je življenje splavarjev, dobro je poznal odnose med gospodarji, *kormoniši* in navadnimi splavarji, *flosarji*. Neurejene socialne razmere delavcev so zorele v idejo o ponovni ustanovitvi splavarske zadruge.

POSEL

Pri svojem delu je Ludvik spoznal slovenjgraškega trgovca Steinerja[2], ki je trgoval z lesom in je najemal *flosarje* za prevoz lesa do Osijeka in še dalje. Steiner je Ludviku predlagal, naj sam začne splavariti in tako zasluži več. Ludvik takrat ni imel denarja, da bi začel svoj posel. Trgovec Streiner mu je ponudil pomoč - za začetek mu je dal za dva *flosa* lesa, s katerima je začel svoje posle. Ni mu bilo potrebno takoj plačati, ampak je posojilo poplačal z zaslužkom od prodaje lesa.

V letih 1931 in 1932 je Ludvik začel samostojno splavariti, postal je gospodar[3]. Trgovske posle je dobro poznal, naučil se je še splavariti.

Od svojih splavarjev je zahteval, da se naučijo plavati. Splavarji po večini niso znali plavati, zato so bile ob nesrečah splavov pogoste utopitve. Ludvik je uvedel preprost tečaj plavanja. Može so preprosto vrgli v vodo. Naučili so se osnovnih veščin plavanja, da so se ob nesrečah znali rešiti iz vode.

Ko sta se Ludvik in Zofka spoznala, je bil Ludvik že *kormoniš*. Kmalu po poroki je Ludvik Zofko vpeljal v svoj poslovni svet. Kupil ji je takrat moderno žensko kolo NSU. Skupaj sta kolesarila po kolovozih in od kmetov odkupovala les. Ambiciozna Zofka mu je bila najprej v pomoč pri zapisovanju lesa ter se hitro učila posla. Medtem, ko je hodil Ludvik *na rajže*, je Zofka doma uspešno opravljala priprave splavov. Hodila je od kmeta do kmeta, se pogajala za najbolj ustrezno odkupno ceno lesa. S konjarjem sta les prepeljala na žago, kjer so ga razžagali glede na zahteve kupcev. V najem sta vzela Adamovo žago v

2 Trgovec Steiner je imel prijavljeno obrt: Tvrdka Steiner Mirko in sinovi, Slovenj Gradec 134, kasneje Celjska 15, nakupovalnica lesa, parna žaga in izdelovanje zabojev, od leta 1927 do 1936. (Arhiv R Slovenije, Arhiv Zbornice za Trgovino, obrt in industrijo).

3 Gospodar je imel podoben status kot danes samostojni podjetnik. Posredoval je med prodajalci lesa in kupci. Gospodarji so se med seboj razlikovali. Posamezni gospodarji so les vozili za lesne trgovce in se sami niso ukvarjali s kupovanjem lesa. Drugi gospodarji pa so tudi kupovali les, ki so ga na lastnih žagah pripravljali po naročilu kupcev.

Čermenici, ob cesti proti Kapli. Zofka je nadzorovala skladanje splavov in ustreznost lesa glede na zahteve. Nenazadnje je izplačevala tudi plače delavcem.

Ludvik je hodil na *rajže*. Splavarili so vse do Beograda. Iti na rajžo je pomenilo - iti na potovanje. *Rajža* je trajala dva do tri tedne. Cepci - predvsem oče Jakob - so bili znani po tem, da so skupaj s splavarji pred odhodom molili Očenaš za srečno vožnjo.

Na splav so zložili do 120 m^3 lesa. Les so pripravili po naročilu: deske, tesarsko obdelana bruna, *štuke, paholc* (trami), lahko je bil suh ali svež les. S seboj so peljali različne stvari[4]. Od Dupleka naprej so na splavu peljali tudi *ranco* (čoln).

V nižinskih delih, kjer je Drava postala širša in bolj lena, so splave povezovali po dva, po štiri skupaj. Število splavarjev, ki so peljali združene splave naprej, se je manjšalo. Postopno so se vračali domov. Reka je postajala bolj počasna, zato so splavarji morali pogosto močno veslati. Včasih so jih na koncu poti vlekli tudi s tovornimi ladjami. Delovni dan splavarjev je bil preprost - od jutranje zore, do večernega mraka so vozili *flos*. Zvečer so se zasidrali ob obrežju, prespali na ležiščih iz slame na splavu in drugo jutro nadaljevali pot. Hrana, pripravljena na priročnem ognjišču na splavu, je bila preprosta. Večjo nadlogo je predstavljal mrčes. Zofka je sama sešila mrežo proti komarjem. Možu jo je podarila za rojstni dan. Bil je je neizmerno vesel.

Drava je po izgradnji verige elektrarn spremenila svojo strugo. Zaradi akumulacije je voda poplavila obrežne dele in spremenila izgled doline. V Javniku je tako poplavila Martinovo hišo[5].

SPLAVARSKA ZADRUGA

Z izostrenim občutkom za socialno pravičnost si je Ludvik prizadeval ustanoviti sindikalno organizacijo, ki bi ščitila pravice in izboljšala socialni položaj delavcev v tej panogi - splavarjev. Idejo o ponovni ustanovitvi Splavarske zadruge je uresničil v letih 1931/32. Postal je tajnik zadruge, kar je ostal do vojne. Sindikalno je organiziral splavarje, z namenom, da se jim izboljšajo življenjske razmere. Zadruga je sprejela tarifni sistem plačil za posamezna dela in za posamezno vrsto stroškov. Delavci so imeli pravico do pavšalne nagrade za *rajžo* za posamezne vrste delavcev, do bonusa v primeru, da se je *rajža* končala prej kot običajno, pravico do plačanega prevoza, pravico do pijače na posameznih točkah itd. S ščitenjem pravic delavcev se niso vsi strinjali. Nezadovoljni so bili predvsem *kormoniši* in gospodarji splavov. Prizadeta je bila njihova samovoljnosti pri plačilih delavcem, zmanjšal se jim je dobiček. Jakob Cepec kar nekaj časa ni govoril s sinom Ludvikom. Splavarji so pristopali v zadrugo. Gospodarji so se bili dolžni ravnati po tako sprejeti tarifi mezdnega dela. Tarifo so pred začetkom vsake sezone na novo določili.

Ob plačilu članarine so člani zadruge dobili splavarsko knjižico.

4 S fotografij, ki jih je posnel Ludvik Cepec, je razvidno, da so s seboj na splavih peljali kolesa ter celo svinje.

5 Hiša je stala približno na mestu, kjer je danes pristan za turistični splav. Leta 1927 je Jakob Cepec za 40.000,00 takratnih din kupil zemljišče, na katerem je bila nekoč parna žaga. Na tem zemljišču je bila zgrajena hiša, v kateri je stanoval njegov sin Martin s svojo družino. Poleg hiše je bilo tudi gospodarsko poslopje. V njem si je Ludvik naredil hlev za konje. Poplavilo je Martinovo hišo in gospodarsko poslopje. Martin se je takrat preselil v Maribor na Studence, kjer še danes živita njegova hčerka in vnuk.

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

Leta 1936 so potrdili statut zadruge. Ludvik je gojil veliko ljubezen do knjig, ki jih je želel približati tudi splavarjem. V Ožbaltu sta z učiteljem Bregarjem ustanovila splavarsko knjižnico, ki je izposojala knjige članom zadruge. Splavarji so svojo pripadnost zadrugi, potrjevali z nošenjem posebnih zeleno-modrih splavarskih značk za klobukom. Osnutek zanjo je naredil Ludvik.

Leta 1936 je bil na velikem cerkvenem shodu na Remšniku med drugimi prisoten tudi ban Marko Natlačen. Opazil je Ludvika, ki je fotografiral s svojim fotoaparatom. Oba z Zofko je povabil k svoji mizi. Ludvik je imel priložnost, da ga je seznanil s težavami splavarjev. Izpostavil je problem, da v tistem času Ožbalt ni imel svoje železniške postaje. Splavarji, ki so se vračali domov, so morali tik pred domom še precej pešačiti. Ban Natlačen je predsednika in tajnika Splavarske zadruge povabil v Ljubljano. Tam sta vložila prošnjo za gradnjo železniške postaje Ožbalt in dosegla, da so imeli splavarji - člani zadruge 75% popust na železnici pri vožnjah domov.

Prvi vlak je na novi postaji Ožbalt obstal leta 1938. V Ožbalt so se preko reke pripeljali z brodom, ki je prevažal osebe in tovor iz enega na drugi rečni breg, vse do leta 1960.

Med drugo svetovno vojno so Nemci uničili veliko dokumentacije o delovanju splavarske zadruge.

FOTOGRAF

Zofka se je s splavom peljala samo enkrat. Z Ludvikom se je peljala do Dubrave na meji z Madžarsko. Potem pa se je sama vrnila nazaj. Kot dober fotograf je Zofki naredil nepozabno portretno fotografijo. S svojim, za tiste čase odličnim fotoaparatom Agfa Compur je ustvaril vrhunsko in enkratno serijo dokumentarnih fotografij posnetih na splavu. S fotografiranjem je začel leta 1928. Najprej je fotografiral na steklene plošče, kasneje pa si je kupil fotoaparat, ki je postal njegov zvesti spremljevalec na *flosariji*. Ustvaril je neprecenljivo zbirko dokumentarnih fotografij, ki govorijo o življenju in delu *flosarjev*.

DRUŽINA

Zofka je bila že od doma, v Trbonjah, navajena živeti dobro. Niso poznali pomanjkanja hrane in obleke. Po poroki sta s splavarjenjem zakonca dobro zaslužila, kar se je odrazilo tudi na njunem ekonomskem standardu.

Zofka je imela svojo izbrano šiviljo v Mariboru. Šivilja je bila njena sošolka iz nunske šole. Prijateljske stike sta obdržali vse do danes. Pri njej je naročala različna oblačila. Posebej ponosna je bila na nosečniško obleko. V bolnico je vzela tudi nov *šlafrok* (jutranjo haljo), ki ji ga je zašila šivilja[6]. Aprila 1940 je v slovenjgraški bolnišnici rodila prvorojenca Ludvika. Ime je dobil po očetu. Ljubkovalno pa so ga klicali Luček. Po rojstvu je prevzela skrb za gospodinjstvo in vzgojo sina. Sčasoma je prevzela skrb za onemogla Ludvikova starša in njegovo sestro Katro, ki je ostala neporočena doma pri starših.

6 V Splavarskem muzeju v Javniku je med drugim postavljena lutka noseče splavarjeve žene, ki hrepeneče zre na Dravo in čaka moža, da se vrne z rajže. Leta 2001 je bil kroj za to nosečniško obleko narejen po navodilih Zofke, ki je opisala svojo nosečniško obleko. Koroškemu pokrajinskemu muzeju je podarila še spodnje perilo, šlafrok in čevlje.

VOJNA

V letih tik pred izbruhom vojne so države, ki so se počutile ogrožene, stopnjevale vojaško pripravljenost. Pogosti so bili pozivi na orožne vaje. Tudi Ludvik, ki je bil pontonir[7] na Ptuju, se je moral večkrat udeležiti orožnih vaj. To je bilo za opravljanje poslov doma seveda moteče. Menda je moral hoditi pogosto na vaje predvsem zaradi tega, ker so mu nekateri v okolju nagajali zaradi poslovne uspešnosti.

Nekaj dni pred vojno je dobil Ludvik vpoklic v vojsko. Slutil je, da bo v kratkem vojna, vendar Zofke s tem ni vznemirjal. Ob slovesu je jokal. Govoril ji je, da bo prišel hitro nazaj in bosta lepo živela naprej. Zofka je bila preveč zavzeta z vsakdanjimi skrbmi, s skrbjo in nego za otroka in s kmečkimi vsakdanjimi opravili, da bi prepoznala resnost trenutka. Ostala je sama z enoletnim otrokom, z ostarelimi starši ter s posestvom, ki ga je bilo treba vzdrževati.

Kmalu po začetku vojne sta oče Jakob in konjar Jakej pod hlevom izkopala bunker, v katerega se je prišlo skozi svinjak. Jamo sta obložila z lesom. V njem so imeli štedilnik, nekaj zalog hrane (riž, kavo, sol, sladkor idr.) in karbidovke. Vanjo so skrili Ludvikove knjige. V skrivališču je bilo veliko prostora za pet odraslih oseb. Iz skrivališča so skopali tudi rov, ki je prišel na površino na sredi hriba pod hišo. Po njem bi se poskušali rešiti v primeru nevarnosti. Kasneje so skrivališče uporabljali partizani za skrivanje zaseženega orožja.

Družina je, kot še veliko drugih iz tega kraja, pomagala partizanom. Pekli so jim kruh in zanje kuhali hrano. Hrano so nabavljali na živilske karte, ki jim jih je na skrivaj priskrbela sestra Micka, ki je delala v gostilni v Labotu. Od Zofkinega doma iz Trbonj so jim pošiljali moko in druga živila.

Zofka je za partizansko bolnišnico na Zgornji Kapli prinašala zdravila iz Maribora od Ludvikovega ušesnega zdravnika dr. Cundriča, ki je zdravila priskrbel.

Nemškim oblastem so morali prijaviti vso živino, ki so jo imeli doma. Klali so lahko le z dovoljenjem. Pogosto niso prijavili vseh svinj in so klali na črno. Zofka se spominja koline, ki bi jih lahko stala življenja. Pozno popoldne, proti večeru, je Zofkin brat Hanza na dvorišču zaklal svinjo. Ravno takrat so opazili nemškega komandirja policijske postaje[8], ki je šel mimo njihove hiše. Jasno je bilo, da je videl zaklano svinjo. V strahu so pričakovali nemško patruljo. Hanza je celo predlagal, da zaklano svinjo vržejo v Dravo. Navsezadnje so jo skrili pod steljo na skednju. Z negotovostjo so ponoči nadaljevali s kolino. Ob sveči[9] je Hanzi svinjo *olupal* (odrl) in razkosal. S strahom so preživeli naslednji dan in čakali nemške vojake, ki jih pa ni bilo. Nemški oficir se je med naslednjim sprehodom ob gozdu po stezi, ki je vodila nad njihovo hišo, ustavil pri njih. Začel se je pogovarjati o njihovem velikem psu Rolfu, ki je lajal nanj. Povabili so ga v hišo ter ga pogostili s klobaso in kavo. Izkazalo se je, da je bil kmečki sin in tudi njegovi družini je bilo v vojni težko. Razumel je njihovo stisko, da so si na tak skrajni način izboljševali svoj položaj. Zofka mu je v zahvalo ponudila koline.

7 Pontonir - pripadnik posebne inženirske enote, ki postavlja pontonske mostove, ovire na rekah in bregovih, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, 1997.

8 Nemška policijska postaja je bila pri Času v Javniku.

9 Elektriko so pri Cepecovih dobili že pred drugo vojno. Napeljali so jo od sosedov Časov. Porabljeno elektriko so odplačevali s prostovoljnim delom pri čiščenju bazena za vodo.

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

REŠEVANJE

Od Ludvika dolgo niso imeli nobenih vesti. Vedeli so samo, da je vojni ujetnik. Zofka se je nenehno spraševala: *"Ali je živ? Kje je? Kako živi?"* S kolesom se je peljala na Ptuj, da bi dobila vsaj skope informacije o njem.

Spraševala je žene vojakov, ki so bili skupaj mobilizirani na Ptuju. O Ludviku niso vedeli ničesar. 25. avgusta je prispela njegova kartica v nemščini. Zofka je bila presrečna, da je dobila novice od njega. Ludvik je bil živ in zdrav v nemškem ujetništvu. Slišala je, da so nekatere ženske dobile za svoje može dovoljenja za vrnitev. V Rušah se je pri eni izmed njih pozanimala, na kakšen način lahko dobi dovoljenje za izpustitev moža. Potrdila so izdajali lokalni nemški uradniki. Za pomoč je zaprosila znanca, takratnega višjega vodjo Potočnika, ki je bil vojaški vodja za celotno območje s sedežem v kraju Potočnik pri Podvelki[10]. Da je pomagal, je bila zasluga njegove žene, ki se ji je Zofka zasmilila, ko ji je povedala svojo zgodbo. Vloge so sprejemali le določen čas. Zato je vlogo, da bi prispela pravočasno, nesla na pošto čez mejo v Arnež. Odgovor je prišel iz Berlina. Njen mož se bo vrnil iz ujetništva, če se bo do določenega dne javila v Berlinu, kjer bo dobila napotke ter dovolilnico za pot naprej.

Berlin pa je bil, še posebno za samo žensko, neznansko daleč. Zofkino znanje nemščine je bilo, kljub temu, da se je učila jezika, bolj skopo. Zato je prosila sorodnico iz Maribora, ki je dobro govorila nemško, če gre z njo. Kljub obljubi si je nekaj dni pred odhodom, zaradi svojih dveh sinov, premislila. Zofka je bila še vedno trdno prepričana, da gre po Ludvika - tudi sama, če bo potrebno. Nazadnje je, kljub nasprotovanju domačih, pripravil kovčke - njen oče. Pri sedemdesetih letih se je odločil, da ji pomaga.

Zofka se je pozanimala, kaj naj vzameta s seboj. Svetovali so ji predvsem hrano: meso, kruh, potico, živilske kartē. Oblekla sta se v najboljšo obleko ter se v prvih dneh januarja 1942 z vlakom odpeljala v Berlin. Izkazalo se je, da sta vzela s seboj premalo osebne prtljage, predvsem perila in obleke. S seboj sta nesla tudi obleko in perilo za Ludvika.

Do Berlina sta se vozila polna dva dni. V Berlinu sta se z avtotaksijem odpeljala na pristojni urad, kjer naj bi dobila nadaljnja navodila. Zofka je povedala, da sta prišla do vodilnega uradnika s podkupovanjem njegove tajnice. S hrano, ki sta jo prinesla s seboj, sta se počutila bogata. Zdelo se jima je, da so bili ljudje lačni, da so stradali. Celo oficirji na položajih niso imeli dovolj hrane. V zahvalo sta oficirju, ki je podpisal dovoljenje o izpustu Ludvika iz ujetništva, dala hrano.

Z navodili, kam in kako naj potujeta naprej, sta morala nekaj dni počakati na vlak za Bremen. Spala sta v hotelu. Zofki se je vtisnil v spomin dogodek, ko ju je na ulici po slovensko ogovoril neki mož. Bil je vojni ujetnik, ki je delal pri nekem peku. V tej pekarni sta dobila toplo zavetje in svež kruh. V njej sta preživljala dneve. Ponoči sta se spala v hotelu. Zaradi hudega mraza sta, pri več stopinj Celzija pod ničlo, spala skupaj v eni postelji. Pokrila sta se z dvema odejama, da jima je bilo bolj toplo. V glavah sta imela samo eno misel: *"Smer - Severno morje."*

Ko sta prispela v Bremenvörde, so ju najprej prijeli ter odpeljali na policijo. Bila sta lepo oblečena. Kljub ustreznim dokumentom so ju najprej imeli za Žida. Tri ure so ju zasliševali, pregledali prtljago ter obnemeli ob pogledu na hrano, ki sta jo nosila s sabo:

10 V pogovornem jeziku se kraj še danes imenuje po njem.

meso, kolače, maslo, potice ter svež kruh iz Berlina. Sanje za mnoge. V hladnih, vojnih dneh so jima olajšale pot do Ludvika. Čakala sta nanj.

Pripeljali so ga s tovornjakom polnim sestradanih, razcapanih in prezeblih vojnih ujetnikov. Ludvik je bil v obupnem stanju, da sta ga komaj spoznala. Ob ponovnem snidenju z ljubljeno ženo je doživel čustveni šok. Zajokal je. Zaradi mnogih bolezni ter uši, ki so bile prisotne pri ujetnikih, jima niso dovolili, da bi se objela. Stala sta, predolgo ločena drug od drugega. Odpeljali so ga. Čez čas se je vrnil očiščen, v svežih oblačilih. Po tem trenutku sta koprnela v mesecih ločitve. Resničnost je bila veliko lepša od sanj.

Očitno shujšanemu Ludviku se je zavrtelo, ko je videl vso hrano, ki sta jo prinesla od doma. Da je preživel v taborišču, je za nakup skope dodatne hrane prodal vse razen poročnega prstana. Brskal je med odpadki, jedel surove krompirjeve olupke. Stradal in trpel je kot ostali taboriščniki. Zofka je s preostalo hrano, ki sta jo z očetom še imela s seboj, dosegla, da so dobili tri brezplačne vozovnice za prvi razred vse do Dravograda.

Doma je Zofka z veseljem skrbela za onemoglega Ludvika. Ludvika so, glede na njegov položaj, začeli postopno navajati na hrano. Kuhala mu je posebno hrano, da se je telo ponovno okrepilo. V treh dneh po prihodu domov je dobil od lokalnih oblasti poziv, da naj se oglasi na delu pri okrajnem županu. Tega dela ni želel sprejeti. Pridobil je zdravniško spričevalo od dr. Cundriča, da je gluh[11]. Kasneje je bil dodeljen na Ptuj, v vojaško tesarsko delavnico. Ludvik je prihajal domov vsak drugi konec tedna. Enkrat ga je na Ptuju obiskala Zofka skupaj z nečakinjo Marijo. Na obisk sta se peljali s kolesom. Na tej poti sta doživeli bombni napad na Maribor in odnesli celo kožo.

Časi so bili hudi in ljudje so potrebovali čas, da so spravili svoja življenja v stare kolesnice. Ni bilo več tako kot prej. Ljudje, ki jih ni bilo več, so s praznino spominjali na hude čase.

ZADNJI FLOS

Nemška okupacija je predstavljala začetek konca pomembne gospodarske panoge v Dravski dolini. Nemci so družini Cepec odvzeli težak motor DKW in konje ter zaplenili ves les za splavarjenje.

Z graditvijo verige hidroelektrarn na Dravi se je končalo izjemno zanimivo in bogato življenje z reko. Leta 1943 je bil Ludvik že stalno doma. S prijatelji in bratoma so želeli obnoviti flosarijo. Zadnji splav sta peljala Ludvik in Martin Cepec za gospodarja Franceta iz Ožbalta. Na to rajžo leta 1943 je Ludvik vzel tudi sina Lučeka in nastale so še zadnje dokumentarne fotografije posnete s splava.

PREDSEDNIK ZADRUGE

Po vojni je življenje postalo znosnejše. Ljudje so postali vedrejši, bolj optimistični in zagnani. Tudi Ludvik ni stal križem rok. Vpet je bil v družbeno in gospodarsko življenje v Ožbaltu. Bil je veren človek, kar mu je povzročilo nemalo težav.

Bil pa je tudi dvakrat priprt v mariborskih zaporih[12]. Ljudje pa so mu zaupali in ga

11 Težave s sluhom je imel že v mladostnih letih.

12 V prvem primeru je bil priprt, ker so izginili živilski boni za sto kilogramov moke in so se kasneje našli. V drugem primeru pa je šlo za neresnično izjavo osebe, češ da ga je videla, ko je pljuval Titovo sliko.

izvolili za predsednika NAPROZE[13] v Ožbaltu. Poleg zadruge v Ožbaltu so ustanovili še šest manjših podružničnih trgovin z nekaj zaposlenimi.

S tovornjakom, Opel Blitzom na lesni plin, se je vozil v Maribor, kjer je nabavljal potrebno blago za zadrugo. S svojo razgledanostjo je Ludvik svoji družini odpiral nova obzorja. S seboj na pot je pogosto jemal sina Lučeka, ki je vožnje domov preživljal na *kripi* tovornjaka. Zofko in Lučeka je vodil v gledališče in kino. Peljal ju je na otroško predstavo Rdeča kapica v gledališče Maribor. Še danes se nasmejijo, ko se spomnijo, da je Zofka med kinopredstavo v Ljubljani zaspala. Z vlakom so šli na romanje na Trsat. Ludvik je leta 1948 peljal krajane Ožbalta na romanje na Brezje in na Bled, kjer so med drugim videli celo Tita. Peljali so se s tovornjakom. Na prikolico tovornjaka so naložili klopi iz kulturnega doma, na katerih so sedeli med vožnjo.

Za Zofko je bil čas, takoj po vojni, lep. Ni imela občutka, da jim kaj manjka. Srečno snidenje, konec vojne in rojstvo drugega sina Lojzeta je leta 1947 obetalo nov začetek.

NESREČA

Leto 1949. Navsezgodaj zjutraj je bila pri hiši naglica. Potrebno je bilo pripraviti zajtrk za vso družino, nahraniti krave, za katere je zjutraj zmanjkalo krme. Opravki so Zofki in Ludviku vzeli nekaj več časa. Mudilo se mu je na delo v trgovino. Ludvik se je z enourno zamudo v naglici odpeljal s kolesom proti Ožbaltu. Čez slabe pol ure je, po klancu do hiše, prisopihal voznik tovornjaka ter ji sporočil, da se je Ludvik s kolesom ponesrečil. Zlomile so se vilice na kolesu. Dveletnega Lojzeka in devetletnega Ludvika je pustila v varstvo babici. Zofka se je s svojim kolesom odpeljala do mesta nesreče.

Ležal je okrvavljen in nezavesten ob robu ceste. Okrog njega so se že zbirali ljudje, prispel je tudi zdravnik. Zofka ga je želela stisniti k sebi. Zdravnik ji je svetoval z besedami: *"Umrl bo, če ga bote dvignali! Sej bo prišel rešilec, ne skrbite."* Zofka ni želela, da njenega moža odpeljejo z rešilnim avtomobilom v bolnišnico. Prosila je nekaj mož, da so ga previdno prenesli v bližnjo gostilno Peteržinek. Tam so pripravili zanj posteljo. Ob njem je bedela dan in noč. Njegovo življenje je viselo na nitki z diagnozo - prelom možganskega dna. Zofka mu je vztrajno menjala obkladke - ledene obkladke na glavi, tople pri nogah. Glede na njegovo slabo fizično stanje so bili vsi prepričani, da bo umrl. Po treh dneh je prišel k zavesti. Prenesli so ga v vas Ožbalt, v Dittingerjevo hišo, v stanovanje Zofkine sestre Pepce. Štirinajst dni po nesreči si je toliko opomogel, da so ga možje na nosilih prenesli iz Ožbalta v Javnik.

TRETJA SREČA

Ludvik je dobro okreval in ozdravel. Nesreča mu je pustila trajne posledice. V začetku je težje govoril, obnavljal je veščine branja, pisanja in računanja. Ludvika so od časa do časa pestili glavoboli.

13 NAPROZE Nabavne prodajne zadruge, organizirane leta 1946. "Svoje delovanje so NAPROZE usmerile na nabavo gospodinjskih potrebščin in vsega, kar so potrebovali na kmetih, ter na vnovčevanje (odkup) kmetijskih pridelkova (Grabner, Valerija, Požežnik, Melita: Koroška krajina 1945 - 1953, Slovenj Gradec, 1991, str. 29.)

Za delo v trgovini ni bil več sposoben, po daljši bolniški odsotnosti se je invalidsko upokojil. Pri enainštiridesetih letih se je njegovo plodno in delovno življenjsko obdobje končalo.

Z Zofko pa nista opustila vseh načrtov. Leta 1953 se jima je rodil tretji sin Jožek. Življenje se je umirilo in dobilo nov smisel. Ludvik se je pridružil Zofki, ki je do takrat vodila posestvo, pri kmetovanju. Posebej se je posvetil čebelarstvu in sadjarstvu. Branje je bil njegov konjiček, ki mu je posvečal veliko časa. Posebej se je zanimal za tehniko in astronomijo. Imel je celo svoj priročni daljnogled za opazovanje zvezd. V jeseni 1989 je umrl doma v enainosemdesetem letu starosti.

Zofka ima še vedno veliko energije. Njena pripoved je prijetna in gostobesedna. Je živahna sogovornica. Vodila nanju je po vrtu, kjer je poleg zelenjave gojila tudi zelišča in rože. Pred kratkim se je s Cepčevega posestva umaknila v Koroški dom starostnikov v Črneče. Želiva ji prijetno počutje in nove življenjske izzive.

Namesto zaključka želiva dodati najino spoznanje, da je bilo znanje, ki ga je pridobila v gospodinjski šoli, pomembno zanjo in za družino, saj je odlična kuharica. Imeli sva priložnost uživati v njenih kulinaričnih dobrotah. Posebno slastna je bila jabolčna pita.

Ludvik Cepec

Dnevnik ujetnika 1941-1942

IZ OŽBALTA OB DRAVI V NEMŠKEM UJETNIŠTVU OD 11. APRILA DO 14. JANUARJA 1942

Za objavo jetniškega dnevnika našega rojaka iz Ožbalta ob Dravi smo se odločili zategadelj, ker skoraj ne poznamo dokumentov, ki bi pričali o usodi in trpljenju ujetih slovenskih vojakov iz aprilske vojne ob napadu na Jugoslavijo leta 1941, zlasti ne avtobiografskih pričevanj.

Pisec dnevnika je prišel 18. aprila 1941 v ujetniško taborišče Sandbostel severno od Bremena, kjer je bila uprava ujetniških taborišč Stalag X B. Pripadalo ji je 780 izpostav z desetimi do štiridesetimi ujetniki, 90% tukajšnjih ujetnikov pa je moralo delati na kmetijah. Od 1939 do 1945 je šlo skozi ta taborišča več kot milijon ujetnikov, pripadnikov šestinštiridesetih narodov! Okrog 50.000 jih je umrlo zaradi lakote in slabega ravnanja. Nemška vojaška oblast jih je delila na kategorije po nacistični rasni vrednostni lestvici. Na vrhu so bili Američani in Angleži, sledili so Francozi in Belgijci, za njimi so bili Grki, na dnu Poljaki in od septembra 1943 Italijani. Najnižje so bili razvrščeni ujetniki iz Sovjetske zveze. Ženevsko konvencijo so za večvredne skupine ujetnikov do neke mere vendarle upoštevali, medtem ko sovjetski in italijanski ujetniki denimo niso smeli dobivati paketov iz domovine, njihovi svojci pa niso smeli zvedeti niti tega, da so živi. (Vir - Medmrežje: http://www.dokumentationsstaette-sandbostel.de/lageplan.htm).

Jugoslovani v tem viru niso omenjeni, iz pričujočega dnevnika zvemo, da so imeli slovenski ujetniki bržkone vsaj tak položaj kot Belgijci, saj so smeli pisati domov in od doma prejemati pakete.

Urednik

LUDVIK CEPEC

DNEVNIK UJETNIKA 1941-1942*

Notes fur
Kriegsgefangenen
Zeppetz Ludwig
90.442.
10.B.stalag

* Originalni očetov dnevnik - redek dokument iz časa nemškega vojnega ujetništva v prvih mesecih okupacije hrani sin Ludvik Cepec. Objavljamo ga v originalnem zapisu, brez lektorskega posega v besedilo! (op. ured.)

Ludvik Cepec leta 1932

Ujet sem bil na sam veliki petek 11. 4. 41. zjutraj ob 8h blizu Ormoža na veliki cesti. Kako sem prišel tja, o tem ta dnevnik nič ne ve. Bili smo: jaz, Jakec, Helbl Franc, Pušnik Franc, Ferk Ferdo. Trdno smo upali da bomo na Veliko noč popoldan doma, pa četudi nas nemški vojaki dobijo, saj nas bodo takoj izpustili in dali še pismena dovoljenja za na pot. Odgnali so nas v Ormoški grad, kjer so nas zastražili ter popoldan s tovornim avtom zapeljali v Radkersburg v Kriegsgefangene Sammel - Lager! Zbogom ljubi dom, razočaranje veliko, vendar upanje še živi. Na vel.ponedeljek so nas spokali v en dolg tovorni vlak, in nastopili smo najbolj žalostno rajžo, pot v sužnost. Občutki? Črn obup, čim dlje se vozimo bolj sem otopel za vse. Saj ne vem ali se mi sanja ali je res. Oh kolikokrat sem bil prepričan da sanjam! Preko Leibnitz, Graz, Leoben, Ebeni, Pongau, Salzburg, Regensburg, Hof, Leipzig, Hannover, Bremen smo po skoraj 5 dnevni vožnji prispeli 18. 4. zvečer v Bremervoerde, ter marširali 13 km daleč v Stalag X. B. Sandbostel. Tukaj smo v stalnem upanju da gremo v skratkem spet domov, preživeli 14 dni, ki so še nekam hitro minili. Dne 3. 5. so nas pa vjutro razsortirali ter nas okoli 700 poslali na delo. Še vedno smo verjeli da je to samo za kratek čas. V soboto 3.5. zvečer smo prispeli v vas Uenzen , Kreis Grafschaft Hoya blizu Bremena. Vjutro, v nedeljo 4. 5. so nas pa na "sejmu" razdelili med kmete. Jaz sem postal tolmač in sobni starešina, ter bil dodeljen h kmetu Heinz Müller, 56. Tukaj sem se "učil" modernega poljskega, in sploh kmetijskega dela. Skraja je šlo trdo, dela nevajen sem zelo shujal. Upanje na hitro vrnitev domov so stalno oživljale govorice da smo za 40 dni tukaj sem poslani. Samo za 6 tednov! Ti tedni so pa minuli točno 14 junija!

(in dalje na drugi strani)

Danes 15. 6. 1941. smo pokopali naše upanje na hitro vrnitev domov! Vsi smo bili trdno prepričani da bomo samo 6 tednov tukaj v Uenzenu, kakor se je zadnje čase povsod govorilo. Celo jaz, ki sem bil trdno uverjen v 40 dnevno bivanje v tem lageru, sem napravil križ preko vseh teh lepih sanj in utvar.

Zopet se je dom in moja mala ljuba familija odmaknila nekam daleč tja proti jeseni ali Bog ve kako daleč!

In 16. 6. 1941. je zopet prisijala drobna lučka upanja "Kamerad" Jeseničnik Franz, 91.498 XB Brüning Joh. 27, je slišal v radio da "Steiermarker" an 1. 2. und 3.juli alle zu hause" in seveda je to zopet velika novica, kakor jih je bilo že precej, od kar sem v tej novi službi. Nekateri verjamejo vse, drugi pa zopet nič. Jaz samo prosim Boga da bi nas čimprej rešil od tukaj in nas zopet vrnil nazaj v sredo med naše ljube!

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

Leta 1936 so potrdili statut zadruge. Ludvik je gojil veliko ljubezen do knjig, ki jih je želel približati tudi splavarjem. V Ožbaltu sta z učiteljem Bregarjem ustanovila splavarsko knjižnico, ki je izposojala knjige članom zadruge. Splavarji so svojo pripadnost zadrugi, potrjevali z nošenjem posebnih zeleno-modrih splavarskih značk za klobukom. Osnutek zanjo je naredil Ludvik.

Leta 1936 je bil na velikem cerkvenem shodu na Remšniku med drugimi prisoten tudi ban Marko Natlačen. Opazil je Ludvika, ki je fotografiral s svojim fotoaparatom. Oba z Zofko je povabil k svoji mizi. Ludvik je imel priložnost, da ga je seznanil s težavami splavarjev. Izpostavil je problem, da v tistem času Ožbalt ni imel svoje železniške postaje. Splavarji, ki so se vračali domov, so morali tik pred domom še precej pešačiti. Ban Natlačen je predsednika in tajnika Splavarske zadruge povabil v Ljubljano. Tam sta vložila prošnjo za gradnjo železniške postaje Ožbalt in dosegla, da so imeli splavarji - člani zadruge 75% popust na železnici pri vožnjah domov.

Prvi vlak je na novi postaji Ožbalt obstal leta 1938. V Ožbalt so se preko reke pripeljali z brodom, ki je prevažal osebe in tovor iz enega na drugi rečni breg, vse do leta 1960.

Med drugo svetovno vojno so Nemci uničili veliko dokumentacije o delovanju splavarske zadruge.

FOTOGRAF

Zofka se je s splavom peljala samo enkrat. Z Ludvikom se je peljala do Dubrave na meji z Madžarsko. Potem pa se je sama vrnila nazaj. Kot dober fotograf je Zofki naredil nepozabno portretno fotografijo. S svojim, za tiste čase odličnim fotoaparatom Agfa Compur je ustvaril vrhunsko in enkratno serijo dokumentarnih fotografij posnetih na splavu. S fotografiranjem je začel leta 1928. Najprej je fotografiral na steklene plošče, kasneje pa si je kupil fotoaparat, ki je postal njegov zvesti spremljevalec na *flosariji*. Ustvaril je neprecenljivo zbirko dokumentarnih fotografij, ki govorijo o življenju in delu *flosarjev*.

DRUŽINA

Zofka je bila že od doma, v Trbonjah, navajena živeti dobro. Niso poznali pomanjkanja hrane in obleke. Po poroki sta s splavarjenjem zakonca dobro zaslužila, kar se je odrazilo tudi na njunem ekonomskem standardu.

Zofka je imela svojo izbrano šiviljo v Mariboru. Šivilja je bila njena sošolka iz nunske šole. Prijateljske stike sta obdržali vse do danes. Pri njej je naročala različna oblačila. Posebej ponosna je bila na nosečniško obleko. V bolnico je vzela tudi nov *šlafrok* (jutranjo haljo), ki ji ga je zašila šivilja[6]. Aprila 1940 je v slovenjgraški bolnišnici rodila prvorojenca Ludvika. Ime je dobil po očetu. Ljubkovalno pa so ga klicali Luček. Po rojstvu je prevzela skrb za gospodinjstvo in vzgojo sina. Sčasoma je prevzela skrb za onemogla Ludvikova starša in njegovo sestro Katro, ki je ostala neporočena doma pri starših.

6 V Splavarskem muzeju v Javniku je med drugim postavljena lutka noseče splavarjeve žene, ki hrepeneče zre na Dravo in čaka moža, da se vrne z rajže. Leta 2001 je bil kroj za to nosečniško obleko narejen po navodilih Zofke, ki je opisala svojo nosečniško obleko. Koroškemu pokrajinskemu muzeju je podarila še spodnje perilo, šlafrok in čevlje.

VOJNA

V letih tik pred izbruhom vojne so države, ki so se počutile ogrožene, stopnjevale vojaško pripravljenost. Pogosti so bili pozivi na orožne vaje. Tudi Ludvik, ki je bil pontonir[7] na Ptuju, se je moral večkrat udeležiti orožnih vaj. To je bilo za opravljanje poslov doma seveda moteče. Menda je moral hoditi pogosto na vaje predvsem zaradi tega, ker so mu nekateri v okolju nagajali zaradi poslovne uspešnosti.

Nekaj dni pred vojno je dobil Ludvik vpoklic v vojsko. Slutil je, da bo v kratkem vojna, vendar Zofke s tem ni vznemirjal. Ob slovesu je jokal. Govoril ji je, da bo prišel hitro nazaj in bosta lepo živela naprej. Zofka je bila preveč zavzeta z vsakdanjimi skrbmi, s skrbjo in nego za otroka in s kmečkimi vsakdanjimi opravili, da bi prepoznala resnost trenutka. Ostala je sama z enoletnim otrokom, z ostarelimi starši ter s posestvom, ki ga je bilo treba vzdrževati.

Kmalu po začetku vojne sta oče Jakob in konjar Jakej pod hlevom izkopala bunker, v katerega se je prišlo skozi svinjak. Jamo sta obložila z lesom. V njem so imeli štedilnik, nekaj zalog hrane (riž, kavo, sol, sladkor idr.) in karbidovke. Vanjo so skrili Ludvikove knjige. V skrivališču je bilo veliko prostora za pet odraslih oseb. Iz skrivališča so skopali tudi rov, ki je prišel na površino na sredi hriba pod hišo. Po njem bi se poskušali rešiti v primeru nevarnosti. Kasneje so skrivališče uporabljali partizani za skrivanje zaseženega orožja.

Družina je, kot še veliko drugih iz tega kraja, pomagala partizanom. Pekli so jim kruh in zanje kuhali hrano. Hrano so nabavljali na živilske karte, ki jim jih je na skrivaj priskrbela sestra Micka, ki je delala v gostilni v Labotu. Od Zofkinega doma iz Trbonj so jim pošiljali moko in druga živila.

Zofka je za partizansko bolnišnico na Zgornji Kapli prinašala zdravila iz Maribora od Ludvikovega ušesnega zdravnika dr. Cundriča, ki je zdravila priskrbel.

Nemškim oblastem so morali prijaviti vso živino, ki so jo imeli doma. Klali so lahko le z dovoljenjem. Pogosto niso prijavili vseh svinj in so klali na črno. Zofka se spominja koline, ki bi jih lahko stala življenja. Pozno popoldne, proti večeru, je Zofkin brat Hanza na dvorišču zaklal svinjo. Ravno takrat so opazili nemškega komandirja policijske postaje[8], ki je šel mimo njihove hiše. Jasno je bilo, da je videl zaklano svinjo. V strahu so pričakovali nemško patruljo. Hanza je celo predlagal, da zaklano svinjo vržejo v Dravo. Navsezadnje so jo skrili pod steljo na skednju. Z negotovostjo so ponoči nadaljevali s kolino. Ob sveči[9] je Hanzi svinjo *olupal* (odrl) in razkosal. S strahom so preživeli naslednji dan in čakali nemške vojake, ki jih pa ni bilo. Nemški oficir se je med naslednjim sprehodom ob gozdu po stezi, ki je vodila nad njihovo hišo, ustavil pri njih. Začel se je pogovarjati o njihovem velikem psu Rolfu, ki je lajal nanj. Povabili so ga v hišo ter ga pogostili s klobaso in kavo. Izkazalo se je, da je bil kmečki sin in tudi njegovi družini je bilo v vojni težko. Razumel je njihovo stisko, da so si na tak skrajni način izboljševali svoj položaj. Zofka mu je v zahvalo ponudila koline.

7 Pontonir - pripadnik posebne inženirske enote, ki postavlja pontonske mostove, ovire na rekah in bregovih, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, 1997.

8 Nemška policijska postaja je bila pri Času v Javniku.

9 Elektriko so pri Cepecovih dobili že pred drugo vojno. Napeljali so jo od sosedov Časov. Porabljeno elektriko so odplačevali s prostovoljnim delom pri čiščenju bazena za vodo.

Brigita Rajšter, Nina Šisernik

REŠEVANJE

Od Ludvika dolgo niso imeli nobenih vesti. Vedeli so samo, da je vojni ujetnik. Zofka se je nenehno spraševala: *"Ali je živ? Kje je? Kako živi?"* S kolesom se je peljala na Ptuj, da bi dobila vsaj skope informacije o njem.

Spraševala je žene vojakov, ki so bili skupaj mobilizirani na Ptuju. O Ludviku niso vedeli ničesar. 25. avgusta je prispela njegova kartica v nemščini. Zofka je bila presrečna, da je dobila novice od njega. Ludvik je bil živ in zdrav v nemškem ujetništvu. Slišala je, da so nekatere ženske dobile za svoje može dovoljenja za vrnitev. V Rušah se je pri eni izmed njih pozanimala, na kakšen način lahko dobi dovoljenje za izpustitev moža. Potrdila so izdajali lokalni nemški uradniki. Za pomoč je zaprosila znanca, takratnega višjega vodjo Potočnika, ki je bil vojaški vodja za celotno območje s sedežem v kraju Potočnik pri Podvelki[10]. Da je pomagal, je bila zasluga njegove žene, ki se ji je Zofka zasmilila, ko ji je povedala svojo zgodbo. Vloge so sprejemali le določen čas. Zato je vlogo, da bi prispela pravočasno, nesla na pošto čez mejo v Arnež. Odgovor je prišel iz Berlina. Njen mož se bo vrnil iz ujetništva, če se bo do določenega dne javila v Berlinu, kjer bo dobila napotke ter dovolilnico za pot naprej.

Berlin pa je bil, še posebno za samo žensko, neznansko daleč. Zofkino znanje nemščine je bilo, kljub temu, da se je učila jezika, bolj skopo. Zato je prosila sorodnico iz Maribora, ki je dobro govorila nemško, če gre z njo. Kljub obljubi si je nekaj dni pred odhodom, zaradi svojih dveh sinov, premislila. Zofka je bila še vedno trdno prepričana, da gre po Ludvika - tudi sama, če bo potrebno. Nazadnje je, kljub nasprotovanju domačih, pripravil kovčke - njen oče. Pri sedemdesetih letih se je odločil, da ji pomaga.

Zofka se je pozanimala, kaj naj vzameta s seboj. Svetovali so ji predvsem hrano: meso, kruh, potico, živilske karte. Oblekla sta se v najboljšo obleko ter se v prvih dneh januarja 1942 z vlakom odpeljala v Berlin. Izkazalo se je, da sta vzela s seboj premalo osebne prtljage, predvsem perila in obleke. S seboj sta nesla tudi obleko in perilo za Ludvika.

Do Berlina sta se vozila polna dva dni. V Berlinu sta se z avtotaksijem odpeljala na pristojni urad, kjer naj bi dobila nadaljnja navodila. Zofka je povedala, da sta prišla do vodilnega uradnika s podkupovanjem njegove tajnice. S hrano, ki sta jo prinesla s seboj, sta se počutila bogata. Zdelo se jima je, da so bili ljudje lačni, da so stradali. Celo oficirji na položajih niso imeli dovolj hrane. V zahvalo sta oficirju, ki je podpisal dovoljenje o izpustu Ludvika iz ujetništva, dala hrano.

Z navodili, kam in kako naj potujeta naprej, sta morala nekaj dni počakati na vlak za Bremen. Spala sta v hotelu. Zofki se je vtisnil v spomin dogodek, ko ju je na ulici po slovensko ogovoril neki mož. Bil je vojni ujetnik, ki je delal pri nekem peku. V tej pekarni sta dobila toplo zavetje in svež kruh. V njej sta preživljala dneve. Ponoči sta se spala v hotelu. Zaradi hudega mraza sta, pri več stopinj Celzija pod ničlo, spala skupaj v eni postelji. Pokrila sta se z dvema odejama, da jima je bilo bolj toplo. V glavah sta imela samo eno misel: *"Smer - Severno morje."*

Ko sta prispela v Bremenvörde, so ju najprej prijeli ter odpeljali na policijo. Bila sta lepo oblečena. Kljub ustreznim dokumentom so ju najprej imeli za Žida. Tri ure so ju zasliševali, pregledali prtljago ter obnemeli ob pogledu na hrano, ki sta jo nosila s sabo:

10 V pogovornem jeziku se kraj še danes imenuje po njem.

meso, kolače, maslo, potice ter svež kruh iz Berlina. Sanje za mnoge. V hladnih, vojnih dneh so jima olajšale pot do Ludvika. Čakala sta nanj.

Pripeljali so ga s tovornjakom polnim sestradanih, razcapanih in prezeblih vojnih ujetnikov. Ludvik je bil v obupnem stanju, da sta ga komaj spoznala. Ob ponovnem snidenju z ljubljeno ženo je doživel čustveni šok. Zajokal je. Zaradi mnogih bolezni ter uši, ki so bile prisotne pri ujetnikih, jima niso dovolili, da bi se objela. Stala sta, predolgo ločena drug od drugega. Odpeljali so ga. Čez čas se je vrnil očiščen, v svežih oblačilih. Po tem trenutku sta koprnela v mesecih ločitve. Resničnost je bila veliko lepša od sanj.

Očitno shujšanemu Ludviku se je zavrtelo, ko je videl vso hrano, ki sta jo prinesla od doma. Da je preživel v taborišču, je za nakup skope dodatne hrane prodal vse razen poročnega prstana. Brskal je med odpadki, jedel surove krompirjeve olupke. Stradal in trpel je kot ostali taboriščniki. Zofka je s preostalo hrano, ki sta jo z očetom še imela s seboj, dosegla, da so dobili tri brezplačne vozovnice za prvi razred vse do Dravograda.

Doma je Zofka z veseljem skrbela za onemoglega Ludvika. Ludvika so, glede na njegov položaj, začeli postopno navajati na hrano. Kuhala mu je posebno hrano, da se je telo ponovno okrepilo. V treh dneh po prihodu domov je dobil od lokalnih oblasti poziv, da naj se oglasi na delu pri okrajnem županu. Tega dela ni želel sprejeti. Pridobil je zdravniško spričevalo od dr. Cundriča, da je gluh[11]. Kasneje je bil dodeljen na Ptuj, v vojaško tesarsko delavnico. Ludvik je prihajal domov vsak drugi konec tedna. Enkrat ga je na Ptuju obiskala Zofka skupaj z nečakinjo Marijo. Na obisk sta se peljali s kolesom. Na tej poti sta doživeli bombni napad na Maribor in odnesli celo kožo.

Časi so bili hudi in ljudje so potrebovali čas, da so spravili svoja življenja v stare kolesnice. Ni bilo več tako kot prej. Ljudje, ki jih ni bilo več, so s praznino spominjali na hude čase.

ZADNJI FLOS

Nemška okupacija je predstavljala začetek konca pomembne gospodarske panoge v Dravski dolini. Nemci so družini Cepec odvzeli težak motor DKW in konje ter zaplenili ves les za splavarjenje.

Z graditvijo verige hidroelektrarn na Dravi se je končalo izjemno zanimivo in bogato življenje z reko. Leta 1943 je bil Ludvik že stalno doma. S prijatelji in bratoma so želeli obnoviti flosarijo. Zadnji splav sta peljala Ludvik in Martin Cepec za gospodarja Franceta iz Ožbalta. Na to rajžo leta 1943 je Ludvik vzel tudi sina Lučeka in nastale so še zadnje dokumentarne fotografije posnete s splava.

PREDSEDNIK ZADRUGE

Po vojni je življenje postalo znosnejše. Ljudje so postali vedrejši, bolj optimistični in zagnani. Tudi Ludvik ni stal križem rok. Vpet je bil v družbeno in gospodarsko življenje v Ožbaltu. Bil je veren človek, kar mu je povzročilo nemalo težav.

Bil pa je tudi dvakrat priprt v mariborskih zaporih[12]. Ljudje pa so mu zaupali in ga

11 Težave s sluhom je imel že v mladostnih letih.

12 V prvem primeru je bil priprt, ker so izginili živilski boni za sto kilogramov moke in so se kasneje našli. V drugem primeru pa je šlo za neresnično izjavo osebe, češ da ga je videla, ko je pljuval Titovo sliko.

izvolili za predsednika NAPROZE[13] v Ožbaltu. Poleg zadruge v Ožbaltu so ustanovili še šest manjših podružničnih trgovin z nekaj zaposlenimi.

S tovornjakom, Opel Blitzom na lesni plin, se je vozil v Maribor, kjer je nabavljal potrebno blago za zadrugo. S svojo razgledanostjo je Ludvik svoji družini odpiral nova obzorja. S seboj na pot je pogosto jemal sina Lučeka, ki je vožnje domov preživljal na *kripi* tovornjaka. Zofko in Lučeka je vodil v gledališče in kino. Peljal ju je na otroško predstavo Rdeča kapica v gledališče Maribor. Še danes se nasmejijo, ko se spomnijo, da je Zofka med kinopredstavo v Ljubljani zaspala. Z vlakom so šli na romanje na Trsat. Ludvik je leta 1948 peljal krajane Ožbalta na romanje na Brezje in na Bled, kjer so med drugim videli celo Tita. Peljali so se s tovornjakom. Na prikolico tovornjaka so naložili klopi iz kulturnega doma, na katerih so sedeli med vožnjo.

Za Zofko je bil čas, takoj po vojni, lep. Ni imela občutka, da jim kaj manjka. Srečno snidenje, konec vojne in rojstvo drugega sina Lojzeta je leta 1947 obetalo nov začetek.

NESREČA

Leto 1949. Navsezgodaj zjutraj je bila pri hiši naglica. Potrebno je bilo pripraviti zajtrk za vso družino, nahraniti krave, za katere je zjutraj zmanjkalo krme. Opravki so Zofki in Ludviku vzeli nekaj več časa. Mudilo se mu je na delo v trgovino. Ludvik se je z enourno zamudo v naglici odpeljal s kolesom proti Ožbaltu. Čez slabe pol ure je, po klancu do hiše, prisopihal voznik tovornjaka ter ji sporočil, da se je Ludvik s kolesom ponesrečil. Zlomile so se vilice na kolesu. Dveletnega Lojzeka in devetletnega Ludvika je pustila v varstvo babici. Zofka se je s svojim kolesom odpeljala do mesta nesreče.

Ležal je okrvavljen in nezavesten ob robu ceste. Okrog njega so se že zbirali ljudje, prispel je tudi zdravnik. Zofka ga je želela stisniti k sebi. Zdravnik ji je svetoval z besedami: *"Umrl bo, če ga bote dvignali! Sej bo prišel rešilec, ne skrbite."* Zofka ni želela, da njenega moža odpeljejo z rešilnim avtomobilom v bolnišnico. Prosila je nekaj mož, da so ga previdno prenesli v bližnjo gostilno Peteržinek. Tam so pripravili zanj posteljo. Ob njem je bedela dan in noč. Njegovo življenje je viselo na nitki z diagnozo - prelom možganskega dna. Zofka mu je vztrajno menjala obkladke - ledene obkladke na glavi, tople pri nogah. Glede na njegovo slabo fizično stanje so bili vsi prepričani, da bo umrl. Po treh dneh je prišel k zavesti. Prenesli so ga v vas Ožbalt, v Dittingerjevo hišo, v stanovanje Zofkine sestre Pepce. Štirinajst dni po nesreči si je toliko opomogel, da so ga možje na nosilih prenesli iz Ožbalta v Javnik.

TRETJA SREČA

Ludvik je dobro okreval in ozdravel. Nesreča mu je pustila trajne posledice. V začetku je težje govoril, obnavljal je veščine branja, pisanja in računanja. Ludvika so od časa do časa pestili glavoboli.

13 NAPROZE Nabavne prodajne zadruge, organizirane leta 1946. "Svoje delovanje so NAPROZE usmerile na nabavo gospodinjskih potrebščin in vsega, kar so potrebovali na kmetih, ter na vnovčevanje (odkup) kmetijskih pridelkova (Grabner, Valerija, Požežnik, Melita: Koroška krajina 1945 - 1953, Slovenj Gradec, 1991, str. 29.)

Za delo v trgovini ni bil več sposoben, po daljši bolniški odsotnosti se je invalidsko upokojil. Pri enainštiridesetih letih se je njegovo plodno in delovno življenjsko obdobje končalo.

Z Zofko pa nista opustila vseh načrtov. Leta 1953 se jima je rodil tretji sin Jožek. Življenje se je umirilo in dobilo nov smisel. Ludvik se je pridružil Zofki, ki je do takrat vodila posestvo, pri kmetovanju. Posebej se je posvetil čebelarstvu in sadjarstvu. Branje je bil njegov konjiček, ki mu je posvečal veliko časa. Posebej se je zanimal za tehniko in astronomijo. Imel je celo svoj priročni daljnogled za opazovanje zvezd. V jeseni 1989 je umrl doma v enainosemdesetem letu starosti.

Zofka ima še vedno veliko energije. Njena pripoved je prijetna in gostobesedna. Je živahna sogovornica. Vodila nanju je po vrtu, kjer je poleg zelenjave gojila tudi zelišča in rože. Pred kratkim se je s Cepčevega posestva umaknila v Koroški dom starostnikov v Črneče. Želiva ji prijetno počutje in nove življenjske izzive.

Namesto zaključka želiva dodati najino spoznanje, da je bilo znanje, ki ga je pridobila v gospodinjski šoli, pomembno zanjo in za družino, saj je odlična kuharica. Imeli sva priložnost uživati v njenih kulinaričnih dobrotah. Posebno slastna je bila jabolčna pita.

Ludvik Cepec

Dnevnik ujetnika 1941-1942

IZ OŽBALTA OB DRAVI V NEMŠKEM UJETNIŠTVU OD 11. APRILA DO 14. JANUARJA 1942

Za objavo jetniškega dnevnika našega rojaka iz Ožbalta ob Dravi smo se odločili zategadelj, ker skoraj ne poznamo dokumentov, ki bi pričali o usodi in trpljenju ujetih slovenskih vojakov iz aprilske vojne ob napadu na Jugoslavijo leta 1941, zlasti ne avtobiografskih pričevanj.
Pisec dnevnika je prišel 18. aprila 1941 v ujetniško taborišče Sandbostel severno od Bremena, kjer je bila uprava ujetniških taborišč Stalag X B. Pripadalo ji je 780 izpostav z desetimi do štiridesetimi ujetniki, 90% tukajšnjih ujetnikov pa je moralo delati na kmetijah. Od 1939 do 1945 je šlo skozi ta taborišča več kot milijon ujetnikov, pripadnikov šestinštiridesetih narodov! Okrog 50.000 jih je umrlo zaradi lakote in slabega ravnanja. Nemška vojaška oblast jih je delila na kategorije po nacistični rasni vrednostni lestvici. Na vrhu so bili Američani in Angleži, sledili so Francozi in Belgijci, za njimi so bili Grki, na dnu Poljaki in od septembra 1943 Italijani. Najnižje so bili razvrščeni ujetniki iz Sovjetske zveze. Ženevsko konvencijo so za večvredne skupine ujetnikov do neke mere vendarle upoštevali, medtem ko sovjetski in italijanski ujetniki denimo niso smeli dobivati paketov iz domovine, njihovi svojci pa niso smeli zvedeti niti tega, da so živi. (Vir - Medmrežje: http://www.dokumentationsstaette-sandbostel.de/lageplan.htm).
Jugoslovani v tem viru niso omenjeni, iz pričujočega dnevnika zvemo, da so imeli slovenski ujetniki bržkone vsaj tak položaj kot Belgijci, saj so smeli pisati domov in od doma prejemati pakete.

Urednik

LUDVIK CEPEC

DNEVNIK UJETNIKA 1941-1942*

Notes fur
Kriegsgefangenen
Zeppetz Ludwig
90.442.
10.B.stalag

* Originalni očetov dnevnik - redek dokument iz časa nemškega vojnega ujetništva v prvih mesecih okupacije hrani sin Ludvik Cepec. Objavljamo ga v originalnem zapisu, brez lektorskega posega v besedilo! (op. ured.)

Ludvik Cepec leta 1932

Ujet sem bil na sam veliki petek 11. 4. 41. zjutraj ob 8h blizu Ormoža na veliki cesti. Kako sem prišel tja, o tem ta dnevnik nič ne ve. Bili smo: jaz, Jakec, Helbl Franc, Pušnik Franc, Ferk Ferdo. Trdno smo upali da bomo na Veliko noč popoldan doma, pa četudi nas nemški vojaki dobijo, saj nas bodo takoj izpustili in dali še pismena dovoljenja za na pot. Odgnali so nas v Ormoški grad, kjer so nas zastražili ter popoldan s tovornim avtom zapeljali v Radkersburg v Kriegsgefangene Sammel - Lager! Zbogom ljubi dom, razočaranje veliko, vendar upanje še živi. Na vel.ponedeljek so nas spokali v en dolg tovorni vlak, in nastopili smo najbolj žalostno rajžo, pot v sužnost. Občutki? Črn obup, čim dlje se vozimo bolj sem otopel za vse. Saj ne vem ali se mi sanja ali je res. Oh kolikokrat sem bil prepričan da sanjam! Preko Leibnitz, Graz, Leoben, Ebeni, Pongau, Salzburg, Regensburg, Hof, Leipzig, Hannover, Bremen smo po skoraj 5 dnevni vožnji prispeli 18. 4. zvečer v Bremervoerde, ter marširali 13 km daleč v Stalag X. B. Sandbostel. Tukaj smo v stalnem upanju da gremo v skratkem spet domov, preživeli 14 dni, ki so še nekam hitro minili. Dne 3. 5. so nas pa vjutro razsortirali ter nas okoli 700 poslali na delo. Še vedno smo verjeli da je to samo za kratek čas. V soboto 3.5. zvečer smo prispeli v vas Uenzen , Kreis Grafschaft Hoya blizu Bremena. Vjutro, v nedeljo 4. 5. so nas pa na "sejmu" razdelili med kmete. Jaz sem postal tolmač in sobni starešina, ter bil dodeljen h kmetu Heinz Müller, 56. Tukaj sem se "učil" modernega poljskega, in sploh kmetijskega dela. Skraja je šlo trdo, dela nevajen sem zelo shujal. Upanje na hitro vrnitev domov so stalno oživljale govorice da smo za 40 dni tukaj sem poslani. Samo za 6 tednov! Ti tedni so pa minuli točno 14 junija!

(in dalje na drugi strani)

Danes 15. 6. 1941. smo pokopali naše upanje na hitro vrnitev domov! Vsi smo bili trdno prepričani da bomo samo 6 tednov tukaj v Uenzenu, kakor se je zadnje čase povsod govorilo. Celo jaz, ki sem bil trdno uverjen v 40 dnevno bivanje v tem lageru, sem napravil križ preko vseh teh lepih sanj in utvar.

Zopet se je dom in moja mala ljuba familija odmaknila nekam daleč tja proti jeseni ali Bog ve kako daleč!

In 16. 6. 1941. je zopet prisijala drobna lučka upanja "Kamerad" Jeseničnik Franz, 91.498 XB Brüning Joh. 27, je slišal v radio da "Steiermarker" an 1. 2. und 3.juli alle zu hause" in seveda je to zopet velika novica, kakor jih je bilo že precej, od kar sem v tej novi službi. Nekateri verjamejo vse, drugi pa zopet nič. Jaz samo prosim Boga da bi nas čimprej rešil od tukaj in nas zopet vrnil nazaj v sredo med naše ljube!

Ludvik Cepec

Minil je en teden od 16. do 22. jun. 41. In danes se je začela vojna z Rusijo. Kakor strela z jasnega je udarila ta novica med nas uboge ujetnike. Naprej smo se ustrašili, potem pa ko smo položaj premislili smo uganili da je to dobro za nas. Kajti čimveč ujetnikov bodo nalovili Nemci tem lažje bodo nas spustili domov.

Popoldan smo dobili obisk od oficirjev, ki so nam obljubili da bomo čez en teden že lahko pisali domov. Hvala Bogun tudi to je nekaj vredno.

Ta teden od 22 do 29. 6. 41. je bil pa skraja presneto vroč. Ponedeljek, torek in sredo smo seno sušili, pa je sonce tako neusmiljeno peklo da smo bili čisto "kaput". Saj je dosegla vročina 45 ?+ kar je zares precej! Posebno prvi dan, pondeljek sem mislil da ne bom zdržal, komaj sem prestal do večera. Drugi dan mi je bilo malo boljše v četrtek pa je Bog poslal drugo vreme, in je hvala Bogu sedaj spet bolj hladno.

Kar se pa vojske tiče, se pa slišijo ugodne novice, vsi pravijo, da ko pridejo Rusi gremo mi domov.

29. 6. 1941. Danes sem po dolgem neskončno dolgem času zopet lahko pisal domov moji ljubi ženki in vsem domačim. Čeprav je karta mala, vendar sem spravil najnujnejše skrbi in vprašanja gor. Upam da bodo doma prav veseli ko bodo vedeli da sem še pri zdravju in življenju. Sedaj bom pa jaz komaj pričakoval kedaj pride odgovor nazaj, bo pa spet dolgo trajalo!

Danes sem cel popoldan kameradom pisal pisma v nemščini. Ujetnikov Rusov je baje že 40.000!

14. 7. 1941. En dan več kakor 14 dni nisem imel časa da bi kaj pisal. Čez teden nikoli voljno, vedno smo sušili, dela veliko, pomagal sem v tem času posušiti in domov spraviti 31 vozov sena, tako da sem se popolnoma navadil tega dela. V nedeljo 6. 7. sem zopet pisal domov kartico, in sedaj željno pričakujem odgovora na prvo karto, odposlano pred 15 dnevi. Bog daj da bi čimprej prišel! Nocoj se mi je prvič na ponedeljek sanjalo da sem bil doma. Pravijo da se takšne sanje uresničijo!

Vojska gre dobro naprej. Nemci hitro prodirajo in bo baje kmalu konec. Dal ljubi Bog!

20. 7. 1941. Malokedaj imam čas se oglasiti v dnevniku, ki se bo moral imenovati tednik, če bo šlo tako naprej. Čez teden malokdaj utegnem, tudi zaprto je sedaj, da notri ne pridem, v nedeljo se pa drugega dela veliko nabere. Torej: še vedno po malem sušimo, pa vreme je bolj slabo za suš, za nas uboge ujetnike pa seveda dobro, ko ne švicamo tako. Danes je že 4 tedne kar je vojska z Rusi, tepejo se baje grdo, pa zmagujejo še naši, da bi le blo hitro konec, in bi nas prišli Rusi zamenjati. Sedaj imamo zopet nov termin za domov, namreč 3 avgust. To je baje izjavil sam Hillmann, nekaki inspektor čez kmete v srezu Hoya. Na ta termin sedaj vsi prav trdno upamo, dal vendar enkrat ljubi Bog, da nas pustijo domov k našim ljubim, za katerimi nam je tako dolgčas in tako težko.

Tudi odgovora na mojo prvo karto pred 3 tedni nisem še dobil. Danes bi morali pisati pisma domov, pa ne vem kako bo, ali jih dobimo ali ne. Radi bi pač imeli prej odgovore naših ljubih, da bi nanje odpisali, ko smo tako radovedni kako je z našimi. Bog ve kako se počuti Zofka tako sama, kako je z njenim rahlim Zdravjem? In mali Luček ali je že velik,

ali hodi, ali je zdrav? Pa dragi straši, tudi oni me skrbijo, so že stari in rad bi jih še enkrat videl. So to same velike skrbi in težke brige, da postane človek zraven že čisto "kaput". Da bi vsaj lahko pisal domov v našem ljubem domačem jeziku, pa pogosto, in bi dobil tudi odgovore, pa bi nekako lažje prestal to ujetništvo. Tako je pa res žalostno!

29. 7. 41. Celih 9 dni nisem imel časa se oglasiti. Danes ko gre dež sem malo bolj spočit pa opoldan spet pišem te vrstice. V soboto 26. 7 so nekateri sprejeli že odgovore od doma, jaz pa zastonj, - sem dolgo upal in se bal - nič še nisem dobil. Sedaj pričakujem da vsaj ta teden dobim kaj. Hvala Bogu da sem vsaj lahko v nedeljo pisal pismo domov v našem ljubem domačem jeziku. Upam da ga bo Zofkica res tudi sprejela in mi odgovor dala, oh kako sem ga že željan! Bom vsaj najnujnejše zvedel kako je pri nas doma, ko sem tako dolgo že brez vesti. Ta prejšnji teden smo preložili naš odhod domov tja daleč v pozno mrzlo jesen, tako da me je kar zeblo okoli srca, če sem se spomnil da bi moral biti še tako dolgo tukaj v tem žalostnem ujetništvu. Snoči so pa spet zagnali "halo", da gremo vsaj avgusta res domov, nazadnje da baje gremo že v soboto 3/8. Res lep "trošt", pa potem zopet - navadno vsaj - grenko razočaranje. Da bi vsaj torej avgusta bilo konec robstva. Da bi pa že čez štiri dni, to so pa samo prelepe sanje!

Sicer pa kar pridno delamo, sedaj ko smo s senom gotovi, smo se pa lotili žita, katerega imajo tukaj prav grobo. Potem pride še oves in pšenica, pa bo tudi žetve kraj. Dobro da pri nas delamo z mašino ki samo veže, drugače bi bilo joj, toliko snopja zvezati, tako pa že še gre, seveda švicamo pa fejst zraven. Saj sem pa tudi shujal najmanj za 10 do 12 kg, kar sem od doma.

Vojska na Ruskem gre pa kar naprej, sedaj traja že 5 tednov, daleč so že prišli Nemci, in upajmo da bodo tudi Rusi našli pot sem v Uenzen, da nas enkrat zamenjajo in nam dajo prosto. Bog ve kedaj ?

31. 7. 1941. Zadnji dan julija, moj 33 rojstni dan! Kedaj bi si predstavljal da ga bom obhajal v ujetništvu pa še tako daleč od ljubega doma. Radoveden sem ali bom tudi 33 god obhajal še tukaj?

V torek 29. 7 je Kojzekov Tonček dobil od žene pismo, pa mu med drugim sporoča da so večinoma vsi že doma, tudi že iz nemškega ujetništva.

To je pa nas res zagrelo, pomisli, drugi se nam lepo smejijo doma, mi pa tukaj krompir otepamo. Smo pa res zagnali tak halo da je bilo kaj. Kakšna je to pravica, eni doma, drugi pa ujetniki, pa vsi v eni državi doma.

Zvečer pri apelu sem se v imenu vseh svojih kameradov pritožil podoficirju in ga prosil naj posreduje pri komandi, ker to da ne gre, da bi bili eni doma drugi pa kar naprej ujetniki. Obljubil nam je in za danes zvečer obečal odgovor. Strašno smo radovedni in komaj čakamo kaj bo neki sporočal kaj je na komandi danes opravil. Kar bojim se da ne bi prinesel preveč slabo sporočilo, češ ostanete tukaj tako in tako dolgo še. To bi pa res težko prenesel.

Sicer pa vse po navadi. Vreme oblačno, žanjemo "Rogger".

1. avgust 1941. Začnemo že 5 mesec kar smo od doma, minili so že april, maj, juni, juli in sedaj je že avgust tukaj. Prav slabi občutki za prvega v mesecu, če se spomnim na snočni apel, ko je podof. povedal da pri kompaniji še nič ne vedo da bi morali mi iti domov.

Baje še iz teh lagerjev tu blizu še ni bil noben Slovenec odpuščen, seveda je pridjal, vsak dan lahko pride nalog da nas spustijo, lahko pa še tudi en lep čas čakamo. Tako smo z našo pritožbo spet tam, kjer smo bili. Ne vemo nič! Meni je pa posebno danes tako težko pri srcu, tako dolgčas, da ni za prestati. Vreme je slabo, dežuje, dopoldan sem bil že skozi moker, ko sva gnala teleta s pašnika domov in potem spet nazaj, pa še zdaj opoldan ko sedim tukaj in pišem te vrstice, medtem ko kamerad trdno spi, sem tako moker po nogah da je joj. Čudil sem se že večkrat da še nisem nikoli bil bolan tukaj, ko bi včasih rad bil, da bi se malo naležal in naspal. Doma me je pa prav pogosto obiskala bolezen, ko je nisem nikoli rabil. Danes sem trdno sklenil da ako v kratkem času, to je vsaj do polovice avgusta ne gremo domov bo pač treba poklicati na pomoč kilo, pa je potem kakor rado. Upam da bo šlo, vsaj včasih me še po malem boli, če kaj takega delam. Samo da bi prišel na ta način domov, makar boli kolikorado, samo da pridem domov, domov k moji ljubi Zofki, Lučeku malemu in vsem domačim!

6. avgust 1941. Včeraj so doma obhajali god našega farnega patrona, jaz sem pa še vedno tukaj v Uenzenu. Tudi ta termin, ki smo ga imeli 3. ali 4. avgust je za nami in mi smo tam kjer smo bili. Sedaj samo pričakujem odgovor na prismo ki sem ga pisal pred 10 dnevi in upam da bo odgovor kmalu tukaj. V nedeljo sem že drugič pisal "privat", javno pa že tretjič, no dosedaj nobenega odgovora. Težko že pričakujem kaj mi bo mamica pisala. Sedaj sva že cele 4 mesece ločena, če pomislim mi je groza. Prej mi je bilo 4 dni preveč, sedaj pa mesece štejem in mora biti dobro! Sedaj samo še upamo da nas rešijo prošnje naših domačih, in da smo se tukaj izdali za Nemce. Vreme je prav slabo. Vsak dan gre dež, tako da nič ne opravimo. Rad bi da bi bilo že enkrat eno delo, to je sedaj žetev, že pri kraju, kajti govori se, "ko bomo poželi pa boste šli domov, samo še požeti prej". Verjamemo seveda nič več, pač pa na dnu srca le tli iskrica upanja, da bo mogoče res tako. Pravimo "saj nas morajo spustiti", smešno, bridko smešno! Tudi s "pruhom" ne vem kaj bi naredil, včasih me boli, drugič zopet nič. Pa še pravijo da v bolnici jih mnogo umre na posledicah, ker ujetnik je pač ujetnik, kdo se pa bo tako brigal zanj.

In vojska? Malo zvemo, menda se je malo "zaštopalo" vse skupaj. Bog ve kako še bo?

10. avgust 1941. Sinoči me je razveselilo da sem dobil prvo pošto od doma, dve karte od moje mamike. Hvala Bogu, da se živi, da so še vsi zdravi in mali Luček že hodi in kliče ateka! Dolgo sem moral čakati na odgovor, kar bal sem se ga včasih, če mi bo kaj slabega sporočil. Sedaj je pa veselje toliko večje ko vem da se še ni nikomur kaj slabega zgodilo. Samo da Bog da še zanaprej vso srečo doma mojim dragim"!

Kako strašno sem radoveden kako je doma, vse premalo so mi te ljube vrstice, saj sem srečen da imam nekaj v rokah, kar je pred kratkim časom imela moja ljuba mamika, pa tudi Luček je sigurno dobil mojo karto v roke. Kakšen le kaj je? Ali je kaj priden, rad uboga mamiko? Skoraj bo star 16 mesecev, gotovo je tačas že precej zrastel, moj mali fantek.

Bog ve ali je kaj tačas le že prišlo drugo pismo njej v roke in bo le kaj kmalu spet odgovor tukaj. Še vse bolj radoveden sem nanj, saj bo lahko Zofk bolj prosto pisala v svojem materinem jeziku kot pa v tujem. Da bi le srečno priromalo sem.

Kdaj gremo domov? To vprašanje imamo stalno na jeziku, stalno to misel v srcu.

Ne mine en pogovor med kameradi, da ne bi eden ali drugi zastavil to velevažno vprašanje, na katero pravega odgovora nihče ne ve. Včeraj smo slišali od stražara, da "lahko vsak dan pričakujemo" pa ne vemo ali samo Volkdeučerji ali pa vsi skupaj? Tolažba je le, čeravno ni Bog ve kaj dati na to. Pa tudi ženkica mi piše da vsak dan pričakujejo da pridem, pa se radi tega ne da slikati. Pa ne vem ali ima ona kakšno obljubo od koga?

Delo: žanjemo oves in pšenico kadar je lepo vreme, če je pa slabo, kakor je sedaj prav pogosto, takrat ga pa doma "berklamo" kakor se po domače reče. Včasih še gre, samo stari je navadno siten, da ni prav nič luštno. Kaj pa čemo?

In vojska? Ujetnikov milijon, za nas jih pa še 54 ni, da bi nas zamenjali. Res čudno. Smo pravili, da kadar bodo dosti Rusov nalovili gremo mi domov. Sedaj jih je že precej, pa smo kar tukaj. Vsi smo že vsega čez glavo siti, fantje so se tekom 3 mescev precej,precej predelali in smo vsi zelo soglasni.

To le sem šele drugi dan, oziroma 12. avgusta skončal, vmes ni bilo mira, so me z delom prehiteli. Včeraj 11. 8. je tudi že 4 mesece ujetništva. Grozno, grozno dolgo!

16. avgust 1941. Danes je pa 16 mesecev kar se mi je rodil moj mali Luček, sedaj je že celi fantek gotovo. Bogve, jaz ga že nisem videl 4 mesece in pol, dolgo dolgo že ne, in ne vem kedaj bom tako srečen da bom smel prestopiti domači prag.

Danes skoraj nimam nič časa za pisati, opoldan samo čisto kratko prosto, ker spravljamo žito (rž) pod streho. Vreme je bolj slabo pa moramo zelo hiteti. Mislim da bomo danes spravili svojih 8 vozov v "šeune" kakor se tukaj reče skednju. Jutri je nedelja mogoče bo kaj več časa.

17. avgust 1941. Zopet pišemo pisma domov, pravzaprav pisma danes prvič, pa še v slovenskem jeziku lahko, kar je vsem prav drago, seveda tudi meni. Bom zdaj lahko napisal vse kar mi srce teži, in ona, moja ljuba žena mi bo lahko ravnotako odpisala. Tudi Desetniku pišem že tretjič, en odgovor sem dobil že 9. 8. na prvo karto. Sedaj dobim še 2 odgovora od Desetnika, enega od brata in 2 od ženkice, torej skupaj še 5!!!

Sicer pa nič novega, v sosednem lagerju so skozi šalo ubili svojega kamerada ki je tolmač kakor jaz tukaj. Žalostna usoda!

18. avgust 1941. Nocoj od nedelje na pondeljek, med tem ko so po zraku brneli Tommyji in padale bombe, se mi je zopet tako lepo sanjalo od mojega doma. Lučeka sem varučkal, je bil že velik in me klical "ata, ata", pa s flosa sam gledal gor na dom, kakor prej tolikokrat v resnici, tako nocoj v sanjah.

Žalibog sem se zbudil tukaj v svinjski štali, ne pa doma v svoji lepi čisti sobi.

Danes mi je zopet koker že tolikokrat, prav posebno težko, hudi dolgčas za ljubi mi doma. Bog nebeški ali še ne bo skoraj konec tega trpljenja?

25. avgust 1941. Torej tudi svoj 33 god obhajam še tukaj, pred 26 dnevi sem še resno dvomil da bi bilo to mogoče, pa je vendarle.

Mali Luček pa obhaja doma svoj 2 god, pa ateka ni zraven, sam je sirotek z mamico, meni je pa tukaj tako težko pri srcu ko se spomnem na vse to. Nevem kolikokrat sem že kaj danes dopoldan, ko sem kopal krompir mislil na dom, na Zofko na Lučeka, Bogve kaj mislita danes kedaj se bomo kaj videli.

Tudi na današnji dan pred šestimi leti, ki sem ga tako srečen obhajal z mojo ljubo zaročenko na Urški se danes neštetokrat spomnim in hvalim Boga da je vsaj včasih bilo bolj veselo kot pa je sedaj. Upam da se bodo vendar enkrat lepi časi zopet povrnili.

Danes imamo obisk. Radi tega je hrana bila opoldan kakor v nedeljo, še skoraj boljša, jaz se šalim, da je to ker imam jaz god! Kaj pa čemo.

Včeraj v nedeljo sem zopet pisal. 2x doma, 1x Trbovje, 1x bratu, še 1x očetu doma, torej 5x vsega, upam da bodo vsi sprejeli, na odgovor pa ne bi rad tukaj počakal. Govorijo da pride vsako soboto po en mali transport domu, pravijo, da bomo sedaj vsi izpuščeni, da je bilo to v "Slov.Gospodarju"*, da pravijo, ampak zgodi se pa nič!

30. avgust 1941. S štirimi splavi smo na potu. Jaz sem na drugem, dva sta pa še zadaj. Tukaj spodaj je nevarno, neka ozka luknja na desno, tam gremo noter. Ko pripeljemo blizu pa je fart prav široka, samo neznansko krivo je. Prvi je že skozi, ko pa pridemo bliže, vidimo da je prek in prek šinja. Kaj bo? Obstanemo. Flos se suče, malo sem malo tja in gre spet dalje. Vozimo iz kota, pa jaz nič prav ne znam. Se mi čudno zdi. No, sedaj gledamo nazaj kaj bo z onima dvema. Sta že obadva gor. Bo treba prijeti, eden hitro dvigne desko (pa je nekam težka) za signal prvemu, jaz pa skočim pod uto, pridem v neko klet in tam iščem kole. So že tukaj. Ampak vsi so zanič. Tam so neki fantje, pa se kregam da so take kole seboj vzeli na flos. Seveda se mi smejijo. Jaz grem ven, pa pridem na suhem izpod ute, ozir. iz kleti. Tu smo v Ormožu. Na levo stran je veliko zabavišče, tam moji flosarji pijejo, flos pa vidim čisto blizu že privezan. V skrbeh grem gledat kako je kaj privezan. Dva ali trije štriki. Tam pa nese od suhega preč prelepo rdeče jabolko. Grem za njo proti flosu po ozki brvi. Čisto pri flosu jo ulovim, pogledam pa je čisto votla, sam olup. Čudno. Grem na flos, pa voda je nekam zelo velika, kar pod uto že teče, saj bo neslo flos, začnem klicati flosarje na pomoč, pa je že prepozno. Flos plava pa nekam pod vodo bolj, sila naglo gre, voda pa je vedno večja. Kaj bo, kličem, kličem, nič ne pomaga. No sedaj bo vsega konec, ves les gre po vodi, saj nimam s čim vso škodo povrniti, kar na glas tarnam. Bog ve kam me bo zaneslo, kje flos razbilo. Niti voziti nečem, ne maram, naj gre kamor hoče. Toda, Bože mili, tam le je, čisto mirna voda, tam je tako lep raven prod, prav tja, v lepo lenštat leti moj flos, skoraj bo v suhem - pa se jaz prej zbudim tukaj v tej smrdljivi svinjski štali! Temno je, flosa nikjer, jaz pa ubogi vojni ujetnik! Br, br. Še sedaj opoldan ko pišem to v senu na kolenih, mi je žal da nisem rajše na flosu, kot pa da morem tukaj biti. Čudne sanje, ne grejo mi iz glave.

Sicer pa kar po navadi, delamo, delamo, sicer pa je slabo vreme. Sedaj spravljamo noter oves. Kedaj gremo domov. Avgust je minil, mi smo še tu. Pa sinoči smo zvedeli, da v teku meseca septembra gremo vsi "gvišno" domu, je povedal en stražar v sosednjem lagerju. Torej zopet lep trošt, še en mesec!!

Pošte od doma ni, željno jo že pričakujem. Bogve kako se kaj imajo. Moje misli so stalno doma, doma pri ženkici pri sinčeku!

31. avgust 1941. Sinoči sem pa sprejel pisemce od moje ljube drage Zofkice. Bil sem čisto zmešan od samega veselja. Tako dolgo nisem mogel zaspati; misli so bile preveč razburjene, vse doma pri njej. Toliko novega mi je pisala, toliko skrbi ima oj, jaz pa moram biti tukaj v tem prokletem Uenzenu, pa niti odpisati si ne upam takoj, ko so pa enega že

* To glasilo se je imenovalo "Štajerski gospodar".

dobili zraven, in ne vem kako bo kaj žnjim. Treba bo malo potrpeti, treba bo mnogo potrpeti, vendar bo tudi tega trpljenje za naju enkrat konec. Samo ljubi Bog dal da bi to bilo čimprej.

1. september 1941 Zopet nastopimo nov mesec, zopet bomo znova šteli dneve ločitve. To je sedaj torej že 6 mesec, 5 jih je že šlo v večnost od kar sem od doma in Bog ve ali jih bo 6 dovolj?

Včeraj in pa danes, samo to premišljujem kar mi je mamika pisala, pa čitam pismo ne vem koliko krat, in še bom! Če sem kje sam, potegnem iz žepa pismo pa malo polukam notri kaj je doma novega. Pa mi je vseeno tako težko pri srcu da je kaj. Nocoj sem se v sanjah ranil na levi dlani, da me danes boli. Ponoči sedaj že od julija sem nimam več tako mira, včasih kričim in razbijam, vedno se mi zdi da se hoče nekaj na mene zvaliti ali pa da me čejo kam zasipati ali zabiti, pa seveda hočem ven. Kaj takega pa še svoj živ dan ne pomnem. Včasih mi je prav nerodno v jutro, ko me sprašujejo kaj se mi je sanjalo in mi pripovedujejo kako sem glasno kričal in razbijal.

Bog ve od koga to pravzaprav pride? Ali bo potem doma kaj boljši, ako se nas bo Bog enkrat usmilil in nas rešil.

10. september 1941. Deset dni nisem imel časa pisati, ker sem imel včasih dosti dela, sicer sem pa medtem dobil še 2 pismi od doma, prav s prošnjo 4. 9. in sem 5. 9. zjutraj vrnil, drugo pa 5. 9. zvečer in sem nanjo odpisal v nedeljo 7. 9., nekaj pa v torek 9. 9. odposlal pa danes zjutraj. Prošnjo mislim da je sprejela danes, in če je bo mogoče jo bo že jutri odposlala ter jo morajo v nedeljo imeti v komandi. Tako bom prihodnji teden samo pričakoval rešitve, in če je nebo bo strašno hudo, grozno, težko pri srcu. Tale prošnja je moje zadnje upanje, in ljubi Bog ti nas usliši.

Sedaj sušimo otavo, vreme slabo, vozimo gnoj za žito. Začeli smo z gnojem, kaj če bomo tudi končali?

Sedaj je pa zmanjkalo prostora. Zaključujem ta žalostni dnevnik in bom začel pisati novega, daj Bog da ga ne bi izpolnil tukaj!

10. 9. 1941. Uenzen

12. september 1941 Začnem pisati to žalostno nadaljevanje v dnevniku mojega ujetništva. Skoraj bo minilo 3 mesece ko sem začel prvega, sem ga že napolnil in danes ko je ravno petek začnem novega, seveda v trdnem prepričanju da bo ta čimmogoče kratek. Torej ljubi Bog naj me usliši!

Včeraj smo izgubili enega kamerada. Wernik menda Jozef je moral včeraj iti v lager Nienburg (Weser). Seveda pod stražo (bajonetauf). Noben pa ne ve ali je šel res radi kazni ker je pisal privatno domov, kakor nam je podoficir zvečer razložil, ali pa kakor smo mi uganili, da je bila pač prošnja uslišana in gre srečnež domov k svojim. Marsikaj bi nekateri dal ko bi mogel vedeti kam je šel. Vsak mu želi srečo.

Jaz sam bom prihodnji teden na trnju, prošnja bo tukaj, in seveda, Bog zna ali bo uslišana ali ne. To je moja največja skrb sedaj. Pa da bi doma bilo vse v redu, da bi mamika in sinček bila zdrava in srečna. Bolj kot jaz ubogi "gefangene".

14. september 1941. Zopet je nedelja, delopust, vesel obenem tudi žalosten dan. Danes

sem bolan, boli me že od včeraj opoldan glava, pa ležim tu v lagerju. Mrzlo je, zunaj dežuje, tako žalosten dan je, da mi je kar tesno okoli srca. Ležim v postelji in premišljujem svojo bridko usodo. Nikoli si nisem predstavljal da bom kedaj ujetnik, da bom tako dolgo v tej tužni službi. Misli so stalno doma, telo samo leži tu, a duh je odsoten. Ali je tudi doma slabo vreme? Mamika bo mogoče šla sedajle v cerkev, a Luček ostane doma, mogoče v varstvu babice ali pa Micke, Bogve ali pa ga bo mamika sama čuvala? Kaj si le začne takle mali škrjanček ko v jutro vstane? Leži sigurno poleg mamice. Kje kaj sedi ko zajtrkuje, gotovo včasih pri babici, časih pri mamici. Pa se ustrašim, kaj če je pa mali srček bolan in mamika sedi v postelji in ga zdravi, neguje, tolaži? Bog ne daj tega, Bog daj mu zdravja, ljubega zdravja! Rajši sem jaz tukaj bolan, samo da so doma zdravi!

Malo prej mi je vojak prinesel "kafe". Dve tanki "šnitici" kruha namazano z rdečo marmelado ali "žele" pa v piskru kuhanega mleka. Mleko mi prav tekne, tukaj ga sicer pijemo vedno sirovega, snoči sem ga prvič pil kuhanega. Seveda mi tudi kruh diši, samo premalo ga je. Ko bi doma bil, bi jedel sedaj koruzne žgance in kavo, dišečo pravo, belo kavo, že več kot 5 mesecev je nisem pil, takšne kot sem je bil navajen doma. Oj zlati časi sreče, ki sem jo užival, a sedaj pijeno grenak pelin!

15. september 1941. Danes je že zopet minilo pol septembra, še 15 dni pa bo 1.o ktober. Bom li še vedno tukaj? Danes obhajam tudi 6 letnico ko je moja mamika, takrat še zaročenka šla v gospodinjsko šolo v Maribor. Še danes imam pri sebi spominsko fotografijo naju obeh ko sva se slikala v Mariboru. Prelep dan je bil, vreme ravno kot danes sončno, ko sva se šetala po Mariboru, po parku, pri treh ribnikih, oj sladki časi mlade ljubezni, prelepi so spomini nazaj, pa še bolj težko mi je danes pri srcu, ko se spomnem nato. Jutri bo pa 16. september 1941. jaz sigurno ne bom imel časa pisati, a moj mali srček doma bo obhajal 17. mesecev starosti. Torek bo tudi jutri, kakor je bilo takrat, tistega nepozabnega 16. aprila 40. ko sem meril hlode pri Štrucu, a ljubi Bog nama je podaril tako močnega, zdravega sinčeka. Da, 17 mesecev je že od takrat, hitro je minilo, fantek že hodi, že malo govori, a ateka ni, ateka ne pozna, saj ga že 5 ? meseca ni videl, ne spominja se ga več! Oh, kako je to hudo!

22. september 1941. En celi teden nisem pisal v dnevnik. Glavni vzrok: sušili smo otavo popoldan ni časa. V četrtek ko je bilo slabo vreme sem se pa bril opoldan. V petek zvečer sem pa spet zopet sprejel ljubo pisemce od doma. Mamika mi je pisala, pa iz Trbonj tokrat. Zelo sem se ga rezveselil, pa ko sem ga prečital nisem imel občutek prave sreče. Nevem nekaj mi ne ugaja v tem pismu. Meni se zdi da doma niti zdaleč ne vzamejo teh strašnih, groznih, časov, tako resno kot mi ubogi ujetniki tukaj. Zdi se mi da se ne zastopijo prav med seboj, stari in mladi namreč. Zofka mi piše nekaj o tem kako je lušno, če je družinica sama zase, in da boma tudi midva, ko se vrnem sama zase. To se reče da sigurno imajo že nekaj med seboj. V teh usodnih časih, ko se odloča usoda za stoletja naprej, pa take malenkosti kakor so navadno pri nas vendar kar izginejo, vpričo drugih važnejših zadev. In ne rečem kaj, kar sigurno je radi Micke! Bomo videli ko pridemo skupaj! Včeraj v nedeljo zvečer, pa pravijo da smo enega velikega kozla ustrelili, ko smo se podpisovali radi nemških deklet in žen, pa pravijo fantje da bomo sedaj "produžili" ker da bodo naše podpise uporabili za nekako prostovoljno izjavo še za 3 mesece nadaljevanja ujetništva. Bogme to pa niso mačje solze! En čas jim nisem nič verjel nazadnje mi je pa le začelo nekako slabo priha-

jati. Bom zahteval nocoj papir nazaj, da ga pogledamo.

23. september 1941
Sinoči pa ni bil več špas. Nekateri so črez dan z alarmnimi vestmi poskrbeli da smo bili zvečer do skrajnosti razburjeni. Torej listo, katero smo zvečer podpisali v prepričanju da gre samo za to, da vzamemo na znanje tisto neumnost o ženah in dekletih, nemških namreč, torej to listo so baje ponaredili v našo prostovoljno izjavo da ostanemo še 3 mesece tukaj!!!

Madona, ali je bil direndaj! Torej tako, pa lista je baje že odposlana v lager. Seveda nam je malo preveč prišlo, pa smo zbrali peteroglavo deputacijo ter smo šli podoficirja vprašat kje je lista. Seveda nam jo je v naše pomirjenje pokazal takšno kot je bila snoči, pa še razložil nam je vse. Tako smo bili znova pomirjeni.

Danes smo malo probali pšenico mlatiti. Šlo je prav dobro, mašina vse sama dela, tudi snope zveže.

Domov še nisem odpisal čeravno bi zelo rad. Nevarno je, pa malo čakam.

29. september 1941. Že zopet šest dni nisem mogel pisati, bilo je pač zelo lepo vreme, dela čez glavo, opoldan nikoli prost, zvečer zbit od dela. Sedaj že kopljemo krompir. Prejšnjo sredo smo ga začeli, kopali 3 dni (samo popoldan od 12 h nap.) pa smo ga 21 krip in 70 žakljev nakopali. V soboto sem pa celi dan samo krompir metal v klet, 7 krip pa bolan sem bil, glava in še želodec. Tudi mamiki sem odpisal in je v petek vjutro, upam, srečno odrajžalo na dolgo pot domov. Danes ali jutri bo ga že sigurno imela v rokah. In če Bog da, bom v soboto zvedel kaj je novega doma. Tudi včeraj v nedeljo sem pisal 8x ujetniške karte na vse strani. Bog ve kedaj dobim kak odgovor na te.

Jutri bomo spet začeli po krompirju, in tako bo celi teden. Zopet ne bo časa se oglašati, razen če bom zvečer včasih bolj rano prost, tako kot je danes.

5.X.1941. Oktober je že tukaj, že peti dan. Zopet se dolgo nisem oglasil, delo, samo delo. Vedno še krompir. Včeraj in danes pa marodiram in "gladujem". Bolela me je včeraj preveč glava, pa sem šel dopoldan lečti, in sem kar obležal. Jutri bom spet probal iti na delo, sicer bo želodec preveč prazen.

Mamika mi je pisala lepo pisemce, na potu je bilo od 9. 9. 41. skoraj en mesec. Danes bi moral odpisati pa ni kart.

Sedaj imamo pa čisto kratek termin, tale teden da gremo so zvedeli. 3 so že šli, Sabor, Drvarič in Wrečič, sami Madžari.

7. X. 1941. Še vedno ležim, danes že 4 dan. Včeraj sem bil pri zdravniku v Bruchhausen-Vilsen, našel je: želodčni katar in MOE na levem ušesu! Sedaj imam tri dni "poštede" in moram ležati, kar mi je zelo povolji. Imam vsaj čas si malo urediti moje stvari in zapiske. Hrano mi bolj poredko nosijo sem v štalco svinjsko, ker pa itak samo ležim, še gre. Tudi Šarman Jakec je bolan in leži.

Torej v četrtek baje gremo. Glasov je vedno več, večina trdi da gremo v četrtek, nekaj pa da še ne, pač pa da prav kmalu. Namesto nas pridejo Rusi. Te dni smo na trnju, verjamemo, obupamo, pa zopet upamo. To gre na živce da je groza. Dolgo ne bi zdržal tega. Sam ljubi Bog daj da bi v četrtek šli, drugače bo prehudo, hujše kot udarec s kijem

po glavi. Ne morem se nikakor vživeti nazaj da bi moral še naprej tako delati tukaj, sedaj sem se že ravno odvadil, ko že 4 dni ležim.
9. 10. 1941 Danes delamo z jezo, z nevoljo, vsi v obupu črnem obupu.

10. X. 1941. Bolan, bil pri zdravniku, v Lazaret!

Tako torej, to je uspeh 5 mesečnega robotanja v Uenzenu. Grem v Lazaret. Še dobro, da grem po svoji lastni volji. Kameradi, ostanejo ne vem, ali žalostni ali veseli; brez pravega upanja na povratek domov. In jaz? Jutri odpotujem! Kam? V življenje ali smrt? To odloča ljubi Bog.

11. X. 1941. Nocoj ko tole pišem se pa nahajam zopet v Bremervoerde, ali pravzaprav Sandbostel Lazaret! Torej tako daleč je že. Najprej smo se peljali v Rotenburg, ker pa tam ni prostora, smo šli tukaj sem. Torej zopet "lager peščeni"! Kdo bi si mislil da bom še enkrat tukaj! V sobi nas je 38 in sicer jaz kot Volksdeutscher, 3 Srbi in 34 Francozov. Jutri bo menda pregled danes ni še nič. Posteljo že imam, prtov še nič in kar stojim tu zraven nje pa premišljujem svojo čudno usodo. V bolnišnico sprejet, pa boli me danes pravzaprav čisto nič, še najbolj bi rekel da pruh, uho je kot pač vedno. Sem radoveden kaj bo jutri. Ali me bodo vun nagnali ali kaj? Sem radoveden kaj se mi bo sanjalo prvič v bolnici? Sedaj bom pa res imel čas na dom misliti.

13. X. 41. Že drugi dan ležim v Lazaretu Sandbostel. Včeraj me je zdravnik neki Jug. poročnik, najbrž Srb, preiskal. Nisma se mogla prav zmeniti, on ni znal dobro nemški jaz pa kot Volksdeutscher nič prav srbski. Čudil se je da sem kot tak še tukaj, ko so vendar drugi že davno doma. Se jaz tudi čudim, pa žalibog to nič ne pomaga.

Zdi se mi, da ne bo šlo tako zlahka kakor sem to prej mislil. En čas bom sigurno tukaj ležal. Govoril sem danes z nekim Srbom ki je za tolmača v francoskem jeziku, da ako me pošljejo v Lager da grem spet na delo, samo ako me "reformišu" potem kot nekak "nesposoben za delo" pridem v Lager in tam čakam na transport. Kedaj bo transport šel se pa nič ne ve.

Sedaj sem govoril s nekim Hrvatom iz naše sobe, prej sem mislil da je Srb, pa je iz Virovitice. Ta se je dolgo pomikal po bolnicah sedaj pa je bil že čez tri tedne v Lagerju, kjer je čakal na transport. Zadnji mu je par dni prej ušel. Potem ga je zgrabila bolezen v kolenih, tri dni in tri noči ni spal, stalno je vpil in jamral da ni bilo prav mira. Včeraj mu je podpukovnik, upravitelj bolnice, izvlekel vodo iz kolena, sedaj je zopet boljše. Ta mi je pravil da se mu je v lagerju, ko je čakal na transport bol dopadlo kot pa tukaj. Baje je boljša hrana, dela tudi nič. Sedaj res ne vem kaj bi napravil da bi čimprej prišel domov. Tukaj v lazaretu bom zbolel ako bom dolgo, če rečem da sem zdrav, me pošlejo na delo, najbrž nazaj v Uenzen, kar mi najmanj diši.

14. X. 1941. Nič novega. Ležim kot pravi bolnik, pa me nič ne boli drugega kot - prazen želodec. Sem že 4 dan tukaj, pa so mi šele enkrat vkapali v uho, se mi zdi da iste kapljice kot sem jih imel doma. So mi doma malo pomagale ko sem jih 3x dnevno, ne pa tukaj ko jih vsakih 4 dni enkrat! Danes sem napisal pismo na upravnika Lazareta, podpukovnika, in ga prosim naj me kot "nesposobnega za delo" pošlje v Stalag. Kot Volksdeutscher imam pravo za odpust domov. - Kedaj ga bom kaj kej našel, da mu ga dam, to je pa druga reč.

Bog daj da bi čimprej, da bi se vsaj na eno stran odločilo. Dolgo tukaj ležati je popolnoma brez pomena. Nimam nobene zveze z domom, slaba hrana, shujšam do kosti; če se enčas vlačim po teh posteljah. Novo luknjo v pas si bo itak treba napravit, sicer mi tele plavo črtaste bolniške hlače uidejo. Ko bi vsaj na onega poročnika spet naletel, bi mu po srbsko razložil, mi je že žal da zadnjič nisem znal drugače kot nemško. Res ne vem kaj bi včasih bilo boljše.

Sanja se mi vsaj sedaj vsako noč da sem doma. Nocoj sem Lučeka varučkal, je bil že precej velik. Pa električno luč imajo doma, kdo bi si to mislil.

15. X. 1941. Bom začel še na to stran! Knjiga bo kmalu polna, v kantini pa nimajo takih črnih bukvic, da bi si novo nabavil. Tudi danes še nič novega. Zdravijo me nič, nobena strela se me ne ogleda. Vsak dan mi dvakrat zapiše puls in temperaturo, seveda meri nikoli ne, to že na pamet vejo koliko imam? Hrana po navadi,zelo pičla, sicer bi še bilo za živeti. Danes sem se pa prehladil, ko sem samo malo nos podržal na prosto. Bo res treba izginiti od tod, sicer bom postal kot novorojenček rahel in občutljiv. Sem hitro vzel aspirin, ne bi rad zbolel v Lazaretu.

16. X. 1941. Danes je pa moj mali sinček že eno leto in pol star. Torej 18 mesecev. Ko sem jaz od doma odhajal je imel 11 in pol mesecev razlika je torej že 6 in pol meseca kar sem od doma (seveda 3. nov. je že 7 mesecev). Danes bom stopil v kantino mogoče imajo kaj za mojega malega, enkrat mu bom že dal, če mu danes ne morem. - Novega nič, danes sem pisal domov mamici karto, seveda Kgfpost, nemško. Pa saj ona že ve, ali vsaj bo te dni vedela kje se njen možek nahaja. Ko bo ona to karto sprejela jaz sigurno ne bom več tu dolgčas prodajal in gladoval. Bogve kje bom že spet takrat. - Pa še popoldan malo, če je kaj novega, sedaj je že prezgodaj še ni 9h.

17. X. 1941. Včeraj nič nisem več kaj pisal tudi v kantino nisem šel za Lučeka, sem bil marod, celi popoldan sem ležal, ker sem se prehladil me je glava bolela. Danes sem zopet boljši, še ne povsem, pa že gre. Zato mi je pa tako obupno dolgčas da mi je kar hudo pri srcu. Ne vem kaj bi si začel, ležati celi dan ne gre potem ponoči ne morem. Pregledal sem že vse slike kar jih imam od doma (pa ravno letos jih nisem vzel seboj) prebral revno spominsko knjigo, njenih dragih pisem se pa ne upam prav lotiti, mi je še hujše potem. Ko bi imel vsaj kakega Slovenca v sobi, bi vrgla karte in dan bi prej minil, lažje bi pozabil človek na ljubo doma. Novega dopoldan nič, nekaj pravijo da dobimo danes pakete od Rdečega križa, ne vem ali jih tudi jaz dobim kot Volksd.? Bom videl, nekaj hrane več bi mi res ne škodilo, ne bi bil tako slab kot sem sedaj, da se komaj vlačim po sobi. - Popoldan še kaj. -

Danes sem pa enkrat pošteno "gorplačal"! Ko sem šel v kantino za Lučeka nekaj kupit, sem našel tam neke kocke, pa pravi da je neki "zucker". Ker niso drage bile sem jih vzel 5 kom. Za malega pa ni bilo drugega kot ust.harmonika. Ko grem nazaj, pa vzamem eno kocko in jo pojem. Oh, kako je bilo "grauslich". Neke vrste "maggi", ne pa sladkor. Bilo mi je tako slabo da sem šel kar v abort in poskusil črez metati, pa mi ni in ni šlo. Ostale 4 sem vrgel v abort, nisem jih smel več videti! Potem pač takoj v posteljo komaj sem čakal na kavo, ki je bila šele 2 uri pozneje. Slabo mi je pa bilo tako, da sem komaj zdržal, na prazen želodec pa takega norca pojesti.

Zvečer sem zvedel da je bila danes komisija. 6 jih je šlo na pregled, 1 spoznan za nesposobnega za delo, 5 pa nazaj v Arbeitskomando! Tisti eden "srečnež" je pa baje gluh! Jutri bom na vsak način gledal da me doctor pregleda in pošlje komisijo, transport baje kmalu gre!

18. X. 1941. Danes sem poskusil. Dolgo sem čakal na našega zdravnika, preden je le prišel iz "Bechandlungszimmer", pa sem ga kar na hodniku "popokal". Zopet se je čudil, kje sem, da me že celi teden ni videl! Torej dali so me v sobo št 8 namesto v sobo št. 3. kjer so bolniki z mojo boleznijo. Še danes se bom preselil tja, kamor spadam, in obljubil mi je da grem na komisijo, in on upa, da me bodo odpustili, posebno ker sem Volksdeutscher. Torej od sedaj naprej me bo on vsak dan pregledal, ve pa itak,da je bolezen neozdravljiva. Lahko rečem, da sem precej boljše volje, skoraj da sem vesel, da se je zadeva zopet premaknila malo dalje. Samo da bi komisija kmalu bila, in da bi transport prej ne "pobegnil". To bi bila pa že zopet smola!

19. X. 1941. Danes je pa nedelja, Gospodov dan. Tu pri nas ni nič razlike. Dolgočasno kot vedno, lačen kot ponavadi, čeravno dobimo danes majčkeno več kruha. Je pa vse premalo. Včeraj sem kupil karte, igralne, in smo jih že malo metali za kratek čas. Danes sem bil zopet na pregledu, pregledal je tudi desno uho. Rekel ni nič, samo sanitecu je dal neka nova navodila. Ležim še v sobi 8, ker v 3. ni prostora. Ampak jutri grem pa tja. Danes se govori da so vse Hrvate odpoklicali z dela od kmetov, transport baje v kratkem krene!? A jaz? Bogve kako še kaj bo z menoj, preden vidim mojo ljubo mamiko in malega srčeka!

20. X. 1941. Pet in pol leta sem danes poročen, in usoda mi je dodelila skoraj 5 let sreče, a sedaj me že več kot pol leta usoda neprestano tepe. Kdaj bi si človek pred petimi leti kaj takega predstavljal?

Preselil sem se v sobo 3. To je mala sobica za bolezni v glavi. Tu se mi bolj dopade kot pa v oni veliki. Tukaj je smo 15 postelj, a bolnikov nas je samo 10. En Srb, jaz, ostali pa Francozi.

Danes sem zopet našel več Slovencev, v baraki 8. Je tudi en iz Selnice tam. Dobili smo zvečer tudi lepo porcijo fižolove juhe in košček slanine v njej, dar Jug. Rd. križa. Prav dobro nam je teknilo. Sedaj se vedno bolj govori, da gremo ta teden tu proč!

21. X. 1941. Danes je moja ljuba ženkica stara 23 in pol leta. Najlepša mladostna leta so to, a kaj ko so letos tako strašno žalostni časi. Kaka škoda za vsak dan ločitve, ki se ne bo nikoli več povrnil. Nikoli! Kako je to hudo!

Pri viziti ob ? 12 me je naš zdravnik odredil za komisijo, torej izgleda da bom reformiran, in kot tak odpuščen! Hvala Bogu! Kedaj bo komisija seveda ne vem, mogoče da jutri! Dal Bog da bi šel s tem transportom ki gre sedaj.

Še predpopoldan so me vpisali v predlog in sedaj se nekaj govori da bo še danes komisija. Zelo sem nervozen in komaj čakam na konec. Dopoldan so nam tudi pobrali kovčege. Samo najnujnejše sem obdržal pri sebi.

22. X. 1941. Celi dan ni nič novega. Včasih grem na obisk v druge barake (št 8) tam je par Slovencev, da zgovorimo par besed, ter da eden druzga malo potroštamo. Težko,

težko je biti v robstvu!

Popoldan sem se vagal. Kar ustrašil sem se, sem mislil da imam še blizu 80 kg, pa kaže komaj 75 1/2 kg. To je pa res že od sile, še malo pa bom 20 kg lažji kot sem bil doma!!! In to bo sigurno v enem tednu, pa grem v Stalag ali ostanem tu v Lazaretu. Rezervne masti pač ni, kot je še bila spomladi, pa me je še držala pokonci. Od komisije ni še nič slišati, najbrž bomo še par dni čakali nanjo.

23. X.

24. X. 1941. Dva dni, pa ni nič novega. Komisije še ni, vsak dan jo pričakujem, rad bi da bi bila čim prej.

Govorijo nekaj, da bo jutri neki splošni pregled vseh Slovencev in Hrvatov, ali so sposobni za transport, in potem bo baje "sigurno" šel transport v ponedeljek ali torek tukaj proč. Jaz ne verjamem nič več. Trdno pač upam da enkrat bom prišel domov, da v tem sem prepričan. Ampak kedaj bo to, ve samo ljubi Bog in noben drugi. Dolgčas mi je zelo, vendar sem se udal v Božjo voljo.

25. X.

26. X. 1941. Sobota in nedelja, smo rekli, mogoče bo pa danes kaj novega se zgodilo, pa ni nič. Dnevi tečejo naprej, odločitve nobene. Začel sem kupovati kruh. Za košček kruha težkega mogoče 25 dkg, plačam 1.30 do 1.50 RM. kakor imam pač srečo. To se pravi 1 kg približno 120,- Din. Samo ko bi imel več denarja. Plačo za september nisem dobil, potem bo pa še že šlo. Sedaj imam še 6.35 RM. Enkrat ali dvakrat bom še lahko kupil potem bo pa treba počakati če dobim plačo, bom moral pač zopet bolj gladovati. Samo pri tej hrani bo pač res težko.

Sicer pa - nič novega. Hudo dolgčas, že 15 dan v Lazaretu. Danes pisal tudi domov ujetniško kartico. Odgovora vem da si ne bom učakal tukaj. Kje, ve samo ljubi Bog.

Sicer pa prodajam dolgčas. Grem vsak dan v barako 8/11. kjer je kamerad Škrabl Jozef iz Selnice, ta še včasih kupi zame kruha. Tam sedim skupno s mojim kam. Košir Antonom, iz naše barake, doma iz Žič, pri Konjicah. Pogovori se navadno sučejo okoli doma, kedaj bomo šli, kedaj gre transport. Potem pa navadno preidemo (ker smo lačni) na to kaj je doma kateri najrajše jedel. In kaj bi sedaj rad kateri imel tukaj za pojest. Ah, so tako različni okusi in zahteve, od sklede žgancev z mlekom ali kavo, pa do lepe porcije palačink s marmelado predelamo v pogovoru vse, potem pa se zopet razidemo - lačni!

27. X. 1941. Torej danes sem pa nenadoma zvedel da bo jutri komisija. Sam ljubi Bog mi daj srečo. Popoldan ko so ravno delili večerjo (kruh, ponarejen med, košček krvavice, in kavi podobno toplo vodo) mogoče je bil tudi čaj) je prišel upravnikov tajnik, ali kakor mu tukaj pravimo "sekretar". Podpisal nas je za razdelitev paketov, seveda v prvi vrsti dobijo Srbi, nekaj ostankov pa še mi ostali, Hrvati, Slovenci in nazadnje jaz Volksdeutscher! Ta je opomenil da sem predložen za reformacijo, mi rekel da bom sigurno reformiran, pa da zame to ni take važnosti, ker grem itak v najkrajšem času domov. Pred odhodom mi je še zaželel mnogo sreče pri povratku domov - in jaz sem z velikim apetitom pojedel mojo večerjico.

28. X.

29. X. 1941. Prvi dan sem se vjutro vagal in zopet sem shujšal v 6 dneh točno 1 kg. Imam samo še 74? kg. Sedaj gre tudi denar h kraju, in lakota bo še hujša. Komisije tudi danes ni bilo

29. X. je bilo pa že bolj zanimivo. Dopoldan je prišel spet tisti volksdeutsche kot zadnjič in me je še enkrat popisal za domov. Torej: odhod iz Lazareta 8 ali 9. XI. odhod iz Stalaga 10 ali 11. XI. in to je sedaj baje popolnoma sigurno. Tudi Slovence s kmetov bodo pobrali, kakšno veselje! Torej še 10 do 11 dni, potem se bo pa tudi meni nasmehnila usoda. Hvala Bogu! Popoldan bi morala biti komisija pa je ni bilo. Zvečer smo dobili pakete Am. rdeč. križa. vsi enako en paket na tri. Prav veseli smo bili. Čokolada, keksi, razne konzerve, ribe, slive, tobak.

30. X. 1941. Danes pa celi dan nič posebnega. Veselimo se še s tem kar smo sprejeli v paketih in uživamo, seveda mnogo res ni, ko bi dali vsakemu en paket bi bilo prav, tako smo pa tudi s tem zadovoljni, boljše malo kot nič. Tobak sem zamenjal za eno sledovanje kruha. To je že nekaj.

31. X. 1941. Zadnji dan v mesecu, jutri začnemo zopet novega, že 11 v letu, 8 v štetju našega robstva. Kdo bi si kaj takega predstavljal na dan 3. 4. 1941!!!

Pri viziti ob 3/4 12h mi je zdravnik rekel da moram biti popolnoma pripravljen na komisijo, da ne bom kam šel. Sedaj sem se obril, pišem te vrstice in čakam.

Zastonj sem čakal! Komisija je bila v B 3, tukaj bo drugič! Nič zato. Škrabl je prišel pravit da gremo baje že 4 ali 5. XI.! Tudi to je baje sigurno! Bogve, ali bo res??

1. IX. 1941. Praznik Vseh svetnikov! Spomini na lanski praznik, na bolezen Lučeka so tesno povezani s tem datumom! Kako je bilo lani na današnji dan, ljubi moj Bog , in kako je tudi letos! Samo nič kaj dobrega, letos nič!

Ob 10 h sem sprejel Kgf pismo od ljube ženkice, hvala Bogu, zdravi so torej še vsi, vsaj 8. 10. ko je to pisala! Ampak vsebina pisma, res že enčas premišljujem kako je pravzaprav doma! Morajo biti neka razsprtja, ah Bože mili tako hudi časi so sedaj pa se ne morejo uživeti v razmere. Cela stvar mi ne gre iz glave. Dal Bog da bi že kmalu bil doma, da bom na lastne oči mogel opazovati kdo je vsega tega kriv. Naj ga Bog kaznuje! Nevem kako bo. Vse preveč sem že moral prestati, stari Ludvik je proč, novi prekaljen v nesreči in žalosti bo moral drugače nastopiti. - Sicer, celi dan nič posebnega. Popoldan s Pepičem kuhala Am. kavo.-

2. XI.

3. XI. 1941. Nedelja in pondeljek, sta zopet minila, novega še vedno nič. Komisije še ni bil, danes pravijo da bo jutri v torek. Navsezadnje bi bil rad razformiram, sem le bolj siguren radi transporta domov.

Dolgčas mi je silno, včasih ležim, pa grem spet v barake 7 in 8. gledat če je kaj novega. Včeraj in danes delam nove načrte za dom, Bogve če jih bom mogel kedaj uresničiti. Čudno izgleda! Danes je tudi šel sneg, ga je padlo za kak prst. Pa se sproti taja. Vseeno, zima je tu in jaz še vedno nisem doma. Ravno ta teden se bo to odločilo!

4. XI. 1941. No, danes sem pa že "razformiran". Popoldan ob 5h je prišel nemški

Oberleutnant in menda en Oberfeldwabel ali kaj je bil. To je bil komisija. Z menoj so bili hitro gotovi. Kot "V.D" sem imel seveda prednost, niti pregledali me niso, samo vprašal me je Oberl. koliko sem star, sem pa rekel da se pišem Z. L.! Potem me je pa naš zdravnik glasno in od blizu še enkrat vprašal, pa je zdravnik (nemški) kaj napisal. In že sem bil rasformiran. Za navadnega ujetnika je to velika sreča, ker gre potem s prvim trans. domov. Mi pa itak mislimo da gremo tudi brez tega. Vseeno sem Bogu hvaležen tudi zato! Bolj siguren sem pa le!

5. XI. 1941. In danes mi je rekel naš doktor da so moji papirji že urejeni, ter grem jutri iz Lazareta - kuči, tako je rekel. Torej v Stalag jutri, hvala bodi Bogu in Mariji Pomagaj! Iz Stalaga pa upam vsaj tako govorijo, gre transport 10 ali 11 t. m. in če Bog da bom čez 10 dni to je 15 ali 16. 11. zopet svoboden človek in že doma pri svoji ljubi ženkici!

6. XI. 1941. Danes popoldan ob 3 h pop. sem pa odrajžal iz bolnice v Stalag. Tukaj sem pa doživel bridko razočaranje. Prvič nisem reformiran, pač pa sposoben za lahko delo, baje za ordonansa pri (x?)flagu? Drugič ne vedo nič tukaj v lagerju o kakšnem transportu domov! Črn obup, žalost! Prijavil sem se za raport kom. lagerja! Spal sem na mizi na prepihu! Slabo! Slabo!

7. XI. 1941. Včeraj črna žalost, danes dopoldan še tudi en čas malo pred poldnem pa veliko veselje! Prišel je Špes, iz Maribora doma, dela v Bremervoerde, in je zahteval spisek Slovencev, ter ga je odnesel v Lagerkomando. Govoril sem ž njim in mi je zagotovil da gremo vsi Slovenci kar nas je v lagerju (okoli 15 menda) v najkrajšem času domov!

Ali smo bili veseli! Prej smo kovali že vse mogoče načrte kako bi spravili sami naš spisek h Komandantu, sedaj je pa to že vse urejeno! Sedaj samo še govorimo tedaj bo to srečen dan, ali 10 ali pozneje! Bog daj da bi čimprej!

13. 11. 1941. Dolgo se zopet nisem javil! Ah, kako hudo je življenje v lagerju! Transport je že šel, 10. 11. vjutro, pa brez nas Slovencev. Samo 109 Hrvatov - Ung. je bilo tako srečnih. A mi smo obupani. Lakota me je prisilila da sem 11. 11. 41. prodal mojo lepo uro za LM 38,50. Dolgo sem okleval, ko pa sem bil že čisto slab sem le prodal. In sedaj, včeraj in danes imam spet malo več hrane, in se mi ne smoti stalno. En čas bom že zopet zdržal. Kupil sem štruco kruha 5 LM, konz.meda 3 LM in konz. jagodne marmel.1,70 LM. Samo Bog daj da gremo enkrat proč. Včeraj 12. 11. sem pisal karto ljubi ženki domov, ne vem ali bom si odgovor učakal tukaj ali ne?

18. 11. 1941. Črni dnevi se vrstijo eden za drugim kot jagode na molku! Drugi transport je šel včeraj 17. 11. 41. in zopet brez nas Slovencev. Popoldan sem pa zvedel da je Šarman Jakec bil okoli 5 ali 6. 11. odpoklican iz bolnice v Rotenburgu, kot "entlasene" v Nienburg! In danes, kot za krono vsega tega zvem da so iz Uenzna odpoklicali, Hoelbla, Hermana, Zupana in tudi za mene je bil poziv - entlasung - pa nisem bil tam! To je smola, prokleta nesreča! Ne vem kaj mene zasleduje, sem mislil da bom iz lazareta prišel prej domov, pa je ravno narobe! Kolegi so odšli, jaz pa tukaj krepam. Nevem, nevem, kaj bo! Tako obupan še nisem bil nikoli. Doma bi že bil, pa sem tu!!

28. XI. 1941. Črni dnevi se nadaljujejo. Mesec november gre h kraju, lahko rečem mesec razočaranja! Danes gre zopet transport zraven okoli 15 Slovencev, a jaz ostajam tu! Ljubi mamiki sem poslal dolgo pismo, dal Bog da bi ga sprejela. Bil sem včeraj tudi na komandi in danes moram zopet priti. Bog nebeški, da bi vsaj v prihodnji transport prišel! Sinoči sem sprejel ljubo kartico od doma. Bogu hvala, zdravi so še vsi, Luček priden. Snega tudi imajo.

10. XII. 1941. Dvanajst dni nič nisem pisal, 12 dni črnega obupa! Nič ne vemo kedaj gremo. Hrvate držijo tukaj že 10 dni, in rečeno je da še tri tedne ostanejo, ker je baje bolezen - peg. tifus v lagerju. Snoči sem sprejel zopet kartico od doma. Hvala Bogu, 17. 11. so bili še vsi zdravi.

11. XII. 41 Danes sem odpisal. Prosil za paket. Bog ve kedaj ga bom kaj dobil, dolgo bo še treba gladovati preden ga dobim!

19. XII. 41. Danes sem pa navsezgodaj sprejel od ljube ženke 2 pismi, pisani 5 in 6. XII. Vsi še zdravi. Mamika se mnogo trudi s prošnjami da bi me rešila. Oh pridna, ljuba moja ženkica! Paketa pa ne sprejmejo, mi ga je hotela že poslati. Kedaj gremo domov, so pa ravno danes zagnali da okoli praznikov enkrat! Hrvati so še vedno tukaj. Lakota že zopet pritiska, aktovka gre h kraju!

20. XII. 41. Danes sem odpisal Zofkici dve pismi. Dal Bog da bi ga kmalu sprejela. Novega ni še nič.

24. XII.1941. "Sveta noč, blažena noč...

Nikoli ne pozabim Svetega večera v ujetništvu! Kar si prej še sanjati nisem upal je sedaj gola istina. Še pred enim mesecem bi glavo stavil da bom vsaj nocojšnjo noč spal doma, in tukaj sem še! In moja preljuba Zofka, mali Luček, sami doma! Grenke solze mi silijo v oči! Za mojo predrago sem danes nabavil en ubogi prstan za spomin na neskončno ločitev. Zg Kristkindl!

1. januar 1942!

En teden dni, mnogo se je spremenilo!

Že tretji dan sem v baraki za transport. Dne 29. XII. popoldan mi je bilo objavljeno da se naj spremim za transport. Dne 30. XII. smo se javili in preselili v barako 7. med Hrvate. Dne 31. XII., zadnji dan v letu 1941 sem sprejel paket od moje ljube skrbne ženke! Oh, s kakšnim veseljem sem ga sprejel in odprl! Sladki odlični keksi, kako dolgo že nisem imel kaj takšnega v ustih! Pa kos "kiblfleischa" mi tudi dobro tekne! Več sem pa lepo shranil, in ga bom nosil na transport. Obenem smo tudi v baraki prestavljeni na boljšo hrano. Zadnji dan v letu je bil blagoslovljen in najedel sem se po dolgem času do sitega.

Končano je leto 1941. najhujše leto v dosedanjem teku mojega življenja! Koliko notranjih bolečin sva letos prestala z mojo ljubljeno družico, mojo drago ženkico. Dal ljubi Bog in Marija Pomagaj srečnejšo leto 1942.

8. januar 1942. Moja ljubljena mamica mi je zopet poslala paket! Danes sem ga z velikim

iznenadenjem sprejel. Pa še ljubo pisemce je bilo priloženo, ki me je zopet zelo razveselilo. Oh, koliko se trudi moja mala doma zame, nikdar ji tega ne bom pozabil! Celo v Berlin je poslala!! Dal vendar ljubi Bog skorajšno svidenje!

14. januar 1942. Danes nam je pa bilo uradno sporočeno da gremo v petek 16. januarja 1942 domov!! Prišel je en Hrvatski oficir, pa še en par nemških zraven in nam je držal govor. Torej v petek je pa zares! Hvala Bogu! Ako Bog da čez kakih 10 dni bom pa že doma pri moji ljubi mamici in sinčeku, pri mojih dragih!

S tem zaključujem ta dosedaj žalostni dnevnik, in še danes začnem novega! Dal Bog srečo!

Seznam slovenskih ujetnikov, ki jih je Ludvik Cepec srečal v vojnem ujetništvu*

1. Uran Edvard, Legen No. 63 post Fresen /Drau/(Lehen, Brezno)
2. Herman Hernach, Zellnitz 18 bei Marburg /Drau/(Selnica pri Mariboru)
3. Hartman Anton, Unter Kappel 134 post Kappel (Spodnja Kapla, Kapla)
4. Scharman Jakob, Jaunegg No 3 post Fresen /Drau/ (Javnik, Brezno)
5. Jeseničnik Franc, Rakowitz No 51 post Weitenstein bei Cilli (Rakovec, Vitanje)
6. Kušer Rudolf, Paak No 26 post Weitenstein bei Cilli (Paka, Vitanje pri Celju)
7. Hajšek Franz, Sestersche No 35 post Monsberg bei Pettau (Sestrže, Majšperk pri Ptuju)
8. Miheo Rudi, Schwarzenbach bei Preavali (Črna pri Prevaljah)
9. Korošec Vincenc, Sestersche No 12 post Monsberg bei Pettau (Sestrže, Majšperk pri Ptuju)
10. Korošec Franz, Sestersche No 12 post Monsberg bei Pettau (Sestrže, Majšperk pri Ptuju)
11. Kovač Jakob, Dobrava No 28 post Cilli (Dobrava, Celje)
12. Gabor Franz, Szecsenjikut, u.p. Ferenzlak, Wasmegye, Ungarn x
13. Wrečič Josef, Biroszek, u.p. Ferenzlak, Wasmegye, Ungarn xx
14. Hoebl Franz, St. Veit 33, post Saldenhofen (Šentvid, Vuzenica)
15. Žunkovič Anton, Stopno 25, post Mascan bei Pettau (Stopno, Makole pri Ptuju)
16. Doberšek Johann, Sp. Dobrava 168 post Keotsch bei M. (Hoče)
17. Ferk Ferdo, St. Veit 31, post Saldenhofen (Šentvid, Vuzenica)
18. Zupan Josef, p. Sagor an Sau (Jesenon 6) (Zagorje ob Savi, Jesenovo)
19. Uršič Stefan, Zg. Brežnica p. Laporje, Wind. Feistriz (Slovenska Bistrica)
20. Škrabl Josef, Zellnitz a/Drau (Selnica ob Dravi)
21. Košir Anton, Seidendorf, post Loče bei Poltschach (Loče pri Poljčanah)
22. Majeritsch Josef, Dessniak post Luttenberg (Desnjak, Ljutomer)
23. Walenzi Franc, Preavali Polain 9. (Prevalje, Poljana)
24. Marzlak Johann, Kreutzberg 20, p. Gonobitz (Križevec, Konjice)
25. Senegačnik Martin, Ilovica 5, p. Hochenegg (Vojnik)
26. Marin Andreas, Mihowetz 5. p. Grosssontag (Mihovci, Velika Nedelja)
27. Pečovnik Ciril, Slavonska Požega Kroatien (Hrvaška)
28. Sotlar Josef, Ratschach bei Steinbreuck (Radeče pri Zidanem mostu)

* Na koncu dnevnika je Ludvik Cepec dodal seznam Slovencev, ki jih je srečal v ujetništvu, z naslovom bivališča času okupacije (op. ured.).

x Szecsenjikut (pravilno Szecsenykut) Petanjci, Rankovci, Železna županija, Madžarska)

xx Sodišinci, Rankovci, Železna županija, Madžarska)

Slovenska akademija znanosti in umetnosti LJUBLJANA Biblioteka

NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM ČLANKOV IN PRISPEVKOV

V želji, da bi dosegli enotno obliko člankov in prispevkov ter poenostavili redakcijski postopek, avtorje in avtorice člankov in prispevkov prosimo, da v čim večji meri upoštevajo naslednja navodila za pisanje:

1. obseg člankov in prispevkov naj bo v obsegu do največ dveh avtorskih pol, to je 32 strani oz. 60.000 znakov;
2. prispevki naj bodo pisani v računalniškem programu Word for Windoes z vnesenimi naslovi, podnaslovi, krepko natisnjenimi deli besedila, sprotnimi opombami, velikost črk 12;
3. prispevke pošiljajte na disketi z označenim naslovom datoteke, datumom, imenom in priimkom avtorja, domačim naslovov ter v iztiskani obliki. Izpis na papirju naj bo natisnjen z dvojnim vrstičnim razmikom. Napotke in želje za postavitev in tehnično ureditev prispevka označite na izpisu;
4. prispevke opremite s povzetkom vsebine v obsegu do 8 vrstic v slovenskem in angleškem ali nemškem jeziku.
5. vaši prispevki naj bodo tudi ustrezno citirani v skladu s Slovenskim pravopisom (1994, str. 222) npr.
   Literatura:
   Simoniti, V. 1990: Turki so v deželi že. Mohorjeva družba.Celje.
   Dular, A. 1998: Obrtni dom v Metliki.V: Zgodovinski časopis. Ljubljana.št.3
   Viri:
   Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU, Rokopisne knjige 117, Cod. III/72 in Cod III/73.
   Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU, Reg. I, 2211, fascikel 2060, 64 Vojna.
6. opombe v besedilu označite z zaporednimi številkami (opcija sprotne opombe);
7. članke in prispevke lahko opremite s shemami, zemljevidi, fotografijami itd., slikovno gradivo ustrezno oštevilčite, med besedilom prispevka pa ustrezno označite, kje naj se natisne, dopišite tudi besedilo, ki naj se natisne k slikovnemu gradivu;
8. za lektoriranje prispevkov bo poskrbelo uredništvo;
9. kratice, ki jih navajate v prispevku, pri prvi omembi ustrezno pojasnite, lahko v oklepaju poleg kratice ali pa v ustrezni opombi;
10. vse prispele članke in prispevke recenzirajo člani uredniškega odbora, odgovorni urednik pa je zadolžen, da avtorje obvesti, ali so prispevki ustrezni zaobjavo ali zavrnjeni;
11. člankov, prispevkov in nenaročenega gradiva ne vračamo;
12. za pravilnost navedb v prispevkih odgovarjajo avtorji sami.

Predsednica
Zgodovinskega društva za Koroško
Romana Košutnik